מדינת ישראל
בתי הדין הרבניים

ב"ה

מדריך מפורט בענין פסיקת כתובה בבתי הדין - זכאות כתובה מול הפסד כתובה – 82 כללים מעשיים

מאת: הרב יצחק אושינסקי - אב"ד, בית הדין הרבני ירושלים

מאמר זה מאגד ומרכז כללים רבים הנוגעים לחיוב כתובה מול הפסד כתובה, במצבים השונים והמגוונים, כולל כללי דין "עוברת על דת" (בחלקו השני של המאמר). המאמר דן בסוגיות אלו בהתאם לשיטות הראשונים, האחרונים ושיטות הפוסקים השונות, ומסודר בכותרות משנה.

בפתח המאמר: תוכן ענינים מפורט, כדי להקל על חיפוש המקרים והמצבים השונים.

תוכן עניינים מפורט

א. פתיחה

ב. חיוב כתובה – כשהבעל והאשה "מורדים זה על זה"

ג. אשה שיזמה את הגירושין – הפסידה כתובתה

ד. בשאלת זכאות כתובה יש לבחון מי גרם לגירושין (ולא רק את השאלה מי פתח את תיק התביעה)

ה. האשה היא זו שפתחה את תיק הגירושין (תובעת גירושין) אך גם הבעל רוצה או מסכים לגרשה

ו. הסכמת האשה להתגרש, לא מובילה להפסד כתובתה

ז. בעל שרוצה לגרש וגם האשה מסכימה מחמת מעשיו – לא הפסידה כתובה

ח. בעל שמצהיר שרוצה את אשתו אך אינו כנה בכך – לא נפטר מתשלום כתובה

ט. בעל שמגרש באונס, לא חייב בכתובה

י. זכאות כתובה לאשה שנמצא בה מום

יא. זכאות כתובה לאשה שעסקה בכישוף כנגד בעלה וכן רצתה להרעילו

יב. זכאות כתובה לאשה שביצעה הפלה שלא בידיעת בעלה

יג. עוברת על דת – הרס חיי המשפחה

יד. מעשה בשגגה

טו. לא מודעת לחומרת המעשה

טז. הפילה מחמת חשש ולחץ

יז. זכאות כתובה לאשה שהגישה תלונות סרק במשטרה כנגד בעלה

יח. איום ללא מעשה מקדים

יט. סוגי איומים העלולים להביא להפסד כתובתה

כ. האם דין הרמ"א מוסכם על שאר ראשונים

כא. זכאות כתובה לאשה שפרסמה עצמה באתרי היכרויות

כב. התראה להפסיד כתובת "עוברת על דת" במקרה זה

כג. פסיקת כתובה בהתאם לתוצאות בדיקת פוליגרף

כד. היבטים מעשיים – בדיקת פוליגרף ביחס לפסיקת כתובה

כה. זכאות כתובה לאשה שהלשינה על בעלה בפני רשויות המס

כו. אשה שהשפילה את בעלה או קיללה את בעלה

כז. באופן שהלחץ בבית הביא את האשה לקלל

כח. האם דין "מקללת" שמפסידה כתובה הוא רק כאשר קיללה בשם

כט. פסיקת פיצויי גירושין (מעבר לסך הכתובה) אינה פסיקה שבשגרה ושמורה רק למקרים קיצוניים

ל. פסיקת פיצויי גירושין נועדה לשכנע את האשה להתגרש

לא. פסיקת הפיצוי נגזרת מחיוב ודמי הכתובה

לב. הפסד כתובה מדין מרומה

לג. זכאות כתובה לאשה שתובעת לחייב את הבעל בגט בשל מום בו

לד. הפסד כתובה לאשה שמדברת עם אנשים זרים

לה. הפסד כתובה כשהאשה עשתה מעשה כיעור (ובמצב שנכנסה לאתרי היכרויות)

לו. מהי הגדרת מצב כיעור

לז. ההבדל בין "מעשה כיעור" לבית "עוברת על דת" לענין חיוב כתובה

לח. אין להפסיד אשה כתובתה בטענת "עוברת על דת", כאשר המקרה המיוחס היה לאחר הקרע בין הצדדים בגין מעשי הבעל

לט. הפסד כתובה – אשה מומרת ומשומדת

מ. "אשה רעה" – לא מפסידה כתובתה

מא. הפסד כתובה לאשה שמוציאה שם רע על בעלה וגורמת לו שלא יוכל לחיות עמה

מב. הפסד כתובה בשל אלימות אשה כנגד בעלה

מג. "אין כפל זכויות" – אין חיוב כתובה במקביל לאיזון זכויות ע"פ חוק

מד. דעת המיעוט בכך, ודחייתה

מה. סיכום הלכה זו – אין כפל זכויות

מו. אין בכלל זה חלוקת רכוש משותף השייך לצדדים ע"פ דין

מז. קיום דיון בתביעת הכתובה טרם שיתברר היקף חיוב הבעל באיזון המשאבים

מח. חיוב כתובה לבעל שחייבוהו לגרש את אשתו

מט. מי מוחזק במקום ספק חיוב כתובה, הבעל או האשה (חיוב כתובה במקום ספק)

נ. הפסד כתובה מדין עוברת על דת

נא. עוברת על דת – רק במעשים הנוגעים לבעלה

נב. מדוע עוברת על דת מפסידה כתובתה

נג. מה מפסידה עוברת על דת

נד. התראה להפסיד כתובת "עוברת על דת"

נה. מהו מועד ההתראה

נו. מהי ההתראה כדי להפסיד אשה כתובתה מדין "עוברת על דת"

נז. רק הבעל התרה בה, ולא בית הדין (ודין התראה בעדים ולא בבית הדין)

נח. באיסור ברור לכל ומפורסם, אין צורך בהתראה כדי להפסיד כתובה בעוברת על דת

נט. ברגילה בכך, האם צריכה התראה

ס. עוברת על דת שחזרה בתשובה

סא. עוברת על דת בשוגג

סב. עוברת על דת מחמת כעס או מחמת שטות

סג. עוברת על דת מחמת צער

סד. עוברת על דת מחמת מחלה

סה. אשה הדנה בערכאות (או מסרבת לבוא לדין תורה), האם דינה כעוברת על דת.

סו. מסרבת לעמוד לדין אחר התראה, האם דינה בעוברת על דת

סז. עוברת על דת, ויש לה אמתלא (או אפשרות לתלות בסיבה אחרת)

סח. עוברת על דת במחשבה או ברצון בעלמא ללא מעשה

סט. גילוי הראש – עוברת על דת

ע. מחללת שבת – עוברת על דת

עא. "משחקת עם הבחורים" – דוגמאות מפסקי דין

עב. בעל חוזר בתשובה (והאשה לא), האם זכאי להוציאה מדין עוברת על דת

עג. הבדל בין חברות שונות – ביחס לדין "עוברת על דת"; האם עניני "עוברת על דת" משתנים לפי המקום והזמן

עד. עוברת על דת, בעשיית מעשי כיעור (ומהו ההבדל בינה לבין עושה מעשי כיעור)

עה. רק הבעל ראה שאשתו עוברת על דת

עו. עוברת על דת ע"פ עצמה (היא זאת שמספרת לנו)

עז. אשה שעברה על דת, אך הבעל חזר אתה לאחר מכן לחיי שלום אף שידע מכך, האם מפסידה כתובתה בגירושין

עח. איש "עובר על דת" דינו כאשה העוברת על דת (וכן ההיפך)

עט. לא תישלל כתובה מאשה מדין "עוברת על דת" כשהבעל נהג בעצמו בדרך לא ראויה

פ. האם כל מורדת היא עוברת על דת (ובחילוק בינה למורדת)

פא. חשודה כעוברת על דת, והאשה מכחישה את העדים

פב. כשיש רק עד אחד על הכיעור (או על עוברת על דת)

א. פתיחה

בתי הדין נדרשים לתביעות כתובה כל העת. בשנים האחרונות, במקרים רבים, מצטרפת תביעת כתובה לתביעת גירושין של התובעת. בדרך כלל, מסתיימת תביעת הכתובה בהסכם שנערך בין הצדדים לקראת גירושין (הסכם גירושין). מכיון שהאשה לא עמלה על השגת סך הכתובה - להבדיל מדירה או מנכס אחר השייך לה ושרכשה יחד עם בעלה ממיטב כספה - קל לה לוותר על כתובתה בכפוף לסידור הגט. ואולם, ישנם מקרים בהם האשה עומדת על תביעתה כתובתה עד לסוף ההליך, ובית הדין נדרש לתת הכרעתו בתביעה לגופה.

במאמר שלפנינו נעלה מקרים שעלו בפני בית הדין במצבים כאלו או אחרים, ונבחן את עמדת ההלכה במקרים מעין אלו, תוך הצגת כללים מעשיים רבים באשר לזכאותה או אי-זכאותה של אשה לכתובתה, ובדיני עוברת על דת הנוגעים להפסד כתובה.

במסגרת עיסוקו של בית הדין בתביעות כתובה, אנו נתקלים לעיתים אף בעילות שאינן שגרתיות העלולות להביא לתוצאה כי האשה אינה זכאית לכתובתה. אף אלו יתוארו במסגרת מאמר זה.

הערה: מאמר זה כולל מקורות רבים. מומלץ לעיין במקורה של כל הלכה, ולא להסתמך בהכרח על כל מקור המובא במאמר זה, שמטבע הדברים מובא לעיתים באופן חלקי.

ב. חיוב כתובה – כשהבעל והאשה "מורדים זה על זה"

ביחס לבני זוג שאינם מעונינים זה בזה, דהיינו מורדים זה בזה מחיוביהם אחד כלפי השני, ובכל זאת אחד מהצדדים אינו מוכן להתגרש, ידועים דברי רבנו ירוחם (מישרים, חלק ח נתיב כג) שכתב: "וכתב מורי ה"ר אברהם בן אשמעאל כי נראה לו שאשה שאמרה לא בעינא ליה יתן לי גט וכתובה, והוא אומר אנא נמי לא בעינא לך אבל איני רוצה ליתן גט, מסתברא דאין דנין אותה במורדת להפסידה כלום מעיקר כתובה ונדוניא, אלא מיהו משהינן לה תריסר ירחי אגיטא דילמא הדרי בהו, לאחר שנה כופין אותו לגרש והפסידה תוספת וכל מה דיהיב לה מדיליה, דאדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב לה".

כך שכששני הצדדים לא רוצים זה את זה והפירוד ממושך, זו עילה לחיוב.

על דינו זה של רבנו ירוחם הסתמכו גם בפסקי דין רבניים (חלק יא עמוד 89-95, בית הדין הרבני האזורי תל אביב יפו, בפני כב' הדיינים: הרבנים ח"ג צימבליסט, ע' אזולאי, ש' דיכובסקי שליט"א בענין הקשר שבין העברת רכוש להסכם הגירושין) וכתבו: "כשהבעל והאשה שניהם מורדים זה בזה, כופין או על כל פנים מחייבים את הבעל לגרשה", והביאו דברי רבנו ירוחם הנ"ל, והוסיפו (בעמוד 95): "הואיל וכאמור אף הוא אינו חפץ בשלום בית ואף הוא מורד בה, אם כן מן הדין הוא חייב לגרשה, וכמו שהבאנו מדברי רבנו ירוחם שבכגון זה כופין אותו לגרשה, ואף אם לא נגיע לידי מדה זו של כפייה, מכל מקום יש לחייבו לגרשה, וכל כהאי גוונא כבר פסק הרמ"א (אבה"ע סימן קנד סכ"א בהגה) וז"ל 'ובכל מקום דאיכא פלוגתא אם כופין או לא, אע"ג דאין כופין לגרש מ"מ כופין אותו ליתן כתובה מיד'". הרי שאף אם נאמר שאין לכוף במורדים זה בזה, על כל פנים נוכל לחייבם בגט.

וראו ספר שורת הדין כרך יא (עמודים רלו-רלז), שם הביא הגר"ד לבנון שליט"א את דבריו של רבנו ירוחם הנ"ל, שבהם כתוב גם "ולאחר שנה כופין אותו לגרש והפסידה תוספת וכו'", ותמה הגר"ד לבנון, אם שניהם מורדים זה בזה, ומרידת הבעל מבטלת את הסיבה לקנוס את האשה כמורדת ויש לה עיקר כתובה, מדוע היא מפסידה את התוספת?

בשאלה זו דנו בפד"ר ח (עמוד 323, במושב הגרי"ש אלישיב, הגרי"ב ז'ולטי והגר"מ אליהו זצ"ל).

שם דנו בדברי רבנו ירוחם הנ"ל, ובתחילה הסבירו שבגלל שכופין אותו לגרש, לכן אין לה תוספת. כפי שפסק ר"ח, שבכל מקום שכופין את הבעל לגרש, אין לאשה תוספת כתובה. אך דחו סברא זו, שהרי ר"ח דיבר רק במקום שאין ביד הבעל להיפטר מהגורם המביא לגירושין, אך במקום שבידי הבעל להסיר הגורם, כגון שגם הוא מורד באשתו, ודאי שחייב בכתובה ותוספת. א"כ חזרה השאלה, מדוע במורדים זה בזה הפסידה תוספת כתובה?

ונתנו שם טעם אחר, שמכיון שלא ניתן להתרות במורדת זו שתשוב לבעלה (שהרי גם בעלה אינו מעונין בה), וממילא חוזר הדין המקורי, שמכיון שהיא לא רוצה אותו, הרי אדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה תוספת כתובה.

וכך כתבו שם במסקנות (פד"ר ח, עמוד 322, מסקנה ג): "אשה המורדת בבעלה וגם הבעל מורד באשתו, חייב בכתובה ופטור מתוספת כתובה מטעם דאדעתא למשקל ולמיפק לא כתב לה תוספת כתובה, דדוקא כשהיא מורדת והבעל היה רוצה להמשיך לחיות אתה, בכה"ג תיקנו להכריז עליה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ללחוץ עליה שתימלך בדעתה ותשוב לבית בעלה, ולכן כל עוד ולא השלימו סדר ההכרזות והבעל הזדרז לגרשה, חייב גם בתוספת כתובה, משא"כ כשגם הבעל מורד בה לא שייך ענין ההכרזות, וקם דינא דאדעתא למשקל ולמיפק לא כתב לה".

ותמה הגר"ד לבנון, מדוע א"כ לא מפסידה עיקר הכתובה (והרי היא מורדת)? וביאר שכיון שגם הבעל מורד, לא שייך לקנוס אותה כמורדת, וממילא יש לה כתובה. ומה שמפסידה בכל זאת תוספת, זה מכח הסברא דלעיל, שאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה תוספת כתובה (שהרי היא תובעת גירושין).

ועי' גם ספר כנס הדיינים (תשס"ח) מאמרו של הג"ר נחום פרובר שליט"א, עמוד 114.

ומה הדין בכגון זה לענין כתובה, כאשר הבעל הוא האשם בפירוק חיי המשפחה, אך מחייבים את האשה בגט משום שמעגנת את בעלה, האם הפסידה כתובתה ככל חיוב גט מחמת דין מורדים זה בזה?

עי' בזה בדבריו של הרב פרובר שליט"א שם (עמוד 115), שמסיק שבכגון זה לא הפסידה כתובתה (אך זה רק אם בתחילה רצתה אכן שלום בית, אלא שהנתק שלו גרם לה לעגנו, משא"כ אם היא בתחילה תבעה גירושין או שלא רצתה שלום בית).

בענין חיוב כתובה בדין "מורדים", ראו גם פסקי דין רבניים חלק ו (מעמוד 13 והלאה), שם כתבו: "מזה נראה דבמקום דלא הפסידה כל כתובתה, הבעל חייב במזונותיה, ולפי"ז יש לדון במקרה והאשה סירבה ומסרבת להשלים עם בעלה והבעל גם הוא לא רוצה אותה, - אשר בכה"ג נראה דלא הפסידה כתובתה שהרי אין מקום באופן כזה להכריז עליה כמורדת לאלץ אותה עי"ז לחזור ולהשלים אתו בזמן שהבעל גם הוא לא רוצה בה, וא"כ לפי"ד התשובה הנ"ל יש לדון שהבעל חייב במזונותיה. ועיין ברבינו ירוחם נתיב שלשה ועשרים חלק שמיני: - וכתב מורי ראב"א כי נראה לו שאשה שאמרה לא בעינא ליה יתן לי גט וכתובה והוא אומר אנא נמי לא בעינא לך אבל איני רוצה ליתן גט, מסתברא דאין דנין אותה כמורדת להפסידה כלום מעיקר כתובה וכו' והפסידה תוספת וכל מה דיהיב לה מדיליה דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה, ויש לדון דהוא הדין במקרה אשר לפנינו".

ועוד הוסיפו שם: "והנה לפימ"ש בתשו' הנ"ל, לעולם יש לה מזונות ורפואה עד שתפסיד כל הכתובה שלא מצינו במורדת קנס אחר אלא מה שמצינו בתלמוד מהפסד הכתובה, ואין להפסידה מזונות כ"ז שכתובתה קיימת, ואילו היתה מפסדת מזונות: היה לתנא לשנות כן וכן לבעלי התלמוד וכיון שלא פירשו אין לנו להוסיף על קנסה כלום, והוקשה לו מהירושלמי שסותר לכאו' ההילכתא הנ"ל ותי' ע"ז ב' תירוצים, א' הירושלמי פליג אגמרא דילן, ולא סמכינן עלה. ב' ההיא בתוך יב"ח דמשהינן לה אגיטא, היינו שזה לאחר שהפסידה כתובתה. התירוץ הראשון לא מובן, הלוא כל יסוד ההוכחה הוא מכיון שלא הזכירו בתלמודא אין לנו להוסיף על קנסה כלום, וכי כעורה מה ששנינו בירושלמי, ולמה אין לנו לסמוך בזה על הירושלמי, והתירוץ השני, הא ניחא להני דסברי דאמרי ד"ש (ד' שבתות) מפסדת כתובתה, וא"כ בתוך היב"ח אין לה כלום מכתובתה, אבל לדעת הטור (אה"ע) סי' ע"ז דבין במאיס עלי ובין בבעינא לי' לא מפסדת כתובה אלא כעבור יב"ח, וכ"ה במאירי כתובות פ"ה: הסכימו גאוני הראשונים שלא הפסידה כתובתה עד יב"ח - אף בבעינא לי' למי שפוסק בה השהאת יב"ח י"כ ג"כ שאם חזרה בתוכם לא הפסידה, לדידהו בע"כ מוכח מהירושלמי דמורדת לית לה מזוני, וכבר כ' לעיל, דהרשב"א בתשו' המיוחסות הביא את הירושלמי הנ"ל כמקור לזה דמורדת לית לה מזוני".

והוסיפו את שיטת החזו"א בכך: "וכבר כ' החזו"א בקונטרס השיעורים שאין לסמוך על כת"י הנמצאין בהפסקת מסורת דור דור, והדברים טעונים בדיקה שלא יסתור הלכות קבועות, והנה בתשובות הנ"ל סי' ס"א כתוב: - ומשום דאמרה לא בעינא לשמשו בתשמיש המטה לא דיינינן לה כמורדת עד דאמרה בעינא ליה ומצערנא ליה שלא לחנם תפס התנא לשון זה וכל כי הא מילתא הבו דלא לוסיף עלה היא וכן פסקו כל הפוסקים ז"ל".

והמשיכו והקשו: "לכאורה הני מילי עומדים בניגוד לכל הפוסקים המובאים לעיל ולהכלל שבידינו כל מורדת טענה אית לה ומ"ש בגמ' ה"ד מורדת דאמרה כו' היינו לחלק בין מורדת מתוך כעס למורדת מתוך מיאוס וכמ"ש הריטב"א בחידושיו בכתובות: כל מסרבת על בעלה מורדת היא ולעיל הכי אמרי' היכא דמיא, מורדת שנדונה בדין משנתנו האומרת בעינא לי' אבל מורדת האומרת מאיס עלי אינה בדין זה. גם בתשובה הנ"ל פסק - באשה שהלכה מבית בעלה וטען בעלה כי הלכה שלא ברצונו ולא רצתה לשוב אליו ועתה תובעת מזונות למפרע שלותה ואכלה - שהבעל חייב לשלם לה מזונות לפי ברכת הבית, אף שמרדה בודאי מללכת עם בעלה, והלכה פסוקה באה"ע סי' ע' שאין חיוב מזונות לאשה אלא כשהיא על שלחנו, והמקור לזה הוא ממ"ש הריטב"א בחידושיו לכתובות דף ק"ג הו"ד בשטמ"ק שם: - וכ' הריטב"א ז"ל דה"ה לאשה בחיי בעלה שיצאת מביתו והלכה לה - אם לא נתנה טעם לדבריה אינו חייב לה מזונות שאין חיוב מזונות לאשה על בעלה אלא כשהיא עמו וכ"ה באלה הדברים רבה וכו' ואפילו לדברי האומר שיש מזונות למורדת גמורה התם ביושבת עמו בבית שמצערתו מתשמיש וקא קנסינן לה להיא מורדת, אבל כשאינה יושבת עמו ואינה באה בטענה אין לה מזונות וכן דעת רבותי. ובכן בחידושיו קבע הריטב"א ז"ל להלכה באשה שאינה יושבת עם בעלה דאין לה מזונות, ושכן קיבל מרבותיו, ואיך יתכן שבתשובה יפסוק להיפך, ואף לא מצא לנכון להזכיר שזהו בניגוד לדעת רבותיו. ואמנם מתוך מ"ש הריטב"א בחי' אנו למדים דעכ"פ יש דעה כזו הסוברת דאית לה מזונות למורדת, אכן מדנקיט הריטב"א בלישני': ואפילו לדברי האומר וכו', ש"מ דאיהו גופי' ז"ל לא ס"ל אלא כדעת החולקים הסוברים דלית לה מזונות למורדת".

והסיקו לבסוף באשר לדין מזונות לאשה מורדת: "מכ"ז נראה דאי אפשר לחייב את הבעל ולהוציא ממנו מזונות כשאשתו מסרבת להשלים אתו, וכן מורין בבי דינא לא לפסוק מזונות לכל אשה המסרבת לחיות עם בעלה חיי אישות גם בטרם הכריזו עליה ובטרם הפסידה כתובתה".

ג. אשה שיזמה את הגירושין – הפסידה כתובתה

הסברא היא, שעל דעת כן שהאשה תבקש להתגרש, לא כתב לה הבעל כתובה. כן ראו שו"ע אבן העזר סימן עז סעיף ג, שמורדת מפסידה כתובתה, ועיין בגר"א שם (ס"ק לג), הרומז לכך, שהסברא היא "שאדעתא דהכי לא כתב לה". וראו אף רמב"ם (אישות, פרק כד הלכה ג) וכסף משנה שם.

בענין זה, ראו דבריו של הג"ר יצחק אלמליח שליט"א (מתוך פס"ד בית דין הגדול) שכתב אודות זכאות כתובה לאשה התובעת הגירושין בעילה שאינה מבוררת הלכתית: "אלא שדברים אלו אמורים רק לגבי מקום שהבעל יצר כלפי האישה מצב שמצד הדין יש לחייבו בגירושין, וכענין מורד או רועה זונות. אמנם במקום שהצר הבעל לאשה וכתוצאה מכך דורשת זו גירושין, הרי שלא תקבל תוספת כתובה שהרי מצינו לגבי מורדת באמתלא מבוררת שאינה מקבלת את תוספת כתובתה כמבואר ברא"ש שמה דכתב לה לא יהיב לה מידי והיינו מחמת שאדעת כן לא כתב לה, וכך הוא בשו"ע סימן עז סעיף ג, ועיין בגר"א שם אות לג, והרי מורדת זו מביאה טעם המתקבל מדוע יש לה למאוס בו ולמרוד עליו ובכל זאת אינה מקבלת תוספת ומתנות דאדעת כן לא כתב לה".

הרי שאינה זכאית לתוספת כתובתה מכח העובדה כי היא זו שתבעה את הגירושין ללא כל אמתלא מבוררת של יצירת עילה מובהקת מחמת מעשיו של הבעל.

מעבר למקורות שהובאו מעלה אף מדברי הראשונים, ראו בספר עטרת דבורה לגר"א לביא שליט"א (סי' לו) שהביא מקורות נוספים מדברי האחרונים שנקטו שבתובעת גירושין אין לה תוספת כתובה הלא הם פרי האדמה ח"ג סי' לו (וביאר כך כדעת הטור סי' קיח הנ"ל), והובאו דברי פרי האדמה הללו גם בשו"ת פני יצחק (ח"ב דף נב ע"ד) וגם הוא ביאר כך את דברי טור, בית דוד (אה"ע סי' סה) ועוד עיי"ש. אף זאת כמובן, כשהיא זו שגרמה את הגירושין.

ברם, באשר לאשה היוזמת את הגירושין, אין בכך כדי להפסידה עיקר כתובתה אלא רק תוספת כתובתה. זאת מובא בספר עטרת דבורה לג"ר אוריאל לביא שליט"א, אב"ד צפת טבריה, שכתב בספרו (סימן לו, עמוד 244) כי "אשה התובעת גירושין, לא הפסידה את עיקר הכתובה, כל עוד לא דנו אותה כמורדת המפסידה כתובה", והוכיח הדברים מהגמרא בכתובות לט ע"ב. ברם, ביחס לתוספת כתובה כתב שם (עמוד 243) כי "אם האשה תבעה להתגרש בכך הביאה לגירושין, וללא הצדקה המעוגנת בהלכה והגוררת חיוב הבעל בגירושין, היא אינה זכאית לתשלום תוספת הכתובה וכו'".

בענין זה (הפסד כתובה לאשה היוזמת את הגירושין), ראה האמור בפסק דין בית הדין הרבני אשקלון (תיק 59647/9), מתוך נימוקי כב' הדיין הרה"ג ישי בוכריס שליט"א, שכתב: "הנימוק האחרון בו נעסוק ראוי לאריכות דברים. הטענה בקיצור היא, שכיוון שהאשה אינה חפצה בקשר עם בעלה ואינה מוכנה לקבלו גם אם ישוב בתשובה שלמה כפי שמוכח מתשובתה לשאלת ביה"ד, וכפי שכתב זאת ב"כ הבעל בסיכומיו, בכך נשמטה זכות האשה לכתובתה או לכל הפחות לתוספת כתובה. אי-רצון האשה לחיות עם בעלה כנימוק להפסד כתובה מבואר בכמה מקומות, כדלקמן. הרמב"ם (הל' אישות כד, ג) בענין אדם שנשא אשה האסורה לו מן התורה או מדרבנן כתב כך: 'העיקר, שהוא תקנת חכמים כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, הואיל ולא הכיר בה, כל זמן שתרצה ותעמוד לפניו, הרי עמדה בתנאי שלה והרי הקנתה לו הנאתה והרי היא עומדת, אבל התורה אסרתה אותה עליו וכו' שאין מעשיה הם הגורמים לה להיאסר'. מבואר בדבריו שחיוב הכתובה הוא כל זמן שהאשה רוצה בקשר הנישואין. גם הכסף משנה במקום כותב: 'אבל אם היא רוצה לצאת אין לה תוספת, דאדעתא למיפק לא אקני לה'. כך כתב גם בספר צמח צדק (אהע"ז קלז) 'שלא הקנה לה התוספת אלא על דעת שתהא עמו ותהיה אשתו'. כעין זה כתב הר"ן על הרי"ף (כתובות סוף פרק אלמנה ניזונית): 'ומיהו כי אמרינן דיש להן תוספת, דווקא כשמוציאה הוא, אבל אם היא רוצה לצאת, אין לה תוספת, דכי אקני לה אדעתא למיקם קמיה. וכן הדין בשהתה עמו עשר שנים ולא ילדה, ורוצה לצאת וכו' דאין לה תוספת כיוון שהיא רוצה לצאת ממנו'. מכל המקורות הללו מוכח שאם האשה חפצה להיפרד מבעלה והיא בדבריה ובמעשיה גורמת לגירושין אין היא זכאית לכתובה או לכל הפחות לתוספת כתובה. ובנידון דידן, כאמור לעיל, האשה אינה חפצה בבעלה ואפילו אם יחזור בו מכל קשר עם האשה הזרה, היא אינה מעוניינת בחידוש החיים המשותפים עמו. יוצא אפוא שאין היא זכאית לכל הפחות לתוספת כתובתה, אולם המעיין היטב בדברים ייווכח שאין זה הדיון במקרה דנן".

כך שהביא מקורות רבים לכך שאשה שיזמה את הגירושין, הפסידה כתובתה.

ד. בשאלת זכאות כתובה יש לבחון מי גרם לגירושין (ולא רק את השאלה מי פתח את תיק התביעה)

שאלת זכאות תובעת בכתובה תלויה אף בשאלה מי גרם לגירושין. כך ששאלת זהות הגורם שפתח את תיק הגירושין פחות חשובה, שהרי אם האשה פתחה את התיק אך בעילה מוצדקת, היא לא תפסיד כתובתה.

דין זה מובא בטור אבן העזר (סימן קיח), שכתב: "מי שהיא תובעת לבעלה לגרשה ויצאו הגירושין ממנה, אין לה מן הדין לגבות זולתו מה שהיא טוענת ויתברר מסכום נדונייתה ולא נחוש למה שימצא כתוב ממנה בכתובה, כי כתב לה אדעתא למיקם קמיה, אדעתא למיפק ולמיטב לא כתב לה, ואם תבע הוא גירושין אינו יכול לגרשה אלא לרצונה או לאחר שיפרע לה כל סכום כתובתה עיקר ונדוניא ותוספת".

העולה מהטור, שהזכאות או אי הזכאות של האישה לכתובה, תלויה בשאלה, בשל מי מהצדדים נגרמו הגירושין. אם הגירושין היו בגלל האישה, הפסידה כתובתה, ואם הגירושין היו ביוזמת ובגינו של הבעל, לא הפסידה כתובתה.

עניין זה הובא אף בפס"ד של בית הדין באר שבע (תיק 976276/3) שכתבו כך: "בפתח הדברים, יש להבהיר שכאשר בעל יוזם גירושין, עוזב את בית, ואח"כ תובע גירושין, חזקתו שחייב בכתובה. אין האשה חייבת להוכיח שבעלה אשם, ואין היא צריכה להביא הוכחות פוזיטיביות שבעלה רעה בשדות אחרים כבר לפני הפירוד. לכן, גם אם יש לדחות את הוכחות האשה, אין בזה בלבד בכדי לגרוע את זכותה הבסיסית לכתובה, אדרבה, נטל ההוכחה על הבעל להצדיק ולהוכיח את טענותיו שאשתו גרמה לפירוק הנישואין למרות מאמציו הכנים לשלום בית".

ועוד הוסיפו ונימקו שם את פסק דינם: "להלן נדון בטענות הצדדים בעניין הכתובה והנימוקים לזכאות האישה לכתובה ולתוספת כתובה: אין חולק שהבעל הוא שפתח את תיק הגירושין ותבע להתגרש. הבעל אף הצהיר בפרוטוקול הדיון שהוא עזב את דירת מגורי הצדדים. אמנם אף האישה הצהירה בדיונים שאין מנוס מגירושין, אך מעשים אלו של הבעל (פתיחת התיק ועזיבת הדירה המשותפת), יוצרים מציאות עובדתית, שהגירושין הינם בעטיו של הבעל, ואם כן, האישה זכאית לכתובה, אלא אם, יוכיח הבעל את טענותיו שהאישה הפסידה את זכאותה לכתובה ולתוספת כתובה".

והביאו שם את מקור הדין: "מקור הדין מובא בגמרא כתובות דף ע"א עמוד א, לעניין דברי תנא קמא במשנה (שם, ע עמ' א'): 'המדיר את אשתו שלא תטעום אחד מכל הפירות, יוציא ויתן כתובה". ומעמידה הגמרא את דברי המשנה באופן הבא: כגון, שנדרה היא וקיים לה איהו וקסבר ר"מ הוא נותן אצבע בין שיניה'".

וביארו: "משמעות הדברים, שלמרות שהאישה הייתה הראשונה ליזום את הגירושין, בכך שנדרה נדר שיש בו 'עינוי נפש', ואף תבעה את הבעל להתגרש ממנו, מאחר והבעל לא הפר לה את הנדר 'ביום שומעו', הופך אותו לגורם שבעטיו הצדדים מתגרשים ומתחייב בכתובה. כלומר, חיוב הכתובה אינו מוטל דווקא על הצד שפתח את התיק ויזם את הגירושין, אלא על הצד שגרם לגירושין. וודאי במקרה שלנו, שהבעל פתח את תיק הגירושין, ועזב את הדירה המשותפת והצהיר בביה"ד שהוא נחרץ להתגרש, שהבעל נחשב כגורם לגירושין שהם ביוזמתו, וחייב בכתובה".

כך שלא פתיחת התיק היא המובילה להכרעה בשאלת זכאות כתובה, אלא השאלה מי גרם לגירושין.

לאחר מכן הביאו את דין הטור אבן העזר סימן קיח שהובא מעלה באשר לכך, והביאו מקור נוסף לכך: "יסוד דומה ניתן ללמוד מהתשב"ץ (שו"ת, חלק ב', סימן ח'), וז"ל: 'עוד שאלת, אשה שבעלה מצער אותה הרבה עד שמרוב הצער היא מואסת אותו והכל יודעים בו שהוא אדם קשה הרבה, והיא אינה יכולה לסבול אותו לרוב הקטטות והמריבות, וגם שהוא מרעיבה עד שהיא שנאה את החיים, והיא אינה יכולה לבוא לבי"ד מפני שאחד מבעלי ההוראה הפחידה שאם תשאל כתובתה בבי"ד שתפסיד אותה. תשובה: קרוב הדבר בזה שיוציא ויתן כתובה, דקיימא לן לחיים ניתנה ולא לצער וכו' שאין אדם דר עם נחש בכפיפה וכו', ומ"מ, אם היא מרוב שיחה וכעסה הולכת לבי"ד ותובעת כתובתה, לא הפסידה כלום, ורח"ל מעלבון העלובות וכי כך עונין אל המעיקות'. כלומר, למרות שהאישה פותחת בהליכים ומגיעה לבי"ד להתגרש ואף לתבוע את הכתובה, כל עוד שמתברר לבי"ד, שהבעל הוא האשם בפירוק חיי הנישואין, כתוצאה מהתנהגות לא ראויה וכיוצא בזה, נחשב הדבר, שהגירושין באים בעטיו וחייב בכתובת אשתו".

והביאו מקור נוסף לכך: "כן מובא בחזון איש (אה"ע סי' סט ס"ק כב ד"ה דיני תוספת), וז"ל: 'והאומר אי אפשי אלא כמנהג הפרסיים (כתובות דף מח, א) דאמר יוציא ויתן כתובה, נראה דיש להן תוספת [כתובה], וכל שכן, במורד מתשמיש או אומר אינו זן ומפרנס, דמחייבינן ליה לגרש, יש לה תוספת, וכן במדיר את אשתו (כתובות דף ע, א) יש לה תוספת, דכל שהוא מעיק לה, הוי כמוציאה לדעתו, וכ"כ בהגהות מרדכי בהדיא, וכן, בהיא אומרת שלא לצאת (כתובות דף קי, ב), נראה דיש לה, דהא אסור לצאת וכו', ויש מקום לומר, דאלו שכופין להוציא, מודה ר"ח דיש להן, דכיון דאנוסה היא, חשיב כמוציאה הוא, וכל שכן, בנעשה מקמץ שלא לדעתה וכו', ומיהו במורד בבחירת לב כמו מדיר ונעשה מקמץ, ודאי יש לה תוספת וכו', וגם בנעשה מוכה שחין, יש לומר דיש לה תוספת, שזה אונס יותר גדול אצלה ואי אפשר לה למיקם קמי', ולא מיקרי דאיהי מפקה נפשה'. היוצא מהחזון איש, כפי המובא לעיל, שעניין תוספת כתובה, תלוי בשאלה, בעטיו של מי נגרמו הגירושין".

ולאור זאת, רשמו ביחס למקרה שהיה בפניהם: "במקרה שלנו, מאחר וכאמור, הגירושין הינם בעטיו של הבעל, שהוא עזב את הדירה המשותפת ופתח את תיק הגירושין, וביקש להתגרש, על כן, האישה זכאית למלוא הכתובה, אלא אם, יוכיח הבעל אחרת."

לאור כל האמור עולה כי שאלת זכאות תובעת בכתובה תלויה אף בשאלה מי גרם לגירושין. כך ששאלת זהות הגורם שפתח את תיק הגירושין פחות חשובה, שהרי אם האשה פתחה את התיק אך בעילה מוצדקת, היא לא תפסיד כתובתה.

וראו אף פסק דין נוסף (תיק 289160/11 מנימוקי הרה"ג יהודה יאיר בן מנחם שליט"א), שהוכיחו שתביעת הגירושין עצמה אין בה בכדי לשלול מהאשה את זכאותה לכתובתה כולה. וציינו שם לדברי רב פלטוי גאון המובאים בהגהות אשרי (כתובות יג, ה): 'וכן מצאתי בתשובת רב פלטוי גאון וזה לשונו והיכא דארגילו קטטה, אם היא מרגלת כמורדת הוי ואין לה כלום, ואם הוא מרגיל יש לה כל כתובה וכו'".

והסיקו בפס"ד שם: "דברים מהם עולה שזכאותה או אי זכאותה של האשה לכתובתה אינה תלויה בשאלה מי הגיש את תביעת הגירושין אלא בשאלה בשל מי נהיה הסער הזה, בשל מי נפתח תיק הגירושין ומי הוא זה אשר גרם לגירושין ואשר חורבנו של הבית תלוי בצווארו".

ודייקו כך אף מדברי רבנו הטור (סי' קיח) בעוסקו בתקנת טוליטולא: "'מי שהיא תובעת לבעלה לגרשה ויצאו הגירושין ממנה אין לה מן הדין לגבו' זולתו מה שהיא טוענת ויתברר מסכום נדוניתה וכו' ואם תבע הוא הגירושין אינו יכול לגרשה אלא לרצונה או לאחר שיפרע לה כל סכום כתובתה עיקר ונדוניא ותוספת ומתנת כתובתה וכו', הא קמן דכתב 'מי שהיא תובעת לבעלה לגרשה ויצאו הגירושין ממנה', היינו שלא די בתביעתה בלבד בכדי לשלול ממנה את זכאותה לכתובה אלא גם צריך שיצאו הגירושין ממנה היינו שהיא תהיה האחראית להם, מה שאין כן במקום בו היא תובעת את הגירושין אך היה זה הבעל שגרם להם והם יצאו ממנו שאז זכאית היא לכתובתה כולה".

וכן הוסיף: "וכבר הרחבתי בפס"ד אחרים (לדוגמה תיק מס' 862728/1) בכך שכאשר האשה תובעת גירושין, ותביעתה נובעת ממעשיו הרעים של הבעל המופנים כלפיה ומתקיימים בה רח"ל דברי ירמיהו במגילת איכה 'דוב אורב הוא לי ארי במסתרים', 'דרך קשתו ויציבני כמטרה לחץ' וודאי צודקת היא בתביעתה להתגרש ממנו ואינה מפסידה מאום מכתובתה. והבאתי שכך ראיתי שכתב לחלק הגאון רבנו עובדיה הדאיה (ישכיל עבדי ח"ה אבה"ע סי' סה) בין דין מורדת דמאיס עלי המפסידה את כתובתה לבין אשה אשר בעלה פוגע בה בהתנהגותו ובמעשיו שאז אינה מפסידה את כתובתה ותוספתה, שאחר שהביא את דברי המהרי"ו בדינא דמורדת כתב לחלק וז"ל: 'הדברים מבוארים שעיקר הטענה היא בדברים שאינם בינו לבינה, שמשתכר שאינו מן היישוב ומאבד ממונו שזה גורם למחסור בבית, אך אין כאן ענין הכאות וקללות ומריבות שאלו יש בהן ענין עינוי גוף ונפש, וגם כי הטענה שם היא רק על פי דבריה אין עדים מעידים על זה וכו', דוק

מינה בנד"ד שעיקר האמתלא היא בדברים שיש בהם עינוי גוף ונפש ממש, וגם כי יש כמה עדים מעידים על התנהגותו האכזרית הזאת וכו' פשוט שאף מהרי"ו אזיל ומודה ששפיר מקרי אמתלא ואין מקום לדונה כדין מורדת על אשר עזבה את הבית'".

וראו גם דברי חברי ביה"ד הרבני בת"א (פד"ר ח"א עמ' 201) בהרכב הגר"א גולדשמידט, הגרש"ש קרליץ והגר"י בבליקי, שדנו באשה שתובעת את גטה משום שבעלה אינו מפרנסה שכתבו: "דרישת הגט באה בגלל מרידתו של הבעל, והגרושין הם באשמתו שהרי לא מאונס אינו זן אותה אלא מרצון, כי בזדון מרד באשתו, ולו היה רוצה הרי יש לו היכולת להשתכר ולזון אותה. ואף שבסוף פסוק הגרושין הם לפי דרישת האשה, דרישה זו אינה אלא תוצאה הגיונית מרצונו או אי רצונו של הבעל, ולכן זה נקרא שמחמתו באה הדרישה לגט. ולא יתכן לומר בכגון זה שהגט הוא מחמתה. ומאחר שיסוד הפטור לר"ח הנך דכופין מחמתה נופל כאן, לכן גם לדעת הר"ח אין הבעל פטור לשלם התוספת וכו' ואם לא נאמר כן, הרי לפנינו דרך לבעל מורד להתחמק מתשלום הכתובה, לא יזון אותה ויאלצנה על ידי זה לדרוש גט, ויהיה פטור לשלם הכתובה על ידי המרידה, בטענה על דעת שתדרשי גט לא התחייבתי, דבר זה אין הדעת סובלתו וכו', הרי שאף שהאשה תובעת את הגרושין, מכיון שאין לו לפרנסה עליו לשלם לה התוספת. ואף שהרא"ש חולק על הריצב"א כנ"ל, ולפי זה היה צריך להיות פטור באין לו לפרנסה כמבואר, אלא על כרחך שמכיון שהבעל הוא בעצמו שהביא לזה שאין לו לפרנס, על ידי שלקח את השניה, הרי זה כאילו מגרשה ברצון, וגם לפי החולקים על הריצב"א עליו לשלם התוספת".

וסיכם שם הגר"י בן מנחם שליט"א: "והרי דבריהם עולים, ב"ה, כדברינו בתיק הנ"ל שכאשר הגירושין נובעים ממעשיו של הבעל ותלויים הם בצווארו כו"ע יודו שחייב הוא בתשלום הכתובה כולה, עיקר ותוספת. ורק כאשר הגירושין אינם נובעים ממעשיו של הבעל אלא מכורח נסיבות שנכפו עליהם חולקים רבותינו הראשונים לדעת ר"ת (תוספות יבמות סה, ב) יש לה תוספת, לדעת הריצב"א (שם) לדעת ר"ח אם הדברים נוגעים לעיקר האישות יש לה תוספת, ולדעת הרא"ש (תשובה כלל מג סי' ד, ה) אין לה תוספת. ועל כן גם בנדון שבפנינו מוטל עלינו לעמוד על שורשיו של התיק שלפנינו לדון בגורמים לשבר אותו רואים עינינו ולקבוע את האחראים לו".

והביא שם עוד מקורות לכך. כן כתב לחלק הגאון רבנו עובדיה הדאיה (ישכיל עבדי ח"ה אבה"ע סי' סה) בין דין מורדת דמאיס עלי המפסידה את כתובתה לבין אשה אשר בעלה פוגע בה בהתנהגותו ובמעשיו שאז אינה מפסידה את כתובתה ותוספתה, שאחר שהביא את דברי המהרי"ו בדינא דמורדת כתב לחלק וז"ל: "הדברים מבוארים שעיקר הטענה היא בדברים שאינם בינו לבינה, שמשתכר שאינו מן היישוב ומאבד ממונו שזה גורם למחסור בבית, אך אין כאן ענין הכאות וקללות ומריבות שאלו יש בהן ענין עינוי גוף ונפש, וגם כי הטענה שם היא רק על פי דבריה אין עדים מעידים על זה וכו', דוק מינה בנד"ד שעיקר האמתלא היא בדברים שיש בהם עינוי גוף ונפש ממש, וגם כי יש כמה עדים מעידים על התנהגותו האכזרית הזאת וכו', פשוט שאף מהרי"ו אזיל ומודה ששפיר מקרי אמתלא ואין מקום לדונה כדין מורדת על אשר עזבה את הבית".

ה. האשה היא זו שפתחה את תיק הגירושין (תובעת גירושין) אך גם הבעל רוצה או מסכים לגרשה

מעבר למקורות שהובאו מעלה מדברי הראשונים, ראו בספר עטרת דבורה לגר"א לביא שליט"א (סי' לו) שהביא מקורות נוספים מדברי האחרונים שנקטו שבתובעת גירושין אין לה תוספת כתובה הלא הם פרי האדמה ח"ג סי' לו (וביאר כך כדעת הטור סי' קיח הנ"ל), והובאו דברי פרי האדמה הללו גם בשו"ת פני יצחק (ח"ב דף נב ע"ד) וגם הוא ביאר כך את דברי טור, בית דוד (אה"ע סי' סה) ועוד עיי"ש. אף זאת כמובן, כשהיא זו שגרמה את הגירושין.

ובספר עטרת דבורה (סי' לו) הביא את דברי התשב"ץ (ח"ב סי' רצב), שם ביאר תקנה שהתקין תקנה יחד עם הריב"ש בעירם אלג'יר, ובתוך דבריו כתב "ואע"פ שלולי התקנה אם כתב תוספת

מעצמו והיו הגירושין ברצון שניהם גובה הכל", ומבואר שבגירושין המתבצעים בהסכמה, לא איבדה האשה תוספת כתובה (משום הסברא שאדעתא דחיבת חופה כתב לה כתובה).

בענין זה ראו מש"כ בפס"ד בית דין חיפה (תיק מספר: 821836/1 בהרכב הרה"ג הרב דניאל אדרי, הרב אייל יוסף והרב דוד בר שלטון שליט"א): "הדברים האלו מוכיחים שגם הבעל חפץ בגירושין, ויש לראותו כמי שרוצה לגרש את אשתו ומצער אותה עד שהיא פתחה בהליך גירושין, ולא יעלה על הדעת שתפסיד כתובה. שאם כן כל בעל שלא רוצה באשתו יצער אותה והיא תפתח בהליך גירושין והוא יהיה פטור מכתובה. והואיל והצדדים עדיין לא התגרשו אלא ביקשו לדון בחיוב כתובה קודם הגירושין, והואיל ולדעת בית הדין הבעל מעוניין בגירושין לא פחות מהאשה, יש לראותו כמי שרוצה להוציא את אשתו מדעתו – שחייב בכתובה ובתוספת כתובה אע"פ שהאשה פתחה בהליך הגירושין. כי יתכן שבכוונה לא פתח הבעל בהליך גירושין בהמלצת ב"כ כדי שהאשה תפתח בהליך הגירושין כדי לנסות ולהרוויח ולהשיג הישגים ממוניים ולא לשלם כתובה".

כך שכשהבעל גם רוצה לגרש, אין הפסד כתובה לאשה בכך שהיא זו שפתחה את תביעת הגירושין.

בענין זה, ראו פס"ד (תיק 289160/11) שכתבו: "ולמעלה מכך נמצא מפורש בתקנות שהביא התשב"ץ בהמשך ספרו (שם חלק ב סימן רצב) בהן ביאר שמעיקר הדין גם כאשר האשה תובעת גירושין אם שניהם מתרצים בכך זכאית היא לכתובתה ולתוספת כתובתה, וזל"ה: 'תקננו שאם יגרש הבעל ברצונו ושלא ברצונה שיפרע לה כל הכתוב בשטר כתובה עיקר כתובה שהוא מאתים לבתולה ומנה לאלמנה. ומה שנמצא בשטר כתובתה שהכניסה לו נדוניא והתוספת אשר הוסיף לה משלו הכל כפי דין התלמוד. אך אם לא יהיה הגירושין ברצונו ושלא ברצונה אין לה תוספת כלל', ועל זה כתב לבאר: 'עוד כתוב בתקנה הנזכר שאם לא יהיו הגרושין ברצונו ושלא ברצונה אין לה תוספת כלל. ופירוש זה שאם היו הגרושין ברצונה כמו ברצונו שהיא תובעת גט. או שלא ברצונו כגון שחייב לגרשה מן הדין מפני מאורעות שלא ברצונו אין לה תוספת כלל. לפי שלא תקנו התוספת בתקנה זו אלא כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. שאינו מן הדין שישאנה בתולה ויגרשנה אח"כ וזה אינו אלא כשהוא מגרשה ברצונו ושלא ברצונה כמו שכתב הרי"ף ז"ל בפרק הבא על יבמתו. וכן הרשב"א ז"ל כתב בתשובה שהתובעת גט מתוך מרד אין לה תוספת. דאדעתא דלמישקל ולמיפק לא כתב לה. ואף על פי שלולי התקנה אם כתב תוספת מעצמו והיו הגירושין ברשות שניהן גובה הכל. כיון שתקנו כן הוי כתנאי שבממון וקיים. ולא כתבו אלא ע"מ כן'".

והסיקו מכך: "מבואר בדבריו שעל פי עיקר הדין, ובמקומנו הרי לא פשטה תקנת התשב"ץ, גם כאשר האשה תובעת את הגט אם שניהם מתרצים בגירושין יש לה תוספת, וכל אימת שהבעל מתרצה לגרשה, ושניהם מבינים כי חייהם המשותפים בלתי אפשריים, אין לנו עניין בשאלה מי היוזם את הגירושין והאשה עדיין זכאית לתוספת כתובתה, באופן שנראה שרק כאשר היא, והיא בלבד, הביאה לגירושין, מפסידה היא את כתובתה".

בענין זה ראו גם מש"כ הג"ר חיים הרצברג (פד"ר כב עמ' 89), שאשה שדורשת גט מבעלה והבעל מסכים להתגרש אין לאשה תוספת כתובה. ברם, ראו אף מש"כ בכך הג"ר יצחק שמואל גמזו שליט"א (שורת הדין כרך ו עמודים רפא–רצג) שדחה את דברי הג"ר חיים הרצברג, וחייב את הבעל בכתובה ובתוספת כתובה, וכן העלה גם הג"ר דוד לבנון שליט"א בשורת הדין (כרך יא עמוד רמ).

ו. הסכמת האשה להתגרש, לא מובילה להפסד כתובתה

סוגיה זו היא בדומה לנידון הקודם. באחד מפסקי הדין כתבנו כי אמנם היה נראה שהאשה הסכימה לתביעת הגירושין של הבעל, אף שיתכן ויזמה פעולות לשלום בית, כטענתה בבית הדין, אך ודאי שלא היא זו שיזמה את הגירושין. והבאנו מה שכתבו בענין זה גם בתיק 063445456-21-1 בהרכב כב' הרבנים הגאונים הרב דייכובסקי, הרב נדב והרב גולדברג, שקבעו כי אין בהסכמת האישה לקבל גט טעם להפסד כתובה או תוספת.

כן ראו האמור אף בפס"ד בית הדין טבריה (תיק 032372187-21-1), שם כתבו שלא ניתן להפסיד כתובה אלא לאשה המתחילה את המרידה, ולא באשה שרק מגיבה באמירה בעלמא להתנהלות הבעל, וכתבו "בלשון אחרת יש להגדיר, כל עוד הבעל יוזם את הפירוד ומביא לפירוק הנישואין ולגירושין, יש לחייבו בתשלום הכתובה ותוספת הכתובה, ופירוק הנישואין מתייחס אליו, גם אם בסופו של דבר האשה החליטה לבקש להתגרש, לאחר שנוכחה לראות שבעלה אינו מוכן לשוב אליה". כן הביאו שם תשובות פוסקים להוכחת טענתם זו, והוסיפו שם: "במקרה דנן, לא רק שהבעל יזם את הגירושין, הוא גם לא עשה שום צעד משמעותי כדי להוכיח את כנות רצונו בשלום בית".

ז. בעל שרוצה לגרש וגם האשה מסכימה מחמת מעשיו – לא הפסידה כתובה

זו שאלה דומה לשאלה הקודמת שהבאנו.

באשר לכך, ראו מה שכתבו בפסק דין בית הדין ירושלים בתיק 979611/12 (פורסם) תחת הכותרת "אישה שבעלה רוצה לגרשה אך גם היא רוצה להתגרש": "בנדון דנן גם האישה רוצה להתגרש, וכאמור לעיל גם האיש מעוניין בכך. האם רצונה להתגרש גורם לה להפסד התוספת כדברי רבנו ירוחם דאדעתא למשקל ומיפק לא יהיב לה או שמכיוון שהוא הגורם, הוא התחיל ורק בעקבות מעשיו ביקשה אף היא להתגרש, לפיכך לא תפסיד את התוספת".

והוסיפו: "אומנם ידועים דברי הבית שמואל באה"ע סימן קנד סק"א שבכל מקום שהיא תובעת להתגרש, אף מסיבה מוצדקת, אין לה תוספת, מכל מקום לא נהגו בבתי הדין כמותו אלא כדעת החזון איש אה"ע סט כב, שאם הוא פושע בה הריהי זכאית למלוא הכתובה אע"פ שהיא תובעת כעת להתגרש, וז"ל: 'ויש מקום לומר דאלו שכופין אותו להוציא מודה ר"ח דיש להן דכיון דאנוסה היא חשיב כמוציאה הוא וכש"כ בנעשה מקמץ שלא לדעתה, ויש סמך לזה בגמ' דפריך דליתני שהה י' שנים ולא משני דלא קתני אלא אלו שאין להן תוס' דהוי רבותא דאע"ג דחשבינן לה כמוציאה עצמה ומפסידה תוס' מ"מ כפינן ליה [וכה"ג דקדקו תוס' יבמות ס"ד א' ד"ה יוציא] אלא ודאי כל אלו יש להן תוס', ולא הוזכר בפוסקים בהדיא דאין לה תוס' אלא בבאה מחמת טענה, וזה דלא כב"ש סי' קנ"ד סק"א'. אומנם החזו"א כתב כן רק היכא שכופין אותו לגרש, אבל במקום שהדין הוא רק שיוציא וייתן כתובה לא שמענו, מכל מקום מנהג בתי הדין שגם בזה לא הפסידה, כגון ברועה זונות וכיו"ב, ראה: בפס"ד של ביה"ד בנתניה (הדיינים זמיר, שינדלר ובן מנחם) בתיק 862728/1 מיום ח' בשבט תשע"ה (28/01/2015); בפס"ד של ביה"ד הנ"ל באותו הרכב בתיק 1021593/1 מיום י"ז באדר ב תשע"ו (27/03/2016); בפס"ד של ביה"ד בירושלים (הדיינים אליעזרוב, ברדוגו ורלב"ג) בתיק 822637/7 מיום ט"ו באלול תשע"ה (30/08/2015); בפס"ד של ביה"ד בבאר שבע (הדיינים דרשביץ, חפץ וגאופטמן) בתיק 966153/3 מיום ה' בניסן תשע"ו (13/04/2016) נקטו בפשיטות שברועה זונות האישה זכאית למלוא כתובתה; בפס"ד של ביה"ד באשדוד (הדיינים כהן, צדוק ורלב"ג) בתיק 10836/6 מיום ל' באדר א תשע"א (06/03/2011): כנ"ל; פד"ר א עמ' 221 (פס"ד של הדיינים גולדשמידט, קרליץ ובבליקי): בעניין איש שרוצה שידורו אצל הוריו והאישה אינה רוצה בטענה שחמותה מציקה לה, ותובעת גירושין, פסקו שכיוון שהדבר תלוי באיש והוא אשם בדבר – יש לה תוספת כתובה; פד"ר ח עמ' 324 (פס"ד של הדיינים אלישיב, ז'ולטי ואליהו): כנ"ל; פד"ר י"ד בפס"ד שבעמ' 183 (הדיינים שאר ישוב כהן, אוריה ושאנן) נקטו פה אחד שיש לאישה תוספת כתובה במקרה שהבעל רועה זונות;

בפס"ד קג בפד"ר מאגר מקוון בפס"ד של הדיינים שרים, כלאב ויפרח נפסק בדעת הרוב שיש תוספת כתובה במקרה שהבעל רועה זונות".

וביחס למקרה שבפניהם כתבו: "במקרה דנן האיש נהג באישה באלימות כפי שהודה בחקירה המשטרתית ובבית המשפט וכפי שהתברר לנו משלל המסמכים ובדיונים כאמור לעיל. האיש לא חזר בו ממעשיו, לא הביע חרטה על כך, אלא רק מכחיש בפנינו שוב ושוב את מעשיו, ואף טוען שמדובר במעשה זניח. גם ביררנו לעיל שהאישה לא ראתה מעשה זה כדבר זניח ולא מחלה על כך, אלא ציפתה שהאיש ישפר את מעשיו, אך הוא לא עשה כן. במקרה כזה אין ספק שיש לאישה עילת גירושין וכתובה, ולכן אינה אמורה להפסיד בתביעתה את הכתובה, לא עיקר ולא תוספת. מלבד כל זאת, יש לומר שבמקרה דנן האישה עמדה על רצונה להתגרש מפני שהאיש לא ביקש באמת ובתמים שלום בית, אך אם היה רוצה בכך באמת – נראה מתוך החומר שבתיק שהאישה הייתה מסכימה לשלו"ב, ראה פרוטוקול הדיון מיום י"ג בסיון תשע"ח (27/05/2018). נמצא שהגירושין הללו יוצאים מהאיש ולא מהאישה כלל וכלל, ואם כן לכו"ע, גם לדעת הבית שמואל, האישה זכאית למלוא הכתובה".

ועוד הוסיפו: "זאת ועוד, בנידון דידן שהיה בידי הבעל לשפר את מעשיו ולהסיר את העילה לגירושין והבעל לא עשה כן, יודה הב"ש שחייב הבעל לשלם לאשה את כתובתה ותוספת כתובתה, וכפי שכתב הגרי"ש אלישיב זצ"ל בפד"ר ח"ח עמוד 324, וז"ל: 'זאת ועוד, נראה שיש מקום לדון דאף כשהבעל הוא מאלה שכופין אותו להוציא פטור מלשלם לה תוספת כתובה, זה דוקא כשחלה הבעל ונעשה מוכ"ש [=מוכה שחין] או כשאינו מסוגל להוליד והאשה באה מחמת טענה וכל כיוצ"ב שאין בידי הבעל להפטר מהגורם המביא לידי גירושין, בזה יכול לומר אדעתא למיפק לא יהיבנא לך. משא"כ בגורם כזה שבידי הבעל להסירו כגון שהבעל רועה זונות שבידו לעזוב דרכו ולהתייצב על דרך טובה, וה"ה כשהבעל מורד באשתו כבנ"ד בכה"ג י"ל דדינו כמגרש מרצונו וחייב בתוספת כתובה (וכבר כתבנו מזה בפס"ד ערעור תש"ל וכו')'".

וכך הביאו לסיום: "לסיום, נביא נדון דומה שמובא בספר מטה יוסף (להג"ר יוסף בן חיים משה הלוי נזיר, שהיה אב"ד במצרים ואגפיה, והיה חברו של בעל הפרי חדש) ח"ב חלק אה"ע סי' ה', וז"ל שם: 'על ענין המריבה שנפלה בין איש לאשתו, וכשבא לגרשה דיבר האדון עמו דברי פיוסין והפציר בו בדברים טובים לשים שלום ביניהם, והוא נתן כתף סוררת ולא אבה להתפייס בשום אופן, וגמר בדעתו לגרשה. ואחר כך ברוב הימים חזר בו ובא לפני פלוני ואמר לו שתלך האישה לביתה, ואמרה היא אין כוונתו אלא להרע לי ולהצר לי ולענות אותי, מאחר שכן טוב לי שאתגרש, והוא סירב לגרש אלא רוצה שתחזור לביתו. א"ל אם דעתו רצויה עמה יפייסה בדבר מה, אמר הוא ח"ו לא אפייסה אלא תבוא לביתה ככלבתא. אז אמר האדון אם כוונתך לעשות שלום פייס אותה, ואם אין אתה רוצה בה גרש אותה וכו', אמר ח"ו אני איני רוצה אותה כי כבר שנאתיה ואיני רוצה להחזירה אלא כדי להתנקם ממנה, והלכו להם וכו', לענ"ד פשוט דבתר מעיקרא אזלינן שהוא רוצה לגרש, דהא איכא ידים מוכיחות כי עדיין מחזיק ברשעתו שהרי גילה דעתו לומר כי לבו בל עמה ואינו רוצה להחזירה אלא להנקם ממנה. א"כ אומדנא דמוכחא שכל מה שאומר עתה שאינו רוצה לגרש הוא ברשע כדי להפסידה התוספת וכו' ואף דהאידנא לא בקיאין בשיעור האומדנא, מ"מ באומדנא דמוכחא טובא שאין בה לנטות ימין ושמאל עבדינן עובדא וכמ"ש הרא"ם בתשובה וכו'. וכיון שכן פשיטא ודאי דאישה זו אין לה דין באה מחמת טענה, שהרי היא אינה רוצה להתגרש אלא הוא המגרש. וא"כ אף את"ל שבאמת חזר בו ואינו רוצה לגרש אלא לשבת עם אשתו בשלום יחדיו בהשקט ובבטחה, אפ"ה כיון שהיא לא תבעה להתגרש אלא מחמת רוע לבבו עמה והיא רואה כי עדיין הוא מחזיק בטומאתו וברשעתו שאינו רוצה להכניע את לבבו ולפייסה ובדבר טוב ישמחנה, ודאי כי הוא נקרא המגרש, שהוא רוצה לגרש ולא היא, ולכן אין להפסידה התוספת. כ"ש שכבר כתבנו דלענ"ד ברור ופשוט שלא חזר בו וככחו אז כחו עתה ועדין הוא רוצה לגרש, אלא בראותו כי היא באה בטענה נתחכם לומר שאינו רוצה לגרש כדי להפסידה התוספת,

וא״כ לאו כל כמיניה להפסידה וכו׳, ועל כיוצא בדברים אלו הולכים הדיינים אחר אומד הדעת כפי אשר יראו כוונת בעל הדין אם לעקל עקלקלות וכו׳, דכיון שמעשיו מוכיחים כן, ודאי שנדון אותו כדין נותן עיניו לגרשה, ואין להסתפק שמא חזר בו שהרי ניכר מחשבתו מתוך מעשיו הרעים, וא״כ פשיטא לן כביעתא בכוחתא שחייב ליתן לה הכתובה כולה עיקר ותוספת בלי מגרעת שום דבר״.

וסיכמו התשובה: ״העולה מתשובה זו, שאם תוך כדי סכסוך בין הבעל לאישה ובמהלך מריבה ביקש הבעל מאשתו לצאת מהבית, אם לאחר שהאישה נאלצה לצאת מהבית ותובעת גירושין וכתובה הבעל מודיע בבית הדין על רצונו שהאישה תחזור לשלום בית, הואיל ובית הדין נוכח שליבו אינו עמו, ובקשתו אינה משקפת באופן אמיתי את רצונו, שהרי לא ראה לנכון לפייסה, ׳ואם בעלה היה מפייסה ומדבר על לבה דברי שלום ואמת כדת מה לעשות עם אשת בריתו, אנן סהדי שהיא לא הייתה תובעת להתגרש, והייתה מתרצה לעמוד תחתיו כהלכת גוברין יהודאין׳, אין לדון שהגירושין יצאו ממנה, ואינה מפסידה את הכתובה במלואה״.

ח. בעל שמצהיר שרוצה את אשתו אך אינו כנה בכך – לא נפטר מתשלום כתובה

בענין זה ראו מש״כ הרה״ג יאיר בן מנחם שליט״א בפסק דינו שם (תיק 289160/11): ״וכבר דן הרב מטה יוסף (ח״ב חאבה״ע סי׳ ה) בכגון זה, בבעל שרצה לגרש את אשתו וחזר בו ובקש שתשוב לביתו, אך לא היה מוכן לפייסה אלא רצה ש׳תבוא לביתו ככלבתא׳ ואמר בפה מלא ׳כי כבר שנאתיה ואיני רוצה להחזירה אלא כדי שאוכל להתנקם ממנה׳, ועל כן באה האשה לביה״ד ובקשה להתגרש ממנו, וכתב: ׳פשוט דבתר מעיקרא אזלינן שהוא הוא שרוצה לגרש דהא איכא ידיים מוכיחות כי עדין מחזיק ברשעתו שהרי גילה דעתו לומר שלבו בל עמה ואינו רוצה להחזירה אלא להינקם ממנה א״כ אומדנא דמוכח שכל מה שאומר עתה שאינו רוצה לגרשה הוא ברשע כדי להפסידה התוספת ולכן לא יחרוך רמיה צידו וכו׳ דאי איתא דהדר ביה סמיה בידיה דהוה ליה לפייסה ולדבר על לבה דברים טובים דברי ניחומים כדת מה לעשות עם אשת בריתו׳. והגם שבנד״ד לא באנו למידה זאת שהבעל מבקש להינקם ממנה מ״מ גם לא פייסה ולמעלה מכך אף אינו טוען שאינו רוצה לגרשה, ועל כן עומד הוא בחייבו לשלם לה את כתובתה כולה. דמות ראיה לקביעה זו מצויה גם בדבריו המפורשים של רבנו הרמ״א (אהע״ז סי׳ פ סעי׳ יח, הובא לעיל בציון מקורו) כי ׳אשה שהלכה מבית בעלה מכח קטטה ואינה רוצה לשוב לביתו עד שיקרא לה בעלה, לא הפסידה משום זה מזונותיה, דבושה ממנו לשוב מאחר שיצאה בלי רשותו ואינו מראה לה פנים ואם הוא יבא אצלה אינה מונעתו מכלום׳. דברים מהם עולה ברור שגם כאשר האשה עוזבת את ביתה ללא הצדקה אינה נקראת מורדת עד אשר הבעל עצמו יראה לה פנים להשיבה אליו והיא תתן לו כתף סוררת, וכל זמן שלא הראה לה פנים אין לדונה כמורדת, ואין להפסידה את מזונותיה וכתובתה״.

ט. בעל שמגרש באונס, לא חייב בכתובה

אנו נתקלים לא אחת בבעל שרוצה את אשתו, אך מחמת אונס פרטי שלו, לא יכול להמשיך ולחיות עמה. לאחרונה נתקלנו במקרה טראגי, בבעל שעבר שוד מזוין, במסגרתו פגעו בראשו, ובשל פציעתו הוא איבד מעט מצלילולו השכלית, ומאז הצדדים חוו קושי רב בנישואין, עד שהגיעו לכדי גירושין.

בענין זה ראו מש״כ הרב מענה אברהם (עמאר, מחכמי העיר מקנאס) (סימן לג) והרב שאלו לברוך (אבה״ע סי׳ ט וסי׳ רכז) שהביאו פסק דין כעין תקנה מבעל בעל התורות אמת שכתב: ״שכל המגרש אשתו לסיבה ידועה וניכרת לב״ד שאינו להשבעת עינו ונתינת עיניו באשה אחרת רק לסיבה מהסיבות שנזכיר וכיוצא בהן לפי ראות עיני ב״ד כגון וכו׳, ששהה עם אשתו י׳ שנים ולא

היה לו ממנה זרע של קיימא וכו', או אם חלתה האשה חולי מתמיד שלא יוכל לסבול וכו', שלא יתחייב לפרוע רק עיקר כתובה דוקא ונדונייתה מה שהכניסה לו במושלם ואף אם בלה או נאבד יתחייב באחריותו ואת היותר החרמנו", ונתן שם טעם לדבריו דכל שמגרש בלי סיבה כי אם למלאות רצון יצרו צריך שישלם הכל לרבות התוספת "אבל המגרש לסיבה קרובה לאונס אין בנו כח לחייבו בתוספת שלא חייב עצמו כי אם על פי המנהג". כך שכיש סיבה הקרובה לאונס, פטור מכתובתה.

י. זכאות כתובה לאשה שנמצא בה מום

ראו רמב"ם (הלכות אישות פרק כה הלכה ו) ומש"כ המגיד משנה שם על דבריו כדלהלן: "בא על אשתו ושהה כמה ימים וכו'. זה נראה שלמד רבינו ממ"ש ונתבאר פרק י"א בטענת בתולים שאינו יכול לטעון אותה לאחר זמן אף כאן כל שחזקתו שידע ולא טען אינו יכול לחזור ולטעון. ובירושל' בפ"ק דכתובות השוו בתולים למומין בשאר דברים ולפי דבריו הסוגיא שבפ' המדיר גבי אוקימתא דרבא שהזכרתי למעלה שמשמעה בביאור שאין אומרין חזקה שאין אדם שותה בכוס אא"כ בודקו להוציא מן הבעל כתובה כל זמן שהוא מביא ראיה שעד שלא נתארסה היו בה המומין מפרש רבינו שהיא דוקא כשלא בעל או שלא שהה אלא שכנס אותה לחופה אבל אם בעל ושהה ולא טען חזקה ידע ונתרצה ושוב אינו יכול לטעון זה נ"ל לדעתו ז"ל".

כך שמום שלא אמור היה הבעל לדעת ממנו, לעיתים אין האשה זכאית לכתובתה.

בשאלה זו עסקו אף בפס"ד בבית הדין הגדול (תיק 861252/1, פורסם), בנימוקי הגר"צ אלגרבלי שליט"א (בשאלת אשה שהסתירה את גילה האמיתי מהבעל), שהביא המקורות לכך, והוסיף בחילוק בין מקרים שונים: "הנה מצינו שני אופנים בדין חיוב האישה לספר לבעל על המומין. האופן הראשון הוא, כאשר יש לה מומין שבסתר – הרי שהחיוב מוטל על האשה לספר עליהם לבעל, ואם אינה מספרת הרי שהפסידה כתובתה ותוספת. זאת משום שבסתם הבעל מקפיד על כך, וכך פירש הר"ן בכתובות בדף קא את ההבדל בין איילונית ושניות שיש להן תוספת, לבין בעלת המום שאינה מקבלת כלל, משום שהיה עליה להודיע על כך לבעל ולא הודיעה".

ועוד הוסיף שם: "והאופן השני, כשיכל הבעל לברר את המום – הרי דינה של האשה הוא שמקבלת כתובה ותוספת כתובה. דין זה נובע מהמשנה בפרק שביעי בכתובות דף עה, דאיתא שם שכל שיש מרחץ בעיר אינו יכול לבוא בטענת מומין שבסתר מפני שבודקה בקרובותיו, שאז היעדר גילוי המום לבעל על ידי האשה לא גורם לה הפסד כתובה. כך נפסק להלכה בשו"ע סימן קיז סעיפים ה-ו, וטעם מה שאינו נחשב כמקח טעות אינו רק משום דתלינן שהבעל ידע שיש מום, אלא דמאחר שיש והיה לו את האפשרות לבדוק ולא בדק, הרי סבר ומחיל. כך מצינו בדברי הפרישה בסימן לט סעיף קטן יט, שכתב דבמקום שיש מרחץ אפילו אינה נוהגת בת זו ללכת למרחץ אין לה טענת מומין, שהרי עצם הימנעותה של זו מללכת למרחץ מהוה דבר חשוד ועל הבעל היה מוטל לברר, ומדלא בדק מוכח דסבר וקביל. גדר זה שהבעל בודק משתמע בגמרא, שנובע הוא מחמת חזקת הבעל שאינו שותה בכוס אלא אם כן בודקו, ואם כן כל שיש באפשרותו לבדוק יש להניח שבודק או שסבר וקביל".

והוסיף באשר למקרה שהיה לפניהם: "והנה בעניין דידן, מאחר שנאמר לבעל על ידי האישה כי הינה בגיל 62 וכי בתעודת זהות רשום גיל מבוגר יותר, הרי שלכאורה הוא אינו יכול לפטור עצמו ולומר כי על האישה מוטל היה לספר לו על גילה האמיתי, היינו על המקח טעות. שהרי העובדה גלויה לפניו, שבתעודת זהות כתוב גיל מאוחר יותר, וכל שעליו לעשות הוא לברר ולשאול מהו הגיל נרשם בתעודת הזהות. אלא שמאידך ניתן לפרש את הדברים בהקשר אחר, והיינו שאישה

הטוענת כי הינה בת 62 ובתעודת הזהות כתוב גיל מאוחר יותר, הרי שפשטות הדבר היא כי כתוב שנה שנתיים ושלוש יותר, ולא מעבר לכך. יוצא אם כן, שלא היה נתון עובדתי שהיה על הבעל לברר, שהרי הדברים נאמרו לו על ידי האישה ודברים אלו של האישה הרי התבררו כלא נכונים".

אך הוסיף עוד: "אלא שאף אם נאמר כי יש כאן טענת מום, עדיין יש מקום לדון כי יחשבו הקידושין כקידושי ודאי ואף חייב הבעל בכתובה. עיין שלחן ערוך, אבן העזר סימן לט סעיף ה: 'המקדש אשה סתם, ונמצא עליה אחד מן המומין הפוסלים בנשים, או נמצא עליה אחד מנדרים שדרך בני אדם להקפיד עליהם, הרי זו מקודשת מספק'. ובדברי החלקת מחוקק שם אות ט: 'מקודשת מספק – נראה דמיירי מיד כשרואה המום מקפיד ואינו חפץ בה, אבל אם שותק כשנודע לו המום ולא התנה בתחילה אף דצוח לבסוף הוי קידושי ודאי'. וכך לשון השו"ע שם בסימן קיז סעיף י: 'בא על אשתו ושהה כמה ימים וטען שמום זה לא נראה לו עד עתה, אפילו היה בתוך הקמטים או בכף הרגל – אין שומעין לו, חזקה אין אדם שותה בכוס אלא אם כן בודקו וידע ונתפייס'".

כך שאף במום ודאי, לעיתים האשה זכאית לכתובתה, אם הבעל מחל על כך.

והוסיף שם עוד באשר לתקופת הזמן שמאז תולים שמחל: "וגדר השהיה המבואר משמע דהוא כמה ימים. ובפשטות הפירוש דעד אז ליכא למיתלי במחילה. אמנם עיין דברי הבית שמואל בסי' קיז ס"ק יט, דנקט דפשוט שאין נותנים כמה ימים לצורך טענת מקח טעות ומה דצריך שהה כמה ימים בדברי המגיד הוא באופן שטוען שלא שם לב כשבא עליה, ולעניין זה בשהה כמה ימים ודאי אמרינן דשם לב. ועיין בדברי המהרי"ק בסימן קה, שמשמע שהדברים תלויים בביאה ולא בשהה, וכך רצה המחנה אפרים לדייק בדבריו והקשה עליו מדברי המגיד שהצריך שניהם, ולהאמור אין זה קשה, דבאמת סגי בביאה אמנם באופן שיטען כי לא ידע נצטרך גם שהיה. ועיין בדברי בעל האור גדול בתשובה ה סעיף יד, דנקט דכוונת המגיד הוא דאמנם הביאה היא מהוה ידיעה שעל ידי זה מכיר המום, אמנם מה דצריך שהה כמה ימים הוא מדין השתמשות, ומאחר ששהה עמה נחשב כמשתמש בה ואחר השימוש אינו יכול לטעון מקח טעות. כיוצא בזה ראה גם בשו"ת התשב"ץ תשובה קכד, דגרס בדברי הרמב"ם 'שהה עמה' ומשמע כדברי האור גדול דבעי שהיה עמה ולא סגי בשהה סתם".

אך הוסיף: "מכל מקום עיין דברי הכסף משנה, שם וכו', מדבריו מבואר כי משבא על אשתו, והיינו השתייה בכוס, הרי לנו שכבר חזקה שבדק את הדברים וידע ומחל ולפי זה אין צורך בשהה כל עיקר שהרי הביאה היא עצמה מהוה ההוכחה למחילה".

וסיכם באשר למקרה הנדון בפניהם: "והנה בעניין העומד לפנינו נראה כי גם לאחר שידע הבעל על גילה המבוגר של האישה ועדיין קיימו יחסי אישות, ראה דבריו לפרוטוקול 16.1.11, ומשכך לכאורה יש כאן ביאה לאחר ידיעה בטעות, ואף 'שהיה אחר כן' יש כאן, שהרי כל תביעת הגירושין הוגשה רק בתאריך 2.10, לפי זה לכאורה יש מקום לומר שיש כאן מחד קידושין גמורין ומאידך חיוב בכתובה, וכפי שביאר הב"ש בסימן קיז ס"ק יט. הן אמת שלמרות כן יתכן שיש מקום לדון בדבר חיובה של האישה בגט, וזה על פי דבריו של בעל האור גדול, אי מטעם דהב"ש בסימן קיז ס"ק כד, אי משום מה שלמד שם שאין בכוח שהה ובא כדי לוותר טענת מום לעניין חיוב להוציא, אלא שלגבי כתובה יש מקום לחייב וכו', ולכן, לאור האמור שאין כאן מקח טעות, הבעל חייב בכתובה ובתוספת, ומחייבים את האשה בגט מהנימוקים דלעיל, בכפוף לתשלום לאשה מלוא הכתובה והתוספת בסך 180,000 ש"ח".

יא. זכאות כתובה לאשה שעסקה בכישוף כנגד בעלה וכן רצתה להרעילו

בפני בית הדין דנן התנהלה תביעת גירושין של האשה שתבעה אף את כתובתה.

הבעל טען שהוא פטור מתשלום כתובת אשתו, משום שהאשה ניסתה לכשף אותו וכן ניסתה להרעיל אותו, לטענתו.

בית הדין דנן זימן לעדות את ה"מכשף" שמכר לאשה את החומר, לטענת הבעל, ואלו תשובותיו שהשיב לבית הדין: "אני מייצר ומשווק חומרים מיסטיים ולומד קבלה, אני מכיר את שני הצדדים. התובעת דברה אתי על החומרים, זה היה לפני כמה שנים, היא בקשה לקנות חומרי כישוף. הוכן לה חומר אישי 'להכנעת אויבים ושליטה על אדם'. זה היה מופנה לבעל שלה. פעם אחת שכנעתי אותה שלא לעשות כלום. לאחר מכן היא בקשה לבצע את הדבר. היא היתה מרוצה מהחומרים שהיא קבלה. רק פעם אחת היא קנתה ממני את החומרים הללו. הבעל לא קנה ממני חומרים. האשה שלמה לי כתשעת אלפים ש"ח על הערכה הזו. היא קנתה את הערכה הנ"ל לפני כמה שנים, אולי חמש שנים. יש לי כמה סוגי חומרים, כל אחד מספר לי את הבעיה. האשה ספרה לי שלא היה לה טוב עם הבעל בדברים מסוימים, והיא רצתה לקבל את מבוקשה ולשלוט על הבעל".

כן טען הבעל שהאשה ניסתה לשים לו חומר רעל בשתיה. הבעל הציג סרטון (צולם במצלמה נסתרת בבית) בו נראית האשה שמה לו חומר בכוס הקפה שלו (לבסוף הוא לא שתה את השתיה).

לטענת הבעל, באמצעות בא כוחו, הוא פטור מכתובת אשתו, משום האמור בכתבי רבי נחמן מברסלב (ספר המידות המיוחס לרבי נחמן מברסלב) שכישוף גורם למות הילדים (ראו סעיף פב שם: "בניו של אדם מתים, כשעוסק בשמות הטומאה או בכשפים" וכן סעיף פז שם: "אשה שעוסקת בכשפים, בניה מתים ונעשית אלמנה"), והוי כדין אשה הנודרת ואינה מקיימת, המובא בשו"ע אבן העזר (סימן קטו סעיף ג) שהיא מפסידה כתובתה, וע"פ המובא בח"מ (שם ס"ק ו), שהטעם להפסד כתובתה הוא משום שבניה מתים (כמובא בגמרא כתובות עב ע"א).

ברם, במסגרת פסק הדין שם, בית הדין דנן לא מצא בכך עילה להחליט כי נשללה זכאותה של האשה לכתובתה. שם נכתב כי לא נראה שהיה פה כישוף אמיתי. לא ניתן לייחס לכל חומר שאדם מסוים מחליט לעשות עמו מעשה כזה או אחר, ככישוף אמיתי שיש לו השפעה או השלכה אמיתית. במקרה והיה מדובר בכישוף שנעשה ע"י בעל קבלה מוסמך וידוע בתחום הקבלה התורנית או בכישוף שנעשה בשמות הקדושים וכד', היה מקום לשקול האם מדובר בכישוף אמיתי עליו יש מקום לדון באשר לחיוב הכתובה, אך לא זה המקרה בנידון דנן. בעיני בית הדין אין כל משמעות לכל רשימת חומרי הכישוף שמכר העד לתובעת, כך שאין בהנ"ל כדי לגרום למיתת ילדים ח"ו (כטענות הנתבע אודות מי שעוסק בכשפים) או לשלילת כתובתה של האשה מכל עילה אחרת.

בענין חיוב כתובה לאשה שכישפה את בעלה, עסק בספר גינת ורדים (חלק אבן העזר, כלל ד סימן יא), ושם כתב שענין זה הוא בגדר עוברת על דת יהודית, דהיינו במעשים שאדם מקפיד שאשתו לא תעשה, אך מפסידה כתובתה רק אחר התראה (והאריך שם בענין ההתראה הנדרשת), וכתב בהמשך דבריו: "הנה כדאי הוא עוון זה להוציאה בלא כתובה אפילו בלא התראה, כי גדולים הם מעשי כשפים שמכחישין פמליא של מעלה ובריא היזקא, מה גם בזמנים הללו שמעשי כשפים לא יועילו ולא יצליחו לשום טובה רק לעשות רע". ברם, אין ספק שדבריו נאמרו אודות כשפים שיש בהם ממש, ולא סתם חומרים שבחר מאן דהוא הרחוק מתורה ומצוות למכור לאשה, וברור שחומרים אלו אינם "מכחישין פמליא של מעלה ובריא היזקא" כהגדרת בעל הגינת ורדים, הלכך אין בהם ממש אף להפסידה כתובתה.

באשר לטענת הבעל שהאשה ניסתה לשים לו חומר רעל בשתיה (ולבסוף הוא לא שתה זאת); אכן נצפה בסרטון שהוצג ע"י הבעל שהאשה שופכת לו חומר לכוס הקפה שלו (צולם במצלמה נסתרת), ואין צריך הוכחה לכך שאשה הרוצה להרעיל את בעלה, הפסידה כתובתה, וראו אף המובא במהריק"ש (בהגהותיו לטור אבן העזר סימן קטו סעיף א, ומובאת תשובתו אף בספר גינת

ורדים שם) בענין אישה שקנתה סם רעיל וגמרה בדעתה להאכילו לבעלה ולא יצא זממה, שכתב שיש להפסידה כתובתה, וחמירא סכנתא מאיסורא. ואמנם האשה הודתה כי שמה חומר בקפה של בעלה, אך טענה: "זה חומר שהתימנים שותים בקפה, חווייג', הבעל אהב זאת", ולא נמצאה כל הוכחה לשלילת גרסתה, כך שלא ניתן להסתמך על חשד זה כדי להפסידה כתובתה.

יב. זכאות כתובה לאשה שביצעה הפלה שלא בידיעת בעלה

אף תיק זה התנהל בבית הדין דנן.

בפנינו הונחה תביעת גירושין של אשה, הבעל הסכים לגרש, אך האשה תבעה כתובתה. לטענת האשה, סיבת עזיבתה את הבית היתה, חייהם המשותפים בבית משפחת הבעל, כאשר לטענתה, אמו של הבעל ושאר בני משפחתו, היו מריעים ומציקים לה, עד שלא יכלה לשאת את המצב, ועזבה את הבית. האשה היתה מוכנה לשכור עם הבעל דירה אחרת, אך הבעל התנגד להצעתה, וביקש להתגרש. אחת מטענותיו של הבעל לשלילת זכאותה של אשתו לכתובתה, היתה, שהיא ביצעה הפלת העובר מהריון ממנו כשלושה חודשים לאחר פרידתם, בלא לקבל את הסכמתו לכך. האשה הודתה בכך, וספרה שהיא עשתה זאת בבית חולים מסוים, לאחר שקבלה את אישורה של הוועדה הרפואית העוסקת בכך (לא נצפה בבית הדין צורך רפואי אמיתי לשם כך). לטענתה, היא סברה שלא תוכל לגדל ילד בתנאים אלו. בנסיבות אלו עולה השאלה, האם אין היא בכלל "עוברת על דת" המפסידה כתובתה.

על פניו, היה מקום לומר שאשה זו עשתה מעשה איסור הפוגע בחיים המשותפים שבין שניהם, וזאת כדוגמת המובא בשו"ע אבהע"ז קטו, ג (ממשנה כתובות עב ע"א) בענין העוברת על דת: "הנודרת ואינה מקיימת, תצא בלא כתובה", ומובא שם בגמרא שזה מטעם שבניה מתים. א"כ, אשה זו שהרגה בפועל את העובר המשותף של שניהם, כל שכן שהיא בגדר "עוברת על דת", שמפסידה כתובתה. וידוע שעוברת על דת מפסידה גם תוספת כתובתה, כמובא בגמרא בכתובות ריש אע"פ (נד ע"ב), ורש"י ותוס' שם (ד"ה ועוברת).

ואולם, עדיין יש מקום להסתפק האם אכן התובעת שלפנינו היא בגדר "עוברת על דת" המפסידה כתובתה, זאת מחמת כמה סיבות שיובאו להלן.

יג. עוברת על דת – הרס חיי המשפחה

בסיסו של דין "עוברת על דת" אינו נעוץ בהכרח בחומרת האיסור שעברה האשה, אלא במעשה איסור הפוגע ביחסי בעל-אשה, כפי שיוכח להלן, ומעשה הפלה בלא ידיעת הבעל ודאי שהוא מעשה פגיעה חמור ביחסי בני הזוג. כל התקשרות של נישואין כוללת שני מרכיבים יסודיים: א. להיות ביחד באהבה ואחווה (לעיתים זהו המרכיב היחיד, כגון בנישואין שניים בגיל מבוגר). ב. הרצון להוליד ילדים ולהקים משפחה. מעשה הפלה חד-צדדי מצד האשה, מפר בצורה חמורה את אחד היסודות של הנישואין.

עיקרון זה מובא במאמרו של הרה"ג נחום שיינין שליט"א (אב"ד ת"א, מאמר שהתפרסם בקובץ מאמרים והרצאות, ימי עיון לדיינים, תשס"ז), שם חקר ביסוד דין עוברת על דת שמפסידה כתובתה, האם זה קנס שקנסוה חכמים מחמת האיסור שעשתה, או שמא זוהי הלכה בהלכות אבן העזר, שבמעשים אלו האשה מערערת את חיי הנישואין שלהם, וגורמת לכך שלא יוכל בעלה לחיות עמה יחדיו, והיא הגורמת לגירושין, ולכן מפסידה כתובתה (ונפק"מ במקרה שהיתה אסורה עליו גם קודם שעשתה את האיסור, שאז אין מעשה זה מקלקל את חיי הנישואין, שהרי גם קודם היתה אסורה עליו). ומוכיח שם ממקורות שונים, שהצד השני (קלקול האישות שביניהם) הוא הסיבה לכך שמפסידה כתובתה.

עיקרון זה נמצא גם בפסקי דין רבניים, חלק א עמוד 333 והלאה (בית הדין ירושלים, בפני כב׳ הדיינים: הרבנים יעקב עדס, יוסף שלו׳ אלישיב ובצלאל זולטי, בענין תביעת הבעל לגירושין בטענה כי אשתו שפכה עליו תמצית חומצה כדי להרגו או לעוורו). בפסק הדין שם (עמוד 338), הציבו כלל ועיקרון בדין עוברת על דת: ״כל עיקר הטעם שעוברת על דת יוצאת בלא כתובה, זה אינו משום מעשה עבירה שעשתה האשה, כמש״כ הרא״ש בפרק המדיר בכתובות דעוברת הדת לא מקרי אלא במכשלת את בעלה, אבל אם היתה עוברת בשאר עבירות כגון שהיא עצמה אכלה דבר איסור לא הפסידה כתובתה, ועיי׳ במל״מ בפ״ב מהלכות סוטה ה״א, והיינו דעיקר הטעם של עוברת על דת הוא לא משום מעשה העבירה, אלא משום דבמעשיה היא גורמת להפרעה ולקלקול בחיי המשפחה התקינים בינה לבין בעלה״.

לאור זאת, היה מקום לומר שאשה זו שעשתה הפלה על דעת עצמה, אין לך ״הפרעה ולקלקול בחיי המשפחה התקינים בינה לבין בעלה״ גדול מזה, ועל כן היא עוברת על דת.

אולם, ניתן לדחות זאת, ע״פ הסברא שהביאו בהמשך הדברים. וכך כתבו אודות המקרה הנ״ל שנדון בפניהם: ״ולפי זה במקרה אשר לפנינו שהדבר ברור שלולא התנהגותו של הבעל כלפי האשה לא היו מגיעים לדבר כזה שקרה ביניהם, וא״כ אף שעצם המעשה הוא עוון פלילי ועבירה חמורה, אבל מצדה אין זה גורם להפרעה בחיי המשפחה שלהם בעתיד, כיון שהאשה טוענת שהיא בכל לבה רוצה בשלום, ואנו משוכנעים שבכנות היא אומרת שהיא רוצה בשלום, והדבר תלוי רק בבעל להשלים אתה ואז מובטחים לו חיי שלום בלי שום פגיעה והפרעה מצד האשה, לכן אין דינה כעוברת על דת״. כאשר האשה רוצה שלום בכנות, אין המעשה שעשתה מגדיר אותה כעוברת על דת.

א״כ, גם בנידון דידן זהו המצב, שהרי הבעל הוא זה שאינו מעוניין לעזוב את בית הוריו ומשפחתו, והאשה טוענת בכנות שאם הם יגורו בדירה נפרדת, היא מוכנה לחזור ולחיות יחדיו. א״כ למרות המעשה החמור שעשתה, עדיין אין להגדירה כעוברת על דת וכגורמת לקלקול בחיי המשפחה בינה לבין בעלה.

ברור שכל עוד בני זוג גרים יחד, הרי הפלה היא פגיעה באושיות הבית, אולם כאשר האשה עזבה את הבית בעילה המקובלת בהלכה (כמובא בשו״ע אבן העזר סימן עד), והבעל לא עשה דבר כדי לפייסה ולהחזירה אליו, ואף הוא מעוניין בגירושין, הרי שאין כאן בית, ולכן לא ההפלה היא הפוגעת בבית.

יד. מעשה בשגגה

ועוד סברא; תובעת זו שלפנינו היתה כבר פרודה מבעלה כמה שבועות בעת שעשתה את ההפלה, ולטענתה עשתה זאת משום שסברה שלא תוכל לגדל את הילד לבדה. על אף חומרת האסור, יתכן ויש לראות אותה כשוגגת, שהרי הסיבה שהיא מציגה לביצוע ההפלה, מקובלת לצערנו בעיני חלק מהציבור הכללי כסיבה המתקבלת על הדעת.

הבסיס לדין עוברת על דת באשה שוגגת הוא מתשובת מעיל צדקה (מובאת בפת״ש אבה״ע סימן קטו ס״ק יא), אודות אשה ששמשה נידה בימי עיבורה וטענה שלא ידעה שיש טומאה לאשה גם בימי עיבורה, ודן האם היא עוברת על דת. והסיק שלא ניתן לגרשה בע״כ, משום שאשה זו היא כ״אומר מותר״, ואפילו שוגגת אינה נקראת, משום שאפשר להאמין שכך אכן סברה באמת (למרות שידעה מאיסור נידה), שהרי הרבה נשים טועות בכך.

וראו עוד בהרחבה להלן באשר לכך תחת הכותרת ״עוברת על דת בשוגג״.

טו. לא מודעת לחומרת המעשה

עוד יש להוסיף; האשה שבפנינו רחוקה מכל ידיעה בעניני הנהגות יהדות, והרי היא כ"אומר מותר" בסוברה שאין כל פגם במעשה שעשתה (וכ"ש לאחר שהוועדה אישרה לה את ההפלה). אף אם נעשה המעשה ביודעין ובזדון, עדיין יש לומר שאין זה בגדר "עוברת על דת" המפסידה כתובתה. ונבאר.

בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ג, סימן קמה) כתב שקשה לדון כיום דין עוברת על דת במקללת יולדיו. זאת על סמך מה שכתב בתרומת הדשן (עי' חלקת מחוקק קטו, ס"ק ו, ובבית שמואל שם ס"ק ז), שבזמן הזה, שהעם פרוצים בנדרים, צריך דקדוק היטב להוציא אשה נודרת ולא מקיימת, בלי כתובה.

וכתב שם בספר דברי מלכיאל, כי כיום, שפרוצים בקללות יתר מנדרים, ואפי' אם יתרו בה היא תחשוב שזו גוזמא בעלמא, אין לדון בזה עוברת על דת, עד שיתרו בה בית הדין.

וכתב בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ו, סימן עו) ביחס לעוברת על דת (עניני צניעות): "היינו שיודעת שמצד הדת הוא איסור ובכל זאת היא עוברת עליו בשאט נפש במזיד אחרי התראה, אבל לא כן כאשר לא מובן להם שהוא איסור חמור מצד הדת, שגם אם יסבירו להם הרי לא יתקבל על דעתם, מכיון שרואים רבים מתנהגים כזאת, גם בנות ישראל הכשרות, לא יתייחס עליהם כאילו עברו על דת במזיד, אפי' אחרי התראה" (ועי' בזה גם בקובץ שורת הדין, חלק ח, מעמוד שצא והלאה, מאמרו של הג"ר יצחק אלמליח שליט"א).

הרי גם בנידון דידן, כך הוא ביחס למעשה ההפלה שעשתה, ואין לדון אותה כ"עוברת על דת" לענין זה.

טז. הפילה מחמת חשש ולחץ

ונציין סברא נוספת לכך שאין להפסידה כתובתה. תובעת זו שלפנינו לא עשתה את ההפלה כדי לנקום בבעל או כדי לצערו, אלא רק משום שסברה שלא תוכל לגדל את הילד בתנאים הללו, על פי טענתה. ויש לדון האם היא עוברת על דת בכגון זה.

לכאורה ניתן לדון בכך ע"פ המובא בהמשך פסק הדין (פד"ר חלק א, שהובא לעיל). כאמור, דנו בדבר אשה ששפכה חומצה על בעלה, האם מקרי "עוברת על דת" או לא. וכתבו שבדין מקללת את יולדיו, שממנו למד הרמ"א שאשה שגזמה לבעלה להרגו מקרי עוברת על דת, כתב הבאר היטב שם (אבה"ע סימן קטו ס"ק יג) בשם מהרא"ם, שאם בעלה מכה אותה או מצערה הרבה, אין אדם נתפס על צערו ואינה מפסדת כתובתה. ולפי זה יש לומר דגם באשה שגזמה לבעלה שרצונה להשכיר עליו כותים להרגו, לא מקרי עוברת על דת, אלא כשעשתה זאת בלא שום סיבה וקטטה, אבל אם אפשר לתלות שעשתה זאת מחמת כעס וקטטה, לא מקרי עוברת על דת, דאין אדם נתפס על צערו.

וכתבו ביחס לנידון שלפניהם: "ומעתה בנדון דידן הרי גם לפי דברי הבעל, לפני המקרה אמרה לו האשה שרוצה בשלום, והוא ענה לה שלעולם לא ישלים אתה ועומד על דעתו לגרשה, ואין לך סבה וקטטה יותר גדולה מזו, שהאשה עומדת ומתחננת על נפשה בפני בעלה שרוצה בשלום, והוא עונה לה שלעולם לא ישלים אתה, מפני שנתן עיניו באחרת, ומכיון שיש לתלות שעשתה את המעשה מחמת כעס וקטטה, לא מקרי עוברת על דת דאין אדם נתפס על צערו".

לאחר שהאריכו לדון בשיטת הרשב"א בהנ"ל, כתבו: "אולם נראה דאין לקבוע בזה כללים קבועים, אלא בכל מקרה יש לדון לפי מידת הכעס והצער שגרם לה הבעל ובמידת התגובה שהגיבה על זה האשה, כגון במקללת את יולדיו לאחר שהוא מכה ומצער אותה דכתב מהרא"ם

הנ״ל דלא מקרי עוברת על דת, והיינו משום דמידת התגובה של האשה בשעת צערה וחמימותה מתאימה למידת הצער שגרם לה הבעל, אבל אם במקרה כזה שהבעל מכה אותה ומצער אותה, האשה תשפוך על בעלה תמצית חומצן בכוונה תחילה לעוור אותו בכדי להתנקם בו, בודאי שדינה כעוברת על דת וכו׳״.

והוסיפו: ״מעתה ניחזי אנן בנידון דידן, אפילו אם נתפוס כגירסת הבעל שהאשה שפכה עליו את תמצית החומצן בכוונה תחילה לעוור אותו בכדי להתנקם בו, אבל מכיון שהבעל היה מורד בה ונתן עיניו באחרת, ולפני המקרה הזה התחננה לפניו האשה שישלים אתה והוא ענה לה שלעולם לא ישלים אתה, והרי אין לך כעס וקטטה גדולה יותר מזה, שהאשה מתחננת על נפשה ונפש ילדיה בפני בעלה לחיות בשלום ולא להרוס את הבית והמשפחה, והבעל עונה לה שלעולם לא ישלים אתה, א״כ אם האשה עשתה את המעשה הזה למרות שיש בפעולה זו עוון פלילי ועבירה חמורה, אבל היא לא נחשבת כעוברת על דת, כיון שעשתה זאת בעת כעסתה כל כך גדול שאז הרי היא כשוטה, ועל זה נאמרו דברי הרשב״א הנ״ל. ועוד שבשעת הכעס היה, ובשעת הכעס הרי היא כשוטה ואין השם ומצוותיו כנגדה באותה השעה״.

עולה אפוא, שכאשר לא נעשתה העבירה מחמת נקמנות גרידא בבעל, אלא מחמת סיבה אחרת, כגון מחמת כעסה על הבעל (כמובא בפס״ד הנ״ל), אין זה מקרי ״עוברת על דת״. מכאן יש ללמוד לענייננו, שיתכן שאם האשה עשתה כן מתוך שיקולים שאינם באים לפגוע בבעל, אין היא בכלל עוברת על דת (עוד יש לדון, האם בעי התראה כדי להפסידה כתובתה בעוברת על דת, ויבואר עוד להלן).

עוד יש להוסיף לסיום פרק זה, כי האשה טענה תוך כדי הדיון שגם הבעל אמר שאינו רוצה ילדים (לא שמענו מהבעל הכחשה על כך), ולכן הרשתה לעצמה לנהוג כך. ידוע המובא ברמ״א שם וכן בב״ש שם (ס״ק ז, ומקור הדין בתשובת הר״מ שבסוף תשובות הרשב״א, ח״א סימן תתסו), שאם גם הבעל נודר ואינו מקיים, לא אבדה כתובתה, שהרי הוא בעצמו פוגע בבנים, כמובא בב״ש שם. א״כ בנידון דידן כך אכן טענה, שאינו רוצה ילדים, הלכך ע״פ הבנתה מה לנו להלין עליה? אולם למעשה לא נוכל לסמוך על סברא זו, ויש חילוק ברור בין אדם שלא רוצה ילדים, לבין מצב בו האשה כבר בהריון, שבכגון זה רובא דרובא של הבעלים ירצו בוולד, ולא ידרשו מנשותיהם לבצע הפלה ואף לא יסכימו לכך.

יז. זכאות כתובה לאשה שהגישה תלונות סרק במשטרה כנגד בעלה

במסגרת תביעת גירושין שהוגשה בפנינו, תבעה האשה אף את כתובתה, אך התברר כי האשה הגישה תלונות סרק במשטרה כנגד הבעל (חלק מהתיקים נסגרו כנגד הבעל בשל ״חוסר אשמה״). להלן נברר האם יש בכך עילה להפסד כתובת האשה מדין ״מגזמת עליו להרגו״.

דין אשה שגזמה על בעלה, מקורו ברמ״א (אבהע״ז קטו, ד) בשם הגהות מימוניות. וזהו לשונו של הגהות מיימוניות (אישות כד, ד): ״ועוד, אחרי שהביאה ריק אחד רוצח על בעלה לגזמו אם יעשה לה דבר, ויגזם לו להרגו, לא גרע ממקללת יולדיו בפניו לאבא שאול, והלכה כוותיה, כל שכן הכא, דמגזמא לו להרגו וכו׳״.

וכך כתב הרמ״א: ״אשה שגזמה לבעלה שרצונה להשכיר עליו כותים להרגו אם יעשה לה דבר, מקרי עוברת על דת״ (דין זה נלמד מדין מקללת יולדתיו, כאמור, כמובא גם בביאור הגר״א שם ס״ק יח).

יח. איום ללא מעשה מקדים

האם דין הרמ״א שווה למקור דינו המובא בהגהות מיימוניות שם? לכאורה הדברים אינם שווים, שהרי הרמ״א מדבר אפי׳ באיום להרגו, ללא שום מעשה, ואילו מקור הדין בהגהמי״י מדבר על מצב שכבר שכרה רוצח להרגו אם יעשה לה דבר. ואולם, עי׳ בפסק דינו של הג״ר יצחק קוליץ זצ״ל (מובא בקובץ שורת הדין כרך ט, מעמוד קמב והלאה), שם כתב שסבר הרמ״א שאין הבדל בדבר, ומספיק אף איום בפה כדי להחשיבה עוברת על דת, שהרי לא גרע מדין מקללת יולדיו, שגם הוא בפה גרידא.

יט. סוגי איומים העלולים להביא להפסד כתובתה

אף שמדברי הרמ״א משמע שדי באיום כדי להחשיבה כעוברת על דת, אולם מלשון הרמ״א נראה שהכוונה לחשש הריגה בלבד, ולא לכל איום אחר. ועי׳ בפתחי תשובה (שם, ס״ק יז) שהביא תשובת נו״ב אודות אשה שהוציאה קול על בעלה שהוא מזנה עם זכרים, ורצה השואל לומר שהפסידה כתובתה מדין הנ״ל, והשיב הנו״ב שאינו דומה לדין הרמ״א, וכך כתב: ״כי הרמ״א כתב שרוצה לשכור כותים להרגו, אבל זו, אף אם אמרה על בעלה שעובר עבירה זו, לא אמרה שרצונה להביאו למשפט הערכאות על זה לגרום להורגו. ועוד, אפי׳ לפי דמיונו, לא ראה סוף שדברי הגמי״י שם שצריכה התראה תחילה וכו׳״.

נמצאנו למדים מדבריו שלא כל תלונה והעמדה לדין שווא הם בגדר דין זה, אלא רק כאשר אכן יש חשש שייגזר דינו למיתה ממש, וכן רק כאשר היתה התראה מוקדמת לכך.

בנסיבות תיק דידן נראה ששני גורמים אלו אינם מתקיימים, כך שלא יהיה נכון לטעון שהאשה מפסידה כתובתה מכח דינו זה של הרמ״א. ואמנם, יתכן לומר שאין צריך התראה כאשר העוון ידוע ומפורסם, אך ודאי שנסיבות המקרה אמורות להיות בחשש דין הריגה, כמובא בדברי הרמ״א.

ברם, לא נתעלם מכך כי קשה יהיה לקבל מצב עקרוני שאשה תגרום לבעלה מצב בלתי אפשרי בחיי הנישואין, ע״י ריבוי עלילות כזב, ואף תזכה בכתובתה בעת הגירושין. זאת אף אם לא נוכל להשוות זאת לדין ״מגזמת על בעלה להרגו״ לאור דברי הנו״ב הנ״ל, אך מכח הסברא לא נוכל לקבל מצב זה, שהרי ודאי שאדעתיה למישקל ולמיפק בצורה כה חמורה, לא כתב לה תוספת כתובתה.

כ. האם דין הרמ״א מוסכם על שאר ראשונים

לכאורה נראה שדינו זה של הרמ״א לשלילת כתובה לאשה המגזמת עליו להרגו, אינו מוסכם על כולם. ועי׳ רשב״א בשו״ת (ח״א סי׳ תקעא), שנשאל אודות אשה שהתקוטטה עם בעלה ובתוך כך פרעה ראשה והתגלו זרועותיה, וכן שכרה עליו גוי אחד ללכת לשלטון ולשרוף בעלה בעלילה, ודנו אותה כעוברת על דת מפני שגילתה ראשה וזרועותיה. ושאלו, האם כן הדין.

הרי שבשאלה לא שאלו כלל מכח זה שגזמה על בעלה להרגו. ואף הרשב״א בתשובתו שם דן רק על כך שגילתה ראשה וזרועותיה, אך לא דן כלל מעצם הענין שגזמה על בעלה להרגו. נראה א״כ שהרשב״א אינו מסכים לדינו זה של הרמ״א בשם הגהות מיימוניות.

אולם, ראה בפסק דינו של הג״ר יצחק קוליץ (שם) שכתב שיתכן ואין מחלוקת בין הראשונים הנ״ל, אלא שהמקרה עליו דן הרשב״א היה במצב שהאשה נהגה מתוך כעס וקטטה, ולכן לא היה עסקו שם בשאלת גזמה על בעלה להרגו, אך אכן גם הרשב״א מודה שבמקרה רגיל, שלא נעשה הדבר מחמת כעס וקטטה, גם בזה נחשבת עוברת על דת (אלא שמה שגילתה ראשה וזרועותיה,

זהו מצב של עוברת על דת אף אם נהגה כך מתוך כעס, שהרי זהו מעשה פריצות בעצם, אף שלא כלפי הבעל).

נמצאנו למדים שמעשה של "גזמה להרגו" שנעשה שלא מתוך כעס, כולי עלמא יודו שהוא בכלל דין עוברת על דת.

ועי"ש שמביא חילוק נוסף מדוע יתכן ולא חלוקים הרשב"א והגהמי"י, משום שגם בדין גזמה על בעלה בעי התראה כדי להפסידה כתובתה, ובדין של הרשב"א לא היתה התראה. אך בגילתה זרועותיה והיתה רגילה לכך, היתה מפסדת כתובתה אף בלא התראה. ואכן אף הרשב"א מודה כי המגזמת על בעלה בהתראה, איבדה כתובתה.

לאור האמור בחילוקו השני, היה מקום לומר שגם בנידון שלפנינו לא איבדה כתובתה, אף אם היה דינה כמגזמת על בעלה, שהרי לא היתה התראה. אולם, מקובל בפסיקות בתי הדין כי תלונות סרק במשטרה הן בכלל הדברים הידועים לאיסור ואין צריך בהם התראה.

בענין הפסד כתובה לאשה המגישה תלונות סרק כנגד בעלה, ראה מה שכתב הג"ר ציון אלגרבלי שליט"א (חבר בית הדין הגדול לשעבר, פסק דין בתיק 812600/1 מיום כ"ב אב התש"ע): "באשר לכתובה ותוספתה יש להפסידה הנ"ל לאור המעשה החמור של הגשת תלונות שווא ואפ' שלא הייתה התראה, מכל מקום חומרתה של הגשת תלונות שווא ידועה לכל ואין צורך בהתראה ואין לדמות נידונינו לדין גיזמה על בעלה להורגו (המובא באבן העזר סי' קט"ו בהגהה) שיש צורך התראה, שהמדובר שם בגזמה ולא עשתה שום מעשה, משא"כ בנידונינו שהאשה הגישה בפועל תלונות שווא במשטרה והגם שהמדובר בתגובת לוואי מ"מ היא לא מידתית. וכן נראה שהריב ומדון שהיה מנת חלקם של הצדדים האשה לא טמנה ידה בצלחת בריבים שביניהם וחשדותיה נגד הבעל גרמו לבעל לעזוב הבית באופן שהמצב כפי המתואר לא איפשר לבעל להמשיך להתגורר עם האשה בכפיפה אחת ויש להפסידה כתובתה. וכן כנימוק נוסף להפסד כתובה יש להוכיח מדין משיאתו שם רע בשכניו שמפסידה כתובתה, וק"ו בנידונינו שבתלונה שווא על הטרדה מינית, גרמה לו בושת פנים ברשויות. ובעקבות הפרסום ברשויות מתפרסם אצל אחרים בבחינת אוזניים לכותל".

כך שלשיטתו, יש במעשה זה של תלונות סרק במשטרה, עילה להפסד כתובה מדין "עוברת על דת", אף אם לא התרו באשה שלא לנהוג כך, מחמת כמה עילות הלכתיות, כאמור בדבריו.

כא. זכאות כתובה לאשה שפרסמה עצמה באתרי היכרויות

במסגרת תביעת גירושין שהתנהלה בפנינו, טען הבעל שהאשה הפסידה זכאותה לכתובה, משום שבתקופת נישואיהם היא פרסמה את עצמה באתר היכרויות באינטרנט, שם הציגה את עצמה כפרודה תוך תיאור עצמי, בתוספת תמונה שלה שאינה הולמת אשה נשואה. למעשה, האשה הודתה לטענתו, ואף הדברים היו מוכחים.

יצוין כי ע"פ טענת האשה; בעת ההיא, בה פרסמה עצמה באתר ההיכרויות, הבעל היה בקשר עם אשה זרה, ובדיון שהתקיים בפנינו הבעל לא הכחיש זאת.

במסגרת פסק הדין, עסקנו אף בשאלת זכאותה של האשה בכתובתה, והאם היא בכלל "עוברת על דת", שמפסידה כתובתה.

על פניו, יש מקום לומר שאשה זו עשתה מעשה של חוסר צניעות הפוגע בחיים המשותפים שבין שניהם, וזה כדוגמת הדין המובא בשו"ע אבהע"ז, קטו, ד (משנה כתובות עב ע"א וגמרא עב ע"ב) בענין העוברת על דת יהודית: "המשחקת עם בחורים וכו', תצא בלא כתובה".

ועי״ש ב״ש (ס״ק יב, בשם ב״ח) שכתב, שבגמרא משמע שאפי׳ בשיחה יתירה בלא שחוק הוי דין ״משחקת״, כי שיחה יתירה מביאה לידי שחוק.

בפסק הדין שם רשמנו שישנם גבולות אשר אין חוצים אותם, וישנם מעשים אשר נחשבים לבגידה באמון בן הזוג. מעשה זה המתואר לעיל, הינו חציית קווים בכל חברה באשר היא. משכך, אשה זו שהציגה עצמה באתר הכרויות בפני גברים זרים, הרי היא לכאורה בגדר ״עוברת על דת״, שמפסידה כתובתה.

ואולם, למעשה, במסגרת פסק הדין הנ״ל, לא נשללה זכאותה של האשה בדמי כתובתה, מחמת כמה נימוקים, שנציין חלקם להלן.

ראשית הובהר כי בסיסו של דין ״עוברת על דת״ אינו נעוץ בהכרח בחומרת האיסור שעברה, אלא במעשה איסור הפוגע ביחסי בעל-אשה, כפי כבר הובהר לעיל.

במסגרת פסק הדין הנ״ל, הוזכר העיקרון המובא בפסקי דין רבניים, חלק א עמוד 333 והלאה והמובא לעיל, ועל פניו היה מקום לומר שאשה המפרסמת עצמה באתר הכרויות באינטרנט, אין לך ״הפרעה ולקלקול בחיי המשפחה התקינים בינה לבין בעלה״ גדול מזה, והיא בגדר ״עוברת על דת״.

ואולם, ניתן לדחות זאת, ע״פ הסברא שהביאו בהמשך הדברים. וכך כתבו אודות המקרה הנ״ל שנדון בפניהם: ״ולפי זה במקרה אשר לפנינו שהדבר ברור שלולא התנהגותו של הבעל כלפי האשה לא היו מגיעים לדבר כזה שקרה ביניהם, וא״כ אף שעצם המעשה הוא עון פלילי ועבירה חמורה, אבל מצדה אין זה גורם להפרעה בחיי המשפחה שלהם בעתיד, כיון שהאשה טוענת שהיא בכל לבה רוצה בשלום, ואנו משוכנעים שבכנות היא אומרת שהיא רוצה בשלום, והדבר תלוי רק בבעל להשלים אתה ואז מובטחים לו חיי שלום בלי שום פגיעה והפרעה מצד האשה, לכן אין דינה כעוברת על דת״.

א״כ, גם בנידון דידן, הרי הבעל הוא זה שהרס את התא המשפחתי, בזה שיצר קשר אישי עם אשה זרה בתקופת נישואיהם, ועל כן אין להגדירה כעוברת על דת במעשה זה, שהרי לא היא זו שהפריעה וקלקלה את חיי הנישואין של הצדדים.

באשר לכך (הפסד כתובה לאשה שנכנזסה לאתרי היכרויות), ראו גם מש״כ בפס״ד בית הדין נתניה בתיק 901478/1 (התפרסם): ״נוסיף ונאמר: אף אם הדבר יהיה ברור שהאשה נכנסה לאתר היכרויות או הצטרפה אליו, אין בדבר בכדי להפסידה כתובתה ולקבוע שהדברים בכלל דבר המכוער. דיש לומר חדא מי יימר שמכיוון שנכנסה לאתר נכנסו אליו גברים. ואף אם נכנסו אליו גברים מי יימר שנוצר קשר בינם לבין האשה. ואף אי נימא שנוצר קשר מי יימר שהקשר לא נשאר אלא קשר אינטרנטי ואין להוכיח שנעשו פגישות עם גברים שנכנסו לאתר. ואף אי נימא שהיו פגישות בפועל, מאן לימא שבפגישות אלו האשה זינתה. ומכיוון שאיכא כל כך הרבה ספיקות אין זה בכלל דבר המכוער, שאף שברור שהדבר לא ראוי, אין הדברים לכל היותר אלא כמשחקת עם הבחורים שהזכרנו לעיל. ובכה״ג לא נאסרה על הבעל ולא הפסידה כתובתה״.

כב. התראה להפסיד כתובת ״עוברת על דת״ במקרה זה

בנידון שהוצג, לא התרו באשה קודם. האם כדי להפסיד כתובת ״עוברת על דת״ חייבים להתרות בה קודם מעשה העבירה?

ובכן, בפסק הדין שם הזכרנו שישנם שני סוגי ״עוברת על דת״; עוברת על דת משה (עוברת על איסורין, ולעיתים מכשילה את בעלה בזה) ועוברת על דת יהודית (עניני צניעות שנוהגות בנות ישראל). שני סוגים אלו מוזכרים במשנה בכתובות (עב ע״א).

נידון דידן הינו בגדר "עוברת על דת יהודית" שהרי זו עבירה בדברים של צניעות.

ביחס לעוברת על דת יהודית, כולי עלמא מודים שלא תפסיד כתובתה בלא התראה (מסקנת הגמרא בסוטה כה ע"א). וכן פסק השו"ע בסעיף ד: "בכל אחד מאלו (במקרים בהם עוברת על דת יהודית), תצא בלא כתובה, אם יש עדים שהתרה בה תחילה ועברה על התראתו וכו'". ועי' ב"ש (ס"ק יז, בשם שלטי גיבורים) שאין צריך להתרות בה ממש שהיא עלולה להפסיד את כתובתה, אלא די בהתראה שלא תעשה מעשה זה.

ואמנם ביחס להתראת עוברת על דת משה, חלוקים הראשונים. מרש"י (בסוטה שם) משמע שעוברת על דת משה אין צריכה התראה, משום שהיא כבר הכשילה אותו. ואולם, שאר הראשונים לא חילקו בכך, משמע שגם עוברת על דת משה צריכה התראה (ועי' ב"ש שם).

השו"ע (שם) כתב את דין ההתראה מיד אחר שהביא דין עוברת על דת יהודית, ולא עשה חילוק מפורש בין דת משה ליהודית, ויתכן וסובר שגם עוברת על דת משה צריכה התראה להפסיד כתובתה. ואולם, נראה להוכיח שכך אכן היא שיטתו, מהסעיף האחרון בשו"ע בסימן קטו (סעיף י). שם פסק השו"ע את הדין המובא בשו"ת הרא"ש (כלל לב סימן יז), שאם האשה עברה על השבועה (שלא לדבר עם פלוני), היא עוברת על דת, והפסידה כתובתה אם התרו בה שתפסיד. ולכאורה עוברת על שבועה זוהי עוברת על דת משה, ובכל זאת פסק השו"ע שצריכה התראה, מוכח דעתו להדיא שגם עוברת על דת משה צריכה התראה להפסיד כתובתה (וכך נראה מדברי הב"י על תשובת הרא"ש הנ"ל, שכתב אודות חיוב ההתראה "ממה שנתבאר לעיל בסימן זה דעוברת על דת צריכה התראה להפסיד כתובתה", משמע שהבין שגם הדין הראשון שבעי התראה הוא בכל עוברת על דת, גם בדת משה).

ועי' בפתחי תשובה בריש הסימן (ס"ק ג), שהביא בשם שו"ת נו"ב (תניינא סימן כו) שקשה לסמוך בזה על דעת רש"י, נגד כל הפוסקים שלא חלקו בזה בין דת משה דת יהודית (ובהמשך הדברים כתב הפת"ש שאין כוונתו של הנו"ב לפסוק בצורה החלטית כשאר הפוסקים נגד רש"י, רק כוונתו היא שאין לסמוך לגמרי על דעת רש"י להפסידה כתובתה בדת משה גם בלא התראה, אלא זהו ספיקא דדינא).

ואולם, כאמור, נידון דידן מדובר בעוברת על דת יהודית, ובזה לכולי עלמא יש להתרות בה טרם הפסידה כתובתה, א"כ בנידון דידן שלא התרו בה, אין לומר שתפסיד כתובתה.

ואמנם, ישנם דברים שאין צריך להתרות עליהם כדי להחשיבה כ"עוברת על דת". ועי' בפד"ר שם (כרך א עמודים 335-336) שכתבו כך: "יתר על כן יש לומר, שבנדון דידן היא גם יוצאת בלא כתובה, והגם שעוברת על דת לא מפסידה כתובתה אלא לאחר התראה כנפסק בשו"ע אה"ע סימן קטו ס"ד, ובמקרה אשר לפנינו הלא לא התרו בה. אמנם בפתחי תשובה שם סקי"א הביא משו"ת שבות יעקב שכתב דאפילו נימא דכל עוברת על דת צריכה התראה, מכל מקום משמשתו נדה שהוא דבר הידוע לכל הנשים, אפילו שהיא עם הארץ גמורה, מכל מקום בשעת נישואין לומדים עמם קרובים ושכנים כיצד תיזהר בנדתה, שוב אינה צריכה התראה אחרת בשעת מעשה וכו', אע"ג דבתשובת הרשב"א סי' תק"ס משמע דגם במשמשתו נדה בעי התראה, היינו דאזיל לשיטתו שם שפסק דבעי התראה לומר לה שתפסיד כתובתה, וכל שלא אמר לה כן הוי כלא התרה בה, אבל לפי הסכמת האחרונים כדעת הריא"ז בש"ג וכן משמע בב"ש וכ"כ בתשובת מהרח"ש דא"צ לומר לה כן, הרי דהתראה בזו רק הודעה שתזהר בנדותה, וזה הכל יודעים וא"צ התראה עוד יותר. וא"כ גם במקרה דידן שדבר ידוע הוא שמעשה כזה של שפיכת נוזל חריף על הבעל הוא מעשה פלילי ועבירה חמורה, אינה צריכה התראה על זה והיא יוצאת בלא כתובה גם בלא התראה".

ואולם, בנסיבות מקרה דנן, שהבעל חי אז עם אשה זרה, נראה לומר שיש להעמיד את ההלכה על תילה, ויש לומר שהאשה לא הבינה את חומרת מעשיה בנסיבות אלו שחשה עצמה אשה הנבגדת ע"י בעלה, ואין להפסידה כתובתה ללא התראה.

כג. פסיקת כתובה בהתאם לתוצאות בדיקת פוליגרף

בפנינו עמדה תביעת כתובה של האישה. בעת הדיון בכתובה הצדדים כבר היו גרושים. הכתובה היתה בסך 555,000 ש"ח, והעתקה הוצג לבית הדין.

שני הצדדים קיבלו בקניין פסיקת הכתובה על פי שיקול דעת רחב של בית הדין, ולא בהכרח בהתאם לסך הנקוב בה.

במהלך הדיון הבעל טען כי האישה ניהלה קשר אישי עם גבר זר במהלך הנישואין, והאישה הכחישה. הבעל ביקש להפנות את האישה לבדיקת פוליגרף באשר לכך, והאישה הסכימה. שני הצדדים קיבלו בהתחייבות בקניין את פסיקת הכתובה בהתאם לתוצאות בדיקת הפוליגרף.

במסגרת ההחלטה הרחבה שנכתבה, נרשם כי תיק זו שונה מתיקי כתובה אחרים, בעיקר מחמת שני הבדלים עיקריים:

א. שני הצדדים קיבלו בקניין פסיקת הכתובה בהתאם לתוצאות בדיקת הפוליגרף.

ב. שני הצדדים קיבלו בקניין פסיקת כתובה על פי שיקול דעת רחב של בית הדין.

משמעות הדברים היא כפולה:

א. לתוצאות בדיקת הפוליגרף של הצדדים תהיה משמעות בפסיקת הדין.

ב. קיבלנו הסמכה מאת שני הצדדים, בקניין, כי לא הסך הנקוב בכתובה הוא זה שיחייב בפסיקת הכתובה, אלא בית הדין, על פי שיקול דעתו, הוא שיחליט אם הנתבע חייב בכתובת אשתו, ואם יחליט שכן, הוא שיחליט מהו סך החיוב, על פי שיקול דעתו.

למעשה, הצדדים הופנו לבדיקת פוליגרף באשר לטענות הבעל על בגידת אשתו ואל אלימותה, ועל כך נשאלה האישה, וכן הבעל נשאל על אלימותו כלפיה. בית הדין ניסח את השאלות וקבע את סדרן ומספרן, והפנה למכון בדיקה מוסמך מטעמו.

בתוצאות בדיקת הפוליגרף מיום ה' באדר ב' תשע"ו, נכתב כי האישה לא דוברת אמת ביחס לשאלות שנשאלו, והבעל כן.

בשלב זה, התובעת ביקשה להעלות טענות כדי להכחיש הטענות לבגידתה (ביחס לדמי הכתובה), ובענין זה נרשם בהחלטת בית הדין מיום י"ז בכסלו תשע"ו: "נזכיר כי הצדדים קיבלו בקניין שבית הדין יסמוך על תוצאות בדיקת הפוליגרף, ולאו דווקא על העובדה האם האישה אכן בגדה או לא. והתוצאות ברורות". משכך, בית הדין לא מצא לנכון לדון בשאלה לגופה, אם האישה בגדה או לא, לאור תוצאות בדיקת הפוליגרף וההתחייבות שקבלו הצדדים על עצמם לאור תוצאות הבדיקה.

במסגרת ההחלטה הנ"ל נרשם כי במידה ולא היו הצדדים מקבלים בקנין על עצמם התחייבות לפסיקת הכתובה ע"פ בדיקת הפוליגרף, נראה שלא היה ניתן להסתמך על כך לדינא. ונבאר. ראיה ע"פ בדיקה במכונת אמת, לכאורה אינה יותר מאשר ראיה נסיבתית. הראיה שעליה ניתן להסתמך בדרך כלל הינה העדת עדים. ראיה נסיבתית הינה הוכחה שאינה ישירה, ראיה המתבססת על נתונים עקיפים שבכוחם ללמד על שורש הענין. הסקת מסקנות ע"פ בדיקת פוליגרף אינה מוכיחה ישירות שאדם זה ביצע את המעשה המיוחס לו, אלא שמתוך תגובותיו למספר שאלות המוצגות לו אודות המעשה, נוכל ללמוד בעקיפין האם ביצע את המעשה הנ"ל או לא.

להלן יובאו דוגמאות לראיות נסיבתיות המובאים במקורות, ונברר תוקפן ההלכתי.

הרשעת אדם ע"פ בדיקת ד.נ.א. (ראיה נסיבתית). אדם הנחשד כעבריין, ואולם אין נגדו עדים המעידים על מעשהו, האם ניתן להפלילו באמצעות דגימות דם של החשוד (בדיקת ד.נ.א.) שנמצאו בזירת הפשע? לשאלה זו התייחס הגר"ש ואזנר זצ"ל (בתשובה לחמי הג"ר אלכסנדר לוינזון זצ"ל, ומובא בספרו "סוגיות בהלכות צבא ומשטרה", עמוד שיח), שם כתב הג"ר משה

מדינת ישראל
בתי הדין הרבניים

שאול קליין שליט"א בשמו כך: "על דבר השאלה האם אפשר להוכיח הרשעת אדם במשפט על סמך בדיקה זו, התשובה, בדיני ישראל אין להוכיח הרשעת אדם על סמך הוכחות אפילו החותכות ביותר, אלא על פי שני עדים יקום דבר".

מקור לכך נוכל למצוא גם בגמרא בסנהדרין לז ע"ב. המשנה שם (לז ע"א) כותבת ששאלו את העדים שמעידים על נפשות: "שמא תאמרו מאומד?", ומבארת הגמרא שם: "ת"ר כיצד מאומד, אומר להן שמא כך ראיתם שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתם אחריו ומצאתם סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר, אם כך ראיתם, לא ראיתם כלום וכו', שהרי אמרה תורה 'על פי שנים עדים יומת המת', היודע מחשבות יפרע מאותו האיש שהרג את חבירו וכו'". הרי שאין להסתמך על ראיה נסיבתית בדיני נפשות.

גם בדיני ממונות פסק הרמב"ם (הלכות נזקי ממון, פרק ח הלכה יד) שאין להסתמך על ראיה של גמל הנמצא הרוג בין גמלים כדי לקבוע שבידוע הגמל האוחר שלידו הרגו, וכן אין לחייב במקרה של שור נגחן שהיה רועה ע"ג הנהר ונמצא שור נגוח הרוג בצידו, "עד שראוהו עדים כשרים", כלשונו שם. נמצאנו למדים שאין להוכיח הרשעת אדם על סמך ראיה נסיבתית.

דוגמה נוספת; מנהגי אבלות על מאבד עצמו לדעת (ראיה נסיבתית). בשו"ע יור"ד (סימן שמה) נפסק שמאבד עצמו לדעת אין מתעסקים עמו ואין מתאבלים עליו. מהו גדר "מאבד עצמו לדעת" לענין זה? באבל רבתי (פרק ב הלכה ב) מובא גדרו של המאבד עצמו לדעת, שאמר שהוא עולה לראש הגג ויפול וימות, ואכן עלה לשם ונפל ומת (שלא מסתבר לתלות שנפל באונס). ואולם, ממשיכה הברייתא שם, מי שמצאו אותו חנוק ותלוי באילן או מצאו אותו מושלך על גבי חרב וכד', אין תולים שאיבד עצמו לדעת, ונוהגים עמו כבכל נפטר רגיל, וכן נפסק בשו"ע שם.

בפתחי תשובה שם (ס"ק ב) מחדש שאי אפשר להסתמך על ראיות נסיבתיות (כלליות) לכך שאדם איבד עצמו לדעת, וכך מביא בשם תשובת אבן שהם (סי' מד): "נשאל באיש אחד שהלך בדרך הישר וסיגף עצמו בתענית ובטבילה וכו' ולמחר מצאוהו בביתו שוכב מגואל בדם וסכין בידו, ופרע בית השחיטה, ומקודם באיזה ימים השחיז הסכין ואמר שרוצה לעשותו סכין של שחיטה, ועל הכותל נמצא כתוב בכתב ידו שתלמידיו יגידו אחריו קדיש – אם נקרא מאבד עצמו לדעת. והשיב שלא ימנעו ממנו דבר. חדא – דאין זה מאבד עצמו לדעת כיון שלא ראוהו מאבד עצמו ולא סמכינן כאן אהוכחה וכו'".

גם ממקור זה נראה שאין להסתמך על ראיה נסיבתית כדי לקבוע או להוכיח עובדה מסוימת (כגון שאדם זה אכן איבד עצמו לדעת) עד שיוכח הדבר באופן הקרוב יותר לוודאי.

לאור האמור, אין לדון דין שלא ע"פ שני עדים (מלבד מקרים יוצאי דופן), הלכך נראה שאין לקבל ראיית תוצאות הפוליגרף כראיה הלכתית.

מקור נוסף מצאנו, ממנו עולה שאין להסתמך על תוצאותיה של בדיקה זו כתחליף להעדת עדים. בזוהר (פרשת יתרו קעג-קעה, בזוהר עם ביאור הסולם) מובא שהיו כאלו שידעו לדון בני אדם גם ללא עדים והתראה אלא רק ע"פ דעתם (משה, שלמה המלך ומלך המשיח), ואולם מסיים שם הזוהר: "ותלת אילין (משה, שלמה המלך ומלך המשיח) דנו עלמא בלא סהדי והתראה, שאר בני עלמא על פום סהדין, על מימר אורייתא (שאר בני העולם דנים ע"פ עדות ע"פ התורה)". למרות שהיו כאלו שיכלו לדון ע"פ הבנה חיצונית, גם בלא העדת עדים, אף על פי כן, חוץ מאלו, אין רשות לדון שלא ע"פ העדת עדים, ואין לסמוך על הרגשות עצמיות של הדיין כתחליף להעדת עדים (ולמרות שכלל הוא בידינו שאין למדים הלכה מהזוהר, ואולם אסמכתא לדבר נוכל ללמוד מהמובא שם).

לפני סיום פסקה זו יש לציין כי יש מקום לדון בענין זה מהיבטים נוספים, כגון הרחבת הדיון בענין ראיות נסיבתיות, דיון בשאלה האם תהני בדיקה זו כ"עדות ידיעה", שמא תהני כ"אומדנא" ועוד, ואולם מפאת קוצר היריעה הובאו רק הדיונים העקרוניים הכלליים בסוגיה זו.

כד. היבטים מעשיים – בדיקת פוליגרף ביחס לפסיקת כתובה

בנוסף לראיות הנ"ל בנושא בדיקת הפוליגרף בהלכה, חובה עלינו להזכיר את עובדת חוסר הוודאות בתוצאותיה של בדיקה זו, ובשל כך, אף ערכאות אחרות אינם מקבלים זאת כהוכחה בלעדית. נתון זה מוסיף חיזוק למובא לעיל, שאין להסתמך על תוצאות בדיקת הפוליגרף כדין עדות לכל דבר.

בשל כך, אף שלעמדת חלק מדייני ישראל, אי הסכמת צד אחד להיבדק בבדיקת פוליגרף, מוכיחה כי הוא מנסה להסתיר את האמת, ויש מהדיינים שזוקפים זאת לחובתו, אולם, לענ"ד כיום אין להשתמש באי הסכמתו להיבדק כדי להוכיח את חובתו; ועמדה זו של בעל דין המסרב להכריע את התיק בהסתמך על בדיקת פוליגרף, הינה עמדה סבירה לענ"ד, של אדם החושש לשים את כספו וצדקתו על קרן הצבי של מכונת הפוליגרף שאינה אמינה תמיד ותלויה בגורמי תחושות שונות. הלכך נראה שאין להסיק מאי הסכמתו להיבדק כי בהכרח יש לו מה להסתיר ולחייבו או להרשיעו על סמך זאת.

לאור כל האמור לעיל באשר לתוקפה של בדיקה זו בהלכה; כאשר בכל זאת מוחלט להשתמש בכלי זה של בדיקת פוליגרף, בית הדין לא רואה בתוצאות הבדיקה ראיה להצדקת טענת צד זה או אחר, אלא מבצע קנין עם הצדדים כי הם מתחייבים שתוצאות בדיקת הפוליגרף הם אלו שיחייבו אותם. כך שלא "האמת" שהתגלתה היא זו המחייבת אותם, אלא התחייבותם בקנין כי תוצאות הבדיקה הן אלו שיכריעו, היא המחייבת.

כן הודגש כי בדיקת פוליגרף המבוצעת בעת הליך משפחתי או הליך גירושין הינה עדיפה על פני בדיקת פוליגרף המבוצעת בכל הליך משפטי אחר, משום שבבדיקה בהליך זוגי, שני הצדדים נבדקים בדרך כלל, כך שהסבירות לתוצאת טעות הינה נמוכה יותר (כגון שנקבע בבדיקה שצד אחד דובר אמת וצד שני לא).

במסגרת פסק הדין הנ"ל, הוסבר שם עוד בפן ההלכתי, באשר לקבלת הצדדים בקנין פסיקת הכתובה ע"פ תוצאות בדיקת הפוליגרף: "כאשר באים שני בעלי דין ומסכימים להיבדק על ידי מכשיר הפוליגרף לשם אימות טענותיהם, ומקבלים הם על עצמם את תוצאותיה של בדיקה זו, נראה שאין מניעה לדון על פי בדיקה זו, ואכן תוצאותיה יחייבו את שני הצדדים. זאת על בסיס דין השולחן ערוך (חושן משפט סימן כב, על פי הגמרא בסנהדרין כד ע"א) שיכול בעל דין לקבל על עצמו שידון אותו דיין קרוב או פסול, וכן יכול לקבל על עצמו שיעיד נגדו עד קרוב, כמו כן יכול לקבל על עצמו עד הפסול מחמת עבירות שבידו. על פי זה נוכל להסיק שאם קיבלו שני הצדדים על עצמם לקבל את הכרעת הפוליגרף, לא גרע מקבלו עליהם עדות הפסולים, ותוצאת בדיקה זו תקבע מי מהם יזכה בדין".

ולאור הנחה זו נאמר במסגרת פסק הדין שם: "ואם קבלת הצדדים על עצמם התחייבות בהתאם לבדיקת הפוליגרף הוי כקבלו על עצמם עדות עד פסול – אז אין להם להלין עתה ולטעון נגד הבדיקה כי היא פסולה, שדומה הדבר למי שקיבל על עצמו עד פסול ועתה טוען –'העד הוא פסול'".

ועוד הודגש שם: "הצדדים קיבלו בקניין פסיקת כתובה על פי שיקול דעת בית הדין, כך הסמיכו את בית הדין כי לא הסך הנקוב בכתובה הוא זה שיחייב בפסיקת הכתובה, אלא בית הדין, על פי שיקול דעתו, הוא שיחליט האם הנתבע חייב בכתובת אשתו, ואם יחליט שכן, הוא שיחליט מהו סך החיוב, על פי שיקול דעתו".

וכך הסתיים פסק הדין הנ"ל בבית הדין דנן תוך הכרעת הדין לגופו: "בנסיבות תיק זה, כאשר בית הדין שמע את מכלול הטענות והראיות, ואף התייחס להן לגופן, כמפורט לעיל, ובעיקר לאור קבלת הצדדים בקניין את השפעת בדיקת הפוליגרף על פסיקת הכתובה, ולאור תוצאותיה, בית הדין מחליט בשיקול דעת רחב כי קבלת הצדדים על עצמם את תוצאות הבדיקה היא הגורם

המכריע והעיקרי בתיק, ולאור תוצאותיה וקבלת הצדדים על עצמם בקניין, מחליט בית הדין כי אין לחייב את הבעל בכתובת אשתו".

כה. זכאות כתובה לאשה שהלשינה על בעלה בפני רשויות המס

במסגרת תביעת גירושין נוספת שהתנהלה בפנינו, טען הבעל כי הוא פטור מכתובת אשתו, לאור העובדה שהיא הלשינה עליו בפני רשויות המס במדינה זרה שם הוא ניהל עסקים.

במסגרת ההחלטה בתיק הנ"ל, נרשם בין השאר כי בית הדין אינו מוצא בהתנהגותה של האשה מול השלטונות באותה מדינה עילה להפסידה תוספת כתובתה, ואין זה בדין "מגזמת עליו להרגו", האמור בראשונים וברמ"א אבן עזר סימן קטו סעיף ד, שהוא עילה לשלילת כתובה (שהרי אין פה חשש הריגה, ועי' פת"ש שם ס"ק יז בשם שו"ת נו"ב), וכל שכן שהדבר נעשה לאחר פרוץ הסכסוך ותביעת הגירושין שהוגשה ע"י הבעל.

שם התבאר שאף אם נניח שאכן יש כאן דין של "מגזמת על בעלה", עדיין לא יהיה ניתן להסיק מכך שהיא עוברת על דת, אם מעשיה הנ"ל לא גרמו לפירוק הבית (וביחס לכך הובאה שיטת הדיינים האמורה בפסקי דין רבניים, חלק א עמוד 336, המוזכרת לעיל, שכל עיקר הטעם שעוברת על דת יוצאת בלא כתובה, זה אינו משום מעשה עבירה שעשתה האשה, אלא משום דבמעשיה היא גורמת להפרעה ולקלקול בחיי המשפחה התקינים בינה לבין בעלה). הלכך, בנסיבות התיק שלפנינו, שההלשנות של האשה על בעלה מול הרשויות היו לאחר פרוץ הסכסוך הרשמי, דהיינו לאחר פתיחת תיק הגירושין שפתח הבעל, לא נוכל לטעון כי עניין זה היא שגרם לפירוק המשפחה.

עוד נרשם שם כי אף אם האשה מוגדרת כאשה רעה בהתאם למעשיה האמורים, ומצווה לגרשה, הרי אף אשה רעה לא הפסידה כתובתה.

דין אשה רעה, שמצווה לגרשה, מובא בגמרא יבמות סג ע"א, ושם מגדירה הגמרא מיהי אשה רעה. וראה מה שפסק הרמב"ם (הלכות גירושין, פרק י הלכה כב) וכן נפסק בשו"ע (אבן העזר ס' קיט): "אשה רעה בדעותיה ושאינה צנועה כבנות ישראל הכשרות מצווה לגרשה".

בהגדרת "אשה רעה", רוב הפוסקים סברו כשיטת רש"י (יבמות שם, ד"ה פומא וד"ה ומהדרא), שהכוונה לאשה המצערת את בעלה. אולם יש מהפוסקים שסברו שהכוונה היא לאשה שאינה נוהגת מנהגי צניעות (רשב"ש, סימן תיא, חוט המשולש סימן נד טור א שבסוף שו"ת הרדב"ז, מהר"י הלוי בשו", סימן לט). למעשה השו"ע (אבהע"ז, סימן קיט סעיף ד) כתב: "אשה רעה בדעותיה ושאינה צנועה כבנות ישראל הכשרות מצוה לגרשה", והב"ש (שם ס"ק ה) והח"מ (שם ס"ק ד) כבר כתבו שכוונת השו"ע במילים "אשה רעה בדעותיה" היא לגמרא ביבמות הנ"ל אודות אשה רעה, והכוונה היא לאשה שהיא בעלת מריבה (דהיינו, שמצערת את בעלה). וכן מבואר גם בלחם משנה על הרמב"ם שם. ביחס לדין "אינה צנועה" שבשו"ע, פירש הח"מ שהכוונה לדין אחר, לעוברת על דת יהודית (ועי' בעניין זה בספרו של הג"ר יקותיאל כהן שליט"א, אב"ד אשדוד, בין שלום וגירושין, פרקים ב, ה, ז, שעסק בספרו בהגדרת אשה רעה ובדיניה).

אם היינו דנים רק בשאלת "אשה רעה", ע"פ הגדרתה, כפי המבואר לעיל, היה נראה שהבעל אינו נפטר מכתובתה. זאת בהתאם למובא בגמרא ביבמות דף סג ע"ב: "'הנני מביא רעה אשר לא יוכלו לצאת ממנה' (ירמיה יא) – אמר רב נחמן וכו', זו אשה רעה וכתובתה מרובה. 'נתנני ה' בידי לא אוכל קום' (איכה א), אמר רב חסדא וכו', זו אשה רעה וכתובתה מרובה. 'בגוי נבל אכעיסם' (דברים לב), אמר רב חנן בר רבא, זו אשה רעה וכתובתה מרובה".

הרי שלא קל להיפטר מחיוב כתובתה של אשה רעה; ובהתאם לאמור בגמרא – בעל החי עם אשה כזו, ייתכן והוא סובל, אך לעתים אינו יכול לגרשה מחמת כתובתה המרובה.

כו. אשה שהשפילה את בעלה או קיללה את בעלה

מובא במשנה בכתובות (עב ע"א): "ואלו יוצאות שלא בכתובה: העוברת על דת משה ויהודית. וכו'. ואיזוהי דת יהודית? יוצאה וראשה פרוע, וטווה בשוק, ומדברת עם כל אדם. אבא שאול אומר אף המקללת יולדיו בפניו".

ובגמרא שם מובא "אבא שאול אומר אף המקללת יולדיו בפניו. אמר רב יהודה אמר שמואל במקללת יולדיו בפני מולידיו, וסימניך אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי. אמר רבה דאמרה ליה ניכליה אריא לסבא באפי בריה".

ובב"י הביא את פרש"י, שלאו דווקא מקללת את אבי בעלה בפני בעלה אלא אף במקללת את אבי בעלה בפני בן בעלה הפסידה כתובתה, והביא את דברי הרמב"ם בהלכות אישות פרק כד הלכה יב) שלא כתב אלא מקללת אבי בעלה בפני בעלה, והסביר דבריו שם (ועי' בדרישה שם, שדעת הרמב"ם היא על פי גירסת הרי"ף והרא"ש).

והביא הב"י את תשובת הרשב"א במיוחסות לרמב"ן (סימן קב) שכתב: "אם מקללתו חנם הדין עמו, דהא מקללת בעלה בפניו מן היוצאות שלא בכתובה". כך שאף מקללת בעלה, הדין כן. ועי' ב"י שם שהקשה עליו, ועי' ב"ש (ס"ק טז) שיישב את שיטת הרשב"א, שלמד הרשב"א מכל שכן, שכן הדין אף במקללת בעלה בפניו.

למעשה, מובא בשו"ע (סימן קטו סעיף ד): "או שהיתה מקללת אבי בעלה בפני בעלה (וי"א דה"ה אם קללה אפילו אבי בעלה בפני עצמו ה"ה המקללת בעלה בפניו). בכל אחד מאלו תצא בלא כתובה אם יש עדים שהתרה בה תחילה ועברה על התראתו, ואם אין עדים תשבע שהוא כדבריה".

בשאלה זו (אשה המקללת בעלה) עסקו אף בפסק דין בבית הדין בנתניה (תיק 289160/5 פורסם), שכתבו באשר לכך: "ולמעשה נחלקו בזה מר"ן השו"ע והרמ"א, שלדעת השו"ע דווקא במקללת אבי בעלה בפני בעלה מפסידה כתובתה, וכדברים המפורשים ברמב"ם, ולדברי הדרישה זו אף שיטת הרי"ף והרא"ש. ולדעת הרמ"א גם המקללת את חמיה בפני חמיה והמקללת את הבעל בפני הבעל מפסידה את כתובתה, וכדבריו עולה מההג"מ, הרשב"א 'והרא"ה (בשטמ"ק). עוד דבר גדול למדנו מדברי הרשב"א במיוחסות דהוא ז"ל כתב 'אם מקללתו חנם וכו'. והיינו דרק כשמקללתו בחנם מפסידה את כתובתה. וכפי שכתב גם הבה"ט (ס"ק יד) וז"ל: 'ודווקא על מגן, אבל אם מכה לה או מצערה הרבה, אין אדם נתפס על צערו ואינה מפסדת כתובתה. מהרא"ם סי' נג', וכ"כ בהגהות הרעק"א (אות ב): 'המקללת בעלה בפניו, נ"ב, בחנם, ועי' תשו' לחם רב (סי' נב)'".

וכך כתבו בפסק דין בית הדין ירושלים (תיק 945129/3) באשר לכך: "ב. האשה הגישה תלונות שהתבררו שהם תלונות שווא, גרמה לו בושות בעיני משפחתו וכל מכיריו. האשה היכתה את הבעל וסטרה לו (פרוטוקול מתאריך ג' אייר תשע"ה שורה 4) זרקה לעברו כוס זכוכית ומקללת אותו הרי הדבר מפורש בשו"ע אהע"ז סימן קט"ו סעיף ד' וז"ל: 'אלו יוצאות שלא בכתובה. מקללת אבי בעלה בפני בעלה וכו' וה"ה המקללת בעלה בפניו בכל אחת מאלו תצא בלא כתובה וכו' ויכול לגרשה בעל כרחה ואין בזה משום חרם דר"ג' ע"כ".

ועוד הוסיפו שם: "ובשו"ת מהריט"ץ סימן קס"ב כתב וז"ל: 'ומה אם מקללת אבי הבעל דינא הכי מכל שכן כשמקללת הבעל עצמו' ע"כ. וכן מפורש במאירי שם וז"ל: "ואין צריך לומר במקללת שניהם ר"ל בעלה וחמיה' ע"כ. ופסק כן הרמ"א בסימן קט"ו סעיף ד וז"ל: 'דה"ה המקללת בעלה בפניו בכל אלו תצא בלא כתובה' וכן הוא מפורש בשו"ת הרשב"א חלק ז' סימן תע"ז שהמקללת בעלה בפניו יוצאת בלא כתובה. וכן מפורש ברמב"ן ומובא בב"י דלומדים זה מק"ו ממקללת אביו ק"ו אותו עיין שם. ופסק כן בשו"ת הגם שאול ח"א סימן ס"ב ובשו"ת אשר

לשלמה דף ל״ו הביאו דברי הרמב״ן הנ״ל דבמקום דלא אתברר לן דעת מרן אזלינן בתר הרמ״א והרמ״א פסק כהרמב״ן דהפסידה כתובתה במקללת בעלה. וכן פסק בשו״ת שופריה דיעקב סימן נ״ד דהיינו טעמא דהואיל וחייבת בכבוד בעלה כמבואר ברמב״ם פרק טו מהלכות אישות דאין לך חציפותא גדולה מזו לסטור לבעל וק״ו לקללו ותלונות שוא. ומבואר בספר תלמידי רבינו יונה על כתובות שכתבו כדלהלן: ׳ואפילו לא קללה אותו בשם תצא בלא כתובה כיון שהפקירה עצמה ולא חששה לכבוד אישה״ ע״כ. עיין שם ובשו״ת המבי״ט ח״ג סימן קכ״ו אשה המקללת אותו בפניו תצא בלא כתובה. ובשו״ת עמודי משפט ח״א חאהע״ז סימן י׳ האריך מאוד בזה להוכיח שהמקללת בעלה לבדו תצא בלא כתובה״.

וסכמו דבריהם שם: ״הרי מבואר דאשה המשפילה בעלה כנ״ל הפסידה כתובתה. ובנידון דידן היכתה את הבעל בנוכחות הוריו בחופשה משפחתית והוגשה תלונה ושהתיק עובר לפרקליטות. אשר ע״כ בית הדין מחליט שהאשה הפסידה כתובתה ותוספת הכתובה מטעמים הנ״ל״.

כך שלשיטתם אשה שהשפילה את בעלה או קיללה אותו, אינה זכאית לכתובתה.

וראו אף עי׳ בספר שורת הדין (כרך ח, מעמוד שצב והלאה) כללים רבים בענין זה. כן עי׳ בספר משפט השלום (מאת הג״ר יקותיאל כהן שליט״א) מעמוד נב והלאה, וכן שם הרבה פרטים בכך מעמוד קמה והלאה. כן ראו שורת הדין טו (מעמוד שנח והלאה) שהאריכו לפרט הדינים בכך.

כז. באופן שהלחץ בבית הביא את האשה לקלל

ועיין עוד בזה בפסק דין רבניים (פד״ר א מעמוד 333) מאת הרבנים הגאונים יעקב עדס, יוסף שלו׳ אלישיב, בצלאל זולטי, שדנו באשה ששפכה חומצה על בעלה, וכתבו בין הדברים: ״אולם נראה דאין לקבוע בזה כללים קבועים, אלא בכל מקרה יש לדון לפי מידת הכעס והצער שגרם לה הבעל, ובמידת התגובה שהגיבה על זה האשה, כגון במקללת את יולדיו לאחר שהוא מכה ומצער אותה דכתב מהרא״ם הנ״ל דלא מקרי עוברת על דת, והיינו משום דמידת התגובה של האשה בשעת צערה וחמימותה מתאימה למידת הצער שגרם לה הבעל, אבל אם במקרה כזה שהבעל מכה אותה ומצער אותה, האשה תשפוך על בעלה תמצית חומצן בכוונה תחילה לעוור אותו בכדי להתנקם בו, בודאי שדינה כעוברת על דת. דוגמא לזה מצינו בשו״ע חו״מ סימן שפ״ח סי׳ ז׳ דפסק הרמ״א: י״א דאדם המוכה מחבירו יכול לילך לקבול לפני עכו״ם אעפ״י דגורם למכה היזק גדול, ושם בסעי׳ ט׳ אסור למסור לישראל ביד עכו״ם בין בגופו בין בממונו וכו׳, ואפילו היה מיצר לו ומצערו. הרי שיש הבדל במידת צערו וחמימותו והכל לפי הענין והמסיבות״.

כך שאף בדין מקללת בעלה, יש לבדוק מה היה הרקע לכך, והאם זאת אירע בשל הצער שציער אותה בעלה קודם לכן.

ובאשר לכך אף הוסיפו בפסק דין בבית הדין בנתניה (תיק 289160/5 פורסם): ״דון מינה ואוקי באתרין דגם בנד״ד האשה טוענת למתח רב שהיה בבית, ועינינו ראו ולא זר את גודל האיבה שבין הצדדים, ואף העדים שהופיעו בפנינו העידו על המתח והכעס שהיו מנת חלקם של הצדדים ואפשר שגם קללותיה של האשה לא באו אלא כתגובה מידתית למעשיו של הבעל, ובכהאי גוונא הרי לא תפסיד האשה את כתובתה״.

וכך סיכמו שם דבריהם: ״נמצא שבנדוננו אף אם נקבל את טענת הבעל שהאשה קיללה אותו וגם אם נאמר שקללה גם את אביו בפניו מ״מ הרי לא ברור לנו שעשתה כן על חינם, ולמעלה מכך הרי כלל לא נטען וודאי שלא הוכח כי התרו באשה כי בכך תפסיד כתובתה, ועל כן גם מן העילה הזו אין האשה מפסידה את כתובתה״.

כך שאף הפסד כתובה במקללת בעלה, תלוי בלחץ ובמתח שהיה בבית, ובשאלה האם הבעל גרם במעשיו לאשה שתגיע לכדי לחץ כזה של קללות בבית.

כח. האם דין "מקללת" שמפסידה כתובה הוא רק כאשר קיללה בשם

בפתחי תשובה (אבן העזר סימן קטו ס"ק י) הביא בשם הגאון החסיד מהרח"ל זצ"ל מבריסק, שאמר דדוקא מקללת בשם או בכינוי מפסידה את כתובתה, ודן בכך בפת"ש שם.

בענין זה, עי' פסקי דין רבניים (כרך ה מעמוד 294) שכתבו באשר לכך: "ובדבר הנימוק השני שהיא מקללת את בעלה, נאמר בפסק הדין: הלכה היא כהרמב"ן דאם היא מקללתו חנם, תצא שלא בכתובה, ק"ו מקללת יולדיו בפניו. בנוגע לחסרון התראה, כבר נתברר בתשו' רעק"א סי' קי"ד שלענין גירושין בעל כרחה לא תליא בהתראה, וע"ש שהביא כמה ראיות ע"ז מתה"ד, מהרמ"פ ועוד. ויש להוסיף שגם מהג"מ פרק המדיר והגה"מ שם משתמע כדברי רעק"א שלענין גירושין בע"כ אין צורך בהתראה וכו', ואף שיש מהאחרונים החולקים על תשו' רעק"א הנ"ל, כבר נתבאר לעיל שמצאנו בראשונים כדברי רעק"א וכו'. הנה לפי העדויות בתיק לא קיללה את בעלה לא בשם ולא בכינוי. ובפ"ת סי' קט"ו סק"י כתוב: שמעתי וכו' דדוקא מקללת בשם או בכינוי וכו'. ברם, בתלמידי ר"י, הובאו דבריו בשטמ"ק כתובות ע"ה, מבואר להדיא דדינה כעוברת על דת גם כשהיא מקללת בלא שם וכינוי: ואפילו לא קללה אותו בשם ולא בכינוי תצא שלא בכתובה כיון שהפקירה עצמה ולא חששה לכבוד חמיה ואישה. והנה בחו"מ סי' כ"ז כתוב: אם לא היתה שם התראה או שקלל בלא שם ובלא כינוי או שהיתה הקללה באה מכלל הדברים כגון שאמר אל יהיה פלוני ברוך לד' אינו לוקה אבל איסורא איכא. ובמנ"ח סי' מ"ט נאמר: - בד"מ (צ"ל: בר"מ) אין מבואר דבר זה דיש איסור בדבר ובטור כ' דאיכא איסורא, ובבד"ה כ' דמשמע לי' בפלוגתת ר"מ ורבנן במשנה היא לענין חיוב אבל לענין איסור אליבא דכו"ע אסור, ולפ"ז דוקא באל יהי' ברוך וכו', אבל בלא שם ובלא כינוי נראה דאפילו איסורא ליכא וכו', אבל בלא שם איני יודע מנלן דאיסור יש וצ"ע. עכ"פ זה נראה פשוט במקרה והיא מקללת בלא שם ובלא כינוי, אף דלפי האמור דינה כעוברת על דת, אבל יסוד ההלכה הזאת הוא לא משום לתא דאיסורא נגע בה. אלא הטעם הוא כמ"ש הר"י הנ"ל מכיון שהפקירה עצמה ולא חששה לכבוד חמיה ואישה, לכן תצא שלא בכתובה. וא"כ נראה דבגוונא דא כולי עלמא מודו דבלא התראה אין להרשות לבעל לגרשה בע"כ".

באשר לכך, ראו אף מש"כ בפסק דין בבית הדין בנתניה שם (תיק 289160/5 פורסם): "ואמת שדברי המהרח"ל מבריסק אינם מוסכמים שכן מצינו בשטמ"ק שהביא בשם תלמידי רבינו יונה ש'אפילו לא קללה אותו בשם ולא בכינוי תצא שלא בכתובה, כיון שהפקירה עצמה ולא חששה לכבוד חמיה ואשה'. וגם הרמב"ם, מר"ן והרמ"א לא כתבו במקומנו דין זה דרק בקללתו בשם או בכינוי חשיבה עוברת על דת, וגם בב"י לא זכר וכו' כל דעה שכזו, וא"כ הרי שאנן אבתרייהו גררינן באופן שפשוט הוא להלכה שאף בקללה ללא שם או כינוי חשיבה עוברת על דת. והכי מוכח גם מפשט הגמ' שהבאנו לעיל ד'אמר רבה דאמרה ליה ניכליה אריה לסבא באפי בריה'. ופשט הדברים הוא שהקללה הינה באופן שמקללתו שימות, וכלל לא איירי בכינוי או בשם".

ועוד הוסיפו באשר לכך: "ויותר מכך מבואר גם בתשובת הלחם רב שכלל לא הצריך שתהא מקללתו בשם או בכינוי כדי שתפסיד את כתובתה".

הרי שלשיטתם, דין מקללת בעלה, הוא אף אם לא קיללה בשם.

כט. פסיקת פיצויי גירושין (מעבר לסך הכתובה) אינה פסיקה שבשגרה ושמורה רק למקרים קיצוניים

באשר לתביעה לפסיקת פיצויי גירושין, ראו החלטת בית הדין דנן בתיק 1210809/9 (התפרסמה), כך שהם נפסקים רק במקרי קיצון ולא כשהאשה חפצה להתגרש.

ראשית יובהר - מה שנהגו חלק מבתי דין לחייב פיצוים תוך כדי הליך הגירושין, הוא רק מנהג, שנוהגים אותו במקרים קיצוניים, וודאי אינו דבר שבשגרה.

בענין זה, ראו האמור בפסקי דין רבניים (כרך ד עמוד 372), שכתבו שאין מקום לדרישת פיצוים לאחר הגירושין, וכי פיצויי גירושין אינם דין אלא רק נוהג, ועשויים להיפסק לפני הגט "לשם סידור האשה לאחר הגירושין", אך אין להם מקום לאחר הגט.

וראו אף מה שכתב הגר"ש קרליץ זצ"ל בספרו עטרת שלמה (חלק א סימן נא) בקשר לתביעת הנתבעת לפצויים במקרה של גירושין; "תביעה כזאת אין לה מקור בש"ס וראשונים ז"ל ואין מקום לחייב את הבעל לתת כסף ופצויים אפילו בזמן שהוא דורש את הגט, אם כי כמובן שהאשה יכולה לסרב לקבל את הגט אם אין סבות מכריעות לחיוב קבלת הגט והאשה יכולה לדרוש פצויים כפי מה שהיא מוצאת לנכון להסכמתה לגט, אבל אין דבר זה נכנס תחת סוג של תביעות שאפשר לדרוש מבית הדין שהבעל יהא מחוייב למלאות תביעות אלו, אלא זה תלוי ברצונו הטוב של הבעל שאם הגירושין אצלו הוא דבר הכרחי אז יסכים לפצויים בלי תביעה ובלי פס"ד ואין אנו מכירים מנהגים בישראל כאלו להוציא ממון מהבעל שלא מהדין, עכ"ל".

ועוד הוסיף שם: "ויעויין שם בדברי הרמב"ם פט"ז מהל' אישות שהביא תקנת הגאונים בכל הישיבות שתהיה האלמנה גובה כתובה אף מן המטלטלין ופשטה תקנה זו ברוב ישראל וכתב הרמב"ם חוץ מכתובת בנין דכרין שלא מצאנו מנהג ירושתן פשוט בכל הישיבות לפיכך אני אומר מעמידין אותה על דין הגמרא שאין יורשין כתובת אמן רק מן הקרקע, הרי נראה מדברי הרמב"ם שגם בכתובת בנן דכרין היה מנהגים בבתי דין בישראל שגובין מן המטלטלין וזה על סמך תקנת הגאונים, אבל היות שלא מצא מנהג פשוט בכל הישיבות בזה חשש ופסק שלא להוציא ממון ומעמידין על דין הגמרא. ויעויין שם ברמב"ם שכתב כבר נהגו בכל המקומות שידענו שיכתבו בכתובה בין מקרקעי ובין מטלטלי כו' ובה"ט כתב הרי שלא כתב כך בכתובה אם היה יודע מתקנת הגאונים גובה ואם לאו או שנסתפק לנו כו' מתיישבים בדבר הרבה שאין כח בתקנת הגאונים לדון בה כו' כדין תנאי כתובה שהם תקנת סנהדרין גדולה עד שנוציא ממון מן היורשים. הרי שגם תקנות מבי"ד הגדול של רבותינו הגאונים הקדמונים צריך להתיישב בדבר הרבה עד שנוציא ממון כש"כ במקום שאין זה תקנות ואין זה אפילו מנהגים מרבותינו הראשונים ז"ל או מגדולי האחרונים ז"ל ולכן הדבר ברור שאין מקום לתביעת הפצויים בנ"ד".

כך שהדגיש שאין מקום לשיטתו לתביעת פיצויים כתובה; ונוסיף כי ודאי שאף למחייבים בכך בבתי הדין, אין לחייב פיצוים בתיקים שגרתיים וללא מצב קיצוני המצדיק זאת.

ל. פסיקת פיצויי גירושין נועדה לשכנע את האשה להתגרש

ראו מאמרו של הג"ר אברהם שרמן שליט"א, חבר ביה"ד הגדול לשעבר, בקובץ "שורת הדין" (ח"י), שם ציין שלשה סוגי פיצויים לאשה, וכך כתב: לסיכום מצינו שלושה סוגי פיצוי גירושין: א. פיצויים הקשורים לביצוע הגירושין. ב. פיצויים הקשורים לתחום הממוני רכושי. ג. פיצויים הקשורים בירידת ערך שער המטבע הרשומה בכתובה.

ועוד הוסיף: "פיצויים מהסוג הראשון מצינו בספר תעלומות לב, (להגר"א חזן זצ"ל אבהע"ז ח"ב סי' א), שדן באיש שמאס באשתו ללא סיבה ובא בעלילות שכביכול היא חולה, נבדק הדבר ולא נמצאו דבריו נכוחים, והאישה אינה רוצה להיפרד מבעל נעוריה, וכתב הרב תעלומות לב, שאין זה תקנה לאשה שנחייב אותו במזונותיה, והיא תשב עגונה בודדה וגם הוא ישב לבדו ולא ינצל מהרהורי עברה. לאחר שכל ההשתדלויות שיחזור אליה לא נשאו פרי, ועברו י"ח חודש שאין ביניהם קשר [כמו שכתב הגר"ח פלאג'י זצ"ל בספר חיים ושלום שלאחר י"ח חודש ראוי להשתדל

שיהיה גט בין הניצים]. בנסיבות אלו פסק שבזה יש לבית הדין לחייב את הבעל שיפייס אותה במתן הדמים וליתן לה הגט. ושם בתעלומות לב (ח"ב דף ל"ו ע"ג) הביא הסכמה של בית הדין שבטרבולוס (לוב) על עניין זה וכתבו הרבנים הסכמה של בית הדין צדק נאמרה כשאדם מגרש את אשתו ללא סיבה מוצדקת [אלא שכתב שבנכפית או לא ילדה י' שנים או נסמית וכיוצא בזה, דאז מותר לו לגרש ללא כל פיוס ופיצוי כדין תורה], וכשאין לבעל כל סיבה נראית לעין, ינסו בית הדין לדחות הגירושין זמן בה, שאולי יתפייסו ביניהם, ואם מתמשך הזמן ואין שלום, אזי יחייבו אותם להתגרש ויוסיפו לה שתות על כתובתה".

עיין שם שהביא תשובות נוספות מהפוסקים בעניין זה, וכתב: "המשותף לכל תשובות אלו שמדברות כשהאיש תובע גירושין בלא עילת חיוב גט וביה"ד מפעיל את 'מנגנון' הפיצויים ע"מ שהאישה תסכים לבצע את הגט".

וראו בכל הנ"ל בפס"ד בית הדין הרבני נתניה (תיק 823575/7) בנימוקי כב' אב"ד הג"ר מיכאל עמוס שליט"א, שהוסיף בהמשך לדברי הגר"א שרמן הנ"ל: "ומסיק שם כי פנה לכבוד מרן הגאון יוסף שלום אלישיב זצוק"ל לשמוע דעתו ביחס לפיצוי גירושין, והשיב לו שכאשר מדובר בפיצויים שמטרתם להביא את האישה להסכים להתגרש, יש מקום לחייב את הבעל ליתן לאשה בנוסף לכתובתה תוספת פיצויים. וכעין זה עיין פד"ר חלק ו' (עמוד 257) ופד"ר חלק ז' (עמוד 111) ופד"ר חלק ח' (עמוד 36) ופד"ר חלק ח'-ט' (עמוד 65)".

כך שסברו שפיצויי גירושין נועדו רק כדי לשכנע את האשה להתגרש.

וראו אף פס"ד מאת הג"ר חגי איזירר זצ"ל (תיק 835665/1), שכתב מפורשות שתשלום פיצוי אינו עבור נזק שנגרם למבקשת, אלא הוא מנהג או תקנה הקשורים בסיוע לפתרון בכוון הגירושין.

בנוסף, וביחס למקורות הדין באשר לכך, עי' בשו"ת רדב"ז (חלק א סימן שכז) שעסק בפסיקת פיצויים לאשה שלא רצתה להתגרש, וכך כתב: "שאלה ילמדנו רבינו ראובן נשא את לאה ונשבע ראובן על דעת השי"ת שלא ישא אשה אחרת עליה בחייה אבל אינו כתוב בשטר הכתובה שנשבע לדעתה ורצונה ואחר כך הולידו בנים ובנות ונפטרו ולא נשאר לו אלא בן א' ועתה לאה היא בת מ"ה שנה וחדל לה להיות אורח כנשים ורוצה ראובן לקחת אשה לקיים מצות פריה ורביה והולך לב"ד שיתירו לו שבועתו כיון שכוונתו לקיים המצוה ולאה אשתו אינה רוצה לתת לו רשות בשום צד וגם ראובן אינו רוצה לגרשה מפני שהיא אשת נעוריו ועוד שכתובתה מרובה וכו', וא"ת מה תקנה יעשה ראובן זה כדי שיוכל לקיים מצות פריה ורביה, יש לו תקנה שיפייס אותה בדברים שדרך הנשים אשר כגילה להתפייס כגון להוסיף על כתובתה או לקנות לה מלבושים או להתנות לה שלא יכנוס צרה בתוך הבית עמה וכיוצא בדברים שדרך הנשים להתפייס ואם לא נתפייסה אנוס הוא דלאו תרקבא דדינרי יהיב לה כדאמרינן התם הילכך אם לא נתפייסה מתירין לו שבועתו ואפילו עומדת וצווחת דאנוס הוא וכן העליתי באותה תשובה".

הרי שהציע הרדב"ז לתת פיצויים לאשה במקרה מסויים, כשאינה מעונינת להתגרש מבעלה, ויש לנסות על ידי מתן פיצויים לשכנעה להסכים להתגרש.

כך שלשיטתו, ענין הפיצוים יש לו מקום רק כדי לשכנע את האשה להתגרש.

כן עי' בשו"ת נודע ביהודה (מהדורא תנייגא, אבן העזר סימן קב): "וע"פ כל המבואר למעלה נבוא לעובדא דאתי לידן הלכה למעשה שבא לפנינו האלוף התורני מו"ה פלוני ולפי דבריו האשה אשר לקח היא ילדה לו בנים ומתו ושוב לא ילדה וזה עשר שנים וקרוב לשמונה חדשים לפי דבריו מיום מיתת האחרון ולכן עזב את ביתו זו אשתו ונסע ממנה וכתב אגרות מהמבורג שאחר שלא זכה לקיים מצוה זו בחו"ל רצונו לעלות לארץ הקדושה ולקחת אשתו עמו אולי יזכה שם להבנות יחדיו בזרע קיימא והאשה אין רצונה בזה ועפ"ז נתעורר מדנים וכו'".

ועוד כתב: "ושלחתי לאבי האשה הנ"ל והתשובה מאבי האשה היה שבתו מחזקת בחדא מילתא שאם לא יתן לה סך מסוים כפי רצונה לא תקבל גט וגם לא"י אי אפשר לה ליסע וכו'. והנה למען האמת והשלום כתבתי דרך פשרה לאבי האשה וליתן יותר מכתובה ותוספת כפי הסך אשר כתבתי,

והשיב אבי האשה בזה הלשון, מעשה אצבעותיו וכו׳ וראיתי מתוכו שאמ״ו וכו׳ הטריח עצמו למצוא פשר כדי להוציא שניהם יחד ממבוכה כזו בכן עשיתי את שלי לדבר על לבה דברים המתיישבים והשיבה בתי כבר גילתה דעתה בזה לשעבר ושאינה זזה מדעתה לפחות לה אף פרוטה אחת. ומעתה אחר שהאשה עומדת על דעתה וכבר כתבתי אטו תרקבא דדינרא יתן ולא שייך בזה שמתרצית לקבל גט והרי היא מסרבת וקם הדבר על דת ודין להתיר להאלוף מוהר״ר פלוני לישא אחרת עכ״ל״.

הרי שגם הנודע ביהודה הציע לתת פיצוי הולם לאשה כדי שתסכים להתגרש.

ואף בשו״ת ישכיל עבדי (ח״ה סימן ה), שעסק באשה שלא נבנתה בזרע של קיימא במשך עשרים שנה, והבעל רוצה להתגרש אלא שתעודות רפואיות שהגישה האשה מצביעות שלאשה אין מניעה מלהתעבר, וכתב שאין לחייב את האשה לקבל גט ללא כתובה ופיצוי.

ונראה שאף לדבריו, חיוב זה בא כדי לשכנע את האשה להתגרש.

לא. פסיקת הפיצוי נגזרת מחיוב ודמי הכתובה

ידועים דברי בעל התעלומות לב (חלק ב עמוד לז סוף סימן א, אבהע״ז): ״אך שאם יראו הב״ד שהבעל איננו שומע בקולם ואחר שיודיעוהו חומר האיסור וידחו אותו מזמן לזמן ובכל זאת הוא עומד במרדו והבי״ד יבינו בחכמתם שא״א לשניהם לדור עוד במקום אחד, כי אז כדי שלא להניח האשה עגונה אלמנות חיות והאיש ג״כ שרוי בלא אשה יזדקקו הבי״ד לתת גט בתנאי שמלבד סכי כתובתה נדוניא ותוספת שישלם במעות מדודים בעין עוד זאת יתן לה פיוס שתות נוסף על כתובתה, דרך משל אם כתובתה מאה ועשרים בין הכל יתן לה מאה וארבעים, וכן על זה הדרך לפי ערך כתובתה ולמען תהיה לעדה ולמזכרת לדור אחרון כתבנו וחתמנו פה העירה טראבלס המערב יע״א ושו״ב וקיים״ עכ״ל.

והעולה מדבריו שחיוב הפיצוי הוא כדי לשכנע את האשה להתגרש, ואף עולה מדבריו שהפיצוי נגזר מסך הכתובה, ואין זה חיוב בעלמא ללא זיקה לכתובה עצמה.

בענין זה (פיצויי גירושין) ראו אף האמור בשו״ת משפטי עוזיאל (חלק ז סימן צו): ״בדורות האחרונים הנהיגו ברוב בתי הדין שבישראל שלא לגרש אשה בע״כ בשום אופן אפילו אם היא אשתו שניה וכמו שכתבו משם האורחות חיים ונהגו העולם שלא לגרש אלא מרצון שניהם וכ״כ הר״ן בתשובה לא ראינו ולא שמענו אשה מתגרשת בעל כרחה, אולם לאידך גיסא חובה עלינו לדאוג לעגונא דגברא בכל מקרה שיראו בית דין שאין אפשרות לשלום בין הזוג מסיבת פשיעתה או במקום שהבעל חייב לגרש את אשתו לקיים מצות פריה ורביה, ולכן מצאו עצה ותושיה לפייס את האשה לקבלת גטה בהוספה של דמי כתובתה לפי ראות עיני בית דין אם אחרי כל זאת תעמוד האשה במרדה וסרובה לקבל גט מתירים לבעל לישא אשה אחרת עליה אחרי השלשה בידי בי״ד הגט סכום הכתובה ופצויים לפיוסה כן כתב הנודע ביהודה ז״ל והנה למען האמת והשלום כתבתי דרך פשרה לאבי האשה ליתן יותר מכתובתה כפי הסך שכתבתי וכו׳ וכבר כתבתי אטו תרקבא דדינרא יהיב לה וכו׳ וקם הדבר על דין תורה להתיר לישא אשה אחרת עליה וכן העיד בגודלו גאון בדורנו כמוהר״ר אליהו חזן ז״ל וכתב תעלומות לב ח״ב אהע״ז סי׳ ב׳ דף ל״ז ומזקנים אתבונן דבכגון דא עושים דרך בקשה מהבעל שיפייס אותה לקבל גיטה מרצונה ומוסיף לה על כתובתה לפי יכולתו. ומעשה היה בעיה״ק ירושת״ו בזמן הגאון מז״ה ז״ל ח״ד בדרא הא מרן הראשל״ץ חיים דוד חזן זצוק״ל וחייבו את הבעל שהיה אמיד בנכסים לפייסה בכפל כתובתה ועוד אייתי לן מ״ש מרן הגאון הגדול ראל״צ יש״א ברכה זצוק״ל דכתב ודוקא באשתו הראשונה דאפילו מזבח מוריד עליו דמעות משתדלים לו דבר יתר על כתובתה לפייסה אבל באשתו השניה ליכא פיוס רק כתובתה ותו לא (שמחה לאיש ח׳ אה״ע סימן ה׳ ד׳ ל״ג) אולם בבתי דיננו היום נוהגים זאת גם באשתו שניה במסיבות שיראו בתי הדין לעשות זאת לתקנת האשה ולפי מצב יכולתו של הבעל כדי שתתפייס האשה לקבל גט מרצונה ואם לא תתפייס גם בזה מקבלים בי״ד בתור השלשה דמי

הכתובה לפי פסק דינם ומתירים לו לישא אשה אחרת עליה. את זאת כתבתי לברורה של הלכה זאת דתלמודא ומדברי רז"ל ותקנותיהם, עכ"ל".

הרי שגם מדבריו נלמדים העקרונות הנ"ל:

א. חיוב הפיצוי הוא כדי לשכנע את האשה להתגרש.

ב. חיוב הפיצוי נגזר מחיוב הכתובה, וכפי לשונו: "ולכן מצאו עצה ותושיה לפייס את האשה לקבלת גטה בהוספה של דמי כתובתה לפי ראות עיני בית דין וכו', והנה למען האמת והשלום כתבתי דרך פשרה לאבי האשה ליתן יותר מכתובתה כפי הסך שכתבתי וכו', דרך בקשה מהבעל שיפייס אותה לקבל גיטה מרצונה ומוסיף לה על כתובתה לפי יכולתו".

באשר לתביעה לפסיקת פיצויי גירושין, ראו החלטת בית הדין דנן בתיק 1210809/9 (התפרסמה), שעיקרה - שהם נפסקים רק במקרי קיצון ולא כשהאשה חפצה להתגרש. והובאו שם המקורות דלעיל, וכך נרשם בסיומו של פסק הדין באשר למקרה שנדון בפנינו: "בנידון דנן, הוסכם בין הצדדים בבית המשפט כי האשה מוותרת על כתובתה תמורת הטבות שנתן לה הבעל, כאמור בהסכם שבין הצדדים שאושר בבית המשפט. וכך נרשם סעיף 14 שם: 'האשה תרכוש את חלקו של האיש בדירה וכו' המהווה איזון משאבים סופי בין הצדדים, וכן תשלום כתובה לאשה. הקיזוז האמור מהווה פסק דין בתביעת הכתובה של האשה בבית הדין הרבני'. וכפי האמור לעיל, חיוב הפיצוי נגזר מכח חיוב הכתובה והוא המשך ישיר לה, וכשאין כתובה אין פיצוי; וכהמשך ישיר לכך, אומדנא פשוטה היא שכשסוכם על תשלום הכתובה, אין ספק שנכלל בכך אף תשלום על תביעת פיצויי כתובה, וויתור האשה על תביעת הכתובה, כולל ויתור אף על תביעת פיצויי כתובה".

ועוד רשמנו בפסק הדין שם תחת הכותרת "אף בפן המהותי, נראה שאין בסיס לתביעת פיצוי בנידון דנן": "בנוסף, ולמעלה מן הצורך, נבהיר כי אף עילת הפיצוי לא שייכת בנידון דנן. ואמנם, לא התקיים דיון בכך, אך נראה כי קיים מספיק חומר בתיק כדי להתרשם כי אין בסיס לתביעה זו בנסיבות דנן. כאמור לעיל, תביעת פיצוי כתובה אינה תביעה בעלת סיכוי בתיק שגרתי, וצריכים להיות נסיבות מיוחדות מאוד, ואף קיצוניות, כדי לחייב בפיצויי כתובה, מה שלא קיים בנסיבות תיק דינן המוכר לבית הדין מתביעת הגירושין. וכבר הובהר כי מהותם של פיצוים אלו, אף במקרה שכן נפסקים, הם כדי לשכנע את האשה להתגרש, ברם, בנסיבות דנן, אף שהתביעה נפתחה עוד טרם סידור הגט, אך הטעם הנ"ל לא שייך בנסיבות דנן, שהרי האשה לא רצתה להתגרש חרף החלטת בית הדין לגירושי הצדדים, ורק לאחר שנדחה הערעור שלה בית הדין הגדול, היא הסכימה להתגרש. כך שבנידון דנן אין את עילה החיוב לפיצוי 'כדי לשכנע את האשה להתגרש', שהרי רק החלטת בית הדין הגדול מיום 9.7.20 (בתיק 1226302/1) 'שכנעה אותה' להתגרש, ולא כל דבר אחר".

ועוד הוספנו שם והזכרנו מתוך האמור בהחלטת בית הדין הגדול מיום 9.7.20 בתיק דנן: "למרות כל הקושי להכריז על פירוק בית בישראל שכידוע 'מזבח מוריד עליו דמעות', במקרה זה נראה כי פירוק הבית הוא עובדה מוגמרת. בני הזוג גרים בנפרד ומצויים בהליך מו"מ לגירושין לפני בית הדין במשך כשנה וחצי. תיאור הבעל על חיי הנישואין כמריבה תמידית ממושכת מצביע על 'מאיסות גמורה' מצידו. קשיים אלו לא הוכחשו על ידי המערערת, שגם עכשיו היא מצביעה על הצורך בטיפול כדי להגיע לשלום בית. אלא שהצדדים חלוקים מיהו האשם במצב זה וכו', אעפ"כ בית הדין הסכים לניסיון נוסף של ייעוץ על מנת שלא להחמיץ אפשרות של הצלת הבית מפרוק, אך לאחר דברי היועץ שאין סיכוי לשלום בית בשל התנגדות האב, הרי שברור הדבר שפירוק הבית הוא עובדה מוגמרת. ההליך של ביצוע הגירושין בפועל הוא ההליך ההלכתי הביצועי של הצורך בהפרדת בני הזוג, אך הפירוד הנפשי ואחר כך המעשי ביניהם היה כבר לפני זמן רב. לפיכך יכול היה בית הדין לפסוק שעל הצדדים להתגרש".

ולאור זאת הסקנו שם באשר לפסיקת פיצויי גירושין: "כך שאין כאן מה לדבר על שכנוע האשה להתגרש, כשמתאר בית הדין הגדול כי 'הפירוד הנפשי ואחר כך המעשי ביניהם היה כבר לפני

זמן רב', וסירובה של האשה להתגרש, היה בנסיבות של 'שברור הדבר שפירוק הבית הוא עובדה מוגמרת', כאמור בהחלטת בית הדין הגדול הנ"ל. כך שההליכה לגירושין היתה צעד מתבקש מאליו בנסיבות התיק. כך שאף שלא התקיים דיון הוכחות בתיק, נראה מעובדות התיק הפשוטות, כי על פניו, המקרה אינו מצדיק פסיקת פיצויים ע"פ ההלכה. למותר לציין כי הצדדים כבר התגרשו ביום 27.8.20, כך שהיום ודאי אין תכלית ומטרה לשכנע את האשה להתגרש (אך נזכיר כי התביעה הוגשה עוד טרם הגט). בנוסף, הנתבע כבר פיצה את התובעת בכך שהעניק לה את זכויותיו הכספיות ע"פ חוק, ואף הוון את חלקה של התובעת במסגרת רכישת הדירה במסגרת ההסכם בבית המשפט (אף שהיה רשאי ע"פ הפסיקה לשלם לה את זכויותיו בתשלום עיתי במשך שנים רבות), ואף אם היה מקום לתביעת פיצוי (מה שאין..), הרי שהפיצוי שניתן לה מאת הנתבע, מעקר את זכותה לפיצוי נוסף".

כך שהגדרנו את העקרונות מתי יפסוק בית הדין פיצוי גירושין (פיצויי כתובה), וזאת במקרים מיוחדים מאוד ובמקרי קיצון כפי שהרחבנו לעיל.

לב. הפסד כתובה מדין מרומה

באשר לכך אביא כמה ציטוטים מתוך פסק דין בבית הדין דנן בחיפה בתיק 985146/6.

וכך נרשם שם תחת הכותרת "טענות הצדדים באשר לבגידת התובעת": "למעשה, מרכז הכובד לטענה לשלילת הכתובה היא טענת הנתבע לבגידת התובעת עם גבר זר וכו'".

ולאחר ציטוטים מהאשמות הבעל לבגידת אשתו, נרשם שם: "ובדיון מיום ט' באלול תשע"ו (12.9.2016) התובעת כבר מודה בקשר מסוים עם הנטען אך לא מעבר לכך".

למעשה, הנתבעת סירבה להציג את ההתכתבויות שלה עם גבר זר (הנטען), ובפסק הדין שם נרשם תחת הכותרת "אי הסכמה לחשיפת הוכחות ולבדיקת פוליגרף": "וכך למעשה, אף שקיימת טענה חזקה לבגידה נגד התובעת, על כל המתואר לעיל, ואף את כתב התביעה לגירושין השתית בעל על טענת בגידת התובעת, למעשה היא לא הסכימה להזים החשש באמצעות בדיקת פוליגרף. וכו, וכך למעשה בא כוח התובעת לא הסכים לכל בירור העשוי לשפוך אור על הטענות באשר לבגידה, לא הסכים לחשיפת ההקלטה, לא לחשיפת ה'וואצאפ' וכן לא לבחינת העובדות באמצעות בדיקת פוליגרף, אף שמצד הנתבע באה דרישה באשר לשלושת הבירורים הנ"ל. וכבר ידוע האמור בפסקי דין רבים כי אם הבדיקות נצרכות לחקר האמת, וצד אחד מסרב להיבדק בפוליגרף או מסרב להצגת ראיות בעילה זו או אחרת, אזי הדבר אומר שיש לו מה להסתיר, ובהחלט יש לקחת זאת בחשבון במכלול השיקולים לפסיקת כתובה על פי שיקול דעת בית הדין".

ועוד מהאמור בפסק הדין שם תחת הכותרת "הימנעות מהצגת ראיות": "מלבד הנ"ל יש להתייחס להתחמקות מהצגת הראיות מאת התובעת, וההימנעות מלהעמיד את האמת על תלה בפני בית הדין".

והבאנו מקורות לכך כדלהלן:

כתב הרמב"ם (בפרק ג מהלכות סוטה הלכה ב) וז"ל: "ואומרין לה בתי הרבה קדמוך ונשטפו ואנשים גדולים ויקרים תקף יצרן עליהן ונכשלו ומגידין לה מעשה יהודה ותמר כלתו ומעשה ראובן בפלגש אביו על פשטו ומעשה אמנון ואחותו, כדי להקל עליה עד שתודה, אם אמרה הין נטמאתי או איני שותה יוצאה בלא כתובה והולכת לה".

וכתב הכסף משנה (שם בהלכה א) וזו לשונו: "ומשמע לרבינו דכל שאמרה איני שותה אף על פי שלא אמרה בפירוש טמאה אני, מפסדת כתובתה, דכיון שפחדה מלשתות מוכחא מילתא ודאי שהיא טמאה שאילו היתה טהורה לא היתה נמנעת מלשתות והכי אמרינן בירושלמי פרק היה נוטל

סבר רבי עקיבא האומרת איני שותה כאומרת אני טמאה לך וכיוצא בזה אמרינן בגמרא דידן בפרק הנזכר עלה י״ט אמר רבי עקיבא כלום אנו צריכים אלא לבודקה והלא בדוקה ועומדת״.

ועל זה הסתמך המהרש״ם בתשובותיו (חלק ו סימן קלג) וזו לשונו: ״ואם אינה מודית הרי אפשר לברר על ידי בדיקת רופאים אם אינה בתולה, ואם אינה רוצית ליבדק זהו לאות ששקר בימינה וכמו שכתב כהאי גוונא ברש״י (יבמות לא ע״ב) דאי מחקה לזמן קטלינן לה, וגם לשיטת התוס׳ שם יש לומר דדוקא להמיתה ליכא הוכחה ברורה מזה מה שאין כן בעלמא (ועיין באברבנאל פרשת נשא בשם יש אומרים דאם אינה רוצה לומר אמן ימיתוה בבית דין וזהו כעין סברת רש״י הנ״ל) ויש ראיה לנדון דידן מרמב״ם (פרק ג מסוטה הלכה ב) דאם אמרה איני שותה יוצאה בלא כתובה ובכסף משנה (שם הלכה א) כתב וזו לשונו: ׳ומשמע לרבינו דכל שאמרה איני שותה אף על פי שלא אמרה כתובתה דכיון שפחדה מלשתות מוכחא מלתא ודאי שהיא טמאה שאילו היתה טהורה לא היתה נמנעת מלשתות, והכי אמרינן בירושלמי וכו׳ אמר רבי עקיבא כלום אנו צריכים אלא לבדקה והלא בדוקה ועומדת׳. עד כאן לשונו״.

והובאנו בפס״ד שם מקורות נוספים לכך:

ראו שו״ת חיים שאל (חלק ב סימן ד אות ב) בשם הפרי חדש שתמה על דברי הכסף משנה מדוע לא הביא ממשנה ערוכה (דף כד) ותוספות (שם כה ע״ב) דמפורש כן, ומבואר דלעניין טענת ממון סמכינן על הוכחה כזו והכי נמי בנדון דידן.

וגם לעניינים אחרים פסק כך המהרש״ם (חלק ב סימן כד) וזו לשונו: ״מכתבו הגיעני ובדבר שאלתו על אודות השוחטים ובודקים מקהלתכם אשר יצא קול שאין להם הרגשת הסכין וגם ההלכות אינם שגורים בפיהם ומשמיטים את עצמם מלעמוד על המבחן וגם אחר שהזמינם רב אחד שיעמדו שם על הניסיון הקשו ערפם לבלתי שמוע: הנה הדבר פשוט דכל כהאי גוונא אם מונעים מזה יש מזה ראיה שהקול אמת וכמו שכתב הרמב״ם (פרק ג מהלכות סוטה הלכה ב), דאם אמרה איני שותה יוצאה בלא כתובה ובכסף משנה שם כתב וזו לשונו: ׳ומשמע לרבינו דכל שאמרה איני שותה אף על פי שלא אמרה בפירוש טמאה אני מפסדת כתובתה דכיון שפחדה מלשתות מוכחא מלתא ודאי שהיא טמאה שאילו היתה טהורה לא היתה נמנעת מלשתות, והכי אמרינן בירושלמי וכו׳ כלום אנו צריכים אלא לבדקה והלא בדוקה ועומדת׳. עד כאן לשונו. הרי מפורש כמו שכתבנו, וגדולה מזו מבואר באברבנאל (פרשת נשא) דאם אינה רוצה לומר אמן וכו׳, וכבר כתבתי בחיבורי (דעת תורה סי׳ א ס״ק יב – יג) דגם בשוחט ובודק שכבר יש לו קבלה, אם יש איזו חשש צריך לחזור ולעמוד על המבחן, ואחרי שכבר הוזמנו השוחטים ובודקים הנ״ל לעמוד על המבחן והם מונעים בזה, הדבר פשוט שאסור לאכול משחיטתם כל זמן שלא יבררו הבחינה כדת בפני שוחטים ובודקים מובהקים ולפני רב הנבחר מהקהל. והנראה לעניות דעתי כתבתי״.

וסיכמנו בפסק דין שם: ״הרי שהימנעות מבירור הספק ומעשיית פעולות היכולות לשפוך אור ולברר את המציאות הנדרשת, כמוה כהודאה בטענות הצד שכנגד״.

ועוד הפנינו בפסק הדין שם לספרי אורות המשפט (חלק ג, מעמוד רנה והלאה), שם הובאו ראיות ומקורות באשר לדין מרומה, אף בענייני אישות, והעולה מכל האמור שם כי התחמקות מחשיפת האמת, מחשידה כרמאות והסתרת האמת.

וראו אף מאמרו של הגאון הרב חיים שלמה שאנן (שורת הדין עמוד נג והלאה), שם סיכם דבריו כך: ״לסיכום פרק זה, מכיוון שהבעל הביא עדים וצילומי וידאו היכולים להעיד לדבריו שהאישה זינתה, והאישה סירבה לשמוע עדותם ואף איימה עליהם, דבר שמנע את בירור האמת, הרי זה כאילו טענת הבעל הוכחה, ובכל מקרה האישה נאסרה עד לבירור הדבר, והאיסור בא מחמתה, ועל כן היא חייבת בגט״.

ועוד: בידי מצוי פסק דין מבית הדין הגדול (לא פורסם, פס״ד מתאריך י״ג במרחשוון תשס״ח, במותב הדיינים הגר״א שרמן שליט״א ולהבל״ח הגר״ח איזירר והגר״א שיינפלד זצ״ל, בעניין חיוב אישה בגט והפסד כתובתה), שם מובא כך: ״לכן בהחלט יש להתייחס לבעל כמי שמנע

הבאת עדים לבירור", והביאו את הדברים המובאים בשו"ת אמרי יושר הנ"ל, וכן ציינו למאמרו הנ"ל של הגרח"ש שאנן ולעוד מקורות. ועוד ציינו מפסק דינו של הגרז"נ גולדברג שליט"א, חבר בית הדין הגדול, שכתב בתיק אחר: "אמנם האזנת סתר אסורה על פי החוק, אך בהסכמה ניתן להשמיע זאת, ואם המבקשת מסרבת לכך, זה גופא יכול לשמש הוכחה נגדה וכו'".

והוספנו בפס"ד שם: "כאמור, בנידון דנן, התנהלות התובעת באשר לאי חשיפת הראיות או לבירור כאמור חרף החשדות שעלו, משפיעה לעניין הפטור מחיוב הכתובה, כפי כל המבואר לעיל בהרחבה".

וכך רשמנו שם למסקנת הדברים: "לאור כל האמור, בית הדין מתרשם כי התובעת יזמה את הגירושין; אף שלא פתחה את התיק בבית הדין, היא פתחה תביעה קודמת בבית המשפט ואף בית הדין מתרשם כי היא הודתה שהגירושין באו ממנה. וידוע בפסיקה כי אישה היוזמת את הגירושין, אינה זכאית לכתובתה בדרך כלל. כן בית הדין מתרשם כי היה קשר לא ראוי בין התובעת והנטען וכו', ולאור סירוב התובעת לחשוף את ההקלטות, את הוואצאפ, ולהיבדק בפוליגרף להצדקת הכחשתה (נציין כי אף הבעל השתית את כתב תביעתו לגירושין על טענת בגידת האישה), יש מקום להתרשם כי יש לה מה להסתיר, ולכן סירבה לחשיפת כל הראיות הנ"ל, ביודעה כי אכן היא ניהלה קשר אישי עם גבר זר. סירובה להיבדק ולהציג ראיות מותירה את בית הדין עם התרשמות בסיסית שאינה נוטה לגרסת התובעת. לאור הנימוקים הנ"ל, שניהם יחד וכל אחד לחוד, בית הדין מחליט כי התובעת אינה זכאית לכתובתה. זאת אף על סמך ההסמכה שקבלנו מאת הצדדים לפסוק בכתובה על פי שיקול דעת בית הדין; ושיקול דעת רחב בכל נסיבות התיק אכן מוביל למסקנה זו".

לג. זכאות כתובה לאשה שתובעת לחייב את הבעל בגט בשל מום בו

דעת ר"ח (הובאה בבית שמואל אבהע"ז סימן קנד ס"ק א), שכאשר האשה תובעת שיחייבו את הבעל בגט בגלל מום שבו, אין לה תוספת כתובה. ועי"ש בב"ש שם שהרחיב בכך באשר לשיטות השונות בכך.

וראו מתוך דעת הגר"צ אלגרבלי שליט"א בתיק 919635/1 (התפרסם) שהביא את שיטת הר"ח הנ"ל: "בית הדין פטר את הבעל בתשלום תוספת הכתובה, לפי דעת ר"ח, שהובאה באחרונים וכו'. לא נשמעה טענה שמצדיקה התערבות בית הדין הגדול בעניין זה, ולפיכך הערעור בעניין תוספת הכתובה נדחה".

לעומתו, כתב הגר"ח גורטלר שליט"א בנימוקיו שם: "ואכתוב דעתי בעניין זה השו"ע בהלכות גיטין סימן קנ"ד סעיף א' כתב וז"ל: 'אלו שכופין אותם להוציא וליתן כתובה: מי שנולד לו ריח הפה או ריח החוטם'. ובעניין תוספת כתובה כתב הב"ש שם ס"ק א' שאין להן, כמו בשהתה עמו עשר שנים, והיא כופה אותו להוציא. הנה בשהתה עמו עשר שנים והיא דורשת להתגרש נחלקו ר"ת ור"ח, שדעת ר"ת שיש לה תוספת, ודעת ר' חננאל שאין לה תוספת. והמרדכי ביבמות כתב שר"י הסכים לדעת ר"ת, והרי"ף ביבמות הביא את דברי ר"ח והסתפק בדבר וכתב שמספק אין להוציא ממון. והשו"ע בסעי' ו' פסק כר"ח, ונ"ל שפסק כן דהוי ספיקא דדינא ואין להוציא מהמוחזק מספק".

ועוד הוסיף שם בנימוקיו: "ובעניין המקרים המדוברים בהן בסעי' זה, הב"ש כתב שאין להן תוספת כתובה. ועיין בעניין זה בפד"ר ח"א (בפסק דין המתחיל בעמ' ר"א) וכן בפד"ר ח"ה (בפסק דין המתחיל בעמ' רל"ט), (וע"ע ח"ד עמ' רנ"ז וח"ח עמוד רע"א) כתבו שיש מחלוקת ראשונים בדעת ר"ח אם יש להן תוספת כתובה. דיש שסוברים שדינה כדין באה מחמת טענה, ויש חולקים וסוברים שרק בשהתה עשר שנים ובאה מחמת טענה אין לה תוספת, דהיות ויכולה לשבת עם בעלה אמרינן כדי למיפק לא כתב לה, אבל כשאינה יכולה לשבת עמו משום שאינה יכולה לסבול

את ריח הפה וכו׳ הרי שהיא אנוסה לצאת, ואמרינן נסתחפה שדהו וחייב לתת לה עיקר ותוספת ואף שהיא כופה אותו להוציאה״.

והוסיף: ״ונ״ל שכן עיקר כי בדברים הללו אמרינן נסתחפה שדהו כי היא אינה יכולה לסובלו (כ״כ בפסקי הרי״ד בכתובות שם), משא״כ בבאה מחמת טענה דיש לה בעל שיכולה לחיות עמו, והיא באה מחמת טענה, שרוצה בן להישען עליו, במקרה זה אמרינן דכדי למשקל ולמיפק לא כתב לה, וכן מדויק בראשונים שבריח הפה לא כתבו שאין לה תוספת, ולא מצאתי מפורש מי שכתב שאין לה תוספת. ומצאתי מפורש בבעל העיטור שפסק כר״ח וכתב שבריח הפה יש לה תוספת, עיין בדבריו ערך מרד שער ג ופד״ר לא ראו דבריו״.

ועוד הוסיף בנימוקיו בכך: ״וע״ש בפד״ר שציינתי לעיל שהוכיחו מתשובת הריצב״א (בתוס׳ סוף נדרים) שגם סובר כדעת בעל העיטור בדברי ר״ח. ובפד״ר שם דייקו מתשובת הרא״ש (כלל מ״ג סי׳ ה׳) שסובר שכאשר הבעל אנוס והאשה כופה אותו להוציא שאין לה תוספת כתובה. ברם הרא״ש דיבר שם באדם שלא היה לו גבורת אנשים מתחילת הנישואין. ויש לומר שרק במקרה זה סובר הרא״ש שאין לאשה תוספת כיוון שמתחילת הנישואין היה מקולקל ובזה יש סברא לומר שכדי שימצא שאין לו גבורת אנשים לא כתב לה. ולא במקרה שהסברא אומרת שנסתחפה שדהו. מ״מ בפד״ר שם מבואר שדעת ר׳ האי גאון והריצב״א שגם במקרה זה היה ראוי שיהיה לה תוספת (ודעת הריצב״א שאין לזו תוספת כיוון שלדעתו יש ספק להלכה שמא חיבת ביאה קונה ולזו לא הייתה חיבת ביאה)״.

ועוד כתב שם: ״ברם במרדכי בכתובות ריש פרק אע״פ סי׳ קע״ז משמע שלשיטת ר״ח בריח הפה אין לה תוספת, אולם במרדכי ביבמות פרק הבא על יבמתו סי׳ נ״ו משמע שלאלו שבסוף פרק המדיר יש להן תוספת. וז״ל המרדכי שם וכו׳, ונראה שכוונת המרדכי דתחילה הקשה מדוע לא מנו במשנה בסוף המדיר בואלו שכופין להוציא, גם אשה שבאה מחמת טענה שכופין את בעלה לגרשה, וע״כ תירץ שלפי ר״ח לא דמי כיוון שלאלו שנמנו בסוף פרק המדיר יש תוספת כתובה, ולבאה מחמת טענה אין תוספת כתובה. הרי להדיא שלנשים שנמנו בסוף פרק המדיר יש תוספת כתובה״.

ועוד כתב שם: ״והנה מה שסתם הב״ש שלנשים שנמנו סוף פרק המדיר שאין להן תוספת כתובה, לעיל ביארתי שרוב הראשונים אינם סוברים כן, וראשונים אלו לא היו לפני הב״ש שהרי לא הביאם. ועתה הראה לי הרב יצחק קרמר שליט״א שכ״כ החזו״א בהלכות כתובות סי׳ ס״ט ס״ק כ״ב״.

והסיק להלכה בכך: ״ולכן נ״ל העיקר להלכה שנשים היכולות לחייב את בעליהן גט הדומות לבעל שיש לו ריח הפה, יש להן עיקר כתובה ותוספת כתובה, ואשה זו שאנו דנים בה בעלה היה חולה נפש ויש לדמותה לאשה המחייבת את בעלה שייתן גט מחמת שאינה יכולה לחיות עמו כבעל שיש לו ריח הפה דיש לה עיקר כתובה ותוספת כתובה״.

לד. הפסד כתובה לאשה שמדברת עם אנשים זרים

באשר לכך מובא במשנה בכתובות (עב ע״א): ״ואלו יוצאות שלא בכתובה וכו׳, ומדברת עם כל אדם״. ובגמרא שם (ע״ב) מובא: ״אמר רב יהודה אמר שמואל במשחקת עם הבחורים״. וכן פסק השו״ע (סימן קטו סעיף ד).

באשר לאשה שדברה עם אנשים זרים, ראו מש״כ בפס״ד בית הדין נתניה בתיק 901478/1 (התפרסם): ״והנה הבעל טען שלאשה היו קשרים עם גברים. אך כבר כתבנו לעיל, שהבעל לא הביא ראיות כלשהם לטענה זו, והנייר סובל כל טענה שתיכתב עליו. אך אף אם היה מביא ראיה לדבר, ודאי שאין בעובדה שהאשה מנהלת שיחות עם גבר זר בכדי לאוסרה על בעלה ולא

להפסידה כתובה. אף שודאי אין דרכן של בנות ישראל הכשרות לדבר פעמים רבות עם מי שאינם בעליהם".

והוסיפו באשר לחיוב הכתובה: "ועיין בזה בגיטין (צ, א): 'מידת כל אדם שמדברת עם אחיה וקרוביה ומניחה'. ומשמע קצת רק אחיה וקרוביה ולא אנשים זרים ואכמ"ל. ועל כל פנים, ברור שאין בשיחות אלו בכדי לקבוע שיש רגלים לדבר, למעשה כיעור ובוודאי לא למעשה זנות. אמנם איכא למימר שבמעשה זה האשה עוברת על דת יהודית וכדאיתא בכתובות (עב, א) במשנה: 'ומדברת עם כל אדם' וכו'. ועיין שם בעמוד ב' "אמר רב יהודה אמר שמואל במשחקת עם הבחורים'. וכן פסק השו"ע (סימן קט"ו ס"ד), וע"ש בח"מ, בב"ש ובט"ז שכל היכא שמדברת שיחה יתירה הוי בכלל עוברת על דת. ועיין שם בשטמ"ק בשם רבינו יונה. ועיין שו"ת 'אבני נזר' (ח' אבהע"ז סוף סימן ל"ו)".

ואולם, באשר לנידון שבפניהם כתבו: "והנה אין ספק שבנות ישראל הכשרות אינן מדברות עם גברים זרים, אך כמוש"כ לעיל אין בדבר בכדי לאסור האשה על בעלה. ובפרט שלצערנו בדורנו במי שאינם מדקדקים בשמירת מצוות (אפילו אלו הנקראים בלשון העם דתיים), אינם מקפידים על שיחות של אשה נשואה עם מי שאינו בעלה וכן אינם מקפידים על איסור ייחוד, וטעמא דמילתא משום שאינו נראה להם איסור. ועיין בתשובתו הידועה של רעק"א (ח"א סימן צו) בעניין מגלחי הזקן. ולשון השו"ע (אבהע"ז סימן קט"ו ס"ב) בדין עוברת על דת יהודית: 'ותצא בלא כתובה אם יש עדים שהתרה בה תחילה ועברה על התראתו', ובנידון דידן האשה מכחישה טענתו. אין עדים לדבר שהייתה מדברת עם גברים בדרך של חוסר צניעות. ובוודאי אין עדים שהתרה בה. ולפיכך אף אם הייתה עושה זאת לא הפסידה כתובתה".

כך שלא בכל מצב, תפסיד האשה כתובתה כשהיא משוחחת עם אנשים זרים.

וראו בכך בהרחבה בהמשך המאמר, בפרטים בדיני עוברת על דת, תחת הכותרת "משחקת עם הבחורים – דוגמאות מפסקי דין".

לה. הפסד כתובה כשהאשה עשתה מעשה כיעור (ובמצב שנכנסה לאתרי היכרויות)

באשר להפסד כתובה במעשה כיעור, נזכיר את דברי הרמב"ם בהלכות סוטה (פ"ב הי"ב), כן בפרק כ"ד מהלכות אישות שכתב שם (הלכות אישות הלכה י): "מי שזינתה תחת בעלה אין לה כתובה לא עיקר ולא תוספת. ואין מוציאין מהבעל דבר ממה שאבד או נגנב מנכסי צאן ברזל שלה. ואין צריך לומר נכסי מלוג. ולא המזנה בלבד אלא אף העוברת על דת משה או על דת יהודית או היוצאת משום שם רע אין לה כתובה לא עיקר ולא תוספת ולא תנאי מתנאי כתובה. וכל אחת מהן נוטלת הנמצא לה מנדונייתה ויוצאה ואין הבעל חייב לשלם כלום לא מה שפיחת ולא מה שאבד".

ובהלכה טו שם כתב הרמב"ם: "כיצד היא יוצאה משום שם רע, כגון שהיו שם עדים שעשתה דבר מכוער ביותר שהדברים מראין שהייתה שם עבירה אע"פ שאין שם עדות ברורה בזנות. כיצד כגון שהייתה בחצר לבדה וראו רוכל יוצא ונכנסו מיד בשעת יציאתו ומצאו אותה עומדת מעל המטה והיא לובשת המכנסים או חוגרת אזורה. או שמצאו רוק לח למעלה מן הכילה. או שהיו יוצאים ממקום אפל. או מעלין זה את זה מן הבור וכיוצא בו. או שראוהו מנשק על פי חלוקה או שראו אותן מנשקין זה את זה או מגפפין זה את זה או שנכנסו זה אחר זה והגיפו דלתות וכיוצא בדברים אלו. אם רצה הבעל להוציאה תצא בלא כתובה. ואין זו צריכה התראה".

משמע שבדבר כיעור ורצה בעלה לגרשה, מפסידה כתובתה, אף בלא התראה.

ובשו"ע (סימן יא סעיף א), אחרי שהביא הדוגמות לדבר מכוער, הוסיף: "וכיוצא בדברים אלו לפי ראות עיני הדיינים".

בשאלת הפסד כתובה במעשה כיעור, עסקנו בפסק דין בבית הדין דנן (בית הדין בחיפה תיק 849079/2, התפרסם), והבאנו האמור בפסקי דין רבניים כרך ח (עמוד 356): "והנה הרמב"ם

בפרק כ״ד מהל׳ אישות פסק דבמעשי כיעור א״צ להתראה והיא מפסידה כתובתה גם בלי התראה. אמנם דבר זה במחלוקת שנוי, והרשב״א בתשו׳ סי׳ אלף קפ״ז סובר דאינה מפסדת כתובתה אלא אם כן נאסרת על בעלה, והרשד״ם חאה״ע סי׳ קס״א פסק כוותי׳, דבמעשי כיעור אפי׳ הי׳ הבעל רוצה לחוש לנפשו להוציאה הי׳ חייב ליתן לה כל כתובתה עיקר ותוספת, לפי שאינה מפסדת כתובתה אלא באופן שביה״ד מוציאין אותה. ונראה שיש לדון במקרה והאשה בעצמה הודתה על מעשי כיעור ושלא הגיעו לדברי׳ לידי טומאה, גם להרמב״ם לא הפסידה כתובתה, שהרי הרמב״ם הדגיש שם בהל׳ ט״ו: כיצד היא יוצאה משום שם רע, כגון שהיו שם עדים שעשתה דבר מכוער ביותר שהדברים מראין שהיתה שם עבירה אע״פ שאין עדות ברורה בזנות, כיצד וכו׳ אם רצה הבעל להוציאה תצא בלא כתובה ואין זו צריכה התראה. משמע דהטעם דמפסדת כתובתה במעשי כיעור הוא, משום שרגלים לדבר עקב מעשי הכיעור שהגיעו הדברים לידי זנות וכו׳״.

והוסיפו בפד״ר שם: ״והנה בפנינו טוען ב״כ האשה: יתכן שהי׳ מעשי כיעור אבל לא מעשי זנות. גם אם נקבל זאת כהודאת בעל דין על מעשי כיעור, הרי לפי האמור אין האשה מפסדת כתובתה כשהיא מודה על דברים מכוערים, ויחד עם זה היא טוענת שלא בגדה בבעלה״.

ולאור זאת, סיכמנו בפסק דין דנן שם: ״בנידון דידן, הידיעה על מעשה הכיעור, ואף חשש לזנות, היה מחמת דו״ח החוקר והעדים שהופיעו, כאשר התובעת עצמה ניסתה בתחילה להכחיש הדברים, כמתואר, וכן קיים חשש ממשי למעשה זנות בעקבות מעשה הכיעור, ממילא יש להחיל את האמור באשר להפסד כתובתה, לפחות לשיטת הרמב״ם״.

וראו עוד שם בפד״ר שם (עמוד 363): ״אכן אשר לדיון ההלכתי, אם במעשי כיעור, כשהדבר ברור שבאותה שעה לא נטמאה, הפסידה כתובתה, בזה לדעתי פסק ההלכה היא שהפסידה כתובתה, וזה כפי שיבואר להלן״. ומאריכות דבריהם עולה שיש שסברו שבמעשה כיעור האשה הפסידה כתובתה.

וראו אף מש״כ בפס״ד בית הדין נתניה בתיק 901478/1 (התפרסם): ״נוסיף ונאמר: אף אם הדבר יהיה ברור שהאשה נכנסה לאתר היכרויות או הצטרפה אליו, אין בדבר בכדי להפסידה כתובתה ולקבוע שהדברים בכלל דבר המכוער. דיש לומר חדא מי יימר שמכיוון שנכנסה לאתר נכנסו אליו גברים. ואף אם נכנסו אליו, גברים מי יימר שנוצר קשר בינם לבין האשה. ואף אי נימא שנוצר קשר, מי יימר שהקשר לא נשאר אלא קשר אינטרנטי ואין להוכיח שנעשו פגישות עם גברים שנכנסו לאתר. ואף אי נימא שהיו פגישות בפועל, מאן לימא שבפגישות אלו האשה זינתה. ומכיוון שאיכא כל כך הרבה ספיקות אין זה בכלל דבר המכוער, שאף שברור שהדבר לא ראוי, אין הדברים לכל היותר אלא כמשחקת עם הבחורים שהזכרנו לעיל. ובכה״ג לא נאסרה על הבעל ולא הפסידה כתובתה״.

והזכירו שם את דברי הגמרא ביבמות (כד ע״ב) אודות מעשי כיעור, וכן את דברי הרמב״ם באשר לכך (הובאה שיטת הרמב״ם לעיל), והוסיפו את שיטת השו״ע: ״והנה בשו״ע (סימן י״א ס״א) קתני: ׳ומצא דבר מכוער כגון שנכנסו אחריו ומצאוה עומדת מעל המטה והיא לובשת המכנסים או חוגרת אזורה או שמצאו רוק למעלה מהכילה או שראו מקום מנעלים הפוכים, או שהיו יוצאים ממקום אפל, או מעלין זה את זה מן הבור וכיוצא בו, או שראוהו מנשק ע״פ חלוקה או שראו מנשקים זה את זה או שנכנסו זה אחר זה והגיפו הדלתות. וכיוצא בדברים אלו לפי ראות עיני הדיינים וכו׳״״.

והוסיפו: ״ומביא שם הרמב״ם הדוגמות שנקט הבבלי לגבי דבר המכוער ודברי הירושלמי וסיים שם הרמב״ם ׳אם רצה בעלה להוציאה תצא ואין לה כתובה, ואין זו צריכה התראה׳. וקצת משמע מדברי הרמב״ם שדווקא לעניין הפסד כתובה אמרינן שדין זה נוהג אפילו בעובדי דהובאו בירושלמי, דהרי הירושלמי מיירי לעניין היוצאת משום שם רע, אמנם לעניין להוציא מנטען לא

נימא אלא כעין הנך עובדי שהובאו בבבלי, ולא כהבנת השו"ע שדברי הירושלמי מיירי בין לעניין הפסד כתובה בין לעניין להוציא מנטען, שהרי בירושלמי קרו לכל הנך דוגמות מכוער הדבר".

והוסיפו: "והנה הח"מ (סימן י"א סק"ד) הסתפק לגבי הנך עובדי דכיעור דהובאו בירושלמי וז"ל וכו', וביאור ספיקו של הח"מ הוא, דבעצם דין הכיעור אין בו בכדי לאסור האשה לבעל וממילא לבועל, אלא שמעשה הכיעור יוצר אומדנא דמוכח שמן הסתם היה מעשה זנות שאותו לא ראינו וכו', ועל כל פנים, נראה לומר דעד כאן לא יחלקו הב"ש והאחרונים על הח"מ הוא באופן שראינו מעשה אחד שאין ללמוד ממנו על מעשה אחר. אבל היכא שראינו שאשה עושה מעשי כיעור פעמים רבות ומורגלת בקביעות עם נטען יש לחוש לאומדנא שודאי גם מזנה עמו, וכמו שכתב בשמן רוקח (מהדורא ג' סימן ט') וז"ל: 'דאף שכתב הב"ש דאין לשפוט מכיעור זה על שעבר, שם מיירי דלא ידעינן משום יחוד ופריצות זולת אותו מעשה אבל אם יש עדים שנסתרה כמה פעמים עם הנחשד ודאי הוכיח סופו על תחילתו', ונראה לומר דהכול תלוי באומד דעת הדיינים, האם יש בכיעור הזה כדי לערער חזקת כשרות האשה ולתלות שמכיעור זה יש ללמוד שבפעם אחרת זינתה שוב אזלינן בתר אותו כיעור לאסור. אך היכא שאין לשפוט מכיעור זה על פעמים אחרות שיכול להיות שהיה מעשה חד פעמי, בזה גם הח"מ יודה שלא נאסרה בכהאי גוונא. ולפי זה יש לומר שבמקום שראינו שמחבקים ומנשקים זה את זו הרבה פעמים בפרהסיא. איבדו חזקת הכשרות ויש לומר שכולי עלמא יודו לדברי הח"מ שבכהאי גוונא הוי דבר המכוער שיש כאן אומדנא שבפעם אחרת בצינעא נעשה מעשה זנות".

ובאשר לאשה הפרסמה עצמה באתרי הכירויות, רשמו בפס"ד שם: "והעיקר נראה כמו שהגדיר לנו החזו"א (אבהע"ז סימן י"ז אות ז') וז"ל: 'דהרבה פעמים מתיחדים ופתח נעול במנעול שלא יכנסו גנבים ושלא יכנסו שלא ברשות ואין צריך כלל לשאול אמתלא וההוא דכיעור בשינו מדרך העולם ונכנסו לחורבה ולבית גלמוד שאין בני אדם נכנסים וגם נעלו במנעול וכיוצא בזה שלפי ראות עיני הדיינים הייתה ודאי כוונתם לכיעור, ואפילו בקינא לה ונסתרה אין היחוד ככיעור, אם נכנסה לביתה לצורך ונעלה הדלת מפני הנכנסים שלא ברשות, שו"ר דהגרעק"א פירש כעין זה וכו', וביאור הדברים הוא שהיכא שהיחוד מחמת עצמו אין בו הוכחה שנכנסו לשם זנות מוקמינן להו על חזקתייהו ואין כאן משום כיעור ואף שהדלת נעולה, דעצם הנעילה אינה מורה על כיעור במקרה שיש הסבר הגיוני לנעילה, אבל כניסה ביחד למקום שאין דרך להכנס (יוצאים ממקום אפל, או מעלים זה את זה מהבור), או שאין הסבר סביר לנעילה אלא למנוע מאלה שבחוץ לראות מה נעשה בתוך הבית (נכנסו ונעלו הדלתות) בזה יש רגלים לדבר שהיחוד היה לשם עבירה ושוב הוי דין דבר מכוער".

ולכן הסיקו: "ונראה פשוט שנידון דידן שנכנסים לאתרי היכרויות כפי שכתבנו, מאן לימא לן שהיה מי שנכנס לאתר וביקש להיפגש עמה. וגם אם נכנס, מי אמר שהסכימה להיפגש עמו, וגם אם נפגשה עמו, שמא לא היה ביניהם דבר, דודאי מעצם הכניסה לאתר אין בזה אפילו בגדר מנשקים זה את זו, דמעשה זה אין אנו יודעים אם אחרי גלגולים רבים הגיעה כלל למצב שמראה על חשש ליחסי אישות. ולפיכך אין זה בגדר דבר המכוער שמעשה שעשתה מורה שקרוב לודאי שהיה מעשה זנות בעקבות מה שראינו. לכל היותר אם נקבל טענת הבעל שהאשה נכנסה לאתר, איננו יודעים לצורך מה נכנסה, ואולי נכנסה לבדוק מה קרה עם מי שהיה לה קשר בעבר. ולענ"ד בכהאי גוונא הוי פחות מיחוד ואין אוסרים על היחוד ואין היא מפסידה כתובה ביחוד".

ובאשר לחיוב כתובה במעשה כיעור, הוסיפו ודנו בשיטות הראשונים בכך: "והנה מה שכתב הרמב"ם שבעשתה דבר המכוער תצא ואין לה כתובה, אף בלי התראה לא מצאנו מפורש בגמ' וכו', וכדעת הרמב"ם מפורש בריטב"א ביבמות (כד, ב) שכתב לחלק בין עוברת על דת לדבר המכוער וז"ל: 'ולא עוד אלא דההיא צריכה התראה להפסידה כתובתה וכו' אבל זו שיש בה דבר מכוער מאבדת התראתה', אמנם דברי הרמב"ם והריטב"א אינם מוסכמים לכולי עלמא, דהרשב"א בתשובה ח"א (סימן אלף קפ"ז) אחר שכתב שבדבר המכוער אין כופין את הבעל להוציא ממשיך

הרשב"א וכותב וכו' ועיין בשו"ת מהרשד"ם (ח' אהע"ז ס' קסא) שפסק שבעל המגרש אשתו בדבר מכוער חייב לתת לה כתובה והביא שכן כתב הרשב"א ונראה שכוונתו לתשובה שהבאנו. וכן מפורש בנימוקי יוסף (סוף נדרים) וכו', ושוב מצאתי בפד"ר חלק ח' עמ' 354—370 מש"כ בהאי מילתא הגרי"ש אלישיב והגר"ש ישראלי זצ"ל ואכמ"ל".

וסיכמו זאת: "ועל כל פנים, העולה מכל האמור לעיל שהיכא שיש עדים כשרים שראו דבר מכוער נחלקו הפוסקים אם מפסדת כתובתה או שאינה מפסדת. ונראה לומר לעניין הלכה שכיוון שהבעל מוחזק יכול לטעון קים לי כהנך ראשונים שאינו חייב כתובה ואי אפשר להוציא מידו".

כך שבמעשה כיעור מוכח, הבעל פטור מכתובת אשתו למעשה.

באשר לכך, ראו אף מה שכתבו בפס"ד פתח תקווה (תיק 863355/1 התפרסם) באשר לאשה המודה שעשתה דבר כיעור: "ושם ציין גם לתשובת הגאון רבי שאול ן' דנאן בספרו הגם שאול (חלק ב סי' יד) דבכהאי גוונא שנתייחדה ומודה בדברי הכיעור, איבדה את חזקת כשרותה והפסידה את כתובתה. וכן יש ללמוד גם מתשובת רבי עקיבא איגר (סי' קכח) ע"ש".

ובפסקי דין רבניים (חלק ח עמ' 354) כתבו עוד "שעד כאן לא נחלקו החלקת מחוקק והבית שמואל, אלא לעניין האיסור שעל הבועל דבהכי מיירי בשולחן ערוך, ובזה ודאי הסברא נותנת שאין מקום לאסור על הנטען, באופן שבמעשי הכיעור לא היה בהם חשש טומאה השתא, ולפעם אחרת לא חיישינן. אבל לגבי בעלה כאשר חפץ לגרשה מכוח עֵדי הכיעור, אף אי נימא שלא נטמאה השתא או מעיקרא, אם רצה הבעל לגרשה הפסידה כתובתה וכמבואר ברמב"ם (אישות כד, טז) שכתב: 'עוברת על דת משה או על דת יהודית וכן זו שעשת דבר מכוער אין כופין את הבעל להוציא אלא אם רצה לא יוציא. ואף על פי שלא הוציא אין להן כתובה, שהכתובה תקנת חכמים היא כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ולא הקפידו אלא על בנות ישראל הצנועות אבל אלו הפרוצות אין להן תקנה זו אלא תהא קלה בעיניו להוציאה', ולפי דרכנו למדנו מדברי הרמב"ם, שהעושה דבר מכוער ובעלה חפץ לגרשה, הפסידה כתובתה כדי שתהא קלה בעיניו להוציאה".

והמשיכו וסיכמו הענין בפס"ד פתח תקווה (תיק 863355/1 התפרסם): "סיכומם של דברים: מאחר ובעדי כיעור אם הבעל רצה להוציאה תצא ללא כתובה, וכמבואר באבן העזר (יא, א ובב"ש סק"ו וברמב"ם שם) וגדולה מזו כתב בכנסת הגדולה (הגהות ב"י אות יג) שבעדי כיעור ראוי לכל ירא שמים ליועצו שיגרשנה ולדברי הכל הפסידה כתובה ע"ש, והכא הרי המשיבה עצמה מודה בדברי הכיעור, והבעל חפץ לגרשה, לפיכך ברור שרשאי הבעל להוציאה והפסידה כתובתה".

כך שכאמור, במעשה כיעור מוכח או בהודאת האשה בכך, הבעל פטור מכתובת אשתו למעשה.

למדנו עד כה (הובא בפס"ד בבית הדין דנן, בית הדין בחיפה תיק 849079/2, התפרסם), שמחמת העובדה שנתפסה במעשה כיעור ומחמת העובדה כי היא זו שיזמה את הגירושין, התובעת אינה זכאית לתוספת כתובה. ונשאלת השאלה, האם בנידון זה האשה זכאית לעיקר כתובתה.

כאמור, מצאנו לעיל כי האשה אינה זכאית לתוספת כתובתה משום שנמצא בה מעשה כיעור וכן משום שהיא זו שגרמה ויזמה את הגירושין. האם מחמת עילות אלו תפסיד אף את עיקר כתובתה?

וכך כתבנו בפס"ד שם (חיפה) באשר לכך: "ובכן, בהתאם לאמור לעיל וכן המצוין באשר לנסיבות דידן, אם נתפסה במעשה כיעור לשיטת הראשונים אינה זכאית לעיקר כתובתה (שו"ע אבן העזר סימן יא סעיף ג, ועי' גם פד"ר ח עמוד 363 וכן ציטוטים משם המובאים לעיל, כולל הסקת מסקנה ביחס לנסיבות דידן)". כך שביחס למעשה כיעור, מפסיד גם עיקר וגם תוספת כתובה.

לו. מהי הגדרת מצב כיעור

גם בשאלה זו עסקנו בפסק הדין בבית הדין דנן (בית הדין החיפה תיק 849079/2, התפרסם), ושם הובהר שכדי להגדיר הנהגה כמעשה כיעור, צריך שנדע בוודאות כי הנהגה כזו עשויה בוודאות לגרור בעקבותיה מעשה זנות.

וראה הגדרתו של הג"ר שאול ישראלי זצ"ל למעשה כיעור וההבדל בינו לבין "עוברת על דת" (פד"ר משפטי שאול, סימן ה): "ב"כ המערער העלה בפנינו טענה שהריקודים לפי מה שהם מבוצעים יש בהם משום מעשה כיעור, ולא רק עוברת על דת. אולם ההגדרה של כיעור, כפי שיוצא מתוך בירורה של הלכה (עי' סי' י"א בפ"ת סק"ז מהישועות יעקב, עו"ש במובאות מהמבי"ט ורע"א בסק"י), הוא רק באופן שהדברים מוכיחים שבמקרה זה עצמו הי' מעשה זנות. משא"כ אם המעשה עצמו אינו מוכיח על זנות באותה שעה, אלא על פרצת גדרי הצניעות שנותן מקום לחשש שמא תזנה בעת אחרת, אין משום כיעור, וצדק כב' ביה"ד קמא שלא דן בדבר אלא מצד עוברת ע"ד".

ובעקבות זאת רשמנו בפס"ד חיפה שם: "הרי שכדי להגדיר מעשה כיעור, נדרשים להגדרה של 'הדברים מוכיחים שבמקרה זה עצמו היה מעשה זנות' (הכוונה שהכיעור מוכיח על זנות), משא"כ בנידון דידן, שעד שלא נהיה בטוחים שבעת ששהו התובעת והנטען בבית הנטען לא היו בבית באותה שעה אף בנו של הנטען ואביו, ועד שלא נהיה בטוחים שהתובעת והנטען שהו בדירה לצורך מעשה זנות, לא נוכל לומר שהדברים מוכיחים שהיתה זנות באותה שעה.

וכן עי"ש בפד"ר, סימן ז, שכתבו: "כב' ביה"ד מסתמך על מש"כ החזו"א דכיעור הוא רק 'בשינו מדרך העולם, ונכנסו לחורבה ולבית גלמוד וכו'', משא"כ בניד"ד שנכנסו לדירתה של האשה. אולם נראה פשוט, שדברי החזו"א הם כשנכנסו לדירה רגילה, בזמן ובשעה שבני אדם רגילים להכנס זל"ז. ולא כן ניד"ד, שלפי העדויות היה הדבר לאחר חצות לילה וכיבו האורות והגיפו התריסים. האם מעשים מעין אלה אינם בגדר 'שינו מדרך העולם? אתמהה".

הרי שכאשר חסרה ההגדרה של "שינו מדרך העולם" כגון שנכנסו מאוחר בלילה והגיפו התריסים, אין להגדיר המצב כמעשה כיעור, ובנידון דידן נראה שלא הגענו לכלל זה, כאמור לעיל.

ועוד כתבו בפד"ר שם: "ואין גם לחלק בין שנכנסים לבית שאינו של אחד מהם לבין שנכנסו לדירה שהיא של אחד מהם, כמבואר שם בהמשך דבריו 'דבעינן שיראו את שניהם נכנסו או שהיה א' מהם בפנים, וכבר היה האחד שם, וזה העד לא העיד אלא שראה שנכנסה היא לביתו. ומי יודע אם היה הוא שם או לא. כי אעפ"י שהיה דר שם, אולי לא היה שם בבית'. רואים אנו, שהעובדא שהדירה שייכת לאחד מהם אינה מפקיעה מגדר מעשי כיעור, כל עוד היה זה באופן 'שאין שום אדם יכול ליכנס ולראות מה הם עושים".

ולאור זאת סיכמנו בפסק הדין שם (בית הדין בחיפה): "הרי כאשר אנו מסופקים האם לא שהו בדירה אף הבן והסב, לא נוכל להגדיר המצב כמעשה כיעור בוודאות".

לז. ההבדל בין "מעשה כיעור" לבית "עוברת על דת" לענין חיוב כתובה

ראו פס"ד בית הדין טבריה בראשות הגר"א לביא שליט"א (תיק 606202/1, התפרסם) שכתבו כך תחת הכותרת "הבחנה בין 'עוברת על דת' לעושה 'מעשה כיעור'": "בעת בירור תביעה לחיוב האשה בגירושין, על יסוד קשר עם גבר זר, יתכנו הבחנות שונות. אם התבררו יחסי אישות עם גבר זר, או התברר אירוע המוגדר כ'מעשה כיעור', כפי הגדרתו בהלכה הפסוקה בשו"ע אבן העזר סי'

יא, יש מקום לחיוב האשה בגירושין – חיוב שאינו מותנה בהתראה מוקדמת – ובנסיבות אלו התנהגות התובע אינה רלבנטית. לעומת זאת, ביחס להתנהגות החורגת מגדרי הצניעות, שאשה נשואה מחויבת בהם, התנהגות כזו עשויה להביא להגדרתה כ׳עוברת על דת׳, ודינה התבאר בהלכה הפסוקה בשו״ע אבן העזר סי׳ קטו. בנסיבות מסוימות היא תחויב בגירושין וללא כתובה, וכמו כן התנהגות התובע היא משמעותית וטעונה בחינה, בטרם יינתן פס״ד לגירושין, וכפי שיתבאר להלן״.

להבהרת ההבחנה בין ״מעשה כיעור״ ל״עוברת על דת״, הם ציינו שם לפסק דין של בית הדין הגדול שהובא בספר משפטי שאול (סי׳ ה), שבו הגאון רבי שאול ישראלי זצ״ל ביאר מהו המעשה אשר יכול להיכנס תחת ההגדרה של ״מעשה כיעור״, וכתב כדלהלן: ״המערער העלה בפנינו טענה שהריקודים, כפי מה שהם מבוצעים, יש בהם משום מעשה כיעור, ולא רק עוברת על דת. אולם ההגדרה של כיעור, כפי שיוצא מתוך בירורה של הלכה (עיין סי׳ י״א בפתחי תשובה סק״ז מהישועות יעקב, עו״ש במובאות מהמבי״ט ורע״א בסק״י), הוא רק באופן שהדברים מוכיחים שבמקרה זה עצמו היה מעשה זנות. משא״כ אם המעשה עצמו אינו מוכיח על זנות באותה שעה, אלא על פריצת גדרי הצניעות, שנותן מקום לחשש שמא תזנה בעת אחרת, אין בו משום כיעור, וצדק כב׳ ביה״ד קמא שלא דן בדבר אלא מצד עוברת על דת״.

ועוד הוסיפו בפס״ד טבריה שם: ״עוד יובהר ביחס לדינה של אשה שבעלה תובע לחייב אותה בגירושין ולשלול כתובתה בטענות הנזכרות, כי חובת הראיה מוטלת עליו, ואם נשארה טענה בלבד אך ללא ראיה ממשית, אין להפסידה כתובתה, ואף אינה חייבת שבועה; עיין בית שמואל סי׳ קטו ס״ק יח. במקרה הנוכחי כאמור, לא התבררו אירועים החמורים יותר מ׳עוברת על דת׳. לא הוכחה הטענה לקיום יחסי אישות עם גבר זר או הטענה לאירוע היכול להיחשב ׳מעשה כיעור׳ כהגדרתו בשו״ע אבן העזר סי׳ יא״.

וכן הוסיפו שם: ״כמו כן אין לשלול את זכאותה של עוברת על דת לתשלום הכתובה בהעדר התראה, כפי שנפסק בשו״ע אבן העזר סי׳ קט״ו סעיף ד׳. יצוין ביחס לאמור בסיום ההחלטה הנזכרת שניתנה ביום ד׳ טבת תשע״א (11/12/2010), שגם אם היה ניתן להתייחס להחלטה זו כהתראה, הרי שלפי המבואר להלן, אין בכך נפקא מינה. במקרה זה, אין חולק שהאשה ישבה בבית קפה לבילוי עם העד הנזכר, ללא שאדם נוסף ישב עמם באותו מעמד. ביחס לאירוע זה, יתכן שיש מקום לקבוע שאשה נשואה היושבת לבילוי בבית קפה בחברת גבר זר וללא חברת אנשים נוספים עמם, חורגת מההתנהגות המקובלת ביחס לאשה נשואה, גם בחברה שבה האשה חיה, ולדון, שבכך דינה כ׳עוברת על דת׳. כך גם ביחס לנסיעת הנתבעת להפלגה למשך מספר ימים, אם אכן נסעה בחברת קבוצת חברים תוך קשרי ידידות עם גבר זר שסייע בידה להסדיר נסיעה זו. למרות הגרסאות השונות כאמור, בהעדר ראיה שהנתבעת לנה עמו ביחידות בחדר משותף, בהתנהגות זו הנתבעת אינה יותר מ׳עוברת על דת׳, מפני החריגה מהמקובל ביחס לאשה נשואה, גם בחברה שבה האשה חיה״.

וראו בכך אף להלן בפרטי דין עוברת על דת תחת הכותרת ״עוברת על דת, בעשיית מעשי כיעור (ומהו ההבדל בינה לבין עושה מעשי כיעור)״.

לח. אין להפסיד אשה כתובתה בטענת ״עוברת על דת״, כאשר המקרה המיוחס היה לאחר הקרע בין הצדדים בגין מעשי הבעל

ראו פס״ד בית הדין טבריה שם (תיק 606202/1, התפרסם) שכתבו: ״מלבד האמור, מטעם נוסף אין מקום לפסוק על חיוב האשה בגירושין ושלילת הכתובה על יסוד הלכה זו של עוברת על דת, כשהאירועים נשוא התביעה, אירעו לאחר שהבעל כבר מרד באשתו ועזב את ביתו ואינו גר עמה, וזאת על פי הבהרת גדרי הלכה זו של עוברת על דת, וכדלהלן״.

וראו אף האמור בפד"ר ח"א (עמ' 338, בפס"ד מהרבנים הגר"י עדס הגרי"ש אלישיב והגרי"ב ז'ולטי זצ"ל) שביארו את יסוד הדין בעוברת על דת, וכתבו: "עיקר הטעם של עוברת על דת הוא לא משום מעשה העבירה, אלא משום דבמעשיה היא גורמת להפרעה ולקילקול בחיי המשפחה התקינים בינה לבין בעלה".

וכן כתב בספר קובץ שעורים להגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל עמ"ס כתובות (סימן רלב) ביחס להלכה זו של עוברת על דת: "ביאור הדברים וכו' דאינה מפסדת כתובתה מפני עבירות שהיא עושה לעצמה, אלא מפני שאינו יכול לדור עמה, ונמצא דהיא הגורמת לגירושיה וכו', הפסד הכתובה אינו בתורת קנס מפני העבירה שעברה, אלא מדינא, מפני שאינו יכול לדור עמה בגרמתה". וראו מקורות אלו בפס"ד שם.

והוסיפו בפס"ד טבריה שם: "וכבר הארכנו בבירור הלכה זו בדרך זו, בפסק דין שנכתב בתיק אחר, והתפרסם בספר עטרת דבורה ח"א סי' מט. ושם הבאנו שביחס לעוברת על דת יהודית שנהגה בפריצות, כתב הרא"ש – 'משום חשד זנות הוא דמפסדא'. וכתב הב"ש סי' קטו סק"א דמאחר ועשתה דבר פריצות יש חשש שמא תזנה תחתיו, דהיינו החשש ביחס לעתיד. אמנם המשנה למלך (בפ"ב מהלכות סוטה ה"א, הובא בבית מאיר ובפתחי תשובה סק"א) כתב דהחשש שמא זנתה, אך החזון איש (הלכות כתובות סי' עט ס"ק כז) הביא את דברי המשנה למלך ובאר דבריו, וז"ל – 'נראה דאין לחוש שזינתה להפסידה כתובתה משום זה, אלא נראה דלא מיתדר ליה באשה כזו שאין הפריצות מקרה אלא תכונה רעה ומביאה לידי זימה, והרי קלקלה האישות שאינו יכול לדור עמה וכו' וכיון שיש לה תקנה לשוב למתדר עמה לא הפסידה כתובתה', עכ"ל. אין כוונת החזון איש לחלוק על המשנה למלך, אלא לבאר דבריו, דודאי אינה מפסידה כתובתה עקב אומדנא דמוכח על מעשה זנות. שהרי אי אפשר לקבוע שנעשה מעשה כזה בלא שיש בפנינו הוכחה מספקת, ועוד – שהרי עפ"י ההלכה האשה מותרת לשוב ולדור עמו, אלא ההתנהגות בפריצות, היא הגורמת לה להיחשד. לכן יש מקום לטענת הבעל שאינו יכול לדור עמה בהיותה חשודה, וכי במעשיה קלקלה האישות ביניהם".

וסיכמו למעשה שם: "לפי זה, נראה שאין מקום לתבוע גירושין ושלילת כתובה על יסוד הלכה זו לאחר שהבעל כבר עזב את אשתו, ולאחר שיצר את הפירוד, מצא לנכון לטעון טענת 'עוברת על דת'. מפני שטענה זו, ביסודה, היא טענה שהאשה במעשיה הפרה את שלום הבית, כשעקב מעשים אלו כבר אינה מאפשרת לבעל להמשיך לדור עמה, כשהיא עושה מעשים המחשידים אותה במעשי פריצות. לסיכום: תביעת גירושין על יסוד עילת 'עוברת על דת', מיוסדת על הטענה שהאשה במעשיה, היא הגורמת להפרת שלום הבית, וכי עקב כך לא ניתן לגור עמה. אין מקום לטענה זו כשקודם לכן הבעל כבר יצר את הפירוד, ולמעשה התובע במעשיו הפר את שלום הבית".

לט. הפסד כתובה – אשה מומרת ומשומדת

ראו מש"כ בפסק דין בית הדין הגדול בתיק 900490/1 (התפרסם) מנמוקי הגר"צ אלגרבלי, שהביא בתחילה את שיטת בית הדין האזורי: "ביה"ד האזורי קובע שהשתייכותה של האשה לכת הנ"ל מחשיבה את האשה לפי ההלכה כמומרת ומציין לדברי השו"ע אהע"ז סי' ז' וסי' קט"ו וכו', ובסי' קט"ו סעיף ג' ברמ"א כתב: 'אשה שהשתמדה וחזרה בה אינה אלא כעוברת על דת ולא הפסידה כתובתה אלא אחר התראה', ובח"מ סק"ח כתב: 'אבל כל שהשתמדה ברצון נאסרה על בעלה והוי כזינתה וכו' ומפסדת כתובתה ואין צריכה התראה' וכ"כ הב"ש סק"ח וכ"כ הט"ז סק"ד וכו', והנה הרמ"א בסי' ז' מחלק בין ישראל שהמיר הוא ואשתו וחזרו בהם שאז לא נאסרה על בעלה לבין אם האשה המירה לבדה שאז נאסרה ודבריו לקוחים מהגהות מיימוניות פי"ח מאיסורי

ביאה אות א׳ בשם הרשב״א [הר״ש משאנץ] הובא גם בשו״ת מהר״ם מרוטנבורג חלק ד (דפוס פראג) סימן אלף כ׳ וכו׳״.

וכתב שם בית הדין הגדול (הגר״צ אלגרבלי): ״וצ״ל שבהמירה לבדה היינו שאינה תחת בעלה אלא ברחה ממנו ושהתה בין הגויים זמן מה כפי שמובא בהרבה מספרי השו״ת שדנים באשה שהמירה יעו׳ באוצר הפוסקים בסי׳ ז׳ שאז לא שייך לומר שבעלה משמרה. ויעו׳ בתשו׳ נו״ב תניינא סי נ״ד הובא בפת״ש סי׳ ז׳ ס״ק ט״ז שכתב על דברי הרמ״א שיש מקילין באשה שהמירה לבדה שדבר זה נדחה מכל האחרונים [וכפי שכתבו הח״מ והב״ש] ובתשובת הנו״ב מדובר ב׳אשה נשואה לאיש זה כמה שנים יצאה מדתינו ועזבה דת והלכה לדת הישמעאלים והייתה שם לערך ז׳ שבועות אצל ישמעאל אחד ואח״כ חזרה לבית אביה וכו׳. וכ״כ בשו״ת האלף לך שלמה סי׳ י״ג על דברי הר״ש משנץ: ׳ומה שאסר שם בנשתמדה לבדה נראה דכיוון דהייתה ימים רבים עם הגוי בלי בעלה חיישינן שזינתה משא״כ בהיה בעלה עמה וכו׳״.

וסיכם באשר לנידון שבפניו: ״ובנידונינו אמנם האשה המירה לבדה ללא בעלה אך למרות זאת המשיכו לחיות ביחד כבעל ואשתו תחת קורת גג אחת ואין עדויות שהאשה שהתה והתייחדה עם הגויים [למעט מכתב שכתבה בכתב ידה על ערבי שאמר לה מילות חיבה] ויותר יש לדמות זאת להמירו הוא ואשתו ששייך לומר נשייהו לא מפקרי ולא חיישינן לזנות וכו׳, וא״כ בנדונינו אף שהאשה התחברה לאותה כת אך בפועל לא עשתה מעשה המרה ממש ולא עברו עליה המים הזידונים ויש לדמותה לנדרה להמיר שאינה נאסרת. ומכל האמור לא נראה שיש להפסידה כתובתה מטעם זנות״.

מ. ״אשה רעה״ – לא מפסידה כתובתה

אף אם יגדיר בית הדין במקרה הבא בפניו את התובעת כ״אשה רעה״ (ע״פ גדרי ההלכה), אין בכך כדי להפסידה כתובתה.

מהי הגדרת ״אשה רעה״ ע״פ הדין?

בשאלה זו עסק בית הדין דנן בעבר במסגרת מתן פסק דין, ויובא מהאמור שם: ״טרם מתן פסק דין יש לציין כי לאורך כל הדיונים האשה גידפה את הבעל בפנינו, בביטויים קשים, כגון ׳יקח אותך האלוקים׳ ועוד כנה וכהנה. כן דברה אליו בצורה בוטה ביותר. בית הדין משוכנע כי האשה אינה חפצה בבעל כלל, וכל טענותיה הראשוניות בדבר חזרה הביתה היו מהשפה ולחוץ. וידובר בזה עוד להלן. עוד יש לציין כי בית הדין מתרשם בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים כי האשה מציקה לבעלה, וחפצה רק ברעתו. בית הדין מתרשם כי קשה לחיות עם אשה זו, לבעל זה ולכל אדם אחר, ואין אדם דר וכו׳ בכפיפה אחת, ועי׳ מדרש רבה קהלת (ז, כו) שם הובאו ארבעה עשר דברים הקשים לאדם, ואשה רעה קשה מכולם״.

ועוד מהאמור שם: ״בגמרא ביבמות סג ע״ב מובא ׳אמר רבא אשה רעה, מצוה לגרשה, שנאמר ׳גרש לץ ויצא מדון״׳. חקרה הגמרא: ׳היכי דמי אשה רעה?׳ ומביאה הגמרא שני הסברים לכך: ׳אמר אביי מקשטא ליה תכא, ומקשטא ליה פומא (לקלל ולגדף עד זמן סעודה כדי לצערו. רש״י). רבא אמר מקשטא ליה תכא, ומהדרא ליה גבא (שלא לאכול עמו, ומצערתו. רש״י)׳. כן פסק הרמב״ם (הלכות גרושין, פרק י הלכה כב) וכן נפסק בשו״ע אבן העזר ס׳ קיט: ׳אשה רעה בדעותיה ושאינה צנועה כבנות ישראל הכשרות מצוה לגרשה׳״.

ועוד מהאמור שם: ״בהגדרת ׳אשה רעה׳, רוב הפוסקים סברו כשיטת רש״י, שהכוונה לאשה המצערת את בעלה. אולם, יש מהראשונים שסברו שהכוונה היא לאשה שאינה נוהגת מנהגי צניעות (מאירי, שו״ת הרדב״ז והרשב״ש). למעשה השו״ע (אבהע״ז, סימן קיט סעיף ד) כתב: ׳אשה רעה בדעותיה ושאינה צנועה כבנות ישראל הכשרות מצוה לגרשה׳, והב״ש (שם ס״ק ה)

והח"מ (שם ס"ק ד) כבר כתבו שכוונת השו"ע במילים 'אשה רעה בדעותיה', היא לגמרא ביבמות הנ"ל אודות אשה רעה, והכוונה היא לאשה שהיא בעלת מריבה (דהיינו, שמצערת את בעלה). וכן מבואר גם בלחם משנה על הרמב"ם שם. ביחס לדין 'אינה צנועה' שבשו"ע פירש הח"מ שהכוונה לדין אחר, לעוברת על דת יהודית (ועי' בענין זה בספרו של הג"ר יקותיאל כהן שליט"א, אב"ד אשדוד, בין שלום וגירושין)".

ועוד מהאמור שם: "מהו רמת הבירור והעדויות שיש לקבל כדי להגדיר אשה בהגדרה זו? האם צריך דווקא עדות גמורה על כך? ובכן, בשאלה זו עסקו בפד"ר ה עמוד 290 (בפני הדיינים הרב זבולון גרז, הרב שמואל דביר, הרב אליעזר שפירא), וכך כתבו: 'ובאשר לעדות על התנהגותה של האשה בצרוף המכתב שהתקבל בביה"ד מהשכנים, היה נראה דיש גם מקום לדון לחייב את האשה בקבלת גט. דהנה בתשובת חת"ס (חו"מ סי' רג) כתב ז"ל: ראשית לטענת בעלת קטטה כי נ"ל לזה סגי בעדים אפי' שלא בפניה ואין צריך לזה עדות גמורה, דהו"ל כמו אישתמדעוני (בפרק החולץ לט ע"ב), דמסקינן דהילכתא גילוי מילתא בעלמא הוא, ואפי' קרוב אפי' אשה, ומשמע דכל דיני עדות לא בעי, דגלוי מלתא בעלמא. ואע"ג דלפי מש"כ הרי"ף שם הטעם משום דלא מסהדי לא אממונא ולא באיסורא וזה לא שייך הכא, ומ"מ נראה בענין זה כו"ע מודי דלא תהא שמיעה גדולה מראיה כיון שמפורסם כולי האי לכל באי שער עירה שא"א לדור עמה. ממש הויא כראיה ולא כגילוי מילתא בעלמא'. הרי שע"פ דברי החת"ס הנ"ל מעיקר הדין אין צריך עדות גמורה אודות רעתה, ודי בגילוי מילתא בעלמא".

וסיכמנו שם: "בנידון שלפנינו, ביה"ד סבור כי ישנו גילוי מילתא באשר להתנהגותה הקשה של האשה לבעלה (מעבר לטענות הבעל כלפי אשתו). ראשית, התנהגותה של האשה נגד בעלה במהלך הדיונים, שכללה גידופים וקללות והבעת שנאה כלפי הבעל (זאת תוך כדי דרישתה לשלום בית וכו')".

ועי' בפד"ר ה (עמוד 290), שם הביאו את דברי החתם סופר (שם) אודות המצוה לגרש אשה רעה, וכך כתב: "ויש לעיין קצת הא רב קרי אדביתיה 'מוצא אני מר ממות', וכן רבי חייא וכן ר' יהודה ע"ש, ואיך עברו על אותה מצוה לגרשה. ואם נימא שהם לא הגיעו לאותו שיעור אע"ג דהוי מר ממות, א"כ נפל פיתא בבירא, ומי כהחכם לשער דבר זה". והשיב החת"ס כך: 'נ"ל עכ"פ הני נשי הוי צדקניות במילי אוחרן, כדאמרינן התם 'דיינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו מן החטא', וא"כ טוב לגבר כי יסבול קצת מאשתו לפי שעה נגד מה שההנאה מרובה במעשיה הטובים, ורבא מיירי באשה רעה במדותיה, וגם שארי דברים לא נמצא בה דבר טוב, אע"פ שאין מצוה לגרשה משום אותם הדברים, מכל מקום איכא מצוה שהיא רעה בדעותיה כנ"ל'. ובעקבות זאת הסיקו ביחס לנידון שלפניהם: 'ובנ"ד בודאי לפי מה ששמענו מן העדים וכן מן המכתב אפי' דלא הוי בפניה הרי ידוע לכל באי שער עירה והוי כמו אשתדמדעוניה דלא צריך בפניה, וכמו שכ' בתש' הנ"ל דהיא בעלת קטטה ומריבה יותר ממקשטא ליה תכא ומהדרא ליה גבא, ואכזרית כלפי בעלה וכלפי ילדיה, הרי כאן מצוה להוציאה משום גרש לץ ויצא מדון'".

מהי ההשפעה לכך ("אשה רעה") על פסיקת הכתובה?

ידוע המובא בגמרא (יבמות סג ע"ב) שצוטטה לעיל: "היכי דמי אשה רעה אמר אביי מקשטא ליה תכא ומקשטא ליה פומא (פרש"י - לקלל ולגדף עד זמן סעודה כדי לצערו), רבא אמר מקשטא ליה תכא ומהדרה ליה גבא (פרש"י - שלא לאכול עימו ומצערתו - אך עיין עוד בדברי הב"ח ריש סימן קיט, ובשו"ת מהר"י הלוי סי' לט) וכו'. אמר רבא אשה רעה מצוה לגרשה, דכתיב גרש לץ ויצא מדון וישבות דין וקלון. ואמר רבא אשה רעה וכתובתה מרובה צרתה בצדה (פרש"י ישא אחרת אצלה) וכו', הנני מביא רעה אשר לא יוכלו לצאת ממנה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה זו אשה רעה וכתובתה מרובה נתנני ה' בידי לא אוכל קום אמר רב חסדא אמר מר עוקבא בר חייא זו אשה רעה וכתובתה מרובה".

וע"ע בגמרא עירובין (מא ע"ב) ובתוס' בגיטין (מח ע"ב) שמדבריהם עולה שגם אשה אשר מידותיה רעות עד שקשה לחיות עמה, וכפי שהגמרא שם לעיל מביאה בהקשר זה את הפסוק

"ומוצא אני מר ממות את האשה", בכל זאת לא הפסידה כתובתה. כן מובא אף בפסק דין בית הדין נתניה (תיק 289799/1 התפרסם).

הרי שהגדרת "אשה רעה" אינה פוגעת בזכאותה לכתובה, אף שיש בכך השפעה על פסיקת גירושין.

מא. הפסד כתובה לאשה שמוציאה שם רע על בעלה וגורמת לו שלא יוכל לחיות עמה

באשר לכך, נצטט כמה שורות מתוך פסק דין בית הדין הגדול (תיק 812600/1) מתוך נימוקי הגר"צ אלגרבלי שליט"א: "באשר לכתובה ותוספתה יש להפסידה הנ"ל לאור המעשה החמור של הגשת תלונות שווא ואפ' שלא הייתה התראה, מכל מקום חומרתה של הגשת תלונות שווא ידועה לכל ואין צורך בהתראה ואין לדמות נידונינו לדין גיזמה על בעלה להורגו (המובא באבן העזר סי' קט"ו בהגהה) שיש צורך התראה שהמדובר שם בגזמה ולא עשתה שום מעשה משא"כ בנידונינו שהאשה הגישה בפועל תלונות שווא במשטרה והגם שהמדובר בתגובת לוואי מ"מ היא לא מידתית וכן נראה שהריב ומדון שהיה מנת חלקם של הצדדים האשה לא טמנה ידה בצלחת בריבים שביניהם וחשדותיה נגד הבעל גרמו לבעל לעזוב הבית באופן שהמצב כפי המתואר לא איפשר לבעל להמשיך להתגורר עם האשה בכפיפה אחת ויש להפסידה כתובתה וכן כנימוק נוסף להפסד כתובה יש להוכיח מדין משיאתו שם רע בשכניו שמפסידה כתובתה, וק"ו בנידונינו שבתלונה שווא על הטרדה מינית, גרמה לו בושת פנים ברשויות. ובעקבות הפרסום ברשויות מתפרסם אצל אחרים בבחינת אוזניים לכותל ועיין במהריק"ש סי' קט"ז בנושא אישה שקנתה סם רעיל וגמרה בדעתה להאכילו לבעלה ולא יצא זממה שיש להפסידה כתובתה ללא התראה. וכן עיין בספר גינת ורדים חלק אבן העזר כלל ד' סי' א' בנידון אשה שעושה כשפים לבעלה ומשקה אותו משקה העשוי משחיקת אבן מסויימת שסגולתה למצוא חן וחסד בפניו והבעל נפל למשכב וחלה כתוצאה מכך שיש להפסידה כתובתה אם תמשיך בכך מאחר ועל העבר אי אפשר להפסידה כתובה היות והייתה לה כוונה טובה משא"כ להבא וזאת אפ' ללא התראה כפי שעולה מתשובת מהרקי"ש הנ"ל ודון מיניה ואוקי באתרין שכל שהמעשה חמור יש להפסיד האשה ללא התראה".

כך שלשיטתו, השחרת שמו של הבעל בהוצאת שם רע קשה, עלולה להוביל להפסד כתובה.

מב. הפסד כתובה בשל אלימות אשה כנגד בעלה

באשר לכך, ראו מתוך נימקי הגר"ב בארי שליט"א (מתוך פס"ד ב"ד הגדול בתיק 812600/1), שכתב בתוך דבריו: "הערעור נסב על פסק הדין של בית הדין האזורי בטבריה שחייב את הבעל בתשלום כתובה וכו', לאחר העיון נראה שיש לדחותו. העובדה הברורה היא שהבעל הוא שעזב את הבית, ומנגד האשה כל הזמן טענה והדברים האלה עולים גם ברורות בתמליל של השיחות שהיא כל הזמן מתחננת לשלום בית".

והוסיף באשר לטענות הבעל לאלימות אשתו כלפיו: "והוא הבעל טוען טענות קשות כלפי אשתו, אולם אשתו מכחישה אותם ונטל ההוכחה מוטל על הבעל והוא לא עמד בו. בטענה אחת יש הודאה מצד האשה והיא הטענה שהיא שרטה אותו. אולי האשה אומרת שזו הייתה תגובה הגנתית בזמן שתקף אותה. אפילו אם נקבל בעניין זה את גירסת הבעל הרי אין במעשה חד פעמי של תקיפה שנעשה במהלך ריב כדי לבטל את זכותה לקבל את כתובתה וכמו שכתבו הפוסקים ונפסק בכמה מקומות".

כך שהסיק שחובת ההוכחה על אלימות האשה מוטלת על הבעל, וכן שבמעשה של תקיפה חד פעמית שנעשה במהלך ריב, אין כדי לבטל את זכותה של האשה לכתובתה.

מג. "אין כפל זכויות" – אין חיוב כתובה במקביל לאיזון זכויות ע"פ חוק

התפיסה המקובלת בבתי הדין היא שאין לחייב בעל בפיצוי כפול לאשתו; גם בחיוב כתובתה, במקביל לחיובו בפיצוי כספי לאשתו הנובע מחלוקת זכויות כספיות לפי חוק יחסי ממון.

בשאלה זו עסקו בהרחבה בפסקי דין רבים, ונזכיר להלן ציטוטים מתוך האמור באשר לכך בפסק דין בית הדין טבריה בתיק 593163/2 (פורסם, בראשות הגר"א לביא שליט"א).

וכך כתבו שם: "התפיסה העקרונית העומדת ביסוד עמדת התובעת כפי שהוצגה בפנינו היא שיש לדון ולהתייחס לזכאותה לתשלום הכתובה בנפרד מזכאותה לסכומי כסף שתקבל במסגרת איזון המשאבים, וכי עם הגירושין היא זכאית לכפל זכויות, שהם זכותה לכתובתה וזכותה לאיזון המשאבים עפ"י חוק יחסי ממון. לפי דרכה, אין זיקה בין תשלום הכתובה לתשלום שיועבר לה עפ"י זכויותיה בהתאם לחוק. אך עמדה זו אינה מתקבלת, ולאחר עיון בחומר שבפנינו אנו קובעים – מאחר שייתכן שבסיום ההליך לאיזון המשאבים תקבל האשה סכומי כסף משמעותיים עפ"י זכויותיה עפ"י חוק יחסי ממון, אין מקום לכפל זכויות. דהיינו, הזכות לתשלום הסכום הנקוב בשטר הכתובה יחד עם תשלום סכומי כסף שהבעל צבר האמורים להיות מועברים לאשה על יסוד זכותה לאיזון משאבים על פי החוק".

לאחר אמירה עקרונית זו, המשיכו בביאור וביסוס הדברים: "בפסקי הדין של בתי הדין בשנים האחרונות קיימת בדרך כלל תמימות דעים בפסיקה השוללת כפל זכויות. כך פסקנו בזמנו, לפני תשע שנים, בתיק אחר (תיק מס' 4979–21–1), ופסק הדין התפרסם בספר עטרת דבורה ח"א סי' מז עמ' 299. על אותה החלטה הוגש ערעור, והוא נדחה. החלטת בית הדין הגדול (תיק מס' 4979–21–1) מיום כ"ט שבט תשס"ה (08.02.2005) הובאה בספר שורת הדין חלק יא עמ' שעג".

כן נקבע בפסיקת בית הדין הגדול מיום ז' תמוז תשס"ח (10.07.2008) בתיק מספר 3267–22–1 (בדברי הרה"ג אברהם שרמן שליט"א והרה"ג חגי איזירר זצ"ל): "בית הדין מבהיר לאשה כי תביעת מחצית זכויות פנסיוניות מהבעל תקוזז מן הכתובה כי אי אפשר לאחוז את החבל בשני ראשיו. בתי הדין נוהגים שאין לאשה זכות תוספת כתובה אם גובה סכום מקביל לפי חוק יחסי ממון כאשר מדובר במחצית זכויות פנסיוניות".

כן נקבע אף בהחלטה מיום ט"ז בתמוז התשע"א (18/07/2011) בבית הדין בחיפה בתיק מספר 588563/1: "ע"פ המקובל בבתי הדין כי האשה אינה זוכה גם בזכויותיו הכספיות של הבעל וגם בכתובתה, הלכך מסך זה יש לקזז 75,000 ש"ח שהבעל חויב לשלם לאשה במסגרת תשלומי האיזון".

וכך גם בפסיקת בית הדין בחיפה, מיום כ' טבת תש"ע (06.01.2010) בתיק מספר 6191–24–2, ובפסיקה נוספת מיום ה' אב תשס"ט (26.07.2009) בתיק מספר 1655–64–1. וכן דעת הרוב בפסיקת בית הדין בתל אביב מיום י"ג שבט תשע"ג (24.01.2013) בתיק מספר 838835/8. ומוזכרים מקורות אלו בפס"ד ב"ד טבריה הנ"ל.

וראו אף החלטת בית הדין הגדול מיום י"ט אלול תשס"ז (02.09.2007) בתיק 801823/2 (מספר ישן 1687–24–1), שם ציינו את הקושי בפסיקת כתובה בנוסף לפסיקת איזון משאבים עפ"י חוק. בהחלטה זו כתב הרה"ג שלמה דיכובסקי שליט"א: "הכתובה לא נועדה להעשיר את האשה הגרושה, ולדלדל עד עפר את הבעל. מטרת הכתובה היא לאפשר לאשה קיום בכבוד למשך תקופת מינימום של שנה, עד אשר תמצא בעל אחר וכו' צריך להביא בחשבון שבימינו יש טעם נוסף להגבלת הכתובות. ידוע לכול, שרכוש הצדדים מתחלק בשווה לפי חוק יחסי ממון בין בני זוג או לפי הלכת השיתוף. דבר זה נעשה לפי פסיקת בתי המשפט, מבלי לשים לב לזכאות ההלכתית של כל אחד מן הצדדים ומבלי להתחשב בפסיקת בתי הדין. בג"ץ מוכן ומזומן לאכוף חלוקה שוויונית, גם אם בי"ד רבני סבור אחרת. חלוקת הרכוש כוללת גם זכויות עתידיות, כגון זכויות סוציאליות וזכויות פנסיה, וגם מוניטין שרכש אדם בתקופת נישואיו. קשה מאוד להניח שחתן סביר יסכים ללקות בכפליים או בשלושה – גם לחלק את נכסיו לפי החוק האזרחי ולפי פסיקת בתי המשפט, וגם לשלם כתובה בסכום עתק. התוצאה היא שהוא יוותר במקרים רבים גם ללא כותנתו לעורו".

פסיקה מקובלת זו, התבארה היטב בפן ההלכתי בפסק דין בית הדין טבריה שם, תוך שציינו וביארו שזכות לגביית הכתובה וזכות ירושה של בת זוג בירושת בעלה עפ"י חוק – נשללה בסעיף 11 (ג) לחוק הירושה (שם נרשם ""המגיע לבן זוג על פי עילה הנובעת מקשר האישות ובכלל זה מה שאשה מקבלת על פי כתובה, ינוכה מחלקו בעיזבון"), וגם ביארו שם כיצד הלכה זו מתיישבת עם סעיף 17 לחוק יחסי ממון הקובע כי "אין בחוק זה כדי לגרוע וכו' מזכויות האשה לפי כתובתה".

והוסיפו שם: "ביחס לזכות לכתובה, להלן נבאר את המקורות בהלכה כי בנסיבות שהאשה זכתה במסגרת איזון המשאבים בזכויות ממון שהבעל צבר, אין מקום שבנוסף יחויב הבעל גם בתשלום כתובה", וביארו זאת בדרך של "אומדנא בהתחייבות" (כך הציגו את הצדדים בכך: "האם כוונתו להתחייב בסכום גבוה, גם בנסיבות שתקבל האשה בעת איזון המשאבים סכום כסף גדול מזכויות הממון שצבר? האם כוונתו להתחייב בהתחייבות המצויה במסגרת הדתית בנוסף לחובות הנובעות מהחוק? לכאורה, מאחר שבעת הנישואין החתן יודע שהחוק מזכה את האשה בזכות לאיזון המשאבים שיצטברו בתקופת הנישואין ולמרות זאת כתב להתחייב בסכום הנקוב בכתובה, כוונתו להתחייב בכתובה בנוסף לחובתו החוקית. מאידך גיסא, יש מקום לאומדן דעת שאין כוונתו להתחייב בכפל התחייבויות בנסיבות שמימוש שתי התחייבויות אלו יחדיו יותירו אותו במצב כלכלי רעוע ביותר וגם נחות מאוד יחסית למצב שבו אשתו תימָצא לאחר הגירושין").

וסיכמו שם: "העולה מדברינו, קיימת אומדנא דמוכח, שהיא מאוד ברורה ואין בה ספק, שמלכתחילה החתן אינו מתחייב סכום גבוה לתשלום תוספת הכתובה בנסיבות שבהן יחויב בסכום גבוה נוסף באיזון המשאבים מכוח החוק, אם צירוף שני תשלומים אלו יפגע בו קשה ויותיר אותו לאחר הגירושין במצב כלכלי נמוך מאוד יחסית לאשה וכו', די באומדנא זו להורות שאין כפל זכויות".

מד. דעת המיעוט בכך, ודחייתה

להשלמת התמונה חשוב לציין כי קיימת דעת מיעוט (שלא התקבלה בקרב כל דייני ישראל בדרך כלל), המובאת בפסק דין של בית הדין בתל אביב תיק 838835/8. בדעת המיעוט בפסק הדין, כתב הג"ר אליהו הישריק שליט"א לשלול את הקביעה שאין מקום כפל זכויות, ואחד מנימוקיו הוא שמאחר שהכתובה נועדה שלא תהיה קלה בעיניו לגרשה, יש להותיר חיוב זה בנפרד מזכויות האשה עפ"י החוק. שאל"כ בטל הטעם שלא תהיה קלה בעיניו לגרשה. וכך כתב שם: "הכתובה נועדה להוות אמצעי מיגון של האשה וכדברי הגמ' 'שלא תהא קלה בעיניו להוציאה'. כלומר, זוהי בעצם 'פוליסת ביטוח' של האשה למקרה שיארע אם יארע, דהיינו למקרה של גירושין. אין כל סיבה שהאשה לא תקבל את המגיע לה על פי פוליסה זו וללא כל קשר לחלקה ברכוש 'המגיע' לה בתוקף הייתה 'שותף' לכל דבר ועניין וכו', מאחר שהבעל יכול לגרש את אשתו גם שלא ברצונה (מעיקר הדין טרם חדר"ג) חששו חז"ל שמא תגיע האשה למצב זה ש'תהיה קלה בעיניו להוציאה'. לשם כך נועדה התחייבות הבעל בשטר הכתובה להוות מכשול ומחסום בפני הבעל לא לגרשה. כלומר, הכתובה היא מעין 'ערבות' או 'פוליסת ביטוח' של האשה לכך שהיא יכולה להיות שקטה שלא יקום בעלה ויגרשנה, שהרי אם יגרשנה 'יעלה' לו הדבר בתשלום הכתובה".

דבריו נדחו אף ע"י הגר"א לביא בפס"ד טבריה שם, באמרו: "אך דבריו אינם יכולים להתקבל, ועירוב פרשיות יש כאן. כידוע, הכתובה מחולקת לשני חלקים עיקריים: 'עיקר הכתובה' ו'תוספת הכתובה'. 'עיקר הכתובה' היא מתקנת חכמים, וחובה זו של מאתיים זוז או מאה זוז מוטלת על הבעל גם לולי נכתב שטר הכתובה. טעם התקנה היא – שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה. לא כן ביחס לתוספת הכתובה, שהיא התחייבות מצד הבעל. ובירושלמי במסכת כתובות בתחילת פרק אע"פ ביארו מהי ההנאה שהבעל קיבל והביאה אותו להתחייב בתוספת הכתובה. אך בכל מקרה הסכום הנכבד והמשמעותי – שהוא תוספת הכתובה – לא נועד כדי שלא תהיה קלה בעיניו לגרשה. וכן רש"י במסכת כתובות דף קא ע"א כתב: 'אבל תוספת יש לה, דמתנה בעלמא יהיב לה בחיבת ביאה', וכן כתב הר"י מגאש במסכת כתובות דף פב: 'מ"ט תקינו לה רבנן כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה הכא קלה תהא בעיניו להוציאה. ואין ספק שאין דבריהם אלו על עיקר

כתובה שהוא הוא שתיקנו לה רבנן, ולא על התוספת. לפי שתוספת לא תיקנו לה רבנן שאין אדם כותב התוספת אלא מרצונו כמו שאמרו (לעיל נו ב) אע"פ שאמרו בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה מסיף'".

כך שמביא שם הבחנה בין עיקר הכתובה, שיסודה בתקנת חכמים ונועדה כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה, לתוספת הכתובה שהיא התחייבות הבעל שאינה קשורה לטעם שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה, ובשל כך דחה את דעת המיעוט בהנ"ל שטענה שיש כפל זכויות – גם חיוב כתובה וגם איזון כספי ע"פ חוק.

ובפס"ד טבריה שם, בירו בדרך נוספת את ההלכה של "אין כפל זכויות" וכתבו: "מלבד האמור, ניתן להתייחס לשאלת 'כפל הזכויות' בדרך אחרת, ולקבוע שמלכתחילה שתי ההתחייבויות שרירות וקיימות, אך הן חופפות ואינן מצטברות", כאשר על יסוד הלכה זו קבע בספר הר צבי חלק אה"ע סי' קט שאין כפל זכויות – דמי הכתובה בנוסף לדמי הביטוח – בנסיבות של תשלומי ביטוח חיים שהאלמנה מקבלת בהיותה מוטבת בביטוח חיים שעשה בעלה עוד בחייו".

מה. סיכום הלכה זו – אין כפל זכויות

וכך סיכמו את הדברים שם (פס"ד בית הדין טבריה): "אם בעת הנישואין ישאלו את הבעל ויאמרו לו אשתך לא תצבור זכויות ממון משמעותיות כמוך, אבל לפי החוק היא זכאית למחצית מכל רכושך וזכויות הממון שצברת הוא ישלים עם זה. אבל אם יאמרו לו שבנוסף היא תקבל גם את הסכום הגבוה הנקוב בשטר הכתובה הוא ישיב ויאמר שלכך לא התכוון – שחלוקת הרכוש וזכויות הממון בעת הגירושין תהיה לוקה בחוסר צדק הזועק לשמים. ובוודאי שכן באותם מקרים שבית הדין מסדיר קבלת קניין לאיזון משאבים בהתאם לחוק יחסי ממון, כדי שפסיקת איזון המשאבים תהיה עפ"י ההלכה – בנסיבות שבית הדין סבור שלולי קבלת הקניין אין מקום לפסיקתה איזון על פי ההלכה – מאחר שקבלת הקניין נעשית כבר בעת הדיונים בתביעת הגירושין והתביעה לחלוקת רכוש, הדבר ברור בלא ספק שבאותו מועד אין כוונת הבעל להתחייב בכפל התחייבויות".

וכן: "**ב**נסיבות בהן עם הגירושין הבעל אמור להיות מחויב בתשלום שני סכומים גבוהים – הסכום הנקוב בשטר הכתובה בצירוף הסכום כתוצאה מאיזון המשאבים עפ"י חוק שמחויב הבעל להעביר מזכויות הממון שצבר – קיימת אומדנא מוכחת שמלכתחילה לא התחייב את שתי ההתחייבויות יחד, מאחר שמימוש שתיהן ירע את מצבו הכלכלי באופן קיצוני, בה בשעה שאצל אשתו המצב הוא להיפך".

וסיכמו את ביאור הדברים: "אפשר לדון אומדנא זו בשתי דרכים, האחת ביחס להתחייבות הבעל בתוספת הכתובה – שלא התחייב בה אם בנוסף לתשלום הכתובה יחויב להעביר לאשתו במסגרת איזון המשאבים סכום גבוה מזכויות הממון שצבר. וכן אפשר לקבוע ששטר הכתובה שריר וקיים ללא תנאי אך האומדנא תתייחס לדרך שבה יבוצע תשלום הכתובה – מלכתחילה כוונתו למלא את חובתו לתשלום הכתובה באמצעות תשלומי האיזון שיחשבו כתשלום בגין חובו לכתובה. אמנם אם הסכום הנקוב בשטר הכתובה נמוך, אין אומדנא דמוכח, אלא אם היסוד ההלכתי הבלעדי לאיזון המשאבים מעוגן בקבלת הקניין המוסדרת בעת שהצדדים כבר בסכסוך ומנהלים תביעות לגירושין כתובה ואיזון משאבים, ובעת הזו בוודאי שאין ברצונו של הבעל להתחייב בכפל תשלומים".

מו. אין בכלל זה חלוקת רכוש משותף השייך לצדדים ע"פ דין

והוסיפו הערה חשוב שם: "לסיום, מן ההכרח להבהיר – כל האמור בדברינו מתייחס לשאלת כפל זכויות מסוגים שונים, חוקית ודתית, האמורות להיות מועברות מתוך רכושו של הבעל לטובת אשתו, כגון הזכות לכתובה יחד עם זכויות הממון שהבעל צבר בעבודתו וכיוצ"ב, זכויות שלולי הוראת החוק היו נותרות ברשות הבעל גם לאחר הגירושין, ורק מכוח החוק האשה זוכה בהן. אך

אין הדברים אמורים ביחס לרכוש השייך עפ״י דין תורה לאשה גם לולי חוק יחסי ממון, כגון החלק הרשום על שמה בדירת המגורים וכיוצ״ב – ביחס לרכוש זה שאינו עובר עם הגירושין מהבעל לאשה, והשייך לאשה עפ״י דין תורה, אין האומדנא הנזכרת״.

כך שחלוקת דירה הרשומה ע״ש שני הצדדים וכד׳, אינה מתקזזת מול חיוב הכתובה.

מז. קיום דיון בתביעת הכתובה טרם שיתברר היקף חיוב הבעל באיזון המשאבים

עוד יש להדגיש האמור שם – ככל ובית הדין מתרשם כי יתכן והסך שיהיה על הבעל להעביר לאשה באיזון המשאבים יהיה גדול מסך הכתובה, יש לשקול שלא לדון בשלב ההוא על זכאות האשה לכתובתה, עד שיתברר מהו סך האיזון.

באשר לכך, הביאו בפס״ד טבריה שם מש״כ בספר הלכה פסוקה על הלכות עדות (חו״מ סי׳ כח סעיף כה) בחלק ״בירור הלכה״, שהגאון רבי יוסף כהן זצ״ל הביא מספר משנת רבי אליעזר שהלכה זו שאין בית הדין טורח במקרה של ספק אינו נתון לשיקול דעת בית הדין, אלא בית הדין אינו רשאי לזלזל בכבודו ולקיים דיון אם קיים סיכוי שבסופו של דבר יתברר שלא היה מקום לדיון זה.

וסיכמו בזאת בית הדין טבריה שם: ״הוראה זו מקבלת חיזוק ככל שהליך זה גורר הוצאות משפט לצדדים, הפסד שעות עבודה של הצדדים ושל הדיינים כשקיימת אפשרות סבירה שהדיינים מקדישים זמן שיפוטי יקר להליך סרק, במקום לעסוק בתיקים אחרים הממתינים לדיון. על כן מוטל על בית הדין שלא לדון בתביעה לתשלום הכתובה בטרם יתברר פסק הדין לאיזון המשאבים. כמו כן מהטעם הנזכר, אין לדון כעת בבקשה מטעם הבעל לקבוע את העדר זכאות האשה לכתובה, אך ככל שמבוקש מבית הדין לנקוט בהליכים שהמועד הראוי להם הוא דווקא כעת, ולאחר הגירושין הם אינם רלבנטיים, יש להיזקק למבוקש. על כן אין מניעה שהבעל יגיש בקשות להכרזת מורדת וכיוצ״ב, ולנקוט פעולות שיש בהן כדי לבחון את רצונם של הצדדים בחזרה לשלום־בית, כעת בעת שהן עדיין נשואים, וזאת כדי שגם לאחר הגירושין יהיו בפני בית הדין הנתונים הרלבנטיים לפסיקת הכתובה אם תביעה זו תשוב לדיון לאחר השלמת הפסיקה באיזון המשאבים. על כן יש להחליט: בשלב זה בית הדין מוצא לנכון שלא להוסיף לדון בתביעת הכתובה״.

מח. חיוב כתובה לבעל שחייבוהו לגרש את אשתו

נחלקו הראשונים במקום שהבעל נותן גט שלא מרצונו אלא מחמת שחייבוהו לגרש, האם חייב לאשתו תוספת כתובה. לדעת הר״ח פטור, כיון שאדעתא למיפק לא אוסיף לה. ולדעת ריצב״א חייב (עי׳ תוס׳ יבמות ס״ה ע״ב ד״ה כי, שהביא שיטתם). וראו אף בית שמואל על השו״ע אבהע״ז סימן קנד ס״ק א.

וראו פד״ר כרך א (מעמוד 217 ואילך) שדנו בכך, והביאו את דברי האור שמח (פי״ב מאישות הי״א), שכתב שכאשר הבעל מגרש מחמת עוניו שאינו יכול לזון את אשתו, הוא מחויב בתוספת כתובה לכו״ע: ״ולא שייך למימר דאדעתא לאפוקה לא הוסיף לה שתצא בעל כרחו, דהא מידע ידע דאדעתא דליזון נשאת ובלא מזונות אי אפשר לה וכו׳״. וכתבו בפד״ר שם, שבסברא זו נחלקו הריצב״א עם הרא״ש והרשב״א לגבי אשה הטוענת על בעלה כי אין לו גבורת אנשים, והביאם הב״ש בסי׳ קנד ס״ק יט, דלדעת הריצב״א היות ונשאת לו מתחילה על דעת כך, לא שייך לומר בזה דאדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב לה, ולדעת הרא״ש והרשב״א גם בזה אמרינן דאדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב לה.

ווהתבאר באחד מפסקי הדין: "ביאור המחלוקת הוא, האם אשה שדורשת גט בגלל שבעלה מחסיר לה דברים עיקריים ובסיסיים בנישואין ועל דעת כך היא נשאת לו, כמו בעל שאינו מקיים את חובת עונתו בגלל חסרון בכח גברא או שאינו זן את אשתו. האם נחשב הדבר שהגירושין הן מחמת האשה ואדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב לה, או שהנישואין מתו מחמת הבעל ואין משמעות לדרישתה לגט".

על כל פנים, כתבו בפד"ר שם, כי היות ובנידון זה נחלקו הראשונים, אין להוציא את תוספת הכתובה מהבעל המוחזק.

אלא דכתבו שם, דכאשר הבעל יכול לעבוד ולהרויח ממון ואינו עושה כן, נחשב הדבר כאילו הבעל אינו זן ואינו מפרנס מרצונו ושהגירושין מחמתו, שאל"כ יש לפנינו דרך לבעל מורד להתחמק מחיוב של תוספת כתובה. וציינו שם מקור לחילוק זה את תשובת הר"י מיגאש סי' קנ ותשובת הגאונים סי' קכב.

באשר הבעל במודע לא מקיים את חובו בכתובה, וחייבוהו לגרש, ראו פד"ר שם, שהביאו את תשובת המהרשד"ם (חלק אבהע"ז סי' קצח) שכתב בנידון בעל שרוצה לקחת אשה על אשתו, ובשטר הכתובה כתב שלא ישא אשה על אשתו, ופסק שם המהרשד"ם שאינו רשאי לעשות כן, ואם עושה כן ותרצה לצאת ממנו חייב להוציאה ולשלם כתובה ותוספת, וכתב: "בנידון דידן כו"ע מודו וכו', דלא שייך הכא אדעתא למיפק לא אקני, כיון דאתני בהדא הרי שאפילו אדעתא למיפק אתני וכו', אדרבה, אדעתא דהכי נחית שאם יבטל התנאי הוא שיפרע משלם".

וכן פסק המהר"א ששון (תורת אמת שאלה סד) והמהרח"ש (תורת חיים אהע"ז סי' מו), ועפי"ז כתבו בפד"ר שם בזה"ל: "הרי שאם הגירושין הם בגלל אי מילוי התחייבות שהתחייב עליה הבעל במפורש בשטר הכתובה, אם כי הגירושין הם על פי רצון האשה, אין לומר על דעת גירושין לא התחייב בתוספת. אלא אדרבה, התחייבות התוספת שבשטר הכתובה היא על דעת ההתחייבות האחרת שבה, שאם לא ימלאנה ישלם התוספת. ולפי זה כמו כן בחיוב המזונות, הרי במפורש התחייב הבעל בשטר הכתובה 'אפלח ואוקיר ואיזון ואפרנס ואכלכל' והתחייב גם בשטר הכתובה על התוספת. הרי שעל דעת התחייבות המזונות התחייב בתוספת, כלומר: שאם לא ימלא התחייבות המזונות ויגרום לגירושין ישלם אז את התוספת, ועיין מהרח"ש שם ובסימן מ"ז. ועיין חזו"א כתובות סי' ק"ז ס"ק כ"ב".

וכתבו בפסק דין שם: "לפי טעם זה יוצא, שגם אם הבעל אנוס בקיום חובו לזון את אשתו, מ"מ כיון שהתחייבותו לזון הינה מפורשת בכתובה אזי על דעת התחייבות זו התחייב בתוספת. וצריך עיון, שלפי"ז גם חובו של הבעל לקיים 'מצות עונה' זהו חיוב המפורש בכתובה א"כ נאמר גם כן שאף אם הבעל אנוס בדבר כי אין לו כח גברא ואינו יכול לקיים את מחויבותו, גם כן יחויב בתשלום תוספת הכתובה כיון דאדעתא דלמשקל ולמיפק לא יהיב לה. והרי הבית שמואל כתב שבנידון זה נחלקו הראשונים כנ"ל".

ועוד הוסיפו בפס"ד שם: "על כן נראה לי לומר, שאין דברי הפוסקים הנ"ל סתירה לדברי הב"ש, כיון שהם דנים בבעל שנשא אשה אחרת על אשתו ומחמת כן אשתו תובעת גירושין אם אמרינן בזה דאדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב לה. ובזה כתבו דכיון שהתנה עמה וכתב בכתובה שלא ישא אחרת עליה אדעתא דהכי נחית שאם יבטל התנאי יפרע כל מה שנתחייב בשטר. והיינו, אף אם הגירושין מחמתה, מ"מ הבעל מחויב בתשלום התוספת, כיון שנשא אשה אחרת מרצונו בניגוד לתנאי שהתנה עמה בפירוש בזמן הנישואין. אבל כאשר אינו מקיים את החיובים שהתחייב לאשתו בכתובה בפירוש מחמת אונס לא דיברו הפוסקים. ויש מקום לחלק בכך כפי שחילקו הראשונים

בין בעל שאינו זן מרצונו לבין שאינו זן מחמת אונסו כמ״ש הר״י מיגאש שם, ועיין היטב בתשו׳ מהרח״ש שם סי׳ מ״ז״.

כך שיש מקום לחלק בין סוגי אונס המובילים לחיובו של הבעל בגט, ביחס לתשלום הכתובה.

מט. מי מוחזק במקום ספק חיוב כתובה, הבעל או האשה (וחיוב כתובה במקום ספק)

ספקות בשאלת זכאות כתובה, הן שאלות רווחות. לעיתים הספק הוא במציאות העובדתית – האם היו אלו עובדות המובילת לשלילת כתובה, ולעיתים הספקות הן בהלכה (מחלוקת הפוסקים באשר למקרה מסוים, האם קיימת במקרה זה זכאות לכתובה וכד׳). הנידון באשר לכך רחב מאוד.

בשאלה זו עסקתי אף בספרי אורות המשפט (חלק ג), ואציין להלן כמה קטעים מהאמור שם באשר לכן.

תחת הכותרת ״מי מוחזק בכתובה, הבעל או האשה״ נרשם שם: ״ונראה לבאר הענין ששאלת טענת ׳קים לי׳ כדי להיפטר מהצמדת הכתובה תלוי בשאלה מי הוא המוחזק בכתובה, הבעל או האשה. שהרי אם הבעל הוא המוחזק, יכול להיפטר מהצמדה בטענת קים לי, אך אם האשה נחשבת המוחזקת, אינו יכול להיפטר בטענה זו״.

והענין הורחב שם: ״ונרחיב בביאור הענין. עי׳ במסכת בבא בתרא (קלב ע״ב) אודות שכיב מרע שכתב כל נכסיו לבניו ונתן קרקע כל שהיא לאשה. שם מבואר כי שתיקת האשה נחשבת כמחילה על כתובתה, מתוך שהסכימה לחלוקה זו של הבעל (זאת משום שחלק לה כבוד עם הבנים). הגמרא הסתפקה בבריא שכתב כן, האם הפסידה האשה כתובתה (שהרי בבריא יתכן ששתקה משום שסברה שבעלה יקנה עוד נכסים מהם תגבה כתובתה, ולכן יתכן ושתיקתה אינה כמחילה על כתובתה, ואולי אין הבדל), ונשארה הגמרא בתיקו״.

ועוד התבאר שם: ״בנקודה זו נחלקו הראשונים כיצד יש לפסוק בכך (ביחס לבריא). רוב הראשונים סברו כי הבעל הוא המוחזק בכתובה, ועל האשה להביא ראיה כדי לזכות בכתובה. כן מובא ברמב״ם (הלכות זכיה ומתנה, פרק ו הלכה ט), וכן בשו״ע (אבן העזר סימן קו סעיף א). וביאר באמרי בינה (חו״מ, הלכות דיינים סימן מו) שכיון שיש ספק אם חוב הכתובה יגיע בסופו של דבר לידי גביה, שהרי עלולה האשה להפסידה במקרים מסויימים שקבעו חז״ל או אם תמות קודם הבעל, א״כ חזקת חיוב הכתובה היא רעועה, וממילא לאשה ישנו דין המוציא נגד הבעל (ועי׳ עוד במגיד משנה על הרמב״ם שם שביאר שאע״פ שלאשה יש שטר כתובה והבעל בחזקת חיוב, מכל מקום קיימא לן כבית הלל שכל העומד להיגבות לאו כגבוי דמי)״.

והובאו מקורות נוספים באשר לכך: ״כדי לקבל את התמונה השלימה ביחס לשאר שיטות הראשונים, עי׳ בשורת הדין כרך יב עמוד רמה (מאמרו של הגר״מ נהרי שליט״א) שם הביא את הפוסקים שדנו בזה: הגהות מימוניות (ברמב״ם שם, אות ו), ב״ח (אבהע״ז, סימן ט), בית מאיר (סימן קו וסימן סו), בית שמואל (סימן סו ס״ק ג), שו״ת בית שלמה (חו״מ, סימן לו), שואל ומשיב (מהדורה ו, סימן ל), אמרי בינה (חו״מ, דיינים סימן מו) ועוד״.

בשאלת המוחזקות בכתובה דנו גם בפד״ר ג (עמוד 163), וכך כתבו בתוך הדברים: ״ואף שהדיון בנדון דידן הוא בתשלום הכתובה והבעל הוא המוחזק בכתובה, א״כ מספק שהיא דינה כמורדת אין להוציא ממנו את הכתובה. אמנם כתב בספר נתיבות משפט על רבינו ירוחם ספר מישרים נתיב כ״ג גבי פלוגתא דרבוותא אם הבעל יכול לכופה לדור עמו במקומו אם הבעל שהוא המוחזק יכול לומר קים לי ולא יפרע לה כתובתה וז״ל: ואיפשר עוד דאפילו לא תפסה מכל מקום כיוון שהכתובה שחייב לה הוא ודאי והפסד הכתובה הוא ספק אין ספק מוציא מידי ודאי וזה מקצוע גדול הוא וצריך לפנים״.

ועוד הובא בפד"ר שם: "וכן נראה דעת הבית שמואל בסימן קנ"ד סק"ב שכתב בפלוגתא דרבוותא במומין גדולים שידעה בהן אם היא יכולה לומר סבורה הייתי שאני יכולה לקבל עכשיו א"י לקבל, שאפילו לרמ"א שפסק אין כופין להוציא מ"מ אין דינה כמורדת אם אין רצונה לדור עמו וי"ל קים לי כהני פוסקים, ועיין בבית מאיר שם שתמה דהלא במורדת דינה לפחות מכתובתה והבעל הוא המוחזק בממון. אכן דעת הבי"ש הוא כמש"כ הנתיבות משפט הנ"ל כיוון שהכתובה שחייב לה הוא ודאי והפסד הכתובה הוא ספק אין ספק מוציא מידי ודאי, ועיין בכנה"ג כללי קים לי אות מ"ו ובברכי יוסף חו"מ סי' י"ב סעי' ט"ו וכו'".

והובא במאמרי שם מקור נוסף לשאלת זכאות כתובה במקום ספק: "ועי' גם בפסק דינו של הגר"ח איזירר שליט"א [זצ"ל] (התפרסם בספר שורת הדין טו, עמוד שכד) שכתב כך אודות השאלה מי הוא המוחזק בכתובה: 'בעוד שלענין מזונות שמכאן ואילך הבעל נחשב מוחזק וכו', מ"מ לענין כתובה נחלקו הפוסקים. בנתיבות משפט על רבנו ירוחם, ספר מישרים נתיב כג, כתב גבי פלוגתא דרבוותא אם הבעל יכול לכופה שתדור במקומו, שלענין להפסיד לה כתובה אינו יכול, אפילו שהוא מוחזק, כיון 'שהכתובה שחייב לה הוא ודאי והפסד בכתובה הוא ספק, אין ספק מוציא מידי ודאי' וכו", וציטט בדבריו מקורות לכך".

ולסיכום הדברים הובא במאמר שם: "הרי שדנו הראשונים והאחרונים בשאלת המוחזקות בכתובה, וע"פ השיטות שהאשה היא המוחזקת בכתובתה, קל להבין שאין אנו יכולים לטעון קים לי כשיטות שאין להצמיד כתובה כלל כדי לפטור את הבעל מחיובו בכתובה. ויתכן לומר שכאשר אין ודאות שהמוחזק הוא באמת מוחזק (דהיינו שישנו ספק במוחזקות), כגון במקרה דנן שישנו ספק האם הבעל מוחזק בכתובה או האשה, בכגון זה אין לומר טענת קים לי. טענה זו יש לה מקום רק כאשר המוחזק הוא ודאי אלא שישנו ספק האם ע"פ הדין הוא זכאי במה שברשותו, אך כאשר עצם המוחזקות היא בספק, לא ניתן לפטור את הצד שהוא ספק מוחזק בטענת 'קים לי'".

ולמסקנת הדברים נרשם במאמר שם (אורת המשפט חלק ג): "כאמור, למעשה מקובל שאין להוציא אשה בלא כתובה כלל, ונהגו לפשר. לאור זאת מוחלט שיש להגבות לאשה את כתובתה בשיעור ההצמדה הנמוך יותר, ויש להצמיד את כתובתה לערך הדולר שהיה באותה תקופה, ע"פ התחשיב שהובא לעיל".

בשאלת זכאות כתובה במקום ספק עסקנו גם בפסק דין הרכב בית הדין דנן בתיק 985146/6 בבית הדין בחיפה. שם רשמנו באשר לשאלה זו: "בנוסף, ראה בית שמואל (אבן העזר סימן סח ס"ק יד סוגיית פתח פתוח וטענת בתולים), שציין כי בספק זנות אין לאשה כתובה. ועיין גם בבית שמואל (אבן העזר סימן קטו ס"ק ח בסופו) כי בספק זינתה מפסידה כתובתה, ולא הוי בכלל איני יודע אם פרעתיך. ברם את כל הנ"ל יש לבחון עם דברי השולחן ערוך (אבן העזר סימן סח סעיף ח) שלגבי תוספת כתובה אינו נאמן להפסידה. ונראה שהחילוק הוא ששם אין בסיס לסבור כי אבדה תוספת כתובתה וטענתו של הבעל אמת, מה שאין כן בנידון דנן שישנם חשדות לפנינו, וכפי כל המבואר לעיל. עוד נציין כי אף מהשולחן ערוך (אבן העזר סימן ק סעיף י) משמע שבספק לא תגבה תוספת כתובתה, עד שתביא ראיה כי אכן היא זכאית".

וכך סיכמנו בפסק דין שם: "נמצאנו למדים מכל דברי האחרונים הנ"ל, שחיוב הכתובה, אף על פי שהוא שטר ודאי עם חיוב בר תוקף, אך הוא חיוב המותנה בכך שלא יהיה כל ספק בדבר כשרותה של האישה על פי ראות עיני הדיינים, ובמקרה שקיים ספק, ייתכן שחיוב הכתובה לא מתקיים כלל".

ועוד רשמנו שם תחת הכותרת "מן הכלל אל הפרט": "מכיוון שבמקרה בו עסקינן הבעל העלה ספקות וחששות משמעותיים על אודות קשר שאינו כשר בין התובעת לגבר זר, ספקות אשר גם אם לא הוכחו דיים, מידי ספק לא יצאנו, ממילא נשארת האישה עם צל כבד המעיב על זכאותה לכתובה, ובשל כך, היחס לכתובתה אינו בגדר של 'איני יודע אם פרעתיך' שהדין הוא חייב, אלא 'איני יודע אם התחייבתי' שהדין הוא שפטור, לפי כל ההסברים שהובאו לעיל שהחוב מתחיל בשעת הפירוד או שהחיוב מותנה בכשרותה של האישה או שכשהספק לפנינו אין שייך הכלל ש"אין ספק מוציא מידי ודאי", שבעקבות כך מפסידה את כתובתה".

וכך נרשם בפסק דין בית הדין הגדול (תיק 1292534/2) בשאלת זכאות אשה לכתובתה במקום ספק: "לאחר העיון, ומבלי לנקוט עמדה בשאלה, האם במקום ספק בחיוב הכתובה יש לפטור את הבעל שמוחזק בממונו או לחייבו מאחר והאישה מוחזקת בכתובתה, בנסיבות התיק, ומשמעו של הספק בנדון דידן, בית הדין דוחה את הטיעון הנ"ל (בהסתייגות שלהלן), וצדק בית הדין האזורי, שפסק חיוב בכתובה, על דרך הפשרה כדברי הרא"ש המפורסמים, וכפי שיבוארו דבריו להלן".

ועוד הזכירו שם מקורות נוספים שדנו בכך: "מחלוקת הפוסקים הנ"ל, האם האישה מוחזקת בכתובה או הבעל בממונו, במקום של טענות ומענות שמצביעות על ספקות (בעובדות או בהלכה, ויש כתבו שיש הבחנה בין סוגי הספקות) היא בעצם בשאלה, על מי נטל ההוכחה להוכיח את טענתו, על הבעל המוציא ממוחזקות האישה בכתובתה או על האישה הבאה להוציא מממונו (יעוין: פד"ר ג עמ' 143–163, פסק דין בית הדין הגדול בתיק 835204/1, פסק דין בית הדין הגדול בתיק 1022324/1 והחלטה נוספת באותו תיק שבה הורחבו הנימוקים ונסקרו השיטות בעניין זה (פורסמו יחד) ופסק דין בית הדין הגדול בתיק 1053135/3, וכן במאמריהם של הגר"י אלמליח שליט"א – 'סוגי ספקות שונים בחיוב כתובה והכרעת דיניהם' ושל הגר"נ גורטלר שליט"א – 'בני זוג המורדים זה על זה – דינו של רבנו ירוחם; כתובה המוטלת בספק – מי נידון כמוחזק?' שניהם בספר כנס הדיינים – התשע"ז, שבהם הובאו ובוארו השיטות השונות באריכות ובהרחבה). בלשון אחרת, מיהו המוציא שעליו הראיה. וכל מי שבא להוציא שלא הביא ראיה לטענתו, במקום שיכל להביא אותה, ידו על התחתונה, ומפסיד בטענתו. בנסיבות שכאלה הפסק ש'המוציא מחבירו עליו הראיה' הוא ככל פסק דין אחר, שיוצא מתחת הדיין הפוסק. ובשאלת החיוב בכתובה, כאמור, נחלקו הפוסקים, מיהו המוציא שעליו נטל ההוכחה".

והמשיכו וביארו בפסק הדין שם, הדין הנ"ל (זכאות כתובה במקום ספק) במקום שלא ניתן להוכיח בראיות: "אולם, במקום שלא ניתן להביא ראיה כלל לצד מן הצדדים, הרי שאין משמעות לשאלה, על מי נטל ההוכחה, שהרי ידוע מראש, שהדבר לא יכול להתברר בראיות, ואין בעובדה שלא הובאה הראיה על ידי מי שהיה צריך להביא אותה, כדי לקבוע שידו על התחתונה. בנסיבות שכאלה, שני דרכים לפני הדיין הפוסק, או להסתלק מן הדין (ולא בגלל ה'מוציא מחבירו עליו הראיה') או לפסוק על דרך הפשרה ובכך לא להוציא הדין חלוק, ללא פסק, מתחת ידיו. בנסיבות שכאלה קבע הרא"ש 'יש כח לדיין לעשות דין כעין הפשרה במקום שאין הדבר יכול להתברר, ואינו רשאי להוציא הדין חלוק מתחת ידו בלי גמר'. ופסקו השולחן ערוך בחו"מ סימן יב סעיף ה. כלל זה, כשם שהוא נכון במקום שבא אדם להוציא מחבירו ממון כפשוטו, ואין הדבר יכול להתברר, כך הוא נכון במי שבא להיפטר מתשלום כתובה (לסוברים שהאישה מוחזקת בה) אם אין הדבר יכול להתברר, וכפי שהתרשם בית הדין האזורי בנסיבות התיק".

כך שבמקום של ספק שלא ניתן לבירור, יש לפסוק את הכתובה בדין פשרה.

נ. הפסד כתובה מדין עוברת על דת

מעתה ועד סוף המאמר, נדון בהיבטים שונים של דין "עוברת על דת" הנוגע לזכאות אשה לכתובתה.

הלכה זו מצויה בכמה סוגיות שונות.

ראו לדוגמה האמור בגמרא כתובות (קא ע"א): "אין להן כתובה. אמר שמואל, ל"ש אלא מנה מאתים, אבל תוספת יש להן. תניא נמי הכי, נשים שאמרו חכמים אין להן כתובה, כגון הממאנת

וחברותיה, אין להן מנה מאתים, אבל תוספת יש להן; נשים שאמרו חכמים יוצאות שלא בכתובה, כגון עוברת על דת וחברותיה, אין להן תוספת, וכ״ש מנה מאתים״.

וראו אף מסכת סוטה (כה ע״א): ״איבעיא להו: עוברת על דת, צריכה התראה להפסידה כתובתה או אינה צריכה? מי אמרינן, כיון דעוברת על דת היא לא בעיא התראה, או דלמא תיבעי התראה, דאי הדרה בה תיהדר בה?״.

וראו אף רא״ש מסכת כתובות (פרק יא סימן כה). להלן יובאו שיטות ראשונים נוספות באשר לכך.

נא. עוברת על דת – רק במעשים הנוגעים לבעלה

בהגדרת ״עוברת על דת״ (מעשים הנוגעים לבעלה), ראו שו״ת הרא״ש (כלל לב סימן ח) שכתב: ״מ״מ נראה לי דלא הפסידה כתובתה, דלא מיקריא עוברת על דת משה אלא בדברים שמכשלת בהם הבעל, כדברים המפורשים במשנה (כתובות עב): מאכילתו שאינו מעושר ולא קוצה לו חלה ונודרת ואינה מקיימת ומשמשתו נדה. תדע לך, דקאמר בגמרא, בנודרת ואינה מקיימת: דאמר מר בעון נדרים בנים מתים, אלמא, בשביל העון שאינה מקיימת נדרה לא מיקריא עוברת על דת להפסידה כתובתה, אלא שגורמת תקלה לבעלה שבניו מתים. ובגמרא ירושלמית מפורש היטב, דגרסינן בירושלמי, על ההיא משנה, ניחא כולהון, דאית ליה בהון נודרת ואינה מקיימת, מה אית (בה) [ליה בהדיה] יכיל מימר, אי איפשי באשה נדרנית, שקוברת בניה. דוקא דת משה ויהודית דקתני במתני׳, אבל אכלה חלב נבלה (וחלב) דם, אפי׳ למ״ד מומר לדבר אחד הוי מומר לכל התורה כולה, אינה חשודה על אלו, שאימת בעלה עליה, כדאמרינן גבי עבד: אימת רבו עליו, ולא מגרש לה אלא בכתובתה. אמנם יש לדקדק שמא גם בדבר זה תקלה לבעלה, שמא לבנים אשר תלד, וגם שמא לא יהיה רשאי להיות עמה במקום שיפדוה, שיכירוה. מיהו, נראה לי שלא הפסידה כתובתה, דמסקינן בסוטה פרק ארוסה (כה), דעוברת על דת צריכה התראה להפסידה כתובתה. אלמא, היכא דעברה על דת כמה פעמים ולא התרו בה אם תעבור על דת תפסידי כתובתך, לא הפסידה. והנראה לי כתבתי, אשר בן ה״ר יחיאל זצ״ל״.

וראו אף שו״ע אבהע״ז ריש סימן קטו.

ומודגש הדבר אף בשו״ת אגרות משה (חלק אה״ע ד סימן ז) שכתב: ״ומה שנעשית עוברת על דת, הנה מה שאיכא חיוב לגרשה הוא דוקא כשמכשלת אותו באיסורין ולא באיסורין שעוברת לעצמה כדאיתא ברא״ש כתובות פ״ז סימן ט׳ וכן הוא בח״מ ובב״ש סימן קט״ו, אבל הא כיון שאינה טובלת במקוה מאחר דאינה רוצה לשמור דיני התורה וא״כ אין לך מורדת גדולה מזו, אבל הא משמע שהבעל אינו שומר דת והוא בועל נדה במזיד כל הימים וממילא אינה מורדת, ולא היה לנו בכלל להזדקק לפושעים כאלו לבקש להם היתרים מחרם דרגמ״ה״.

נב. מדוע עוברת על דת מפסידה כתובתה

בענין זה, ראו שו״ת מנחת שלמה (תנינא, ב – ג, סימן קכט ד״ה ומוכח מזה) שכתב: ״ומוכח מזה דמה שמפסדת כתובתה בזנות אינו דומה לשאר עברות כגון עוברת על דת, דהתם קנסא הוא דע״י שעברה על דת קנסינן לה שמפסדת כתובתה או לדעת ההפלאה משום שנעשית חשודה והיא גרמה שאין יכול לדור עמה, ואילו בזנות מה שמפסדת הוא לא מטעם שנאסרת אלא דמעיקרא לא נתחייב לאשה שמזנה תחתיו ומועלת בו וכו׳״.

וראו אף שו״ת יביע אומר (חלק ג - אה״ע סימן כא ד״ה ובאמת, יג): ״ובאמת שנוסף על כל הנ״ל, לולא דמסתפינא מרבותי היה נראה לי לצדד קולא בענין עוברות על דת שבזמנינו, ואע״פ שדבר זה אסור לאומרו בפני ע״ה להקל ח״ו נגד תקנת חז״ל, ואמרתי לא אזכרנו, אך נלאתי כלכל ולא אוכל, ותורה אמת כתיב בה. והוא לפמ״ש מרן הב״י באה״ע (ר״ס קטו) וז״ל, כ׳ הרא״ש בתשו׳ (כלל לב סי׳ ח) וז״ל, האי דעוברת על דת משה ויהודית אין לה כתובה היינו בדבר שהיא

מכשילתו, כגון הנך דמתני׳ וכיוצא בהן, וכגון שהאכילתו חלב או דם, וכן הנודרת ואינה מקיימת בשביל אונס בניו, אבל אם היתה עוברת בשאר עבירות כגון שהיא עצמה אכלה דבר איסור לא הפסידה כתובתה. ודת יהודית משום חציפותא ומשום חשש זנות הוא דמפסידא. עכ״ל. ומבואר שכל טעם של עוברת על דת יהודית הוא משום חשש זנות. וכן כתב בפסקי הרא״ש (פ׳ המדיר ס״ס ט), דמשום חשד זנות הוא דמפסידה. ע״ש. וכ״כ עוד הרא״ש בפסקיו (פ׳ אלמנה ניזונת סי׳ כה) דעוברות על דת משום צד זנות הוא שמפסידות כתובתן. ע״ש. וכ״ה במאירי כתובות (עמוד שיא). ע״ש. וע׳ בבית מאיר (ר״ס קטו) שהביא מחלוקת המל״מ (פ״ב מה׳ סוטה) והב״ש שם, דלהמל״מ הוי טעמא משום דחיישינן שמא זינתה כבר. ולהבית שמואל ה״ט דחיישינן שמא תזנה תחתיו אח״כ. והסכים להב״ש. ע״ש. ומעתה יש מקום לומר דדוקא בדורות הקודמים דיינינן הכי, שרוב ככל הנשים צנועות בלבושיהן, והפורצת גדר הצניעות ועוברת על דת, ריעא חזקתה, כי נפש יקרה תצוד, ונותנת מקום לחשד של זנות, שפירצה קוראת לגנב. אבל בזה״ז שדשו רבים בלבושים מודרנים כאלה. לשמור ארחות פריז (פריץ). ולא ניחא למרייהו למימר אכולהו דחשידי אזנות ח״ו, שהרי אינן עושות כן אלא מתוך שיגרא, ולא נחשדו על דברים חמורים של זנות ולמעול מעל בבעליהן. והרי לדאבון לבנו ידועים מקרים רבים שכמה בנות (שלא קבלו חינוך חרדי טהור) למרות רצונן ללבוש בגדי צניעות, בושות מחברותיהן לבל יתנו אותן ללעג וקלס. ונתקיים בעוה״ר מ״ש בסנהדרין (צז) וסר מרע משתולל, כל מי שסר מרע משתולל על הבריות. ע״ש. וא״כ בודאי שאין לחוש בכיו״ב לחשד זנות. ומ״מ אין בידינו לעקור ח״ו אפי׳ במשהו תקנת חז״ל, שאע״פ שאפשר שבטל הטעם לא בטלה גזרה, והם אמרו עוברת על דת תצא בלא כתובה. ומה גם שעצם הענין שהיא עוברת על דת מידי איסור לא יצאה. ולא כתבתי זאת אלא לסניף בעלמא לנ״ד. גם נ״מ להתיר למתווכי השלום בין זוגות כאלה שהאשה הולכת בראש פרוע ובזרועות מגולות, להכנס לעובי הקורה להשלים ביניהם. וגדול השלום שאפי׳ שם שנכתב בקדושה נמחה על המים כדי להטיל שלום בין איש לאשתו״.

וראו אף פסקי דין רבניים (חלק ח עמוד 320) שכתבו בתוך דבריהם: ״ובעיקר הדבר אם יש כאן מצוה לגרש מדין עוברת על דת, נראה דתלוי במחלוקת בית שמואל ומשנה למלך, דב״ש בסי׳ קט״ו ס״ק א׳ כתב דהטעם שעוברת על דת יוצאת בלא כתובה הוא מפני שחוששים שמא תזנה, ואם כן הוא הדין שכאן יש חשש זה. אבל לפי דברי משנה למלך בהלכות סוטה פרק ב׳ שהטעם הוא מפני שחוששים שמא זינתה, אם כן כאן אין החשש הזה״.

ועוד שם בפד״ר: ״ו. ובהסבר המחלוקת על דרך ההתראה, אם צריכה להיות מפורשת להפסד הכתובה, או דסגי בזה שיתרו בה שלא תחזור עוד על מעשיה, נראה שהוא תלוי בטעמא דמילתא שמפסידה כתובתה. והוא עפ״י מה שהעלה המל״מ (פ״ב דסוטה ה״א) דהני דסברי דסגי בהתראה סתמית נקטי הא דהפסידה כתובתה הוא מצד חשש שמא זינתה. וכוונת הדברים ודאי, שאעפ״י שחשש זה אינו בגדר ספק ממש, שהרי אין מחייבים אותו להוציאה, מ״מ כיון שיש כבר מקום להעלאת חשש מעין זה מפסידה, שלאשה זו לא תיקנו כתובה, היינו גם מה שנתחייב לה פקע, שתהא קלה בעיניו להוציאה. ויוצא דמה שמפסידה אינו רק מגדר קנס, אלא שבזו מעיקר הדין לא תיקנו לה. והא דצריך התראה, היינו משום שרק אז אנו משוכנעים שיודעת חומר הדבר. ומכאן שאעפי״כ המשיכה במעשיה, בכה״ג הוא שקיים החשש שמא זינתה״.

כך שחלוקים פוסקים בעוברת על דת, האם החשש הוא שמא תזנה, או שהטעם הוא מפני שחוששים שמא זינתה, וישנן כמה נפק״מ בכך.

נג. מה מפסידה עוברת על דת?

עוברת על דת, מפסידה כתובה וגם תוספת כתובה.

בענין זה, ראו תוספות (כתובות נד ע״ב): ״ולעוברת על דת - דהואיל והפסידה כתובתה הפסידה נמי תוספת ואף על גב דבממאנת ושניה ואיילונית אין להן כתובה ויש להן תוספת התם היינו טעמא דמתחלה כשכתב תוספת לאו אדעתא דכתובה כתב לה דהא יודע שאין לממאנת ושניה כתובה הלכך תוספת דכתב לה מתנה בעלמא כתב לה ולא שייכא לכתובה כלל ואיילונית נמי תוספת דכתב לה מתנה בעלמא מחמת חיבת לילה הראשונה ואפילו תמצא איילונית הואיל ולא

פירש אבל הכתובה עצמה הואיל ואינה תלויה בכתיבתו אין דעתו לכותבה אלא כמו שחייבוהו חכמים אם אינה איילונית אבל עוברת על דת דמעיקרא תוספת אדעתא דכתובה כתב לה כשקנסוה בכתובה קנסוה גם בתוספת".

וראו אף חידושי הרשב"א (יבמות פז ע"ב): "וכאותה ששנינו בברייתא בשלהי פרק אלמנה נזונית נשים שאמרו חכמים יוצאות שלא בכתובה כגון עוברת על דת וחברותיה אין להן תוספת וכ"ש מנה מאתים".

מעבר לאמור, עי' אף בית יוסף (אבן העזר סימן קטו אות ח ד"ה ומ"ש האומר) שכתב: "ובסוף פרק אלמנה נזונת (קא.) תניא נשים שאמרו חכמים שיוצאות בלא כתובה כגון עוברת על דת וחבירותיה אין להם תוספת וכל שכן מנה מאתים כלומר אבל נדוניא לא הפסידה דהוי כמו חוב בעלמא וכ"כ הרא"ש כלל ל"ב סימן י"א".

וראו אף שו"ת הרמב"ם (סימן שעא ד"ה שאלה ילמדנו) שכתב: "והשיב הדיין שזאת האלמנה נפחד שלא תהיה עוברת על דת ודין עוברת על דת הוא שכל מה שיפסד מנדונייתה הן בלקיחת הבעל או שבלה או שנפסד אינו חייב הבעל לתתו לה ואינה לוקחת זולתי מה שבפניה ויוצאת".

מעבר לאמור, ראו כסף משנה (הלכות אישות פרק כד הלכה י) שכתב: "ולא המזנה בלבד אלא אף העוברת על דת משה וכו'. ברייתא פרק אלמנה ניזונת נשים שאמרו חכמים יוצאות שלא בכתובה כגון עוברת על דת [משה] וחברותיה אין להן תוספת וכ"ש מנה ומאתים והיוצאות משום ש"ר נוטלת מה שלפניה ויוצאה. ומשמע לרבינו דכי היכי דאין לה תוספת ה"ה לנדוניא שאינה בעין דדוקא בבלאותיה קימים הוא דאמרינן שם (דף ע"ב) אם היא זינתה בלאותיה לא זנו אבל נצ"ב שאינם קיימים אף עוברת על דת מפסדת אותם ולזה הסכים הר"ן".

וראו עוד בשו"ע ונו"כ באשר לכך.

נד. התראה להפסיד כתובת "עוברת על דת"

האם כדי להפסיד כתובת "עוברת על דת" חייבים להתרות בה קודם מעשה העבירה?

ובכן, ישנם שני סוגי "עוברת על דת", עוברת על דת משה (עוברת על איסורין, ולעיתים מכשילה את בעלה בזה) ועוברת על דת יהודית (עניני צניעות שנוהגות בנות ישראל). שני סוגים אלו מוזכרים במשנה בכתובות (עב ע"א).

ביחס לעוברת על דת יהודית, כולי עלמא מודים שלא תפסיד כתובתה בלא התראה (מסקנת הגמרא בסוטה כה ע"א). וכן פסק השו"ע בסעיף ד: "בכל אחד מאלו (במקרים בהם עוברת על דת יהודית), תצא בלא כתובה, אם יש עדים שהתרה בה תחילה ועברה על התראתו וכו'". ועי' ב"ש (ס"ק יז, בשם שלטי גיבורים) שאין צריך להתרות בה ממש שהיא עלולה להפסיד את כתובתה, אלא די בהתראה שלא תעשה מעשה זה (ראו עוד להלן בהרחבה באשר לכך).

ואמנם ביחס להתראת עוברת על דת משה, חלוקים הראשונים. מרש"י (בסוטה שם) משמע שעוברת על דת משה אין צריכה התראה, משום שהיא כבר הכשילה אותו. ואולם, שאר הראשונים לא חילקו בכך, משמע שגם עוברת על דת משה צריכה התראה (ועי' ב"ש שם).

השו"ע (שם) כתב את דין ההתראה מיד אחר שהביא דין עוברת על דת יהודית, ולא עשה חילוק מפורש בין דת משה ליהודית, ויתכן וסובר שגם עוברת על דת משה צריכה התראה להפסיד כתובתה. ואולם, נראה להוכיח שכך אכן היא שיטתו, מהסעיף האחרון בשו"ע בסימן קטו (סעיף י). שם פסק השו"ע את הדין המובא בשו"ת הרא"ש (כלל לב סימן יז), שאם האשה עברה על השבועה (שלא לדבר עם פלוני), היא עוברת על דת, והפסידה כתובתה אם התרו בה שתפסיד. ולכאורה עוברת על שבועה זוהי עוברת על דת משה, ובכל זאת פסק השו"ע שצריכה התראה, מוכח דעתו להדיא שגם עוברת על דת משה צריכה התראה להפסיד כתובתה (וכך נראה מדברי

הב״י על תשובת הרא״ש הנ״ל, שכתב אודות חיוב ההתראה ״ממה שנתבאר לעיל בסימן זה דעוברת על דת צריכה התראה להפסיד כתובתה״, משמע שהבין שגם הדין הראשון שבעי התראה הוא בכל עוברת על דת, גם בדת משה).

ועי׳ בפתחי תשובה בריש סימן קטו (ס״ק ג), שהביא בשם שו״ת נו״ב (תניינא סימן כו) שקשה לסמוך בזה על דעת רש״י, נגד כל הפוסקים שלא חלקו בזה בין דת משה דת יהודית (ובהמשך הדברים כתב הפת״ש שאין כוונתו של הנו״ב לפסוק בצורה החלטית כשאר הפוסקים נגד רש״י, רק כוונתו היא שאין לסמוך לגמרי על דעת רש״י להפסידה כתובתה בדת משה גם בלא התראה, אלא זהו ספיקא דדינא).

נה. מהו מועד ההתראה

בענין זה, ראו משנה למלך (הלכות סוטה פרק ב הלכה א) שכתב באשר למועד ההתראה: ״וסבור הייתי לומר דכיון דקי״ל דבעינן התראה צריך שההתראה תהיה בשעת מעשה דומיא דכל התראות שנזכרו בתלמוד דבעינן שתהיה ההתראה בשעת מעשה וא״כ זו שנסתרה אי משום עוברת על דת בא להפסידה כתובה אינה מפסדת שהרי הקינוי שהוא ההתראה לא היה בשעת סתירה ומה שמפסדת כתובה הוא משום דנאסרה עליו מן הספק קודם שתייה מגזירת הכתוב וא״כ כל שעיכוב השתייה הנה זה בא ממנו אינה מפסדת וההיא דפ״ד דסוטה שכתבנו הכי מיתפרשא דאי אמרת בשלמא דצריכה התראה מש״ה מקנין לנשים שאינן ראויין לשתות כדי להפסידן כתובה ולאו משום דקינוי חשיב התראה אלא משום דכיון דקינא לה ונסתרה נאסרה עליו משום סוטה והפסידה כתובה אבל אי אמרינן דאינה צריכה התראה למה לי קינוי תיפוק ליה דמשעה שנסתרה הפסידה כתובה. אלא שכל זה אינו, שהרי כתב המרדכי בפרק המדיר דלא בעינן התראה בשעת מעשה וא״כ הדרא קושיין לדוכתא דזו שקינא לה ונסתרה הפסידה כתובה משום דעברה על דת אחר התראה״.

נו. מהי ההתראה כדי להפסיד אשה כתובתה מדין ״עוברת על דת״

האם כדי להתרות ״עוברת על דת״ להפסידה כתובתה, יש צורך בהתראה מפורשת שהיא עלולה להפסיד כתובתה, או שדי בהתראה כללית שלא תעשה שוב את המעשה הזה.

בענין זה, ראו משנה למלך (הלכות סוטה פרק ב הלכה א) שכתב באשר למהות ואופן ההתראה: ״וראיתי תשובה אחת למהר״ם והיא בתשובת הרשב״א סי׳ תתס״ו שכתב גבי עוברת על דת שמתרין בה בעדים הזהרי שלא תעבורי עוד ואם תעבורי עוד תפסידי כתובתיך ותצאי בלא כתובה ע״כ וכ״כ הרא״ש סוף כלל ל״ב וז״ל ומ״ש שהפסידה כתובה היינו דוקא כשהתרו בה תחלה אם תעברי על שבועתך תפסידי כתובתיך ע״כ. והן הן הדברים שכתבנו בשם רבו מהר״ם ז״ל וכ״כ הרא״ש באותו כלל סי׳ ח׳ יע״ש. א״כ נמצינו למדין דקינוי לא חשיב התראה להפסידה כתובתה מדין עוברת על דת שהרי אינו אומר לה שתפסיד כתובה אם תסתר. ובזה ניחא דכל שבעלה אינו רוצה להשקותה דנוטלת כתובה משום דאי משום עוברת על דת הרי לא התרה בה שאם תעבור תפסיד כתובה ואי משום דנאסרה עליו הרי היא רוצה לשתות ואם הוא אינו רוצה להשקותה יוציא ויתן כתובתה וההיא דפרק ארוסה יש ליישבה כדכתיבנא לעיל״.

אך הוסיף שם המל״מ את השיטה החולקת בכך: ״אך ראיתי בשה״ג פרק המדיר שכתב בשם ריא״ז וז״ל ונראה בעיני שאין צריך להתרות בהן ולהודיען שמפסידות כתובתן אלא אפילו אם התרו שלא ינהגו מנהגות הרעות הללו והן מחזיקות ברשען יוצאות בלא כתובה ע״כ. וכפי דברי ריא״ז הללו הדרא קושיין לדוכתא. וראיתי למהרח״ש שתפס דברי ריא״ז וכתב שדברי הרא״ש לאו בדוקא. הן אמת שהדבר קשה בעיני שהרב והתלמיד בסגנון אחר יאמרו דבריהם שלא בדקדוק מ״מ מסתייה דרב גובריה אמרה וא״כ הדרא קושיין לדוכתה״.

בדרכי משה (סימן קטו ס״ק י) הביא תשובת מוהר״ם שמשמע שצריך להתרות בה שאם תעשה עוד כזה תפסיד כתובתה, ושכן משמע מתשובת הרא״ש. לעומתם, שיטת השלטי גיבורים (שם) היא שאין צריך להתרות במפורש שתפסיד כתובתה, ומספיק רק להתרות שלא תעשה שוב כך, והב״ש (שם ס״ק יז) כתב שנראה כדברי השלטי גיבורים, שדי שיתרה בה שלא תעשה עוד את המעשה הזה ואין צורך בהתראה מפורשת להפסד כתובה.

וראו אף מש״כ בשו״ת גינת ורדים (חלק אה״ע כלל ד סימן יא) באשר לכך: ״ואח׳ שכתבתי כל זה מצאתי למהרח״ש בתשו׳ סי׳ הנז׳ שהולך בחקירה זו ומסיק כסבר׳ ריא״ז והביא ראיה לדבריו מהא דאיבעיא בפרק ארוסה אם העוברת על דת צריכה התראה ופשיט לה דבעיא התראה מההיא דקנוי וסתירה ובקנוי וסתיר׳ משמע דבהתראה שיאמרו לה בלבד אל תסתרי עם איש פ׳ סגי אע״פ שאין מזכירין לה הפסד כתובתה וא״כ ה״נ דכותה והאריך בזה ע״ש. ולעד״נ לומר דאין זו ראיה ומאי איריא הא כדאיתיה והא כדאיתיה דגבי קנוי וסתירה אע״פ שלא יאמרו לה על הפסד הכתובה הוי סתמא כפירושא לפי שאם תסתר הרי היא נחשדת שזנתה תחת בעלה ונאסרת עליו כיון שרגלים לגבר /לדבר/ ויוצאה בלא כתוב׳ כשאר מזנות דעלמא שבזנות לחודיה מפסידות כתובתם אע״פ שלא התרו בהן על הפסד הכתובה אבל בנ״ד שאני וכי בשביל שתאכילהו טבל או שתשמשנו נדה וכיוצא מאין הפנים לומר שתצא בלא כתובה מאחר שאינה נאסרת עליו בדברים אלו ולעיקר מלתא דבעי׳ התראה שפיר ילפי׳ לה מקנוי וסתיר׳ דחשש זנות ואעפ״כ לא הפסידה כתובתה אלא ע״י התראה כ״ש בעוברת על דת דליבעו בהו נמי התרא׳ ואע״פ שלמדנו מקנוי וסתיר׳ יש לחלק בגדר התראות זו מזו דבקנוי וסתירה סגי להו בהתראה סתומה כיון דחשבי׳ לה שזנתה אמנם עוברת על דת צריכה התראה מפורשת על הפסד כתובתה והיה נראה לומר דדוקא עוברת על דת יהודית שעונה קל בעיא התראה אבל עוברת על דת משה שאיסורה גדול לא בעיא התראה כלל וקנסי׳ לה ויש פנים לומר כן מדברי רש״י דבפרק ארוסה על הך בעיא דעוברת על דת אם צריכה התראה פי׳ רש״י וז״ל עוברת על דת יהודית שאינה צנועה יוצאה וראשה פרוע וטווה בשוק כו׳ דאמרי׳ בפרק המדיר דיוצאה בלא כתובה עכ״ל הרי מפורש בדבריו שכונת בעית הגמ׳ הוא על עוברת על דת יהודית לא על עוברת על דת משה״.

וראו אף פסקי דין רבניים (חלק ח עמוד 355) שכתבו בסיכום (תמצית) פסק הדין: ״מסקנות המיעוט א. (א) עוברת על דת מפסידה כתובתה רק לאחר התראה. ודעות חלוקות הן אם צריך להתרות בה במפורש שתפסיד כתובתה או שמספיקה ההתראה שלא תחזור בה עוד על מעשים כאלה. (ב) עוד נחלקו בעוברת על איסור ידוע ומפורסם, אם גם בזה צריכה התראה, או שמפסידה גם בלי התראה, הואיל ובודאי ידעה מהאיסור. מחלוקת זו תלויה במחלוקת הקודמת״.

וראו אף פסקי דין רבניים (חלק ח עמוד 368): ״ומחלקותם מתבארת עפי״מ שהעלה בשבו״י (הו״ד בפ״ת לסי׳ קט״ו סקי״א) דבמשמשתו נדה, דהוי איסור חמור שכל הנשים יודעות אותו, אין צריך התראה להני שיטות דההתראה אינה אלא שלא תחזור ע״ז עוד, ואילו הרשב״א שכ׳ שגם במשמשתו נדה בעי התראה, היינו משום דס״ל דבעינן שיתרה בה בפירוש שתפסיד כתובתה. וס״ל להני ראשונים דמשוו להא דעשתה מעשי כיעור לעוברת ע״ד שלאחר התראה, דבמעשי כיעור מחמת חומר הדברים והיותם ידועים ומובנים לכל הוה התראה, כמו במשמשתו נדה. ואילו הרשב״א דס״ל דגם במשמשתו נדה לא הפסידה כתובתה, אעפ״י שהוא דבר חמור שהכל יודעים אותו, והיינו משום דס״ל כנ״ל דבעינן התראה מפורשת שתפסיד כתובתה, לשיטתיה אזיל, דגם במעשי כיעור לא הפסידה כל שלא היתה שם התראה מפורשת וכו׳.

ועוד בפד״ר שם בביאור המחלוקת באשר לאופן ההתראה בעוברת על דת: ״ו. ובהסבר המחלוקת על דרך ההתראה, אם צריכה להיות מפורשת להפסד הכתובה, או דסגי בזה שיתרו בה שלא תחזור עוד על מעשיה, נראה שהוא תלוי בטעמא דמילתא שמפסידה כתובתה. והוא עפ״י מה שהעלה המל״מ (פ״ב דסוטה ה״א) דהני דסברי דסגי בהתראה סתמית נקטי הא דהפסידה כתובתה הוא מצד חשש שמא זינתה. וכוונת הדברים ודאי, שאעפ״י שחשש זה אינו בגדר ספק ממש, שהרי אין מחייבים אותו להוציאה, מ״מ כיון שיש כבר מקום להעלאת חשש מעין זה מפסידה, שלאשה זו לא תיקנו כתובה, היינו גם מה שנתחייב לה פקע, שתהא קלה בעיניו להוציאה. ויוצא דמה שמפסידה אינו רק מגדר קנס, אלא שבזו מעיקר הדין לא תיקנו לה. והא דצריך התראה, היינו

משום שרק אז אנו משוכנעים שיודעת חומר הדבר. ומכאן שאעפי"כ המשיכה במעשיה, בכה"ג הוא שקיים החשש שמא זינתה".

וראו אף פסקי דין רבניים (חלק ט עמוד 201): "ד. (א) עוברת על דת יהודית אינה מפסידה כתובתה אלא בעדים ובהתראה. ויש חולקים אם ההתראה צריכה להיות במפורש שאם תתנהג כך תפסיד כתובתה או מספיק בהתראה סתם. (ב) בעוברת על דת משה, סוברים רוב הפוסקים שמפסידה כתובתה אף בלי התראה. ה. בעל הטוען כנגד אשתו טענות שעל ידן היא מפסידה כתובתה והיא מכחישתו, אין הוא יכול לפטור את עצמו מכתובתה, כי היא תפוסה והמוציא מחבירו עליו הראיה".

וראו בפסק דין בבית הדין בנתניה (תיק 289160/5 פורסם) שעסקו בכך, והביאו שיטות נוספות בסוגיה זו: "אמנם בפתחי תשובה (סקי"א) הביא מתשובת גאוני בתראי (סי' כו) שהסכים לדברי השלט"ג, וכתב שאפשר שגם הרא"ש ס"ל הכי ומה שכתב אם תעברי תפסידי כתובתיך אורחא דמלתא נקט שדרך להתרות בה כך, אך אליבא דאמת לדינא די שיאמר לה אל תעשי כך עוד. וכן עולה גם משו"ת 'שבות יעקב' (ח"ג סו"ס קכז) דאפילו נימא דכל עוברת על דת צריכה התראה, מ"מ משמשתו נדה שהוא דבר הידוע לכל הנשים, אפילו שהיא עם הארץ גמורה, היות ובשעת הנישואין לומדים עמם קרובים ושכנים כיצד תיזהר בנדתה, שוב אינה צריכה התראה אחרת בשעת מעשה, והוסיף שאע"ג דבתשובת הרשב"א (סי' תקס) משמע דגם במשמשתו נדה בעי התראה, היינו דאזיל לשיטתו שם שפסק דבעי התראה לומר לה שתפסיד כתובתה, וכל שלא אמר לה כן הוי כלא התרה בה, אבל לפי הסכמת האחרונים כדעת הריא"ז בשלטי גיבורים וכן משמע בב"ש וכ"כ בתשובת מהרח"ש דא"צ לומר לה כן, הרי דהתראה בזו רק הודעה שתזהר בנדותה, וזה הכול יודעים וא"צ התראה עוד יותר".

ועוד הוסיפו שם: "ועל כן אין עוד צורך להאריך בנד"ד בדין התראה שכלל לא ניטען שהייתה. ורק זאת אוסיף בקצירת האומר דנראה דכל הדיון הנ"ל אינו שייך אלא בזוג שאינם מבני עדות ספרד אשר קיבלו עליהם ועל בניהם את כל דברי מר"ן השו"ע וככל היוצא מפיו יעשה. דהנה מוהר"י חזן ביחוה דעת (ח"א חאבה"ע סי' יח) העלה ברוח מבינתו שהיות והבעל הינו מוחזק בכתובה הרי שיכול הוא לטעון קי"ל כדעת השלט"ג דאין צריך להתרות שתפסיד הכתובה. אך מו"ר אביר הרועים מרן הראש"ל הגרע"י שליט"א [זצ"ל] העיר עליו בהסכמתו (שם אות ד) שהרי מר"ן בשו"ע (סי' קטו סעי' י) כתב במפורש 'שהעוברת על דת והתרו בה תחילה ואמרו אם תעברי תפסידי כתובתיך הפסידה כתובתה', ואף שהכנה"ג (הגה"ט אות יב) כתב בשם המהרח"ש שהבעל יכול לומר קי"ל כשלט"ג זה דווקא לדידהו שתופסים דגל הקי"ל נגד מר"ן, אך לדידן שאין לומר קי"ל נגד מר"ן בעינן שיתרה בה שתפסיד כתובתה, וכתב שכן העלה גם בשו"ת שערי רחמים פרנקו (ח"ב חאבה"ע סי' יב דף מט ע"ב) דלדידן בני א"י ההולכים אחר הוראות מר"ן לא הפסידה כתובתה עד שיתרו בה בפירוש שאם תעבור תפסיד כתובתה".

והביאו שיטות נוספות בכך: "וכ"כ הציץ אליעזר (חכ"ב סי' פג) דמאחר שמר"ן כתב כן בשולחנו הטהור הרי שא"א לומר קים לי נגד פסק השו"ע וכמו"ש כן להדיא בשו"ת שערי רחמים, וכן מתבאר בתשו' נודע ביהודה תניינא (חאה"ע סי' כ"ו) שאף במשמשתו נדה צריכה התראה, וכן בשו"ת אור נעלם (חאה"ע סי' ו). ואף שבשו"ת תרומת הדשן (סימן רסב) מצדד דאפשר שברגילה לעשות כן א"צ התראה, מ"מ דעת כל האחרונים שאף ברגילה צריכה התראה וכמדמוכח בב"י ס" קט"ו ובדרכי משה, וכ"כ החלקת מחוקק והבית שמואל וכן העלה בשו"ת שערי רחמים (ח"א חאה"ע סי' א) ושאף התה"ד לא כ"כ אלא בכגון נידונו שם שהיתה שם פריצות".

כך שרבו השיטות שיש צורך בהתראה מפורשת לאשה שעלולה להפסיד כתותה, כדי להפסידה כתובתה בעוברת על דת, לפחות למי שקיבל עליו את הוראות השו"ע.

נז. רק הבעל התרה בה, ולא בית הדין (ודין התראה בעדים ולא בבית הדין)

בשו"ת ב"ח החדשות (סימן פד) כתב: "ובענין שהעידו עדים שהודתה האשה בפניהם בדרך הודאה גמורה בבכי' ודמעת' על לחי' ובפני בעלה ששמשתו נדה אחר שהתרה בה בעל בינה לבינו, דבר זה צריך לבאר היטב ולדקדק בו אם תועיל הודאה זו שתהא בכלל עוברת על דת כי יש מקום לומר אין אדם משים עצמו רשע ובפ' המדיר קאמרי בגמרא משמשתו נדה ה"ד אי דידע בה נפרש אי דלא ידע נסמוך עלי' כו' ל"צ דא"ל פלוני חכם טיהר לי את הדם ואזל שאלי' ואשתכח שקרא כו'".

וראו שו"ת חוט המשולש (חלק ג סימן ו) שכתב: "ע"כ נראה לפענ"ד דהרמב"ם ודאי לא חשש לדברי ר"ח מסורא. או שהי' גירסתו כגירסת השאילתות הנ"ל. ודברי הרמב"ם (בפ' כ"ד מה' אישות) נובעים מסוגיא דסוטה (ד' כ"ה ע"א) שרצה הש"ס לפשוט דעוברת על דת צריכה התראה לענין כתובה מהך דארוסה ושומרת יבם דקינא למאי. ומתרץ אביי לא לאוסרה עליו אלמא דבקינא לה ונסתרה הוי עוברת על דת ובזה ודאי אין חילוק אם עפ"י עדים או עפ"י עצמו כיון דרק בהתראה תליא מלתא. אבל זה פשוט בעיני שדין עוברת על דת לא שייך אלא אם ראה אותה שנסתרה כבר פ"א במזיד ומתרה אותה שלא תעשה כן ואם עברה נעשה עוברת על דת לענין שתהא אסורה עליו מדרבנן ולהפסידה כתובתה".

וראו אף שו"ת יביע אומר (חלק ג - אה"ע סימן כא) שכתב כך: "שזה דבר פשוט שאם בעל כזה בא בטענה כזו לפני ב"ד ומבקש שאשתו תלך בצניעות כפי הדין, ומתרה בה בפני ב"ד שאם תעבור על דבריו יוכל לגרשה בעל כרחה בלי כתובה, כדין המפורסם בסי' קטו ס"ג, ועברה על ההתראה, ודאי דדנים בה כפי התנאי וההתראה, שהיא הפסידה אנפשה. אבל אין זה משום שמתייחסת שעברה על דת, מכיון דלא משמע להו לאינשי איסורא. וכמ"ש כיו"ב הגרעק"א בתשו' גבי מגלח זקנו בתער בזה"ז שאינו נפסל לעדות. והובא בדברינו (שם אות ד). דמשוג עוברת על דת במובנו הפשוט היינו שיודעת שמצד הדת הוא אסור ובכ"ז היא עוברת עליו בשאט נפש במזיד אחרי ההתראה וכו'. שזהו דבר פשוט שאם בא לפנינו אדם יר"ש שטוען על אשתו שהיא עוברת על דת, ומשוכנעים בצדקת דבריו, והתרה בה בפני ב"ד, ועברה על התראתו, שבודאי דדנים בה כפי התנאי וההתראה והפסידה כתובתה, מה הוכח יוכיח בישכיל עבדי ח"ה (חאו"ח סי' נה) הנ"ל, מענין זה, שיש חילוק בין הזמנים, ונסתייע מאוסף פסקי דין שגם ענין הפריצות תלוי כפי העת והזמן. והלא גם בזה"ז אם הבעל טוען כן בתום לב, מקבלים דבריו לגרשה מבלי כתובה, כשראשה פרוע וכיו"ב. ועוד לכאורה דבריו מרפסן איגרי, שאחר שהודה כאמור, סיים: וכל דברינו שם בסתם בנ"א הבאים בטענת עוברת על דת וכו', ומשמע אפי' הבעל חרד לדבר ה' ומהנקדנין שתופסין על כך, (וכדאמרינן בסוטה ג אין אדם מקנא אא"כ נכנסה בו רוח טהרה). שהרי סיים אח"כ ובפרט אם הבעל לא מהנקדנין כ"כ. והוא תימה, שכיון שהבעל ירא וחרד למה לא נתחשב בטענתו שהיא נכונה ע"פ הדין, מפני שלהמון לא נראה דבר זה כפריצות, והלא הוא עצמו כ' בראש דבריו, שפשוט הדבר שעושים בה משפט כתוב בכה"ג. וכנראה שרוצה לחלק בין התרו בה בב"ד, להתרו בה בפני עדים, ואם זוהי כוונתו, אין אלו אלא דברי נביאות. דמאן פלג לן בהכי. והרי אין התראה אלא בעדים, וכמבואר בכל הפוסקים. וכן מבואר להדיא במאירי (סוטה כה) דהתראה בין בב"ד בין בעדים. ע"ש".

באשר להתראה בפני עדים ולא בפני בית דין, עי' עוד שם (שו"ת יביע אומר חלק ג - אה"ע סימן כא) שכתב: "מה שהעיר שכנראה כוונתי לחלק בין התרו בה בפני ב"ד או בעדים, איני יודע איפה מצא בדברי חילוק זה, והלא שם ציינתי למ"ש בסי' קטו ס"ג, ושם מבואר דהתראה היא בפני עדים. ופשוט שזה שכתבתי בראש דברי בפני ב"ד לאו דוקא הוא, אלא משום דעסיקנא בבא לקבול עליה בפני ב"ד כתבתי שהתרה בה שם. ומה שהעיר עמש"כ שאין זה מטעם שמתייחסת לעוברת על דת וכו', דא"כ מאיזה טעם הפסידה כתובתה וכו'".

וראו אף אוסף פסקי דין של הרבנות הראשית לא"י (עמוד קכז) באשר להאשמות הבעל שאינן נחשבות להתראה: "(ב) לו אפילו היינו מקבלים את ההנחה, כי בהתנהגותה של האשה יש בה משום מעשה פריצות ועוברת על דת יהודית, הרי גם אז לא היינו יכולים לדון אותה מדין עוברת

על דת יהודית ולהוציאה בעל כרחה, מכיון ולא היתה כאן התראה, וקיימא לן כי עוברת על דת יהודית יוצאת בלא כתובה רק אם התרה בה לפני כן ועברה על התראתו (אבן העזר, סימן קט"ו, סעיף ד', ובחלקת מחוקק שם). בנידון דידן לא היתה התראה, ההאשמות של הבעל, שנאמרו לאשה בכעס ומתוך השמצה בקשר עם לעז על התנהגותה לשעבר, אינן יכולות להחשב כהתראה על התנהגותה של האשה להבא".

באשר להתראת הבעל שלא בפני עדים, ראו אף פסקי דין רבניים (חלק ב עמוד 240) שכתבו: "מסקנות וכו' ד. (א) עוברת על דת אינה מפסידה כתובתה אלא רק לאחר התראה בפני עדים ולאחר שעדים יעידו שעברה על ההתראה. (ב) במקרה שלפנינו, אם כי אין עדות מספקת לכיעור, יש עדות מספקת לעשותה עוברת על דת, אבל מכיון שהבעל לא התרה בה בפני עדים והיא מכחישה את דברי הבעל, היא יכולה להישבע ולקבל כתובתה".

נח. באיסור ברור לכל ומפורסם, אין צורך בהתראה כדי להפסיד כתובה בעוברת על דת

בענין זה, עי' שו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא, אה"ע סימן קנט) שכתב: "ולא עוד אלא שאני מסופק אם צריכה התראה כלל, ואף דאמרינן בסוטה דף כ"ה ע"א איבעיא להו עוברת על דת צריכה התראה להפסידה כתובתה וכו' ת"ש ארוסה וכו' אמר אביי לא נאסרה עליו יעו"ש, א"כ משמע דאף לאסרה צריכה התראה. נראה דהיינו לאסרה עליו ע"כ אבל לענין שיהיה מצוה לגרשה א"צ התראה כי אם במקום שיש לתלות שאינה יודעת שיש איסור בדבר אבל בדבר מכוער ומפורסם כזה לא בעי התראה. והרי שם בגמרא אמרו איבעיא להו עוברת על דת ורצה הבעל לקיימה מקיימה או אינו מקיימה וכו' ת"ש ואלו שב"ד מקנין להן וכו' ואי אמרת רצה הבעל לקיימה מקיימה עבדי ב"ד מידי דדילמא לא ניחא ליה וכו' ומזה מוכח שאם אינו רשאי לקיימה אינה צריכה אפי' התראה דאי אמרת צריכה התראה אכתי קשה עבדי ב"ד מידי דדלמא לא ניחא לבעל אלא ודאי שאף בלי התראה אינו רשאי לקיימה ואף דדחי אח"כ סתמא דמלתא וכו' מ"מ עכ"פ לענין שיהיה מצוה לגרשה לא צריכא התראה ועכ"פ זו שהיתה לה התראה מב"ד ולענין התראה ודאי דמועיל מהב"ד כמו מהבעל וא"כ ודאי שמצוה לגרשה ואין בזה חר"ג כלל וא"כ ודאי שיכול הבעל לומר שמאמינה. ומעתה אם האמינה פעם אחת ואמר בפני ב"ד שמאמינה שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא. ולפי שהלשון הודית שכתבתם אינו הכרחי כלל לכן לפ"מ שהגיד הבעל בפניכם אם אמר שהודית בפניו ואמר ג"כ שהוא האמין לדבריה שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא ונאסרה עליו. אמנם לענין חיוב הכתובה תליא באשלי רברבי ועיין בסי' קט"ו בב"ש ס"ק י"ז. ולהיותי כעת בכפר ואין לי ספרים לעיין בהם לכן קצרתי. ובזה שלום, דברי הדורש שלומם".

בענין זה, ראו פתחי תשובה (סימן קטו ס"ק יא), שבמעשה ידוע לאיסור, אין צריך התראה. ועיין גם בדברי הגר"א (שם ס"ק יב) לגבי אישה שהייתה רגילה לעשות מעשים שידועים באיסורם.

ברם, ראו אף שו"ת דברי חיים (אבן העזר חלק א סימן מט) שכתב: "אך באמת זה אינו דזה ברור דאין התראה להבחין אם היא יודעת האיסור דהא ודאי כל הנשים יודעות שנדה אסורה ובודאי דהבעיא בגמרא [שם] אי עוברת על דת בעי התראה לא משום שיכולה לומר שוגגת הייתי דבודאי היכי דמצינו לומר שלא היתה בקיאה בדין לא אבעיא ליה כלל ופשיטא שצריך התראה וכבר האריך לברר זאת בתשו' מעיל צדקה סי' ס"א ורק עיקר האבעיא היה גם אם יודעת מהאיסור ורק כיון שלא התרו בה אינה מפסדת כתובתה ולכן באמת דעת רוב הפוסקים ראשונים ואחרונים (ס"ל) שצריך להתרות בה שתפסיד כתובתה אם תעבור כמבואר בשו"ע [שם] והטעם דילמא אם יתרו בה תחזור".

כאמור, ישנם דברים שאין צריך להתרות עליהם כדי להחשיבה כ"עוברת על דת". ועי' בפסקי דין רבניים כרך א (עמודים 335-336) שכתבו כך: "יתר על כן יש לומר, שבנדון דידן היא גם יוצאת בלא כתובה, והגם שעוברת על דת לא מפסידה כתובתה אלא לאחר התראה כנפסק בשו"ע אה"ע סימן קטו ס"ד, ובמקרה אשר לפנינו הלא לא התרו בה. אמנם בפתחי תשובה שם סקי"א הביא משו"ת שבות יעקב שכתב דאפילו נימא דכל עוברת על דת צריכה התראה, מכל מקום משמשתו נדה שהוא דבר הידוע לכל הנשים, אפילו שהיא עם הארץ גמורה, מכל מקום בשעת נישואין

לומדים עמם קרובים ושכנים כיצד תיזהר בנדתה, שוב אינה צריכה התראה אחרת בשעת מעשה וכו', אע"ג דבתשובת הרשב"א סי' תק"ס משמע דגם במשמשתו נדה בעי התראה, היינו דאזיל לשיטתו שם שפסק דבעי התראה לומר לה שתפסיד כתובתה, וכל שלא אמר לה כן הוי כלא התרה בה, אבל לפי הסכמת האחרונים כדעת הריא"ז בש"ג וכן משמע בב"ש וכ"כ בתשובת מהרח"ש דא"צ לומר לה כן, הרי דהתראה בזו רק הודעה שתזהר בנדותה, וזה הכל יודעים וא"צ התראה עוד יותר. וא"כ גם במקרה דידן שדבר ידוע הוא שמעשה כזה של שפיכת נוזל חריף על הבעל הוא מעשה פלילי ועבירה חמורה, אינה צריכה התראה על זה והיא יוצאת בלא כתובה גם בלא התראה".

וראו אף פסקי דין רבניים (כרך ג עמוד 270): "והנה מדברי הרמב"ם הנ"ל, מוכח כדעת שבות יעקב (הו"ד בפתחי תשובה אה"ע סי' קט"ו סקי"א) דאפילו כל עוברת על דת צריכה התראה להפסיד כתובתה, אבל במשמשתו נדה, שהוא דבר הידוע לכל הנשים, אינה צריכה התראה עיי"ש. שהרי בנדון הרמב"ם הבעל לא התרה בה, ואדרבה ידע ושתק ומ"מ הפסידה כתובתה. וא"כ ה"ה יש לומר באשה נשואה שמתייחדת באופן קבוע עם גבר זר בזמן שבעלה במדינה אחרת, שדינה כעוברת על דת להפסיד כתובתה גם בלא התראה, שהרי איסור זה ידוע לכל הנשים והיא כמותרה ועומדת. ועיי' בחלקת מחוקק סי' קט"ו ס"ק י"ח, דבעוברת על דת, אם הבעל מחל לה ורוצה לקיימה, שצריך לכתוב לה כתובה אחרת, דכתובה ראשונה נמחל שעבודה בשעה שעברה על התראתו. ומדברי הרמב"ם הנ"ל נראה, שאפילו בשעה שעברה על דת מחל לה הבעל הפסידה כתובתה (ועי' בשו"ת הב"ח החדשות סי' פ"ד, עיי"ש) וכל שכן כשלא ידוע לנו אם הבעל מקפיד או לא, שדינה כעוברת על דת".

וראו אף פס"ד בבית הדין הגדול (תיק 854682/1). בנידון שהיה לפניהם התעורר חשד כי האשה בוגדת בעלה, מחמת ריבוי מסרונים ששלחה לאדם זר, וכן האשה הסכימה לתביעת הבעל לגירושין. וראה שם עוד נימוקיו ושיטתו של הג"ר יצחק אלמליח שליט"א שחילק את דבריו לשני חלקים שונים; דיון בשאלת החשש לכיעור ודיון בשאלת מורדים זה בזה, וכך כתב בתוך דבריו: "דברים אלו עולים, על פניהם, לכלל מצב של עוברת על דת יהודית, ובעניין זה נותן הדין כי האישה מפסידה כתובה. אכן על דרך הכלל יש צורך בהתראה טרם שתאבד כתובה. אלא שבמקרים בהם ברור לכולי עלמא כי מדובר במעשים החורגים מהתנהגות תקינה, יש מקום לפסוק איבוד כתובה גם ללא התראה – עיין בפתחי תשובה בסימן קטו ס"ק יא, ועיין גם בדברי הגר"א בסימן שם ס"ק יב לגבי אישה שהייתה רגילה לעשות מעשים שהינם בגדר עוברת על דת".

באשר לכך, ראו אף פס"ד ב"ד הגדול תיק 812600/1 מתוך נימוקי הגר"צ אלגרבלי שליט"א שכתב בתוך דבריו: "ונראה גם מהתמליל וסמיכותו למועד הגשת התלונות שהמשיבה חרשה מחשבות אוון ומזימות להפיל הבעל בפח יוקשים בתלונות שווא שגם לו יהיה שנגררה לכך כתוצאה מעזיבתו של הבעל מכל מכל היא תגובתה לא מידתית וכיום נעולה הדלת בפניו אפשרות לשלום בית ויש לראותם כמורדים אחד בשני. לצדדים, כלומר מצד הבעל מצד נחישותו שלא לחזור לשלום בית ומצד האשה מצד נעילת הדלת בפניו לחזור על רקע האיומים הכוזבים".

והוסיף באשר לאי חובת התראה במקרה חמור שידועה לכל חומרתו: "אשר לכתובה ותוספתה יש להפסידה הנ"ל לאור המעשה החמור של הגשת תלונות שווא ואפ' שלא הייתה התראה, מכל מקום חומרתה של הגשת תלונות שווא ידועה לכל ואין צורך בהתראה ואין לדמות נידונינו לדין גיזמה על בעלה להורגו (המובא באבן העזר סי' קט"ו בהגהה) שיש צורך התראה שהמדובר שם בגזמה ולא עשתה שום מעשה משא"כ בנידונינו שהאשה הגישה בפועל תלונות שווא במשטרה והגם שהמדובר בתגובת לוואי מ"מ היא לא מידתית וכן נראה שהריב ומדון שהיה מנת חלקם של הצדדים האשה לא טמנה ידה בצלחת בריבים שביניהם וחשדותיה נגד הבעל גרמו לבעל לעזוב הבית באופן שהמצב כפי המתואר לא איפשר לבעל להמשיך להתגורר עם האשה בכפיפה אחת ויש להפסידה כתובתה וכן כנימוק נוסף להפסד כתובה יש להוכיח מדין משיאתו שם רע בשכניו שמפסידה כתובתה, וק"ו בנידונינו שבתלונה שווא על הטרדה מינית, גרמה לו בושת פנים ברשויות. ובעקבות הפרסום ברשויות מתפרסם אצל אחרים בבחינת אוזניים לכותל ועיין

במהריק"ש סי' קט"ז בנושא אישה שקנתה סם רעיל וגמרה בדעתה להאכילו לבעלה ולא יצא זממה שיש להפסידה כתובתה ללא התראה. וכן עיין בספר גינת ורדים חלק אבן העזר כלל ד' סי' א' בנידון אשה שעושה כשפים לבעלה ומשקה אותו משקה העשוי משחיקת אבן מסויימת שסגולתה למצוא חן וחסד בפניו והבעל נפל למשכב וחלה כתוצאה מכך שיש להפסידה כתובתה אם תמשיך בכך מאחר ועל העבר אי אפשר להפסידה כתובה היות והייתה לה כוונה טובה משא"כ להבא וזאת אפ' ללא התראה כפי שעולה מתשובת מהרקי"ש הנ"ל ודון מיניה ואוקי באתרין שכל שהמעשה חמור יש להפסיד האשה ללא התראה".

כך שבמקרם חמורים, כשהאיסור והבעיה ידועים לכל, אין צורך בהתראה כדי להפסיד לאשה את כתובתה.

נט. ברגילה בכך, האם צריכה התראה

באשר לכך, ראו רמ"א (ס' קטו סעיף ד) שכתב בתוך הדברים אודות עוברת על דת: "ורגילה בכך" (דין הרשב"א).

וראו בית שמואל שם (ס"ק יא) המחלק בין מקרים בכך. וראו פתחי תשובה שם (ס"ק י) שביאר את כוונת הרמ"א: "ולייישב דברי הרמ"א וכו' מפני שהגיה לקמן דעוברת ע"ד יוכל לגרש בע"כ, וזה אפי' בלא התראה וכו' לזה הוציא מהרשב"א דלא מיקריא עוברת בלא התראה אלא ברגילה לזה".

וכן מביא שם בפת"ש מרע"א בסימן קא שכתב: "דמדברי רוב הראשונים לכאורה סייעתא גדולה להרמ"א דבאינה רגילה ליכא מצוה ואינו יכול לגרשה בע"כ וכו'".

בענין זה, עי' שו"ת יביע אומר (חלק ג - אה"ע סימן כא): "(ב) אמנם היה נראה דרב המרחק בין נידונינו לנידון הרמב"ם והרדב"ז הנ"ל, דהתם גבי עליה לא"י הכל תלוי בכוונת הבעל, אם רוצה לעלות באמת ובתמים לשם מצות יישוב א"י, או לאו, וכל שלא האמינוהו שמתכוין לשם מצוה, לא הפסידה האשה כתובתה. אבל כאן הואיל וגם האשה מודה שהיא עוברת על דת, אלא שטוענת דסבר וקביל, כבר הפסידה כתובתה, לדעת האומרים שאם היא רגילה בכך א"צ התראה. שאין דבר זה תלוי בקפידת הבעל. וכמ"ש הרמב"ם (פכ"ד מה' אישות הט"ז) וז"ל, עוברת על דת וכו' אין כופין את הבעל להוציא, אלא אם רצה לא יוציא. ואע"פ שלא הוציא אין לה כתובה, שהכתובה תקנת חכמים היא, כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה, ולא הקפידו אלא על בנות ישראל הצנועות, אבל אלו הפרוצות אין להן תקנה זו, אלא תהא קלה בעיניו להוציאה. עכ"ל. וכ"ה בטור א"ה (סי' קטו). ועיין עוד בחלקת מחוקק (שם ס"ק יח) שאפי' חזרה בתשו' ומתנהגת בצניעות, צריך לכתוב לה כתובה אחרת, ואסור לדור עמה בלי כתובה. ע"ש. ברם אשכחן דהריטב"א בכתובות (עב) סוף ד"ה מתני', כתב על לשון הרמב"ם הנ"ל ורוב רבותי חולקין עליו בזה. עכ"ל. וכ"ה בשטה /בשיטה/ מקובצת שם. ולפ"ז גם בעוברת ע"ד הכל תלוי בקפידת הבעל, וכשאינו מקפיד ורוצה לקיימה יש לה כתובה. ומכיון שאין אנו מאמינים לו שהוא מקפיד על כך, כיון שלא טען כן אלא מתוך מריבה, שפיר י"ל דאינה מפסידה כתובתה. וכנידון תשו' הרמב"ם הנ"ל. ומכ"ש שי"ל דבזה"ז דנפישא חוצפא ופריצותא בעוה"ר, ורוב הנשים בעוה"ר הולכות פרועי ראש וחשופי זרועות, ונעשה הדבר כהיתר, (וישנן נשים רבות שעושות כן אך ורק ע"פ דרישת בעליהן.) י"ל דלכ"ע בעינן התראה להפסידה כתובתה, להבחין בין שוגגת ואומרת מותר למזידה. ואפי' היתה רגילה לעבור על דת אינה מפסידה כתובתה בלי התראה. וכדעת מרן הב"י והרמ"א וסיעתם. ויבואר עוד להלן (אות יג). בס"ד. אולם הא ודאי שבכדי שלא תמשיך האשה לעבור על דת לצאת לשוק וראשה פרוע וזרועותיה מגולות, ונשענת על קנה רצוץ וטענת סרק דסבר וקביל, יש לאיים עליה ולהתרות בה שאם לא תתנהג מכאן ולהבא בצניעות כבנות ישראל הכשרות, בית הדין יסיק מסקנות מתאימות ביחס לכתובתה. וכעין מ"ש בשו"ת הרמב"ם (סי' קצג), בדין אשה שלא היתה טובלת לנדתה, ובעלה היה יודע ושותק, שאין לה כתובה, בכדי שלא יהיה חוטא נשכר. ואע"פ שגם הוא חוטא נשכר שנפטר מלפרוע כתובתה, מניעת פריעת כתובתה לא נקרא שכר, כיון שלא קבל ממנה כלום. ומ"מ ראוי לב"ד לייסר אותם לקחת המאוחר ולחלקו לעניים דרך קנס, כדי שלא יהיה חוטא נשכר גם הוא. ע"כ. (וע"ע בשו"ת הרמב"ם שם (סי' קצד). ע"ש.) וכן הובא בתשו'

הרדב"ז ח"א (סי' צ). וע"ע בשו"ת האלף לך שלמה (חאה"ע סי' קכ). ע"ש. ובנ"ד שאינו חוטא בעצמו כשהיא עוברת על דת, י"ל שמעמידין הדבר על קו הדין, להפסידה כתובתה אם תעבור מכאן ולהבא על התראת בית הדין וע' להלן (בסמוך אות ג. וכן באות יט). ודו"ק".

וראו אף פד"ר משפטי שאול (סימן ה) שכתב בכך (בהגרדרת הרגילות): "אכן גם בגדר עוברת ע"ד שניתן לגרשה בע"כ, ברמ"א וכו', ואפי' לפי הב"ש שם (ס"ק י"א) שפקפק במה שלמד הרמ"א הלכה זו מהרשב"א ומבאר דברי הרשב"א שהם רק בעשתה מחמת כעס, נימוק זה שייך גם בני"ד שהרי ג"כ עשתה זאת לאחר שיצאה מבית בעלה, וניתן ג"כ להסביר זאת בדרך של מעשה הקנטה. אלא שבנימוקי א' מכב' הדיינים שצורף לפס"ד רוצה לומר שכיון שרקדה במשך הנשף כמה וכמה פעמים יש לראות בזה הגדר של "רגילה בכך" (ואף להפסידה כתובתה בלי התראה). אך זה לא מסתבר כלל, שא"כ גם מעשה חד פעמי אפשר לחלקו לכמה וכמה מעשים, ומה שלא הפסיקה באמצע לא מגרע גרע. ואף לפ"מ דס"ל להב"מ דסגי בב' פעמים ועיקר לימודו של הב"מ הוא מהר"ן נדרים מ"ו (ד"ה אא"ב) עפ"י הירוש', ושם המדובר כשהי' הפסק רב ופעולות נפרדות לגמרי, אבל כל מה שנעשה בערב אחד באותו נשף אין מקום כלל לחלקו לפי ההפסקות לכמה פעמים. בפרט שעד אחד מאלה לא העיד אלא שראה שרקדה עם גבר זר, ולא העיד שרקדה אתו כל הערב (שא"כ הי' בזה הכחשה בדרישות, שהשני העיד שרקדה עם כמה גברים זרים) א"כ אין לנו אלא עד אחד בלבד על מספר ריקודים, ואילו השני לא העיד אלא על פעם אחת בלבד".

בענין זה, עי' אף פסקי דין רבניים (כרך ג מעמוד 348) שכתבו: "ב. בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תקע"א (מובא גם בב"י בטור אה"ע סי' קט"ו), מבאר שלא אמרו בכל כהא גוונא לדונה כעוברת על דת יהודית, אלא ברגילה בכך, אבל אם גלתה ופרעה ראשה באקראי או שדברה עם הבחורים פעם אחת דרך מקרה, ודאי לא הפסידה כתובתה, וזה ששנו במשנתנו יוצאה וראשה פרוע וטווה בשוק. ודברי הרשב"א אלה נפסקו להלכה, גם ברמ"א אה"ע בסי' קט"ו סעיף ד', ועיין מה שהאריכו בדברי הח"מ הב"ש והגר"א ובהפוסקים שהובאו בפ"ת סק"י, וכן עיין מה שהאריך בזה בספר שו"ת שערי רחמים חאה"ע סי' י"ב, עיי"ש. ובלא התרה בה כו"ע מודים לכך דבכה"ג לא רק שלא הפסידה כתובתה אלא גם ליכא שום מצוה לגרשה. ובנידוננו כאמור לא קדמה שום התראה לכך והיה זה רק באקראי".

ס. עוברת על דת שחזרה בתשובה

באשר לכך, עי' שו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא - אה"ע סימן א ד"ה אחרי דש"ה), שכתב: "אבל כוונת מהרמ"פ לענ"ד הוא משום דעוברת על דת וכל זמן שהיא עוברת על דת מצוה לגרשה. אבל בודאי אם חזרה למוטב ונוהגת אח"כ בכשרות שוב מותר לקיימה ואין שום מצוה לגרשה כדמוכח מדברי האחרונים בסימן קט"ו בח"מ ס"ק י"ח ובב"ש ס"ק י"ט".

וראו אף שו"ת חתם סופר (חלק ג, אה"ע א, סימן קמח ד"ה ומ"ש מעלתו שכתב: "ומ"ש מעלתו דהוה עוברת על דת אחר התראה כיון שנאמר לה מפי הרב שאם אמת שהיא מעוברת אסורה לבעלה ולא הודית ולפי דעתו אם יש עדים כשרים המעידים על התראת הרב תפסיד כתובה ותוס' (ומ"מ מה שהכניסה לא תפסיד) לא נלע"ד דלא מיקרי עוברת על דת אלא במה שעתידה להכשיל לבעלה לעתיד אבל אם לא תכשילהו עוד לעולם לא, ותדע דהרי בכתובת /בכתובות/ ע"ב ע"א תני' הי' ר"י אומר היודע באשתו שאינה קוצה לו חלה יחזור ויפריש אחרי' פירש"י לא תוציא כי יש לו תקנה ות"ק סבר אין אדם דר עם נחש בכפיפה א' ומסיק שם דלמא מיקרי ואכיל משמע דאי לאו דאיכא למיחש דמיקרי ואכיל לא הי' צריך להוציאה אע"ג דעברה אחר התראה מ"מ לא הי' מוציאה ואם כן הכא ליכא למיחש שתכשילהו עוד באיסור מעוברת חברו לעולם אינה מוציאה אפי' אחר התראה".

בעני זה, ראו אף פד"ר (חלק ד עמוד 362) שכתבו: "מ"מ במקרה והבעל ידע מהתנהגות אשתו שעברה על דת יהודית והמשיך לחיות אתה ימים ושנים. אין בידו לבוא עכשיו ולגלגל עליה את הראשונות כי הרי נראה שלא משום שלבו נוקפו בא לדרוש את הגט וכו', ועי' נובי"ק אה"ע סי' א' בעוברת ע"ד וחזרה למוטב ונוהגת בכשרות אין שום מצוה לגרשה וחל עליו חדרגמ"ה. וכ"כ

בשו"ת רבינו משולם איגרא אה"ע סי' ס"א באשה העוברת עד"י, כגון משחקת עם בחורים וכיוצ"ב, אם אין הבעל מוציאה והיא מתנהגת מכאן ואילך בסדר ליכא מצוה כלל להוציאה ובודאי איכא חדר"ג שלא להוציאה בע"כ. ומסתברא במקרה והבעל הוכיח בעדים שאשתו עברה לפני כמה שנים על דת יהודית וכל הזמן המשיך לחיות אתה בשלום, בידעו מהתנהגותה של אשתו בעבר, אין הבעל יכול עכשיו לדרוש לחייב את אשתו בקבלת גט על יסוד טענות גרידא. ולא מפיו אנו חיין, ועליו להוכיח בעדים שאשתו חזרה על התנהגותה הרעה".

בענין זה, עי' אף פד"ר משפטי שאול (סימן ה), שכתב: "ויש להוסיף עוד עפ"י מש"כ בדובב מישרים (ס' קכ"ד אות ב') ומציין גם לשו"ת תשורת ש"י (סי' ר"ד) דמאחר דהא דיכול לגרש בע"כ בעוברת ע"ד הוא מצד החשש שמא תזנה, אם עשתה תשובה אינו יכול לגרשה בע"כ. א"כ בני"ד שהיא מכחישה עדותם של העדים הרי עכ"פ אין זה גרוע מהצהרה שאין בדעתה לחזור על מעשים מעין אלה, א"כ החשש להבא אינו קיים גם אם עשתה מעשה שטות בעבר".

בענין עוברת ע"ד שחזרה בתשובה, עי' גם שורת הדין (כרך ט, עמוד קנו).

סא. עוברת על דת בשוגג

מובא בראשונים ובאחרונים שעוברת על דת בשוגג, אינה בכלל דין זה.

באשר לכך, ראו תשובות מיימוניות (נשים סימן טז, להלכות אישות פכ"ה ופכ"ד) שכתב: "ואינה נקראת עוברת על דת להפסיד כתובתה אלא במתכוונת לעבור דומיא דראשה פרוע ומשמשתו נדה ומאכילתו שאינו מעושר (כתובות עב, א)".

וראו אף שו"ת הרשב"א (חלק א סימן תתסה): "שוב חזרו ושאלו וזה לשונו. ראובן הביא עדים בפנינו שעברה על החרם וגם היא הביאה עדים שעבר על החרם. והנה פסקנו שאינה נקראת עוברת על דת אחר שהוא עבר על החרם. דמוריא ואמר' מאחר שהוא עובר גם אנכי אעבור. ואינה נקראת עוברת על דת להפסידה כתובתה אלא כשמתכוונת לעבור דומיא דראשה פרוע ומשמשתו נדה ומאכילתו שאינו מעושר".

וכן בשו"ת בעלי התוספות (סימן קכז ד"ה תשו' ה"ר): "על הנשים שהמירו מאימת מות, וכשמצאו המלטה חזרו וכו', והנראה לי כתבתי, אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל. וכתב ה"ר אברהם הלוי, אע"פ שבתשובת הגאונים אסרו משומדות לבעליהן, הני מילי מדעתן, אבל אילו שבאונס, ומסתכנין בעצמן לשוב, נראה דאפילו עוברת על דת לא מיקרו, דלא גמירי כל נשי דתהרג ואל תעבור. וכיון דכל שעתא דעתן לשוב, מנטרן נפשייהו. וכתב ה"ר יואל אע"פ דע"ז תהרג ואל תעבור, הא פלוגתא דאביי ורבא גבי העובד ע"ז מיראה דפטר רבא דלא קבליה עליה כאלוה וכו', ונראה דאין לאסור אנוסה על בעלה, דאין לדמותה לנחבשה, ומנטרה נפשה, כיון שעושה רק מיראה".

ואף בשו"ת מהרי"ל החדשות (סימן רא ד"ה ואינה בכלל) כתב: "ואינה בכלל נודרת ואינה מקיימת דבניה מתים וכו', ועוד דנהי שבועה וחרם [חטא] גדול הוא אפילו בשוגג [מ"מ] אינה בכלל עוברת על דת, דאי טעתה ושגגה השתא לא תוסיף עוד".

וראו אף שפת אמת (סוטה דף כד ע"א): "במל"מ פ"ב [מסוטה הלכה א'] הקשה באינו רוצה להשקותה למה נוטלת כתובה, מאי שנא מכל עוברת על דת, ונדחק לחדש טעם עוברת על דת מחשש זנות ואין נראה כן. ויותר י"ל דבקינא לה ונסתרה בפרט עם זה, לא הוי כעוברת על דת, או משום דהקניטה ולהכעיסו עשתה, או די"ל דעשתה שתלד בריוח כשתצא נקי', הגם דאסור לעשות כן מכל מקום אפשר דלא הוי ככל עוברת על דת. ועיקר נראה, דלכולי עלמא עוברת על דת צריך שתדע שהוא איסור, וקינוי דבעל הוא רק שגוזר עלי' כן, וי"ל בשגגה שמותרת מצד הדין".

וראו אף תשובת מעיל צדקה (מובאת בפת"ש אבה"ע סימן קטו ס"ק יא), אודות אשה ששמשה נידה בימי עיבורה וטענה שלא ידעה שיש טומאה לאשה גם בימי עיבורה, ודן האם היא עוברת על דת. והסיק שלא ניתן לגרשה בע"כ, משום שאשה זו היא כ"אומר מותר", ואפילו שוגגת אינה

נקראת, משום שאפשר להאמין שכך אכן סברה באמת (למרות שידעה מאיסור נידה), שהרי הרבה נשים טועות בכך.

כך שעוברת על דת בשוגג, אינה בכלל דין זה.

סב. עוברת על דת מחמת כעס או מחמת שטות

בענין מעשה שאדם עושה מתוך כעס או צער, האם מהני, עי׳ שורת הדין כרך יא מקורות לכך.

באשר לעוברת על דת, עי׳ בשו״ת הרשב״א ח״א סי׳ תקע״א (מובא גם בב״י בטור אה״ע סי׳ קט״ו), המבאר שלא אמרו בכהאי גוונא לדונה כעוברת על דת יהודית, וכתב: ״עוד שבשעת הכעס היה, ובשעת הכעס הרי היא כשוטה ואין השם ומצותיו כנגדו באותה שעה, כמו שאמרו בנדרים שהכועס אפילו שכינה אין חשובה כנגדו״.

ועי׳ בית שמואל (ס״ק יא) על הרמ״א אבה״ע (סימן קטו) שהביא את דין הרשב״א בכך.

וראו שו״ת ציץ אליעזר (חלק ז סימן מח - קונ׳ אורחות המשפטים אות ג) שכתב: ״הרשב״א שם בתשובה משמיענו עוד כלל בזה וכותב ועוד שבשעת הכעס היה ובשעת הכעס הרי היא כשוטה ואין השם ומצותיו כנגדו באותה שעה כמו שאמרו בנדרים שהכועס אפילו שכינה אין חשובה כנגדו, ור״ל, דאין דין עוברת על דת אלא כשעושה כן מחמת פריצות ובמגמה לעבור על הדת היהודית, אבל לא כשעשתה כן מחמת כעס ופתיות. וכן המאירי בחידושיו לכתובות ד׳ ע״ב, מדגיש לפרש דמראה זרועותיה דר״ל דרך חוצפה, וכן על מדברת עם כל אדם כותב ר״ל שמשחקת עמהם דרך חוצפה, והיינו שמתנהגת כן משום דבחציפות ניחא לה. ולפי״ז י״ל דבנידוננו אפילו אילו המקרה הזה היה נכון יש לדון שלא עשתה כן מחמת חציפות או פריצות אלא מחמת שטות ופתיות בלבד, דנוכחנו לדעת שהאשה יש בה ליקויים נפשיים וההתפתחות השכלית אצלה בלתי תקינה (ובהיות גם הבעל איננו מושלם לגמרי הוקם זה הבנין) וא״כ איננה בגדר של עוברת על דת יהודית, ועל הבעל מוטלת איפוא החובה לשומרה ולא להזניחה לנפשה ולחפש לו לעתים קרובות מקומות בילויים עד שעה מאוחרת בלילה, כפי שהעידו לפנינו על כך. הוא צריך לדעת את אשר בחר לו לפי התפתחותו גם הוא, ולשתות בעציצו״.

וראו אף פסקי דין רבניים (חלק ג עמוד 349) שכתבו: ״מלבד כל זאת, ישנם בנידוננו שלשה גורמים יסודיים השמים לאל את הטענה שיחשב הדבר כעוברת על דת יהודית שמצוה לגרשה ומפסדת כתובתה, והמה: א. הבעל לא התרה שום התראה קודמת על כך, ואחרי המקרה הזה שנודע לבעל מפי מר ד׳ לא נשנה הדבר יותר. והרי בשו״ע אה״ע סי׳ קט״ו סעי׳ ד׳, נפסק דצריכים עדים שהתרה בה תחילה ועברה על התראתו. ועיין בספר תפארת יעקב על אה״ע סי׳ קי״ט סעיפים ג - ד דמוכיח דבלא קדמה התראה לא רק דלא מפסידה כתובתה, אלא אין גם מצוה לגרשה, ע״ש. ב. בשו״ת הרשב״א ח״א סי׳ תקע״א (מובא גם בב״י בטור אה״ע סי׳ קט״ו), מבאר שלא אמרו בכל כהא גוונא לדונה כעוברת על דת יהודית, אלא ברגילה בכך, אבל אם גלתה ופרעה ראשה באקראי או שדברה עם הבחורים פעם אחת דרך מקרה, ודאי לא הפסידה כתובתה, וזה ששנו במשנתנו יוצאה וראשה פרוע וטווה בשוק. ודברי הרשב״א אלה נפסקו להלכה, גם ברמ״א (אה״ע) בסי׳ קט״ו סעיף ד׳, ועיין מה שהאריכו בדברי הח״מ הב״ש והגר״א ובהפוסקים שהובאו בפ״ת סק״י, וכן עיין מה שהאריך בזה בספר שו״ת שערי רחמים חאה״ע סי׳ י״ב, עיי״ש. ובלא התרה בה כו״ע מודים לכך דבכה״ג לא רק שלא הפסידה כתובתה אלא גם ליכא שום מצוה לגרשה. ובנידוננו כאמור לא קדמה שום התראה לכך והיה זה רק באקראי. ג. הרשב״א שם בתשובה משמיענו עוד כלל בזה וכותב: עוד שבשעת הכעס היה ובשעת הכעס הרי היא כשוטה ואין השם ומצותיו כנגדו באותה שעה, כמו שאמרו בנדרים שהכועס אפילו שכינה אין חשובה כנגדו, ור״ל דאין דין עוברת על דת אלא כשעושה כן מחמת פריצות ובמגמה לעבור על הדת היהודית, אבל לא כשעשתה כן מחמת כעס ופתיות. וכן המאירי בחידושיו לכתובות דף ע״ב, מדגיש לפרש דמראה זרועותיה, דרך חוצפה, וכן מדברת עם כל אדם, ר״ל שמשחקת עמהם דרך חוצפה, והיינו שמתנהגת כן משום דבחציפות ניחא לה, ולפי״ז י״ל דבנידוננו אפילו אילו המקרה

הזה היה נכון, יש לדון שלא עשתה כן מחמת חציפות או פריצות, אלא מחמת שטות ופתיות בלבד, כפי שנוכחנו בבירור שהאשה יש בה פיגורים פסיכולוגיים וההתפתחות השכלית אצלה בלתי תקינה, וא"כ אינה כלל בגדר של עוברת על דת יהודית, ועל הבעל מוטלת איפוא החובה לשומרה".

וראו אף פסקי דין רבניים (חלק ט עמוד 225) שכתבו: "ואע"פ שכתב הרשב"א שעל שעת כעס לא דנין אותה כדין עוברת על דת כמובא לעיל, עכ"ז משמע לכאורה מדברי הרמ"א בסי' קט"ו סעיף ד' בסופו שאם היא גזמה אפי' פעם אחת ואפי' שעשתה זאת מחמת שיחה וכעסה אעפ"כ יש לדונה כדין עוברת על דת, ויכול לומר הבעל קיי"ל כסברת הרמ"א משם הגהות מיימוני. והגם שלדעת נודע ביהודה תניינא המובא בפתחי תשובה סי' ע"ז ס"ק י"ז משמע שבמקרה של גיזום בעינן התראה, היינו לענין להפסידה כתובתה, אבל לחייבה להתגרש הרי כתבנו לעיל שמשמע שיוכל לגרשה".

וראו עוד פסקי דין רבניים משפטי שאול (סימן ה ד"ה ואפי' לפי) שכתב: "ואפי' לפי הב"ש שם (ס"ק י"א) שפקפק במה שלמד הרמ"א הלכה זו מהרשב"א ומבאר דברי הרשב"א שהם רק בעשתה מחמת כעס, נימוק זה שייך גם בני"ד שהרי ג"כ עשתה זאת לאחר שיצאה מבית בעלה, וניתן ג"כ להסביר זאת בדרך של מעשה הקנטה".

כך שעוברת על דת שעשתה זאת לא מתוך מניע רציונאלי, אלא מתוך כעס או שטות בדעתה וכד', אין לדונה מדין עוברת על דת לשיטות הנ"ל .

לכך יש להוסיף דין עוברת על דת מחמת היותה ממורמרת, שבכך דנו בספר שורת הדין (כרך ט עמוד קמז).

סג. עוברת על דת מחמת צער

מובא בבאר היטב אבהע"ז (סימן קטו ס"ק יד) בשם הרא"ם (על דין השו"ע - מקללת בעלה): "ודוקא על מגן אבל אם מכה לה או מצערה הרבה, אין אדם נתפס על צערו ואינה מפסדת כתובתה".

באשר לכך, עי' שו"ת ציץ אליעזר (חלק יז סימן נב): "אשר להתפרציות מצדה, גם אם נקבל דבריו שהיו התפרציות מצדה, ודאי אין מקום לחייב בגט בגלל זה, כי הרי אשה זו ודאי לבה כבד עליה אחרי שהבעל מגיש נגדה כל כמה שנים תביע' חדש' לגירושין, ואכן מצינו כגון זה לענין מקללת שנפסק להלכה משו"ע אה"ע סימן קט"ו סעיף ד' שתצא בלא כתובה, והביא הבאר היטב שם בס"ק י"ד מהרא"ם 'שדוקא על מגן אבל אם מכה לה או מצערה הרבה אין אדם נתפס על צערו', הרי שאף במקללת שנקראת עוברת על דת, וכמו שאמרו במשנה בכתובות דף ע"ב ע"א ואיזו היא דת יהודית וכו' אבא שאול אומר אף המקללת יולדיו בפניו, וכן פסק הרמב"ם והטור והמחבר, ובכל זאת אין זה אלא אם היא מקללת מחמת תכונותיה והתנהגותה, אבל אם קללה מחמת שבעלה מצער אותה, אעפ"י שבודאי אסור לקלל, בכל זאת אינה נקראת עוברת על דת, כי אין אדם נתפס על צערו".

וראו אף שו"ת ציץ אליעזר (שם, חלק יז סימן נב): "וכך מבואר בשו"ת הרשב"א המיוחסות להרמב"ן בסי' ק"ב, שכותב: 'אבל אם מקללתו בחנם הדין עמו, דהא מקללת בעלה בפניו מן היוצאות שלא בכתובה' הרי שכתב במפורש 'שמקללתו בחנם', אבל אם זה מחמת שציערה אינה נקראת עוברת על דת וא"כ ק"ו אם התפרצה וכיוצא בזה, בזמן ששנים כה רבות הוא עזב אותה, ומחדש מדי פעם תביעות לגירושין נגדה, אין זה מהוה כל עילה לתביעה לגירושין וכו'".

וראו אף פסקי דין רבניים (חלק א עמוד 336): "אמנם בדין מקללת את יולדיו, שממנו למד הרמ"א שאשה שגזמה לבעלה להרגו מקרי עוברת על דת, מביא הבאר היטב שם באה"ע סימן קט"ו סקי"ג בשם מהרא"ם ודוקא על מגן, אבל אם מכה לה או מצערה הרבה אין אדם נתפס על צערו ואינה

מפסדת כתובתה. ולפי זה יש לומר דגם באשה שגזמה לבעלה שרצונה להשכיר עליו כותים להרגו לא מקרי עוברת על דת, אלא כשעשתה זאת בלא שום סיבה וקטטה, אבל אם אפשר לתלות שעשתה זאת מחמת כעס וקטטה לא מקרי עוברת על דת דאין אדם נתפס על צערו וכו', אולם לכאורה נראה שאין להשוות דבור למעשה, דרק באשה שגזמה לבעלה שרצונה להשכיר עליו כותים להרגו, יתכן לומר שלא מקרי עוברת על דת אם אמרה זאת מתוך כעס וקטטה, משום דעביד אינש דגזים מתוך כעס וקטטה, אבל אם גם עשתה מעשה ושכרה גוי כדי להרוג את בעלה, בזה יש לומר דאין לחלק בין אם עשתה זאת מתוך כעס וקטטה או לא, דבכל האופנים מקרי עוברת על דת".

כך שחילקו בכך בין אמירה ודיבור בעלמא לבין מעשה בפועל.

סד. עוברת על דת מחמת מחלה

באשר לכך, ראו פסקי דין רבניים (חלק ד עמוד 363), שכתבו: "ואף גם זאת, הבעל בשמעו את כל הסיפור שלו, עם כל זאת הסכים לשוב ולהשלים עם אשתו, זאת ועוד, כבוד בית הדין האזורי קובע בהחלטתו: יתכן מאד כי קלות דעתה של האשה במובן חריגה מחיי הצניעות נובעת כתוצאה ממחלת הנפש שמקננת בקרבה, היינו שיש מקום לומר שאיננה בכלל עוברת על דת מתוך תרבות רעה אשר ע"ז אמרו רז"ל: זה הוציא רשעה מביתו (גיטין צ'). ואשה זו חלתה אצל הבעל ונסתחפה שדהו, והבעל לכאורה מחוייב בכל חיובי בעל כלפי אשתו במזונותיה וברפואתה. ועד שתתרפא עליו להתחקות על הליכותיה ולשמור עליה שלא תפרוץ גדר הצניעות. ברם אין בידינו להחליט סופית בנקודה זו הואיל וסו"ס אנו לא עמדנו על שורש הדברים אלא מתוך החומר שבפנינו. מפי כתבם ולא מפיהם. גם לא שמענו תגובת האשה לדברי העדים. לכן יש להחזיר את התיק לכבוד בית הדין האזורי שיבחון וידון מחדש לאור הדברים האמורים לעיל אם מן הדין יש לחייב את המערערת בקבלת גט".

סה. אשה הדנה בערכאות (או מסרבת לבוא לדין תורה), האם דינה כעוברת על דת

בשאלה זו עסק בשו"ת בית שערים (מכתבי יד, סימן סב), וכתב: "אבל לפענ"ד הדבר פשוט למ"ש הרמב"ם סוף ה' סנהדרין וכן הוא לשון הטור ומחבר בחו"מ רסי' כ"ו על ההולך לדון בדיניהם ה"ז רשע וכאילו חירף וגידף והרים יד בתורת משה רבינו ע"ש, ולכן דנו הגאונים המסרב לעמוד לד"ת וגורם לכופו בדיניהם לעובר על דת משה, ואין זה תימא שהרי חשיב נמי מקללת יולדיו בפניו בין העוברת על דת יהודית, וה"נ המרימה יד בתורת משה מקרית עוברת על דת משה".

וראו אף שו"ת אפרקסתא דעניא (חלק ג - אה"ע סימן רפא): "וממ"ש בתש"ש בסוף הסימן, דאע"ג דמסרבת לעמוד עמו לד"ת, א"י לגרשה בע"כ דלא כאבן שוהם, ול"ה בכלל עוברת על דת דלא כד"ח, בזה כבר כתבתי לענ"ד לעיל. ועתה הנני מוסיף רק להביא מ"ש החת"ס אה"ע ח"א סוס"י א' ז"ל, מ"מ נ"ל פשוט להתיר לו לישא משודכת שלו, דהרי קי"ל ביו"ד של"ד דיש רשות לב"ד להחמיר עליו שלא ימולו כו' וכ' הש"ך סקי"ט כו', והמסרב לעמוד בב"ד עם הטוען עליו הוא בכלל זה כמבואר שם סמ"ג. וא"כ אחר שהתרו ב"ד באשה שתעמוד לדין, והיא תסרב כו' למה לא נעשה כל מה דאפשר, והרי ר"ג ל"ג אלא לטובת האשה, והיא אינה ראוי' להטיב כיון שא"ר ליכנס בתקנות הקהלות שיתקנו לפשר עם היבם, אע"ג דבאשה דעלמא המסרבת לא נאמר כן שמפני כן נתיר לבעלה לישא אחרת, אבל הכא שזהו באותו ענין עצמו שרוצה לעגן אותו עד שיניח שלו בידה כו' יע"ש".

וראו אף מש"כ בשו"ת חלקת יעקב (אה"ע סימן ה אות ה): "גם נמצא באחרונים להתיר מסרבת לילך לד"ת מטעם עוברת על דת דאחד אנשים ואחד נשים מחויבים לציית לד"ת, ומה שטען באבן יקרה ח"ג סי' כ"ד הנ"ל עפ"י דברי הרא"ש המובא בבי"ש רסי' קט"ו דעוברת ע"ד מקרי רק כשנוגע לצניעות או באופן שגם הבעל יוכל להיכשל במאכל איסור או נענש כמו נודרת ואינה מקיימת אבל כשהיא אוכלת דברים אסורים או גונבת דאינו נוגע לבעל כלל, לא מקרי עוע"ד, דאם ראובן יזמין אותה לד"ת ולא תלך הכי בשביל זה תהי' מורדת והכ"נ כשהבעל בעצמו מזמין לדין

תורה ואינה מצייתת - אבל כל דבריו ליתא, דהא בשביל העבירה שהיא עושה נתרופף בנין האישות והנשואין, ואין לך דבר שנוגע להבעל יותר מזה, ושמחתי לכוון בזה לדעת הדברי חיים ח"א סי' נ"א עי"ש בארוכה".

ברם, לעומת זאת, וראו מש"כ בכך בשו"ת אגרות משה (חלק אה"ע ג סימן כט): "ומ"ש כתר"ה במסרבת לבא לב"ד שדינה כעוברת על דת אף שהוזכר לשון זה באיזה אחרונים, לא נכון כלל, דאין זה ענין עוברת על דת שהוזכר בגמ' כתובות דף ע"ב שמכשילתו באיסורין. ובפרט שבעיני אינשי לא נחשב זה לחטא גדול בעוה"ר, אך אף שידעו שהוא חטא גדול לא שייך להא דעוברת על דת שתנן בכתובות ואין לחוש לזה כלל. ועיינתי באוצר הפוסקים ומצאתי בשם ספר חבצלת השרון שג"כ כתב שלא שייך זה לעוברת על דת והוא פשוט וברור. אך להא דעובדא זה אינו נוגע כלל. ידידו, משה פיינשטיין".

כך שישנן שיטות לכאן ולכאן באשר לכך. וראו אף האמור בפסקה הבאה באשר לכך.

סו. מסרבת לעמוד לדין אחר התראה, האם דינה בעוברת על דת

בשאלה זו עסק בשו"ת בית שערים (מכתבי יד, סימן סב) שכתב: "ושוב כתבו דמשום שסירבה לעמוד לד"ת אחר התראת ב"ד ג"פ מקרית עוברת על דת, וכן כתב בס' אבני צדק סי' מ' באה"ע וששמע כן בשם חוו"ד וכמה גאונים אחרים, והתפלאו ע"ז דמבואר באה"ע סי' קט"ו בח"מ וב"ש סק"א דלא הוי עע"ד אלא בהכשילה את בעלה אבל אם היא בעצמה אכלה איסור נו"ט וחלב לא מקרי עע"ד, ועוד למ"ש הש"כ סי' קי"ט דאם אינו סוג א' של איסור אינו חשוד אפילו מחמור לקל, א"כ וודאי אינה חשודה מחמת שסרבה לעמוד לד"ת להכשיל את הבעל באכילת איסור וכדומה. וניחא להו במ"ש בתשו' דברי חיים ח"א אה"ע סי' נ"א כיון שמסרבת לקיים דברי ב"ד בענין שנוגע לבעל נקראת מכשילתו כיון שמונעת אותו מפ"ו".

וראו אף מש"כ בשו"ת מנחת יצחק (חלק ה סימן נד): "(א) והנה פשיטא דיש בהנזכר לעיל, הרבה די והותר להתיר להבעל לישא אשה על אשתו הזונה הנ"ל, דחוץ מטעם זנות, יש גם משום מורדת, עוברת על דת, מסרבת לבוא להב"ד, והב"ד היו מוכרחים לילך אצלה לדבר עמה, ומשום קינוי, אך בכל אלה היינו צריכים להיתר מ"ר (מאה רבנים) אבל מטעם זנות, וע"י זיכוי גט, כפי הנהוג בהבתי דינים דשם, מתירין ע"י ב"ד של ג' לבד".

וראו אף מש"כ באנציקלופדיה תלמודית (כרך יז, ערך: חרם דרבנו גרשם, טור תכה): "בעל שאי אפשר לו לדור עם אשתו, ופסקו בית דין שיתן לה סכום כסף וחייבוה לקבל גט, אלא שהיא מסרבת לעמוד עמו לדין תורה, יש מן האחרונים שכתבו שדינה כמורדת או כעוברת על דת, ומתירים לו לישא אחרת, ויש שהצריכו היתר מאה רבנים. ויש חולקים וסוברים שבמסרבת אין להתיר אף על ידי היתר מאה רבנים אלא בצירוף טעמים אחרים".

וראו אף האמור בפסקה קודמת באשר לכך.

סז. עוברת על דת, ויש לה אמתלא (או אפשרות לתלות בסיבה אחרת)

בענין זה, עי' שו"ת מהרש"ם (חלק ז סימן רטו) שכתב: "והנה ד"ז גרם לו שלא עיין בגוף תשו' הרשב"א ח"א סי' תקע"א רק בב"י שהעתיקו בקיצור, אבל ז"ל הרשב"א שם וכן במה שבאו לחייבה לצאת שלא בכתובה מדין עוברת על דת משה ויהודית בשפרעה ראשה וקצת זרועותי' זה אינו אלא כשעוברת על דת משה ויהודית ועוד שלא אמרו אלא ברגילה בכך אבל אם גלתה ראשה באקראי וכו' לא הפסידה כתובתה וכו' ועוד שבשעת הכעס הי' ובשעת הכעס הרי היא כשוטה וכו' עכ"ל. הרי מפורש להיפוך דבדאיכא למיתלי בסיבה אחרת אינה בכלל עוברת על דת גם ברגילה בכך כמה פעמים".

וכן ראו שו"ת בצל החכמה (חלק ד סימן צא): "ד) אלא שלענ"ד פשוט דכל זה לא שייכא בנד"ד, כי ברור דמש"כ התוס', שאם שכיח כדברי' שמא נאמנת היא כל שגם היא בכלל איסור, היינו דוקא באשה שומרת מצות ונזהרה באיסורים, דבזה שייך לומר דכיון שאם לא כדברי' והיא נשאת הי' איסור בדבר, והיא הרי היא שומרת תורה ומצות ומסתבר שלא תנשא היכי שהיא יודעת שיש איסור בדבר וגם שכיח הדבר כטענתה על כן היא נאמנת. לא כן באשה חפשי' עוברת על דת וכו' ולכן גם אם שכיח הדבר כטענתה אינה נאמנת והוא פשוט וברור וכן מפורש גם בחי' ח"ס (גיטין שם) דלכן בראוה מדברת ונסתרה אינה נאמנת אף שגם היא בכלל איסור, דכיון שהיא פרוצה שנסתרה אין מאמינים לה לר"י ע"ש".

סח. עוברת על דת במחשבה או ברצון בעלמא ללא מעשה

באשר לכך, ראו שו"ע אבה"ע (סימן קטו סעיף א), שפסק באשר לעוברת על דת: "ודווקא שהכשילתו ואכל על פיה, אבל אם רצתה להאכילו דבר איסור לא איבדה כתובתה" (שיטת תו"ס והרא"ש ולא כרא"ה).

באשר לכך, ראו אף מש"כ בשו"ת אבני האפוד (סימן א): "ואח"ז ראיתי לה' דב"מ בח"ג סי' יו"ד במאי דקאי מר לענין עוברת ע"ד דאיכא ס' הריטב"א והר"אה דס"ל דאפי' לא העבירתו רק חשבה עשות חשיבא עע"ד (עוברת על דת) ויוצאת שלא בכתובה, ואחר שכתב דהמוחזק יכול לומר קי"ל כוותייהו הדר ביה מר וכתב דבכתובות שלנו שכותבין שבועה לקיים כל התנאים הכתו' בכתובה אינו יכול לומר קי"ל עי"ד הרי דגם בפרעון הכתובה קאמר מר דאינו יכול לומר קי"ל דגם עליה קאי השבועה, והוא פלאי איך לא זכר שר דברי מוהרח"ש דקיימי לעומתו. ואחר הישוב לק"מ וכו', דכן הוא האמת דלענין פרעון איכא שבועה דהכי כתבינן בדף הב' ע"הת ונתחייב החתן הנז' שאם תבא שטכ"ז לידי גוביינא הן מחמת מיתה הן מחמת גירושין לעולם תגבה הכלה הנז' הסך הנז' במש' עספ"א (עד סוף פרוטה אחרונה) וכו' הנה לך דאיכא שבועה גם על פרעון הכתובה ולפ"ז אין הבעל יוכל להוציאה בלי כתובה בטענת קי"ל דהא למאן דס"ל דאינה מפסדת כתובתה כל היכא דמגרש אותה בלי פרעון לא קיים שבועתו, אבל באופן הפרעון אם הוא במעו' או בכל מידי דשוה כסף לא יש שבועה ובודאי דמצי מימר קי"ל דגם זה חשיב פרעון וברור הוא וכו'".

וראו אף מש"כ בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ז סימן מח - קונטרס אורחות המשפטים פרק ג): "(ד) ובזה אנו באים לטענת הבעל שרצתה להכשילו באיסור נדה, והנה מלבד מה שהבעל בעצמו מודה שרק רצתה אבל לא הכשילתו ממש, ומשום רצתה לבד לא נקרא עוברת על דת משה כמבואר באה"ע סי' קט"ו סעי' א', חוץ מזה הרי הוכחשו הדברים מעיקרם ע"י האשה וע"י אמה ואמרה פלוני חכם טהר לי הכתם, ולא הוכחשה על כך אפי' ע"י הבעל רק טען שהיתה צריכה ללכת למורה הוראה שבחר לו הוא. והפלוני חכם שטענה שטהר לה הכתם ידוע לכולם כאחד מזקני גדולי ההוראה שבירושלים. וא"כ אין לבוא על כך כלל וכלל".

וכן ראו מש"כ בפסקי דין רבניים (חלק ג עמוד 350) בכך: "שהבעל בעצמו מודה שרק רצתה ולא הכשילתו ממש, ומשום רצתה לבד לא נקראת עוברת על דת משה כמבואר באה"ע סי' קט"ו סעי' א'. מלבד זה הרי הוכחשו הדברים מעיקרם, ע"י האשה וע"י אמה, ואמרה פלוני חכם טהר לי הכתם, ולא הוכחשה על כך אפילו ע"י הבעל, ורק טען שהיתה צריכה ללכת למורה הוראה אחר. ופלוני חכם זה - שטענה שטהר לה הכתם - ידוע לכל, כאחד מזקני גדולי ההוראה שבירושלים".

כך שאין להפסיד אשה כתובתה רק משום שרצתה לעשות מעשה הנחשב כעוברת על דת.

סט. גילוי הראש – עוברת על דת

באשר לכך, עי' ביאור הלכה או"ח סימן עה (ד"ה מחוץ לצמתן), וראו אף חתם סופר מסכת נדרים (דף ל ע"ב). אך כיצד יש להתייחס לכך בדורנו אנו ובמציאות שברחובותינו בקרב ציבור שאינו שומר תו"מ.

בענין זה ראו מש"כ בשו"ת יביע אומר (חלק ג - אה"ע סימן כא): "(יב) וכן בקדש חזיתיה לידידי הרב הגאון המפו' שר וגדול ליהודים כמהר"ר יעקב משה טולידאנו שליט"א בשו"ת ים הגדול (סי' פ), שנשאל אודות מנהג זה שנהגו בו רוב הנשים מבנות הדור החדש לצאת לרה"ר בזרועות מגולות עד הכתף, אם יכול הבעל למחות באשתו לבל תנהוג כן, ולאחר שהביא דברי האחרו' דלא שייך כלל לומר בזה דמנהג מבטל הלכה, סיים, ולכן נ"ל ברור שיכול הבעל לעכב על אשתו מלנהוג במנהג הרע הזה, ואם לא תשמע לו אחר שהתרה בה בפני עדים מפסידה כתובתה, ויכול לגרשה בעל כרחה לפום דינא. ע"כ. ודפח"ח. ומיהו בנ"ד כבר כתבנו שמכיון שהבעל הזה אין תוכו כברו ולובש אדרת שער למען כחש, לא יחרוך רמיה צידו. וכמ"ש ג"כ הרה"ג ר' רפאל אנקאווה בתשו' הנ"ל. וכן ראיתי עוד להרה"ג המשמ"ח אליקים (הרב ואב"ד בעי"ת דאר אל - ביצ'א) בשו"ת שושנים לדוד (חאה"ע סי' כד) שהעלה ג"כ דבכה"ג לא צייתינן ליה לבעל לגרשה בלי כתובה. ע"ש. וכבר נודע מ"ש בפסקי מהרא"י (סי' סח), שבזה"ז שאנשים ונשים פריצי בנדרים צריך דקדוק היטב להוציא אשה בלי כתובה משום נדרים. ע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין. וע' בדרכי משה (סי' קטו אות ג) ובשאר אחרונים שם. וע"ע בשו"ת אפרקסתא דעניא (סי' קנב). ע"ש. גם הלום ראיתי להגאון מצ'יבין בשו"ת דובב מישרים (סי' קכד אות ב) שנשאל בבעל שרוצה לגרש את אשתו בעל כרחה, והכל יודעים שהוא אינו מקפיד ע"ז ואך תואנה הוא מבקש. והאשה מבטיחה להתנהג בצניעות. והרב השואל צידד לומר דלא חשיבא כעוברת ע"ד כיון שפשתה המספחת וכו' וראי' מתשו' הגרע"א (סי' צו) במגלחי זקן שהדבר נחשב בעיניהם כהיתר וכו'. וכ' שיותר יש לדמותו למ"ש הט"ז בחו"מ (סי' שצג) בשם רש"ל. ובפרט שמבטיחה שרוצה להתנהג בצניעות. ועוד דהנשים בזה"ז גם כשהולכות בשוק מכסות רוב הראש בכובע, ואפשר דבכה"ג לא חשיבא עוברת ע"ד וכו'. אולם כ"ז כתבנו רק בכדי לגדור גדר בפני החפשים והפורצים שבחפצם לילך בשרירות לבם ולובשים אדרת שער וברצונם לפרוץ הגדר וליקח חפשיות ביותר ולהיות נבל ברשות התורה, לכן צדדנו שאין בכח הבעל לגרשה בעל כרחה, דלא הויא בכלל עוברת על דת (כלומר רגילה לעבור ע"ד) שאינה צריכה התראה. אבל לענין דינא אין להקל אפי' בפריעת קצת הראש. ולא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה. עכת"ד. (ובמקום אחר כתבנו בס"ד בדין כסוי רוב הראש, ובדברי המהר"ם אלשקר ותשו' צ"צ מליבאויץ' בזה. ואכמ"ל.) וכעין זה כ' בשו"ת חלקת יעקב (ס"ס קמח) שאם בא בטענת עוברת ע"ד, צריכים לידע אם כוונתו טהורה, ואם לא התנהגה בפריצות (כגון ריקודים מעורבים) בידיעתו. ע"ש.

וע' אף שו"ת יביע אומר (חלק ד - אה"ע סימן ג) שהביא דברי הגר"מ פינשטיין זצ"ל בכך: "ובהיותי בזה ראיתי להגאון ר' משה פיינשטיין שליט"א בשו"ת אגרות משה (חאה"ע סי' נז), שנשאל אודות אלמנה שהובטח לה עבודה לכלכל בניה באופן שלא תכסה ראשה, והשיב, שנראה דמאחר שלא נאמר בתורה דין איסור פרוע ראש בלשון איסור, אין אלא חיוב עשה שתלך בכיסוי הראש. ומסתברא דבהא פליגי ב' לשונות רש"י (כתובות עב) וכו', ויש ג"כ לומר שאולי דת יהודית הוי רק מדין מנהג שאין לאסור באופן שלא מצינו שנהגו, ובמקום הפסד הרי לא מצינו שנהגו איסור. עכת"ד".

והגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת שם פלפל רבות בשיטת האגרות משה הנ"ל, וכתב לבסוף: "וה"נ באיסור דפריעת ראש לא"א, אע"ג דהוי מדאו', לא הוי אלא איסור בעלמא ואין כאן לא לאו ולא עשה. וביותר יש להעיר ע"מ שתופס האגרות משה דלפי' א' של רש"י יש בזה איסור ל"ת, דלכאורה לא ידענא מאי שיאטיה דאיסור ל"ת הכא. והן אמת כי ראיתי למהר"ם חאגיז ז"ל בס' אלה המצות (סי' רסב) במצות ובחקותיהם לא תלכו, שכ', שתחת סוג לאו זה נכנס איסור גילוי שער ראש האשה שהוא ערוה, ולכן נקראת עוברת על דת יהודית כשיוצאת וראשה פרוע, שהוא מנהג צניעות שנהגו בו בנות ישראל. ע"ש. (וכיו"ב כ' בשו"ת יהודה יעלה אסאד (חיו"ד סי' שסו). ע"ש.) אכן באמת מהסוגיא בכתובות (עב) מתבאר להדיא דבעוברת על דת יהודית אין איסור אלא מדרבנן. ואף בעוברת ע"ד משה דהוי איסורא דאו' אין זה מטעם ובחקותיהם לא תלכו, אלא ילפינן לה מדכתיב ופרע את ראש האשה. ובסנהדרין (נח:) מאימתי התרתה של השפחה שייחדוה לעבד, משפרעה ראשה בשוק. ופרש"י, שאף הנכריות הנשואות היו רגילות שלא לצאת בראש פרוע. ע"ש. וע"כ נראה שאין בזה איסור ל"ת כלל. וע' בשו"ת דברי חיים מצאנז (חיו"ד סי' ל). ואין להאריך. ומ"מ נלע"ד שאין להקל בזה אלא ע"י פאה נכרית משום דבלא"ה יש מתירין. ואף דלגבי אשת איש בודאי שאין להקל לצאת בפאה נכרית לרה"ר, אבל באלמנה או גרושה יש לנו הרבה סניפין להתיר בפאה נכרית במקום שהענין תלוי בפרנסתה. וכמש"כ לעיל בס"ד. הנלעד"כ. והיעב"א. ידידו הדו"ש באה"ר עובדיה יוסף ס"ט".

ועי׳ אף מש״כ בשו״ת משנה הלכות (חלק ה סימן רמג) בד״ה גם בחדרה.

ע. מחללת שבת – עוברת על דת

בענין זה, עי׳ פד״ר ג (עמוד 177) שכתבו כך: ״והנה בנוגע לטענת הבעל שהאשה היא עוברת על דת הוא לא הוכיח את טענתו לכן אין לחייב את האשה לקבל גט. אמנם כבוד ביה״ד האזורי כותב עוד נימוק בפסק דינו, שעוברת על דת נחשבת רק במכשילתו אבל אם היא בעצמה אכלה דבר איסור אין היא נחשבת לעוברת על דת, אולם זה נאמר רק בשאר עבירות אבל לא בחילול שבת בפרהסיא שהמומר לשבת הוא חשוד לכל התורה כולה, עי׳ באוצר הפוסקים סימן א׳ אות י״ב״.

עא. ״משחקת עם הבחורים״ – דוגמאות מפסקי דין

עי׳ בזה בשורת הדין, כרך טו, מעמוד שלב והלאה (מאמרו של הגר״ש פרדס שליט״א).

וראו פסקי דין רבניים (חלק ו עמוד 30) שם נרשם בתוך הדברים: ״נוסף לזה, הרי האשה בעצמה הודתה לפני ביה״ד שהיתה הולכת עם ג׳ לטיולים ולתיאטרון, וא״כ הרי היא עוברת על דת יהודית שמשחקת עם הבחורים, ולפי המבואר בסי׳ קט״ו סעי׳ ד׳ בהג״ה בעוברת על דת יהודית יכול לגרשה בע״כ ואין כאן חדר״ג, וכן אין צריך התראה ברגילה בכך וכמש״כ הפת״ש שם בס״ק י׳ ובס״ק י״ד ואעפ״י שאמרה שבעלה הסכים לזה, אין זה טענה כלל כי הדבר ברור שבעל מקפיד ע״ז ובוודאי שלא הסכים לזה וכו׳״.

וראו אף פסקי דין רבניים (משפטי שאול, סימן ה): ״פס״ד זה מבוסס על מה שביה״ד קובע ׳כי התובעת הנ״ל חרגה מגדרי הצניעות המקובלים בזה שרקדה ריקודים סלוניים בלי נוכחות בעלה, כשאולם הריקודים מואר בתאורה אדומה וכו׳ לפי ההגדרה המשפטית היא עוברת על דת׳, ׳עם זאת התובעת לא הפסידה כתובתה ויתר הזכויות הנובעות מתוך הכתובה, הואיל ואין עדים שהתרה בה תחילה ועברה על התראתו׳ וכו׳. כפי שנטען בפנינו, וכפי שמשתמע מהפרוטוקול של הדיון בפני ביה״ד קמא, נטען גם שם, שהיא רקדה עם אחיה בלבד, וכן הוא שליוה אותה בשובה הביתה מהנשף, אין מקום לראותה כעוברת על דת, אם כי ודאי נהגה שלא כהוגן כבר בעצם ההשתתפות בנשף ריקודים שאינו יאות לבנות ישראל כשרות וכו׳. ומאחר שכאמור ׳אין לבו של אדם נוקפו עליהם׳ ו׳אין לו שום הנאה כלל׳, אין לראות בזה עוברת על דת מגדרי מעשה פריצות שהוא רק כשיש עי״ז לחוש שמא תזנה תחתיו (סי׳ קט״ו, ב״ש סק״א, ועי׳ גם מל״מ פ״ב מה׳ סוטה ה״א). וזהו מצד הריקודים. ואילו מצד הליווי הביתה, הרי אין זה אלא ייחוד ארעי שאינו אסור כלל אח עם אחותו, ורק מקום לחומרא יש בזה״.

וראו אף פסקי דין רבניים (כרך ג עמוד 348), שכתבו: ״המקום שיש לפנינו לדיון הוא כאמור בעדותו של מר ד׳, הוא העיד כי ראה את האשה באחד הערבים עומדת ברחוב על המדרכה ומדברת עם בחורים, שמע שדברו אתה מלים בזויות, דברו בענין זיווג, מה שענתה להם לא שמע, ראה שהחזיקוה בידה ושמו יד על שמלתה ולא זוכר על איזה חלק מגופה, והרימו את פאתה הנכרית, והיא לא צעקה דבר, לא זכור אם היה שם חושך או אור, ואינו יכול להגיד אם עברו עוד אנשים ברחוב. והנה בהתנהגות כזו נחשבת כבר כעוברת על דת יהודית כדאיתא במשנה דכתובות דף ע״ב: ואיזוהי דת יהודית וכו׳ וטווה בשוק ומדברת עם כל אדם. ובגמ׳ בעמוד ב׳ שם: וטווה בשוק, אמר רב יהודה אמר שמואל במראה זרועותיה לבני אדם וכו׳. ומדברת עם כל אדם, אמר רב יהודה אמר שמואל במשחקת עם בחורים. ונפסק להלכה כן ברמב״ם בפרק כ״ד מה׳ אישות ובאה״ע סי׳ קט״ו סעי׳ ד׳ ע״ש ובח״מ וב״ש״.

ברם, באשר לכך נזכיר אף מתוך האמור בפד״ר כרך ג שם (מעמוד 347): ״והנה בכל דברי העדויות לא מצאנו אחיזה כל שהיא להוכחה על איזו התנהגות בלתי הוגנת מופקרת או בלתי צנועה מצד האשה מלבד עדותו של מר ד׳ מר ה׳ העיד שראה את האשה באחד הערבים בשעה שש - שבע אחרי השקיעה, עומדת ברחוב עם עוד שתי בנות ושני בנים או אחד ומשוחחים, לא ראה משהו

מיוחד ולא שמע מה שמשוחחים, ורק חשב שזו לא חברה שלה, כי אחת מהבנות היתה לבושה מכנסיים ואתם עמד גם חייל, עם זאת הוסיף שלא יוכל להישבע שהיתה במעמד זה, אך כמעט בטוח שכן היתה. וכמו"כ העיד מר ו' שעבר יחד עם מר ה' בערב אחד אחר שקיעת החמה, והלה הסב תשומת לבו שאשת ב' עומדת כאן עם בחורים, והוסיף שלא ראה תנועת ידים בין העומדים, ומה שעורר תשומת לבו הוא בגלל שעמדה עם בחורים גלויי ראש. והוסיף עוד שהוא כלשעצמו לא מכירה. זאת ענה מיד למר ה', וגם כעת אינו מכירה ולא יכול לומר שזו היא שעמדה שם. מובן שמיותר לגמרי לנתח דברי עדויות אלו, באשר שגם אם היו מותאמים ונאמרים בבטיחות גמורה, ג"כ אין בהם כלל וכלל בכדי להטיל עי"כ פגם באשה, דא"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה, דלא אחת פוגשים נשים נשואות כשרות הנעמדות ברחוב לשוחח עם נשים וגברים בלתי דתיים על עניני העולם וכדומה".

וכאמור, אלו כמה דוגמאות לכך מפסקי דין שונים.

עב. בעל חוזר בתשובה (והאשה לא), האם זכאי להוציאה מדין עוברת על דת

בשאלה זו עסק הגר"א שמן שליט"א במאמרו בספר שורת הדין (כרך טו, מעמוד קמח), ודן בכך באריכות. ומביא שם מחלוקת בכך, וכן מביא את דעת מרן הגר"ע יוסף זצ"ל בכך (שתצא בלא כתובה). והדגיש המחבר הג"ר אברהם שמן שליט"א שם, שאם הבעל רק מחפש תואנה לגרש, לא תפסיד בכך. עי"ש בדבריהם.

עג. הבדל בין חברות שונות – ביחס לדין "עוברת על דת"; האם עניני "עוברת על דת" משתנים לפי המקום והזמן

ידוע שהדורות משתנים, הלבוש משתנה, הסביבה שונה; האם יש להגדריר הנהגת "עוברת על דת" בהתאם למקום או הזמן, או שהגדרתה לא משתנה.

בשאלה זו עסק מרן בשו"ת יביע אומר (חלק ג - אה"ע סימן כא, וכך כתב שם): (ו) ובהיותי בזה ראיתי לידידי הרב הגאון המפו' כמהר"ר עובדיה הדאיה שליט"א, בשו"ת ישכיל עבדי ח"ה (חאו"ח סי' נה אות ג), בנידון ש"צ יר"ש שהיה מגלח זקנו בימי הספירה, וקמו עליו עוררין להדיחו, וכתב, שבהיות ודבר זה אינו אלא מצד מנהג, ודאי שיש להקל בזה במקום ששרויים בין הגוים והשעה צריכה לכך משום פרנסתו וכיו"ב".

והוכיח דבריו בשו"ת ישכיל עבדי שם: "וראיה לדבר שיש חילוק בין הזמנים, כי הנה באה"ע (סי' קטו) פסק מרן, אלו יוצאות שלא בכתובה העוברת ע"ד משה ויהודית. ואיזוהי דת יהודית הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל, ראשה פרוע ואין עליה רדיד, ומראה זרועותיה לבני אדם. ע"ש. והנה עתה בזה"ז הן בעון פשתה המספחת בכ"מ שרוב הנשים יוצאות לשוק וראשם פרוע וזרועותיהם מגולות, ואם לא תחלק בין הזמנים לא הנחת בת ישראל תחת בעלה. וכולן צריכות להתגרש בלי כתובה. וכיו"ב כ' באוסף פסקי דין של הרבנות הראשית לישראל (עמוד קכו) שההליכה שלובת זרוע עם גבר זר בזה"ז אין דברים כאלה מעשים של פריצות יתרה וכו'. ע"ש. הרי דאפי' ענין הפריצות דנו כפי העת והזמן שנראה לעולם שהוא בגדר פריצות". עכת"ד.

והקשה עליו מרן הגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת יביע אומר שם: "ולפע"ד יש לתמוה ע"ז, שאיך יתכן לומר שח"ו הדין ישתנה לפי הזמן, ואיפכא מסתברא שכל שבא לפנינו אדם הגון ויר"ש, וטוען על אשתו שהיא עוברת על דת, ומסרבת לשמוע לקולו, ללכת בדרכי הצנועות, וניכרים דברי אמת שכוונתו לשמים, הא ודאי שאם עברה על ההתראה כדת יוצאת בלי כתובה. ורק אם טוען זאת מתוך מריבות וקטטות שיש לחוש שאין כוונתו טהורה, אלא רוצה לנצל את פסק ההלכה לתועלתו הפרטית, אה"נ דלא צייתינן ליה, ואף בדורות הראשונים אם היו רואים שאין לבו לשמים היו

דוחים אותו שלא להחזיק בידי אנשי עולה, ולא תעשינה ידיהם תושיה. נמצא שאין הדין משתנה כלל״.

והוסיף לבאר הגר״ע יוסף זצ״ל בשו״ת יביע אומר שם: ״ומה שנשען על דברי אוסף פסקי דין הנ״ל, באמת שאין דבריהם נראים, וערבך ערבא צריך. וידוע שבשעתו חלקו עליהם רבנים גדולים, וכאשר שמענו מפי מגידי אמת. והנה פניתי בהערה קצרה אל ידידנו הרב ישכיל עבדי הנ״ל (בתוך מכתב תודה על אשר כבדני בספרו הנ״ל כשיצא לאור עולם)״.

והביא שם את תגובתו של בעל שו״ת ישכיל עבדי לדבריו: ״ואשר העיר על דברינו (בחאו״ח סי׳ נה אות ג), שלפי דעתו נראה שאם בא הבעל בטענה שרצונו שתלך אשתו בצניעות ע״פ דין תורתינו הקדושה, וביה״ד משוכנע בצדקת דבריו שאין כוונתו אלא לשם שמים, שצריכים לפסוק לה כמ״ש באה״ע (סי׳ קטו). אחרי הס״ר כנראה שלא קלע למטרת דברי, שזה דבר פשוט שאם בעל כזה בא בטענה כזו לפני ב״ד ומבקש שאשתו תלך בצניעות כפי הדין, ומתרה בה בפני ב״ד שאם תעבור על דבריו יוכל לגרשה בעל כרחה בלי כתובה, כדין המפורסם בסי׳ קטו ס״ג, ועברה על ההתראה, ודאי דדנים בה כפי התנאי וההתראה, שהיא הפסידה אנפשה. אבל אין זה משום שמתייחסת שעברה על דת, מכיון דלא משמע להו לאינשי איסורא. וכמ״ש כיו״ב הגרעק״א בתשו׳ גבי מגלח זקנו בתער בזה״ז שאינו נפסל לעדות. והובא בדברינו (שם אות ד). דמשוג (=כנראה צ״ל דמשום) עוברת על דת במובנו הפשוט היינו שיודעת שמצד הדת הוא אסור ובכ״ז היא עוברת עליו בשאט נפש במזיד אחרי ההתראה. לא כן כאשר לא מובן להם שהוא איסור חמור מצד הדת. וכל דברינו שם הם המדברים בסתם בני אדם הבאים בטענת עוברת על דת להפסידה כתובתה, או להוציאה בע״כ בגלל זה, ודאי שאין לחרוץ עליה משפט בתיכף ומיד שהיא מכלל הפרוצות ח״ו, מכיון שלפי המנהג השורר אין נראה להמון שהוא כפריצות, שהרי אפי׳ הנשים היותר חרדים לא מדקדקים בזה. וכן דנים להלכה ולמעשה בבתי הדין כמו שהבאתי מאוסף פסקי הדין. ובפרט אם הבעל לא מהנקדנין כ״כ, ורק תואנה מצא לו להפטר מאשתו, ודאי דבכל כיו״ב עלינו לדון לפי העת והזמן, ולא לחרוץ משפט כתוב בדינא קשיא וכו׳, וכבר כ׳ בשו״ת יכין ובועז ח״ב (סי׳ מד) האם היתה דידכו הוו עבדי לה הכי? והוא הדבר גם כאן על הדיין לראות מעצמו אם היה ענין כזה באחת מבנותיו ח״ו, ובא הבעל נגדה בטענה כזו, האם ירצה שביה״ד יפסקו עליה להוציאה בע״כ מבלי כתובה. ולכן בודאי שמסבירים לבעל את מצב הזמן, ומפייסים אותו, ומשתדלים בכל עוז לקרב השלום, ולהציל בנות ישראל מידי עושקם בכל מה שאפשר להציל. וה׳ יברך את עמו בשלום. בברכת החיים והשלום ובכבוד רב עבדיה בכמהר״ש הדאיא״.

ברם, מרן הגר״ע יוסף זצ״ל השיב על דבריו כך (יביע אומר שם): ״(ז) אמר המחבר לאחר שקראתי בכל לב תשובת הרה״ג הנ״ל עליון למעלה שליט״א, ראיתי כי במחכ״ת ירד להציל ולא הציל, שמאחר שהודה לנו שזהו דבר פשוט שאם בא לפנינו אדם יר״ש שטוען על אשתו שהיא עוברת על דת, ומשוכנעים בצדקת דבריו, והתרה בה בפני ב״ד, ועברה על התראתו, שבודאי דדנים בה כפי התנאי וההתראה והפסידה כתובתה, מה הוכח יוכיח בישכיל עבדי ח״ה (חאו״ח סי׳ נה) הנ״ל, מענין זה, שיש חילוק בין הזמנים, ונסתייע מאוסף פסקי דין שגם ענין הפריצות תלוי כפי העת והזמן. והלא גם בזה״ז אם הבעל טוען כן בתום לב, מקבלים דבריו לגרשה מבלי כתובה, כשראשה פרוע וכיו״ב. ועוד לכאורה דבריו מרפסן איגרי, שאחר שהודה כאמור, סיים: וכל דברינו שם בסתם בנ״א הבאים בטענת עוברת על דת וכו׳, ומשמע אפי׳ הבעל חרד לדבר ה׳ ומהנקדנין שתופסין על כך, (וכדאמרינן בסוטה ג אין אדם מקנא אא״כ נכנסה בו רוח טהרה). שהרי סיים אח״כ ובפרט אם הבעל לא מהנקדנין כ״כ. והוא תימה, שכיון שהבעל ירא וחרד למה לא נתחשב בטענתו שהיא נכונה ע״פ הדין, מפני שלהמון לא נראה דבר זה כפריצות, והלא הוא עצמו כ׳ בראש דבריו, שפשוט הדבר שעושים בה משפט כתוב בכה״ג. וכנראה שרוצה לחלק בין התרו בה בב״ד, להתרו בה בפני עדים, ואם זוהי כוונתו, אין אלו אלא דברי נביאות. דמאן פלג לן בהכי. והרי אין התראה אלא בעדים, וכמבואר בכל הפוסקים. וכן מבואר להדיא במאירי (סוטה כה) דהתראה בין בב״ד בין בעדים. ע״ש״.

הרי שדנו האחרונים האם יש מקום להתייחס לשינוי הדורות והזמנים באשר להגדרת ״עוברת על דת״.

בשאלה זו עסק גם בשו"ת משנה הלכות (חלק יב סימן שנה ד"ה על דבר), וכתב: "על דבר אשר תמה על מש"כ שאם האשה עוברת על דת בזה"ז בדברים אשר הרבה נשים עוברים מחמת הפירצה בעונ"ה אם הבעל יכול לגרשה בע"כ ועכ"פ אי יש מצוה לגרשה כיון שמכשילתו באיסורים עכ"פ והיא טוענת כיון שכלם עושים כן אסור לו לגרשה וכגון יוצאת לשוק וראשה פרוע וגם בזרועות מגולות וכיוצא בזה, וכתבתי שיכול לגרשה ואדרבה מצוה לגרשה משום דמכשילתו ומע"כ הביא לי שיש בזה מחלוקת ולפענ"ד ליכא בזה מחלוקת וכמ"ש בס"ד".

כך שלשיטתו, אין מקום לחלק בכך בין זמנים שונים.

כן עי' בפסקים וכתבים לגרי"א הרצוג זצ"ל, שו"ת אבהע"ז (עמוד תרנה) שדן בזה.

בפס"ד טבריה שם (תיק 606202/1, התפרסם) כתבו באשר לכך: "כל האמור לעיל להגדיר את הנתבעת כ'עוברת על דת', נכתב בהנחה שיש להגדיר את התנהגות הנתבעת כמתואר לעיל, כ'עוברת על דת'. אך גם קביעה זו טעונה בחינה נוספת".

וציינו המקורות לכך: "בספר פסקים וכתבים מהגרי"א הרצוג ז"ל (ח"ז סי' קכב) קבע כי בהלכה זו, הדברים נידונים לפי מצב הדור. על כן בזמננו, אם האשה התיישבה בבית קפה לשיחה יתירה של דברי חיבה עם גבר זר, הגם שיש להצטער על כך, ויש להנחות אותה שעליה לשמור על כבודה כאשה נשואה, אך עדיין אינה בגדר של 'עוברת על דת'. והסכים עמו בספר ישכיל עבדי חלק ו' חלק אבן העזר סי' ס', עיין שם שהאריך בנסיבות הדומות לנידון שבפנינו וקבע שהתנהגות מסוג זה הנעשית במקום ציבורי גלוי ובפרהסיא, מעידה על יחסי ידידות בלבד, ושלל את תביעת הגירושין מטעם זה, אלא במקרים חמורים יותר. ועיין עוד מש"כ בספר ישכיל עבדי חלק ה' חלק או"ח סק"ג ובספר אגרות משה חלק אבן העזר ח"א סי' קיד ד"ה ובגוף הדבר".

כן עי' שורת הדין טו (מעמוד שמז), שדן בכך הגר"ש פרדס שליט"א במאמרו, והביא מקורת נוספים לשאלה זו, האם דין עוברת על דת תלוי בזמנים שונים ותקופות שונות.

כך שמצינו שדנו האחרונים האם יש מקום להתייחס לשינוי הדורות והזמנים באשר להגדרת "עוברת על דת".

עד. עוברת על דת, בעשיית מעשי כיעור (ומהו ההבדל בינה לבין עושה מעשי כיעור)

האם מעשה כיעור הוא בכלל עוברת על דת, ומהי נקודת ההבדל ביניהם.

באשר לכך, ראו מש"כ בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יג סימן צז): "(ג) כן אוסיף חיזוק וקיום לדברי האמורים לעיל, ואומר. דהיכא שהאשה עשתה זאת שלא בידיעת בעלה כבנידון שלפנינו, דאזי לא רק שהבעל יכול לזכות בטענת קים לי וכנ"ל, אלא גם זאת, דההלכה עומדת בבירור לצידו לפוטרה בג"פ בלי כתובה. כי בכל כהאי גוונא נראה דאליבא דכו"ע יוכל בעלה להוציא אותה בלי כתובה כדין עוברת על דת משה, וכדין עשתה מעשי כיעור. כי אין לך עוברת על דת משה יותר מזה וכן עשיית מעשי כיעור גדולה מזו מללכת לישכב ערומה בגילוי ערוה לפני גבר זה בדמות רופא ולתת להכניס אל קרבה שכבת זרע של איש אחר ובמטרה להתעבר מזה. אשר כו"ע מודים שהיא תועבה גדולה אשר כרוכים בה כמה וכמה איסורים חמורים כאשר פירטתי בספרי שם באריכות גדולה, עיי"ש". כך שהשוווה במקרה הזה בין עוברת על דת לעושה מעשה כיעור.

וראו גם מש"כ בפסקי דין רבניים (חלק ח עמוד 352): "והנה בנידוננו יש עוד סברא שלא להפסידה כתובתה, והוא, שהרי הבעל המשיך לקיימה אחרי שנודע לו על יחסיה עם ג' וגם עשה הסכם לשלום בית בביה"ד. ומה שטוען הבעל שהיה עמה במטה אחת אך לא קיים אתה יחסים אינו מתקבל על הדעת כלל. גם בהודעתו של הבעל במשטרה בחתימת ידו כתב: אני ידעתי את הקשרים שלה עם ג' שכבר הגיעו לסוף ואשתי חזרה וחיה אתי בשלום והכל בסדר. וזאת הוא אמר

אחרי שנודע לו ענין התמונה הנ"ל כמבואר שם בדו"ח המשטרה, וא"כ לכאורה יש לומר שמחל על זכותו להפסידה כתובתה".

ברם, מעבר לאמור, הוסיפו: "אולם הרמב"ם בפרק כ"ד מהל' אישות הלכה ט"ז לא כתב כך. וז"ל שם: עוברת על דת משה או על דת יהודית וכן זאת שעשתה דבר מכוער אין כופין את הבעל להוציא אלא אם רצה להוציא יוציא, ואעפ"י שלא הוציא אין להן כתובה, שהכתובה תקנת חכמים היא כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ולא הקפידו אלא על בנות ישראל הצנועות אבל אלו הפרוצות אין להן תקנה זו אלא תהא קלה בעיניו להוציאה. ודברי הרמב"ם האלו הובאו להלכה בטור אה"ע סי' קט"ו ובח"מ ובב"ש שם לענין עוברת דת, ומסתבר דה"ה וכ"ש בעשתה דבר מכוער. וכ"כ המאירי כתובות דף ע"ב ע"א (עמ' שי"ד) וז"ל: ואף זו אין כופין את הבעל להוציא אלא שהפסידה כתובתה בין שיוציא בין שיקיים. הרי מפורש דגם אם קיימה אחרי שנמצאו בה הדברים המכוערים מ"מ אין לה כתובה".

כך שלשיטת הרמב"ם, אף שהבעל המשיך לחיות עם אשתו לאחר שעשתה את מעשה האיסור, היא הפסידה כתובתה.

והוסיפו בפד"ר שם: "אבל גם בזה לאו כו"ע מודי לשיטת הרמב"ם. דבכתובות דף ע"ב ע"א כתב הריטב"א: והרמב"ם ז"ל אמר שהעוברת על דת יהודית אם רצה הבעל לקיימה הפסידה כתובתה וכו', ורוב רבותי חולקים עליו בזה. וכ"כ נמוקי יוסף שם וז"ל: אבל אם רצה הבעל לקיימה אינו יכול להפסידה כתובתה, ובזה מסכימין רוב המפרשים, אעפ"י שדעת הרמב"ם ז"ל להפסידה".

ברם, חילקו בפד"ר שם בין עוברת על דת לעושה מעשה כיעור: "ולכאורה היה אפשר לומר דרוב המפרשים לא דיברו אלא בעוברת על דת, אבל במצאו בה דברי כיעור אולי מודים להרמב"ם דגם אם מקיימה אין לה כתובה, דהא חזינן דדברי כיעור חמירי מעוברת על דת, דעוברת על דת אין מפסדת כתובתה בלא התראה ואילו בכיעור מפסידה גם בלי התראה, לרוב הראשונים שהבאנו לעיל. אלא שבחידושי הריטב"א קידושין דף פ"א ע"א מפורש דגם בכיעור אם מקיימה יש לה כתובה, וז"ל שם: וכיון שקיימה לאחר שהיה יכול למיקבל בב"ד ולהוציאה, ולא הוציאה גלי אדעתיה דמחל ותו לא מפסיד לה כתובתה. ושם קאי הריטב"א בין אעוברת על דת ובין אדברי כיעור, ומשמע שגם בדברי כיעור לדעת הריטב"א אם קיימה יש לה כתובה. ואם כי לא קיי"ל בזה כהריטב"א נגד הרמב"ם והמאירי וסתימת הח"מ והב"ש הנ"ל, ובפרט שהבעל הוא המוחזק בכתובה ואין להוציא ממנו מספק, עכ"פ בנידוננו דאנו מסופקים אם זה בכלל דברי כיעור יש לצרף גם את שיטת הריטב"א שלא להפסידה כתובתה הואיל והשלים עמה אחר כך".

וסיכמו דבריהם שם: "מתוך כל המבואר נראה דבנודוננו אין לנו להפסידה כתובתה. ואף שבנידוננו גם אם נאמר שאין זה בכלל דברי כיעור, מ"מ הא פשיטא דבכלל עוברת על דת היא, אבל עוברת על דת הרי אינה מפסידה כתובתה בלא התראה, ולכן יש לה כתובה וה"ה מזונות, דמזונות תנאי כתובה הם וכל זמן שיש לה כתובה יש לה גם מזונות".

כך שדנו הראשונים במקרה שאשה עשתה מעשה איסור והבעל חזר אתה לשלום, האם מפסידה כתובתה.

כן חילקו שם למעשה בין עוברת על דת לבין מעשה כיעור של האשה.

וראו אף פסקי דין רבניים חלק ח עמוד 358 שכתבו: "וכ"נ מתוך דברי הרמב"ן בחי' ליבמות דגם איהו ז"ל מן הסוברים דבמעשי כיעור לא מפסדת כתובה בלי התראה שהרי כתב: לא שתצא בב"ד אלא לצאת ידי שמים כעין עוברת על דת מו"י שאם רצה הבעל מוציאה בלא כתובה ואם רצה לקיימה אין ב"ד מוציאין מידו וכן בדבר מכוער וקלא דל"פ אם רצה מוציאה בלא כתובה דלא גרעה מעוברת עדמו"י וכו' ועוד נראה שם דמפסדת כתובה וזה פשוט הוא דלא גרעה מעוברת ע"ד וכו'. משמע דדין אחד ותורה אחת להם כמו בעוברת עדמו"י כך במעשי כיעור, בשניהם יש צורך בהתראה שהרי מדין קו"ח מייתי לה מעשי כיעור מעוברת על דת ודי לבא מן הדין להיות כנידון".

וראו גם קובץ כנס הדיינים תשס"ט (מעמוד 29 והלאה) מש"כ הגר"ש עמר שליט"א (נשיא בית הדין הרבני הגדול דאז) בענין הבדל בין עוברת על דת למעשה כיעור.

ועסקנו בכך גם לעיל תחת הכותרת "ההבדל בין 'מעשה כיעור' לבית 'עוברת על דת' לענין חיוב כתובה".

עה. רק הבעל ראה שאשתו עוברת על דת

במקרה שרק הבעל ראה שאשתו עוברת על דת, האם נדון אותה כעוברת על דת ביחס לדין שאפשר לגרשה בעל כרחה.

בשאלה זו עסקו בפסקי דין רבניים (חלק ג עמוד 363), ורשמו בסוגריים כך: "ומ"ש המבי"ט ח"ב סי' קכ"ו בבעל האומר שראה בעצמו שאשתו עוברת ע"ד ליכא חדר"ג, לא נקטינן כוותיה. עי' חת"ס חו"מ סי' ר"ג מ"ש ע"ד המבי"ט ז"ל הנז': דברי המבי"ט נפלאו ממני אי אפשר להולמם כלל וכו', ע"כ אינני רואה שום טעם להאמין לו לבעל".

והוסיפו שם: "ובשו"ת נדיב לב ח"ב סי' י"ד כתוב: מכל הפוסקים מבואר דלא כמבי"ט, ובעוברת על דת אי ליכא עדים ליכא מצוה לגרשה ורביע עליה חרגמ"ה. וכן מסיק בשו"ת צל הכסף אה"ע סי' י"א: באופן דסברת המבי"ט דרשאי לגרשה בע"כ סברא יחידאה ודחויה מכל הפוסקים. ואין לנו לתפוס סברתו אפילו לסניף בעלמא".

הרי שהסיקו שלא ניתן להסתמך על ראיית הבעל לבד כדי להתיר לו לגרשה בעל כרחה כנגד חרם דר"ג בכך.

עו. עוברת על דת ע"פ עצמה (היא זאת שמספרת לנו)

האם ניתן לדון אשה כעוברת על דת, כשהיא עצמה סיפרה אודות המעשה שעשתה (יש התייחסות לכך לכאורה בשו"ע אבן העזר סימן קטו, סעיף א וכן סעיף ו).

בשאלה זו עסקו בפסקי דין רבניים (חלק ח עמוד 320), וכך כתבו: "בעוברת על דת עפ"י עצמה, נראה דתלוי במחלוקת הראב"ד ושאר ראשונים אם נאמנת, הובא בר"ן פרק המדיר. הראב"ד סובר שאינה נאמנת עפ"י עצמה, מפני שאין אדם משים עצמו רשע, ושאר הראשונים סוברים דנאמנת. ונפסקה ההלכה בשלחן ערוך אבן העזר סי' קט"ו כשאר הראשונים. ואע"ג שאין אשה נאמנת לאסור עצמה על בעלה, כמבואר בסוף נדרים דף צ' עמוד ב' ובשלחן ערוך אבן העזר סי' קט"ו סעי' ו', היא נאמנת שהיא עוברת על דת ומצוה לגרשה, כמבואר בתשובת פנים מאירות חלק ב', סי' י"ב, הביאו פתחי תשובה בסי' הנ"ל ס"ק כ"א. וטעם הדבר, מכיון שאינו מחויב לגרשה אלא מצוה לגרשה, לא שייך לומר שמא עיניה נתנה באחר, דמי יודע אם יגרשנה ולא תוציא לעז על עצמה בחנם. אולם יש לחלק דשאני הכא כיון שאומרת שקינא לה ונסתרה, יש לומר שעיניה נתנה באחר דמתכוונת לאסור עצמה, וצ"ע. ולכאורה אפילו אם נאמר שאינה נאמנת לענין עוברת על דת, מ"מ כיון שמאמין לה, תהיה מצוה לגרשה מדין מאמין. אבל בכנה"ג על הטור סי' קט"ו ס"ק כ"ג, הביא מחלוקת אם מאמין לעד אחד שעוברת על דת, אם יש מצוה לגרשה, והוא הדין כשהוא מאמין לאשתו".

וכן הוסיפו שם: "ובעיקר הדבר אם יש כאן מצוה לגרש מדין עוברת על דת, נראה דתלוי במחלוקת בית שמואל ומשנה למלך. דב"ש בסי' קט"ו ס"ק א' כתב דהטעם שעוברת על דת יוצאת בלא כתובה הוא מפני שחוששים שמא תזנה, ואם כן הוא הדין שכאן יש חשש זה. אבל לפי דברי משנה למלך בהלכות סוטה פרק ב' שהטעם הוא מפני שחוששים שמא זינתה, אם כן כאן אין החשש הזה; או מטעם מיגו כיון שהיא עצמה אומרת שנסתרה ואומרת שלא זינתה; או מטעם שכל

האיסור בא מזה שמאמין לה וכמו שמאמין לה שנסתרה, הוא מאמין לה שלא זינתה, כמו שביארנו לעיל לגבי איסור קינוי וסתירה את סברות האחרונים בזה. ועוד נראה דפתח פתוח לרשות הרבים אינו נחשב איסור בעיניה ולא נחשבת מחמת זה כעוברת על דת כמבואר כה"ג בשלחן ערוך אבן העזר סי' קט"ו, ובבית שמואל ס"ק ז'. לאור כל הנימוקים הנ"ל, פסק ביה"ד שהאשה מותרת לבעלה. ניתן ביום א' טבת תשל"א".

הרי שהביאו שיטות לכאן ולכאן באשר לכך; אך במקרה שלפניהם הכריעו להתיר את האשה לבעלה מהטעמים שרשמו שם.

עז. אשה שעברה על דת, אך הבעל חזר אתה לאחר מכן לחיי שלום אף שידע מכך, האם מפסידה כתובתה בגירושין

זהו מקרה מצוי, ויש לתת עליו את הדעת.

וראו מש"כ בפסקי דין רבניים (חלק ח עמוד 352): "והנה בנידוננו יש עוד סברא שלא להפסידה כתובתה, והוא, שהרי הבעל המשיך לקיימה אחרי שנודע לו על יחסיה עם ג' וגם עשה הסכם לשלום בית בביה"ד. ומה שטוען הבעל שהיה עמה במטה אחת אך לא קיים אתה יחסים אינו מתקבל על הדעת כלל. גם בהודעתו של הבעל במשטרה בחתימת ידו כתב: אני ידעתי את הקשרים שלה עם ג' שכבר הגיעו לסוף ואשתי חזרה וחיה אתי בשלום והכל בסדר. וזאת הוא אמר אחרי שנודע לו ענין התמונה הנ"ל כמבואר שם בדו"ח המשטרה, וא"כ לכאורה יש לומר שמחל על זכותו להפסידה כתובתה".

ברם, מעבר לאמור, הוסיפו: "אולם הרמב"ם בפרק כ"ד מהל' אישות הלכה ט"ז לא כתב כך. וז"ל שם: עוברת על דת משה או על דת יהודית וכן זאת שעשתה דבר מכוער אין כופין את הבעל להוציא אלא אם רצה להוציא יוציא, ואעפ"י שלא הוציא אין להן כתובה, שהכתובה תקנת חכמים היא כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ולא הקפידו אלא על בנות ישראל הצנועות אבל אלו הפרוצות אין להן תקנה זו אלא תהא קלה בעיניו להוציאה. ודברי הרמב"ם האלו הובאו להלכה בטור אה"ע סי' קט"ו ובח"מ ובב"ש שם לענין עוברת דת, ומסתבר דה"ה וכ"ש בעשתה דבר מכוער. וכ"כ המאירי כתובות דף ע"ב ע"א (עמ' שי"ד) וז"ל: ואף זו אין כופין את הבעל להוציא אלא שהפסידה כתובתה בין שיוציא בין שיקיים. הרי מפורש דגם אם קיימה אחרי שנמצאו בה הדברים המכוערים מ"מ אין לה כתובה".

כך שלשיטת הרמב"ם, אף שהבעל המשיך לחיות עם אשתו לאחר שעשתה את מעשה האיסור, היא הפסידה כתובתה.

והוסיפו בפד"ר שם: "אבל גם בזה לאו כו"ע מודי לשיטת הרמב"ם. דבכתובות דף ע"ב ע"א כתב הריטב"א: והרמב"ם ז"ל אמר שהעוברת על דת יהודית אם רצה הבעל לקיימה הפסידה כתובתה וכו', ורוב רבותי חולקים עליו בזה. וכ"כ נמוקי יוסף שם וז"ל: אבל אם רצה הבעל לקיימה אינו יכול להפסידה כתובתה, ובזה מסכימין רוב המפרשים, אעפ"י שדעת הרמב"ם ז"ל להפסידה".

ברם, חילקו בפד"ר שם בין עוברת על דת לעושה מעשה כיעור: "ולכאורה היה אפשר לומר דרוב המפרשים לא דיברו אלא בעוברת על דת, אבל במצאו בה דברי כיעור אולי מודים להרמב"ם דגם אם מקיימה אין לה כתובה, דהא חזינן דדברי כיעור חמירי מעוברת על דת, דעוברת על דת אין מפסדת כתובתה בלא התראה ואילו בכיעור מפסידה גם בלי התראה, לרוב הראשונים שהבאנו לעיל. אלא שבחידושי הריטב"א קידושין דף פ"א ע"א מפורש דגם בכיעור אם מקיימה יש לה כתובה, וז"ל שם: וכיון שקיימה לאחר שהיה יכול למיקבל בב"ד ולהוציאה, ולא הוציאה גלי אדעתיה דמחל ותו לא מפסיד לה כתובתה. ושם קאי הריטב"א בין אעוברת על דת ובין אדברי כיעור, ומשמע שגם בדברי כיעור לדעת הריטב"א אם קיימה יש לה כתובה. ואם כי לא קיי"ל בזה כהריטב"א נגד הרמב"ם והמאירי וסתימת הח"מ והב"ש הנ"ל, ובפרט שהבעל הוא המוחזק בכתובה ואין להוציא ממנו מספק, עכ"פ בנידוננו דאנו מסופקים אם זה בכלל דברי כיעור יש לצרף גם את שיטת הריטב"א שלא להפסידה כתובתה הואיל והשלים עמה אחר כך".

וסיכמו דבריהם שם: "מתוך כל המבואר נראה דבנודוננו אין לנו להפסידה כתובתה. ואף שבנידוננו גם אם נאמר שאין זה בכלל דברי כיעור, מ"מ הא פשיטא דבכלל עוברת על דת היא, אבל עוברת על דת הרי אינה מפסידה כתובתה בלא התראה, ולכן יש לה כתובה וה"ה מזונות, דמזונות תנאי כתובה הם וכל זמן שיש לה כתובה יש לה גם מזונות".

כך שקיים דיון בראשונים במקרה שאשה עשתה מעשה איסור והבעל חזר אתה לשלום, האם מפסידה כתובתה.

עח. איש "עובר על דת" דינו כאשה העוברת על דת (וכן ההיפך)

בעל הנוהג באותן הנהגות הנחשבות כדין "עוברת על דת באשה" – האם נדון אותו "עובר על דת" ביחס לדינים שונים.

לשאלה זו יש התייחסות בשו"ת נודע ביהודה מהדורא (תנינא סימן צא, אבן העזר), שכתב: "הנראה לעניות דעתי בזה דאין חלוק בינו לבינה כלל, וגם היא בעוברת על דת כל מה דחשיב בגמרא היינו דבר שמכשילתו או בנודרת שהטעם שגורמת מיתת בניו, או בעוברת על דת יהודית שהם דברי פריצות שבזה יש לחוש שתבוא לידי זימה, אבל בעוברת על שאר עברות חמורות במה שאינה מכשילתו אפילו אכלה חזיר ולא האכילתו או לבשה שעטנז, לא מצינו שיכול להוציא בלא כתובה וכו'. וכמו כן אני אומר באיש שאם הכשיל את אשתו שהאכילה דבר האסור, כגון שהביא בשר לביתו בשר נבילה במר דשחוטה והאכיל את אשתו, אז יוציא ויתן כתובה, שהרי אי אפשר לה להזהר מזה שהרי מזונותיה עליו ולא תוכל לחקור בכל עת שיביא בשר ושאר מאכלין שיש לחוש להם לדבר האסור. וגם בזה צריך התראה קודם כמו האשה ואין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת וכו'".

הרי שהסיק הנו"ב שדין האיש כדין האשה לגבי עובר על דת, ובמקרה שבאשה היא יוצאת שלא בכתובה בעוברת ע"ד, האיש יוציא ויתן כתובה כשעובר על דת.

וראו אף שו"ת המבי"ט (ח"ב סי' מ"ז) שכתב שהעובר על דת, כל זמן שלא התרו בו, אינו חייב להוציאה.

לשאלה זו מצאתי הייחסות בפסקי דין רבניים.

ראשית, ראו פסקי דין רבניים (חלק ח עמוד 223) שם רשמו: "בר מן דין ומן דין ולהתלמד במקום אחר בכגון דא שהבעל הוא שפוי בדעתו ורצה לרצוח את אשתו, איכא לעיוני. תמן תנינן בכתובות דף ע"ב ע"א: ואלו יוצאות שלא בכתובה, העוברת על דת משה ויהודית. איזו דת משה? מאכילתו שאינו מעושר ומשמשתו נדה וכו'; ואיזה דת יהודית? יוצאת וראשה פרועה וטווה בשוק ומדברת עם כל אדם. אבא שאול אומר אף המקללת ילדיו בפניו וכו'. והנה בגמרא לא נתבאר מה דין הבעל אם הוא עובר על דת משה ועל דת יהודית. אכן הקדמונים כבר עמדו בזה וכתבו כי דין האיש כדין האשה, דהנה כתב בתוס' רי"ד הנדפס בש"ס וילנא וז"ל בד"ה נודרת וכו': וקשה לי בעל נמי אם נודר ואינו מקיים יוציא ויתן כתובה שקובר את בניו ועוד קובר את אשתו דכתיב ואם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיך. ונ"ל דכ"ש הוא דהשתא האשה היא מפסדת דינה מה שראוי לינתן לה ונשתעבד לה בעת שנשאה, קנסין לה שתצא שלא בכתובה, כ"ש בעל דלא מפסיד מידי אלא מה שנשתעבד לה נותן לה, דיוציא ויתן כתובה. וכן כמו אם מאכילה דברים האסורים או טבל או נבלות וטרפות שתוכל אשתו לתבוע גרושין ממנו ויוציא ויתן כתובה".

ועוד הוסיפו: "וכן כתב שלטי גבורים בשם ריא"ז: וכן אם הוא נודר ואינו מקיים או שהוא מאכילה דברים האסורים יוציא ויתן כתובה כמו שביאר מז"ה שהוא הוא התוספות רי"ד רבינו ישעיה מטראני. כך גם הובאו הדברים בשיטה מקובצת בשם הנ"ל, וכן כתב הריב"ש בחידושיו בלי שום חולק. וכן ברמ"א, דאפילו לדעת האומרים שאין כופין במומר או שאר עובר על דת באם פושע ובמאכיל לה דבר האסור כופין, וגם נודע ביהודה מהדורא תנינא וכו'".

ועוד הוסיפו בפד"ר שם: "והנה בשו"ע אהע"ז סימן קנ"ד סעיף ג' כתב הרמ"א: איש המכה את אשתו עבירה היא בידו כמכה חבירו, ואם רגיל הוא בכך יש ביד בי"ד ליסרו ולהחרימו ולהלקותו בכל מיני רידוי וכפייה ולהשביעו שלא יעשה עוד, ואם אינו ציית לדברי הבי"ד יש אומרים כי כופין אותו להוציא ובלבד שמתרין בו תחילה פעם אחת ושתיים. וכתב בביאור הגר"א סימן קנ"ד ס"ק י"א: ובלבד שמתרין בו תחילה דלא גרע מעוברת על דת. ונראה מדברי הגר"א דאיש המכה את אשתו דינו כעובר על דת ולכן צריך התראה".

וכך ביארו זאת שם: "באור הדברים הוא פשוט, שאם הבעל מכה את אשתו, הרי הוא עובר על לאו דלא יוסיף, ומאחר והדברים נוגעים לאשתו הרי הוא ממש עובר על דת, כמו נודר ואינו מקיים שכתבו הקדמונים דיוציא ויתן כתובה לאחר שהתרו בו".

והוסיפו ודנו בכך: "אכן יש לדקדק בלשון הרמ"א שכתב: ובלבד שמתרין בו תחילה פעם אחת או שתיים. והנה מקור דינו של הרמ"א הוא מתשובת בנימין זאב סי' פ"ח ששם כתב שיתרו בו טובי הקהל פעמים או שלושה. וצריך בירור אם הרמ"א ובנימין זאב נקטו פעמיים ושלשה בדווקא. ויעויין בכסף משנה הלכות לולב פרק ח' הלכה ז' שעמד על כל מקום שנשנה שנים או שלש, וז"ל: מעולם הוקשה לי בין בגמרא בין בפוסקים השתא שתיים פסול שלש מיבעיא ולא מצאתי לשום מחבר בזה דבר וצ"ע. ויעויין שם במשל"מ שהאריך בזה".

וכך ביאורו דין זה בהתאם להבנה שגם באיש יש דין "עובר על דת": "עכ"פ בנידון דידן מאחר וכל היסוד באיש המכה את אשתו שכופין אותו להוציא הוא מדין עובר על דת, וכמבואר לעיל, למה צריכין שתים ושלש התראות ולא סגי בהתראה אחת כמו בעוברת על דת דמפסידה כתובתה. ונראה בזה דהנה התראה זו בעוברת על דת שונה מכל ההתראות המוזכרות בש"ס, דשם צריך התראה תוך כדי דבור וכן שיקבל עליו ההתראה, ואפילו במלקות צריך שיקבל עליו התראה, וכמו שכתב רש"י בסנהדרין פ"א וכן תוספות בתמורה דף ז', ד"ה אלא, שבמלקות צריך לקבל עליו התראה, ואילו בעוברת על דת לא מצינו כל הגדרים הנ"ל וכו'".

וסיכמו דבריהם שם בפסקי דין רבניים חלק ח עמוד 226: "הרי נמצא דדין האיש כדין האשה לגמרי הן בעובר על דת משה והן בעובר על דת יהודית".

ועוד הוסיפו שם במסקנת הדין: "לפי כל זה נמצא בנידון דידן שיש לחייב את הבעל לתת גט לאשתו ממה נפשך, דאם הוא שפוי בדעתו ועשה מה שעשה הרי דינו כעובר על דת, ואם הוא לא שפוי בדעתו יש לחייב אותו מחמת מום גדול או כמו שנתבאר לעיל בארוכה. לאור הנ"ל אנו מחליטים: כי הבעל ב' חייב לגרש את אשתו א' ניתן היום י"ט חשון תשל"א".

הרי שהסיקו בפס"ד שם שגם באיש יש דין "עובר על דת" כדי לחייבו לגרש.

בשאלה זו עסקו בעקיפין אף בפסק דין אחר בפסקי דין רבניים (חלק ח עמוד 353), ורשמו בתוך הדברים: "זה ישנו גם בעוברת על דת שלא התרו בה, דרק לענין הכתובה אמרינן דאינה מפסידתה בלא התראה, יוצא איפוא לכאורה שיוכל הבעל לגרשה בעל כרחה. אולם למעשה שום ב"ד בזמננו לא יזדקק לגרש אשה בעל כרחה, ועי' בתשובות הרא"ש כלל מ"ב שכתב לענין נכפית: ואף את"ל שהשוה (רבנו גרשום) מדותיו ששום אדם לא יגרש בעל כרחה, מ"מ במה שהאיש כופין אותו להוציא אף האשה כופין אותה לקבל גט. ועי' נודע ביהודה תנינא סי' ק"ד שפירש דברי הרא"ש דגם במקום שאותו כופין לתת גט, מ"מ אותה אין כופין אלא שתאמר רוצה אני, אבל אין זורקין לה הגט בעל כרחה. וכ"כ בהגהות רעק"א לב"ש סי' קי"ז ס"ק כ"ב, עיי"ש (אמנם רבים חולקים בזה על הנו"ב, ועי' שדי חמד מערכת גירושין סי' ב'). ועי' הפלאה בק"א סי' ע"ז שכתב דמדין התורה אף שיכול לגרש בע"כ מ"מ אין האשה מחוייבת להסכים לקבל הגט, אלא שהוא יכול לזרוק לה הגט בעל כרחה, ורק בנכפית שאילו היה מום זה בו היו כופין אותו עד שיאמר רוצה אני לגרש, לכן כשהיא נכפית כופין אותה עד שתאמר רוצה אני לקבל הגט".

והוסיפו באשר לשאלה מעלה: "ולפי"ז נחזי אנן בעוברת על דת האפשר לחייבה לקבל גט, והנה בנכפית הרי תלינן לה באילו היה מום זה בו שהיו כופין אותו לגרש, נראה נא איפוא מה הדין באיש העובר על דת האם מחייבים אותו לגרש? דבר זה נידון בתשובות המבי"ט ח"ב סי' מ"ז וכתב שם דהעובר על דת כל זמן שלא התרו בו אינו חייב להוציאה, עיי"ש. ולפי"ז ה"ה כשהיא עוברת על דת כל זמן שלא התרו בה אין לחייבה לקבל גט וכו'".

הכי שהזכירו המושג של איש "עובר על דת", אף שהזכירו את דין המבי"ט שיש להתרות בו טרם חיובו לגרשה.

עט. לא תישלל כתובה מאשה מדין "עוברת על דת" כשהבעל נהג בעצמו בדרך לא ראויה

באשר לכך, עי' בספר שורת הדין (כרך טו, מעמוד קמח), מאמרו של הג"ר אברהם שמן שליט"א, הדן בכך באריכות. כן דן שם בבעל חוזר בתשובה והאשה לא. וראה גם קובץ כנס הדיינים תשס"ט מעמוד 30 והלאה, מש"כ בכך נשיא בית הדין הרבני דאז הגר"ש עמר שליט"א, שדן בענין מעשה כיעור או עוברת על דת, כשגם הבעל לא נוהג כראוי.

ועין בשו"ת יביע אומר (חלק ג - אה"ע סימן כא) שכתב באשר לכך: "ועכ"פ בנ"ד שהאיש הזה חי עמה שנים רבות והולידו בנים ובנות, למרות היותה יוצאת לשוק וראשה פרוע וזרועות מגולות, ורק כעת לאחר הריב ומדנים בא בטענה כזאת, הא ודאי שאין זה אלא צביעות להתעטף בטלית שאינה הולמתו. ואין לתת יד לפושעים, שיבאו להתעולל עלילות ברשע על נשותיהם, בזה"ז אשר פשתה המספחת של המודרניות בעולם, וישתמשו בדיני תוה"ק אשר נתנו להם עורף ולא פנים, אך ורק לתועלתם הפרטית, בכדי למלאת תאותם השפלה, בנתנם עיניהם באשה אחרת, ולבגוד באשת נעוריהם בתואנות וטענות תחת מסוה של דת. ורק אם האיש מוחזק בכשרות ולבו לשמים, וטען טענת עוברת על דת מבלי סכסוכים ומריבות אחרות, אז יש לפסוק כמו שפסקו רבותינו ז"ל אשר מפיהם אנו חיים, ולהפסידה כתובתה לאחר התראה כדת".

כן ראו פסקי דין רבניים (חלק ג עמוד 268) שכתבו: "הלכה זו שהעלה הישועות יעקב היא דוקא כשהבעל בא בטענה זו שאשתו עוברת על דת ואיננו יכול לסבול התנהגותה הנלוזה של אשתו, וזה מפריע בחיי הנשואין של הזוג, ואמנם מצות חכמים לגרשה, והוי הוא רוצה לשמוע דברי חכמים. לא כן בגונא דידן. האשה לא הודתה על מעשי כיעור וכיו"ב. אמנם התגוררה לפי דבריה בפרוזדור של הדירה בה גר איש זקן בגיל /שבעים וחמש/ שנה, והרב הזהירה על כך אבל מאידך אין לנו הוכחה שהמשיב מקפיד בכלל ע"ז; דאדרבא, כפי הרשום בפרטיכל יש להניח שאיננו נמנה על סוג אנשים אשר אינם עוברים על דת; הוא הודה בביה"ד שהוא לא מחכה על היתר נשואין, וכי הוא חי עם אשה אחרת בלי חופה וקידושין, ואם איהו לא קפיד אנן קפדינן ליה? ועכ"פ נראה פשוט דבדברים הללו אם איהו לא טעין אנן לא טענינן לו. על יסוד האמור לעיל אנו דוחים את הערעור. אין צו להוצאות (-) יצחק נסים (-) יוסף שלום אלישיב".

ברם, ראו פסקי דין רבניים שם (חלק ג עמוד 270), שכתבו בדעת המיעוט: "בשלטי הגבורים שאין צריך להתרות בה שתפסיד כתובתה ובכל אופן הפסידה הכתובה עיי"ש. והנה זה פשוט שבדין קינוי, גם אם הבעל הוא רועה זונות, אם קינא לאשתו אל תסתרי עם איש פלוני ונסתרה עמו שהיא אסורה עליו. והא דתניא בסוטה כ"ח ע"א: אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו, היינו שאינה שותה, אבל הקינוי והסתירה אוסרים אותה והיא יוצאת בלא כתובה, וכ"ה ברמב"ם הלכות סוטה פ"ב ה"ח - ט'. וא"כ ה"ה בעוברת על דת, גם אם הבעל הוא רועה זונות, אם התרה באשתו שלא תהא עוברת על דת ועברה, שהיא יוצאת בלא כתובה, כי מה שהבעל עובר עבירות, אין זה מצדיק את האשה להיות עוברת על דת וכו'. ועיין בשו"ת הרמב"ם סי' קפ"ו, שנשאל באשה שלא היתה טובלת לנדתה ובעלה יודע ושותק ובא לגרשה אם יש לה כתובה או לא. והשיב: שאין לה כתובה כלל והטעם הוא כדי שלא יהא חוטא נשכר, ואעפ"י שגם הוא חוטא נשכר שנפטר מלפרוע כתובתה, מניעת פריעת הכתובה לא נקרא שכר כיון שלא קבל ממנה כלום. הרי מבואר אף שגם הבעל הוא עובר על דת שהיה בועל נדה, מ"מ אין זה מצדיק את - האשה להיות עוברת על דת והיא מפסידה את כתובתה ועיין בפ"ת אבה"ע סי' קט"ו סק"ג עיי"ש".

וראו שם פסקי דין רבניים חלק ג עמוד 258 שכתבו: "י. (א) לדעת הישועות יעקב, הטוען על אשתו שעברה על דת ואין עדות ברורה על כך אלא רגלים לדבר קצת, והבעל דורש על יסוד זה שתקבל גט ממנו, רשאי למנוע ממנה מזונות עד שתקבל גט. (ב) אכן כ"ז בבעל הבא בטענה זו שאיננו יכול לסבול את התנהגות אשתו בדרכיה הנלוזות. אבל בבעל כזה שלא איכפת ליה מאומה אם אשתו עוברת בעל דת, ובפרט כשהיא אינה טוענת טענה זו, הדבר פשוט שאנן לא טענינן ליה, ואין זה יכול לשמש שום יסוד לפטור אותו ממזונותיה. נימוקי המיעוט א. גם לדעת האומרים אם יש רגלים לדבר קצת שהאשה היא עוברת על דת, יכול הבעל למנוע ממנה שארה כסותה עד שתקבל גט, אין זה אלא אם על הרגלים לדבר קצת היתה עדות ברורה, אבל אם היה רק עד אחד שהיא הודתה בפניו והיא מכחישתו והדין הוא דעד אחד בהכחשה לאו כלום הוא, א"כ אין כל הוכחה שהיו אפילו רגלים לדבר קצת שהיא עוברת על דת".

וראו גם מש"כ בפסקי דין רבניים (חלק ד עמוד 345): "וכ"כ הרדב"ז בסי' ת"ו: אבל בנ"ד אם אתה מאמינה נמצא אתה עושה אותו פריץ ורשע ולא מהימנא לה בכי האי גוונא. אלא שלכאורה יש לדון גם לדעת הרדב"ז, דדוקא באופן שאם אתה מאמינה נמצא אתה עושה אותו פריץ ורשע, בזה לאו כל כמיניה להוציאו מחזקת כשרות, אכן במקרה והדיון הוא בין סוג אנשים כאלו אשר מזמן פרקו מעליהם את חיי הטהרה לפי דעת התורה. וחיים תדיר עם נשותיהם מבלי שטבלו לנדותם, הרי בדבריה איננה מוציאו מחזקת כשרותו. אבל אם כן הרי בכלל אין כל יסוד לטענה מעין זו, עיין אה"ע סי' קט"ו פ"ת סק"ג דעוברת על דת כגון ששימשתו נדה שיוצאת שלא בכתובה, זה דוקא באופן שהבעל לא ידע מזה והאשה היא שמכשילתו בדבר עבירה אבל אם הדבר נעשה בידיעתו של הבעל אז איננה בכלל עוברת על דת להפסיד זכויותיה וכו'".

וראו אף פד"ר ד עמוד 362: "מ"מ במקרה והבעל ידע מהתנהגות אשתו שעברה על דת יהודית והמשיך לחיות אתה ימים ושנים. אין בידו לבוא עכשיו ולגלגל עליה את הראשונות כי הרי נראה שלא משום שלבו נוקפו בא לדרוש את הגט וכו', ומסתברא במקרה והבעל הוכיח בעדים שאשתו עברה לפני כמה שנים על דת יהודית וכל הזמן המשיך לחיות אתה בשלום, בידעו מהתנהגותה של אשתו בעבר, אין הבעל יכול עכשיו לדרוש לחייב את אשתו בקבלת גט על יסוד טענות גרידא. ולא מפיו אנו חיין, ועליו להוכיח בעדים שאשתו חזרה על התנהגותה הרעה".

באשר לכך נצטט כמה קטעים מתוך פסק דין בין הדין דנן (בחיפה) בתיק 942059/1.

בתיק הנ"ל הוגשה בפנינו בקשת הבעל לביטול או שינוי פסק דין חיוב כתובה מיום 23.6.15. בפסק הדין מיום הנ"ל נפסקה כתובת האשה ופיצוי, וכך נאמר שם: "א. בית הדין מחליט לחייב את הבעל בכתובת אשתו בסך 101,000 ש"ח. בית הדין מחליט לחייב את הבעל בסך נוסף של 80,000 ש"ח, כפיצוי לאשה".

לאחר מתן פסק הדין התקבלה התנגדות הבעל, בטענה כי לאחרונה הוא גילה כי האשה בקשר עם גבר זר. בית הדין קיבל את עמדת שני הצדדים ביחס לטענה זו.

בית הדין בחן מול הבעל האם יש לו ראיות כי הקשר ברמתו הנוכחית, לטענתו, החל עוד לפני זמן רב, והבעל לא המציא כל הוכחה לכך, מלבד טענה שיש להוציא פלט שיחות של האשה לאימות קשר טלפוני שהיה לה עם אותו גבר זר.

וכך רשמנו בפס"ד שם: "ובכן, נעיר כי הבעל לא טען לאורך כל הדיונים שהתקיימו באופן ברור ובולט כי האשה זנתה, ואף בדיוני הכתובה, כולל בסיכומיו, לא טען כן ולא הגיש עד היום בקשה לקבלת פלט שיחות. לעמדת בית הדין, אף אם נכונה העובדה המוצגת כיום ע"י הבעל, שהאשה ואדם זר לנו יחד באותה דירה, הרי שיש לבדוק האם יש בכך כדי מעשה כיעור או עוברת על דת, אך אף אם נקבע שיש בכך גדר מהגדרים הנ"ל, עדיין אין בכך לשלול את זכאותה של האשה לכתובתה. ונפרט".

ותחת הכותרת "הבעל לא יכול לשלול מהאשה כתובתה בטענה שהוא עצמו לוקה בה" רשמנו כך: "הבעל חי עם אשה זרה מהתקופה לאחר עזיבתו את הבית, אף כיום הוא בקשר אישי עם

אשה אחרת וחי עמה כבני זוג לכל דבר. באשר לכך, נאמר בפסק הדין לכתובה שאין מחלוקת בין הצדדים כי זמן לא ארוך לאחר שהבעל עזב את הבית המשותף, הוא היה בקשר עם אשה זרה. עובדה זו מובילה באופן טבעי לחשש כי נסיבות עזיבתו היו תלויים באותם קשרים, דהיינו נטישת הבית באופן מושכל ומתוכנן לשם יצירת קשר עם נשים זרות, או אף קשר עם אשה אחרת שהחל עוד טרם הפירוד. בנסיבות אלו, נראה כי חובת ההוכחה מוטלת על הבעל, כי עזיבת הבית וניתוק הקשר עם האשה היה בגין מניע שונה. ברם, אף אם יוכיח הבעל כי לא עזב את הבית בשל שאיפות לקשר עם אשה אחרת, עדיין מוטלת על הבעל חובה להוכיח כי עזיבתו את הבית היתה מוצדקת עד כדי שלילת כתובתה של האשה".

וכן נרשם שם: "כך שלמעשה, אף לטענת הבעל כיום, לא נמצאה עילה להסיק כי האשה היא זו שגרמה לגירושין, ומסתבר מכל הנ"ל כי הבעל הוא שגרם לכך, כמתואר לעיל וביתר הרחבה בפסק הדין הנ"ל, אף שיתכן וכיום, בעת האחרונה, לאחר סכסוך ופירוד בן כמה שנים, אף האשה מצויה בקשר עם גבר זר, עובדה שעדיין לא נבדקה והוכחה, כאמור".

בענין זה, ראה מה שהסיקו בפס"ד בית הדין צפת (בתיק 606202/1), וכך כתבו באשר לבעל הטוען שאשתו עוברת על דת אך גם הוא נוהג כמנהגה: "כאמור, הטעם בהלכה זו הוא מפני שאנו מתייחסים לבעל כמי שמחל על זכותו לתבוע גירושין על יסוד טענת 'עוברת על דת'. על כן במקרה שבו הבעל תובע להתגרש לאחר שהתובע כבר מצוי בקשר זוגי עם אשה אחרת, ותביעתו מיוסדת על עילת גירושין, כגון טענת 'עוברת על דת', מאחר שלבית הדין ברור שהעילה האמִתית לרצונו בגירושין אינה כפי הנטען בדבריו, אלא מפני שהוא מבקש למסד את הקשר עם האשה הזרה, אין לקבל את טענתו. וזאת מפני שעילה זו של 'עוברת על דת' ניתנת למחילה, ובנסיבות אלו ברור לבית הדין שהבעל מחל על זכותו לאכוף גירושין ולשלול כתובה על יסוד עילה כזו".

ועוד כתבו שם (בפס"ד צפת הנ"ל): "משא"כ בהעדר איסור בנישואין, וכשהאשה רוצה בבעלה, אלא הבעל התובע את הגירושין, מאס באשתו ללא הצדקה, מתגורר בנפרד מאשתו ולעיתים אף גר עם אשה אחרת. כאשר עילה זו – שהיא מרידה ללא הצדקה או קשר עם אשה אחרת, הביאה את הבעל להגיש את התביעה –אינה יכולה להתקבל, אך כדי שתביעתו תתקבל, התובע מציג עילה המוכרת בהלכה, כגון כשהוא מבקש לאכוף עליה את הגירושין ולשלול את זכאותה לכתובה על יסוד עילת 'עוברת על דת' או בטענה שאינה מסכימה לעלות לארץ ישראל, וכיוצ"ב – תביעתו תידחה. מאחר וברור לבית הדין, שאין כוונתו להתגרש עקב אותה עילה הנטענת, דנים אותו כמי שמחל על זכותו להתגרש עקב עילה זו, והתביעה אינה מתקבלת".

וכן כתבו, הוכיחו והסיקו בפס"ד ב"ד צפת שם: "בשו"ע אבן העזר סי' קטו סעיף ג' נקבע שאין מקום לקבל את תביעת הבעל לדון את אשתו כעוברת על דת, בנסיבות בהן הבעל מטיל באשה דופי, באותו נושא שהוא בעצמו מקולקל בו. על כן אם הבעל אינו מוכר כאדם המקפיד על צניעות, אין מקום לטענתו שאשתו נהגה בחוסר צניעות. בספר חלקת יעקב חלק אבן העזר סי' ו' כתב: 'אם האשה עושה מעשי פריצות ועוברת על דת יהודית בידיעת בעלה וגם ברצון בעלה (לא נדבר על פרועת ראש שכבר נעשה בעוה"ר אצל הרבה ואף גם חרדים להיתר) רק למשל אם האשה הולכת ומרקדת עם אנשים אחרים לעיני בעלה, או כשהולכת להתרחץ בתערובת יחד עם בעלה והבעל אינו מקפיד על חציפות כזה, או שארי עניני חציפות הנוהגת בהדור הפרוץ, והבעל אינו מקפיד, א"כ מהיכי תיתי נאמן לומר על שאר ענייני פריצות שאינו מתרצה לזה, ורוצה להיפטר בחדר"ג. קיצור הדבר, הדין דעוברת על דת ישראל הוא רק כשהבעל נודע לאיש חרדי וסימן לדבר שמירת שבת וטהרת משפחה וכו', בני"ד כיון דודאי אינה אסורה לבעלה כיון דלא הוי עדי כיעור ורק משום עוברת על דת, צריכין לידע אם כוונתו רצויה, אם לא עשתה מעשי פריצות גם בידיעתו', עכ"ל. ועיין בפד"ר כרך ד' עמ' 363 שהביאו מדבריו.

עוד כתב שם בספר חלקת יעקב (אבהע"ז, ו): "כיון דבעוברת על דת יהודית ובמעשי הפריצות עדיין לא נאסרה לבעלה ורשות בידו לדור עמה, רק חז"ל נתנו לו גם רשות לגרשה כיון שהדבר נוגע לו שיכול לבוא לידי איסור. א"כ באופן שאנו יודעין שהוא אינו חושש לאיסור, מנ"ל שחז"ל

נתנו לו רשות זה, ובכלל קשה לפסוק מסברות ולהתיר איסור חדר״ג החמור, שלדעת כמה מגדולי הפוסקים הוא איסור תורה גמור גם בזמן הזה״.

ועוד רשמו בפס״ד ב״ד צפת שם: ״יתירה מזו, אם הבעל בוגד באשתו וחי עם אשה אחרת, אין לקבל את טענתו לחיוב האשה בגירושין על יסוד טענה של התנהגות שאינה ראויה של האשה בקשרי ידידות עם גבר זר. עיין בתשובת הגרי״א הרצוג ז״ל (בספר היכל יצחק חלק אבן העזר סי׳ ט׳ אות ג׳, וכן פסקים וכתבים מהגרי״א הרצוג ז״ל ח״ז סי׳ קכ) ששלל חיוב האשה בגירושין בנסיבות אלו, וכתב: ׳דומני שהגאונים ז״ל שפסקו שזכאי הבעל להתיר לו חדר״ג בעוברת על דת יהודית, לא כיוונו על אדם כזה שיש לחוש הרבה מאד שהעיקר אצלו שעינו נתן באחרת ועלילות היה מבקש מבתחילה. ואף לאחר הבירור שהיא בכלל עוברת על דת יהודית, יש לומר שאינה כל כך חייבת כשראתה מבעלה שהוא רועה זונות, וזלזל בעיניה ענין הצניעות, והוא שגרם׳. עכ״ל, וע״ע בספר ישכיל עבדי חלק ו׳ חלק אבן העזר סי׳ ס׳״.

ומכח זה הסקנו בפס״ד חיפה שם: ״הרי שאף לטענת הבעל כיום, הרי הוא לוקה באותו דבר, כאמור לעיל, ומהתקופה שלאחר הפירוד ועד היום הוא בקשר עם נשים זרות, ואין ביכולתו לשלול מהאשה כתובתה בטענה שכיום היא בקשר עם גבר זר (ואף לטענתו שקשר זה החל עוד קודם, מה שלא הוכח כלל, אין בדבריו עילה מוצדקת לשלילת כתובתה של האשה)״.

ועוד כתבנו שם תחת הכותרת ״לא האשה גרמה לפירוק הנישואין״: ״ועוד נוסיף, אף אם האשה בגדה, כטענת הבעל, עדיין נוכל לקבוע בוודאות כי לא זו היתה העילה לפירוק הנישואין, לאור כל האמור לעיל והאמור בפסק הדין לכתובה המוזכר לעיל, כי הבעל בגד באשתו עוד קודם לכן. בענין זה, ראה מה שכתבו שם (פס״ד צפת): ׳מלבד האמור, מטעם נוסף אין מקום לפסוק על חיוב האשה בגירושין ושלילת הכתובה על יסוד הלכה זו של עוברת על דת, כשהאירועים נשוא התביעה, אירעו לאחר שהבעל כבר מרד באשתו ועזב את ביתו ואינו גר עמה, וזאת על פי הבהרת גדרי הלכה זו של עוברת על דת, וכדלהלן׳. והביאו אסמכתאות לביסוס טענה זו: ׳בפד״ר ח״א עמ׳ 338, בפס״ד מהרבנים הגר״י עדס ז״ל הגרי״ש אלישיב שליט״א [זצ״ל] והגרי״ב ז׳ולטי ז״ל בארו את יסוד הדין בעוברת על דת, וכתבו: עיקר הטעם של עוברת על דת הוא לא משום מעשה העבירה, אלא משום דבמעשיה היא גורמת להפרעה ולקילקול בחיי המשפחה התקינים בינה לבין בעלה׳, עכ״ל. וכן כתב בספר קובץ שעורים להגאון רבי אלחנן וסרמן ז״ל עמ״ס כתובות סי׳ רלב ביחס להלכה זו של עוברת על דת: ׳ביאור הדברים וכו׳ דאינה מפסדת כתובתה מפני עבירות שהיא עושה לעצמה, אלא מפני שאינו יכול לדור עמה, ונמצא דהיא הגורמת לגירושיה וכו׳ הפסד הכתובה אינו בתורת קנס מפני העבירה שעברה, אלא מדינא, מפני שאינו יכול לדור עמה בגרמתה׳״.

והביאו (ב״ד צפת) שיטת האחרונים הידועה בהנ״ל, וכתבו: ״וכבר הארכנו בבירור הלכה זו בדרך זו, בפסק דין שנכתב בתיק אחר, והתפרסם בספר עטרת דבורה ח״א סי׳ מט. ושם הבאנו שביחס לעוברת על דת יהודית שנהגה בפריצות, כתב הרא״ש – ׳משום חשד זנות הוא דמפסדא׳. וכתב הב״ש סי׳ קטו סק״א דמאחר ועשתה דבר פריצות יש חשש שמא תזנה תחתיו, דהיינו החשש ביחס לעתיד. אמנם המשנה למלך (בפ״ב מהלכות סוטה ה״א, הובא בבית מאיר ובפתחי תשובה סק״א) כתב דהחשש שמא זנתה, אך החזון איש (הלכות כתובות סי׳ עט ס״ק כז) הביא את דברי המשנה למלך ובאר דבריו, וז״ל – ׳נראה דאין לחוש שזינתה להפסידה כתובתה משום זה, אלא נראה דלא מיתדר ליה באשה כזו שאין הפריצות מקרה אלא תכונה רעה ומביאה לידי זימה, והרי קלקלה האישות שאינו יכול לדור עמה וכו׳, וכיון שיש לה תקנה לשוב למתדר עמה לא הפסידה כתובתה׳, עכ״ל. אין כוונת החזון איש לחלוק על המשנה למלך, אלא לבאר דבריו, דודאי אינה מפסידה כתובתה עקב אומדנא דמוכח על מעשה זנות. שהרי אי אפשר לקבוע שנעשה מעשה כזה בלא שיש בפנינו הוכחה מספקת, ועוד – שהרי עפ״י ההלכה האשה מותרת לשוב ולדור עמו, אלא

ההתנהגות בפריצות, היא הגורמת לה להיחשד. לכן יש מקום לטענת הבעל שאינו יכול לדור עמה בהיותה חשודה, וכי במעשיה קלקלה האישות ביניהם".

הלכך הסיקו שם (פס"ד ב"ד צפת): "לפי זה, נראה שאין מקום לתבוע גירושין ושלילת כתובה על יסוד הלכה זו לאחר שהבעל כבר עזב את אשתו, ולאחר שיצר את הפירוד, מצא לנכון לטעון טענת 'עוברת על דת'. מפני שטענה זו, ביסודה, היא טענה שהאשה במעשיה הפרה את שלום הבית, כשעקב מעשים אלו כבר אינה מאפשרת לבעל להמשיך לדור עמה, כשהיא עושה מעשים המחשידים אותה במעשי פריצות. לסיכום: תביעת גירושין על יסוד עילת 'עוברת על דת', מיוסדת על הטענה שהאשה במעשיה, היא הגורמת להפרת שלום הבית, וכי עקב כך לא ניתן לגור עמה. אין מקום לטענה זו כשקודם לכן הבעל כבר יצר את הפירוד, ולמעשה התובע במעשיו הפר את שלום הבית".

באשר לכך, ראו אף פס"ד ב"ד הגדול, מנימוקי הגר"ב בארי שליט"א (תיק 812600/1) שכתב: "הערעור נסב על פסק הדין של בית הדין האזורי בטבריה שחייב את הבעל בתשלום כתובה. ב"כ המערער טוענת, שהאשה הרסה במעשיה וביחסה כלפי הבעל את הנישואין. הבעל עזב את הבית כתוצאה ממעשיה. כמו כן טענה שהיא עוברת על דת וכפי שמפורט בכתב הערעור. לאחר העיון נראה שיש לדחותו".

וכך כתב בתוך נימוקיו: "הטענה שהאשה עוברת על דת באי רצונה לשמור את השבת, גם היא אינה מתקבלת וכמו שכתב ביה"ד האזורי בעת הנישואין היא לא שמרה שבת כך הכיר אותה הבעל. יתר על כן הבעל בעצמו לא שמר שבת בזמן הנישואין כפי שעולה ברור מתוך תמליל השיחות והוא לא יכול להלין על אשתו. יצויין שהאשה עצמה אמרה באחת השיחות שהיא מוכנה אפי' לשקול שמירת שבת אם הוא יחזור".

והעולה מכל האמור, שהשיטה הרווחת היא שאין לקבל טענת בעל לכך שאשתו עוברת על דת באי שמירת מצווה כזו או אחרת או בעוברת על איסור, כל עוד הוא עצמו גם עובר על איסור זה.

פ. האם כל מורדת היא עוברת על דת (ובחילוק בינה למורדת)

בענין זה עי' שו"ת בית שערים (מכתבי יד סימן סב) שכתב: "אבל לא נחה דעתי בזה דא"כ מה ענין זה למסרבת לעמוד לד"ת הרי בכל מורדות נימא שהיא עוברת על דת שמכשילתו במה שמבטלתו מפ"ו. ועוד אפשר לא מיקרת עע"ד אלא במכשילתו בקו"ע ולא בשב ואל תעשה. ועוד אם כבר קיים פ"ו או אם היא אילונית מאי איכא למימר. ועוד דבאמת ק"ל על ח"מ וב"ש הנ"ל והוא מאשר"י כתובות ע"ב דבאכלה דברים אסורים לא מקרי' עע"ד ואמאי הא קי"ל ביו"ד סי' קי"ט דחשוד לאכול דברים אסורים חשיד להאכיל וא"כ אין הבעל יכול לסמוך עלי' כמו בהאכילתו דברים אסורים, ועיי' ח"מ וב"ש שם סק"ב, וא"כ תצא בלא כתובה, וע"כ צ"ל כמ"ש הפלאה בכתובות שם דאף בא"י לסמוך עלי' אכתי אינה עע"ד עד שהכשילתו באיסור ועבר הוא איסור אכילה ע"י, וא"כ קשה הדבר לומר כן במבטלתו מפו"ר שכבר הכשילתו והלא עדיין יכול לקיים".

וראו אף פסקי דין רבניים (חלק ה עמוד 190) שכתבו: "הרי למדנו מדבריו של המבי"ט דהדין דמעלין לא"י ואין מוציאין, אינה זכות של הבעל או של האשה הנובעת מקשר הנישואין שביניהם, כמו הדין ששנינו במשנה הקודמת וכו', אבל באם הבעל או האשה רוצה לעלות והצד השני מעכב, הרי גורם לבטל את המצוה של השני, לכן ביה"ד כופה לעלות. ויתכן שלכן האשה מפסדת כתובתה, דהוי כעוברת על דת דמעכבת את הבעל מלעשות מצוה, ומה לי אם מכשילה אותו וגורמת לעבור על איסור ומה לי אם מכשילה אותו לבטל אותו מן המצוה. ויהא בזה גם נפ"מ לדינא דאם אינה רוצה לעלות מפסדת כתובתה מיד, כדין עוברת על דת ולא כדין מורדת שמפסדת רק אחרי י"ב חודש וכו'. ולפי מה שנתבאר לעיל, מבוארים דברי הירושלמי היטב, דבדין היא רוצה לצאת והוא אינו רוצה, כופין אותה שלא לצאת, דהרי היא רוצה לבטל אותו מן המצוה, לכן בי"ד כופה אותה שלא לצאת דזו חובת ביה"ד, אבל באם הוא רוצה לצאת והיא אינה רוצה, הרי

הוא אינו רוצה לבטלה מן המצוה, דהרי היא אינה חייבת, אלא דורש זכותו גרידא שיכול להוציאה, וע"ז הרי מתבאר שאין ביה"ד כופה מאחר ואינה מצוה. ודברי המבי"ט הן הן דברי הירושלמי וכמו שנתבאר".

פא. חשודה כעוברת על דת, והאשה מכחישה את העדים

בענין זה, עי' פד"ר משפטי שאול (סימן ה), שכתב: "ויש להוסיף עוד עפ"י מש"כ בדובב מישרים (ס' קכ"ד אות ב') ומציין גם לשו"ת תשורת ש"י (סי' ר"ד) דמאחר דהא דיכול לגרש בע"כ בעוברת ע"ד הוא מצד החשש שמא תזנה, אם עשתה תשובה אינו יכול לגרשה בע"כ. א"כ בני"ד שהיא מכחישה עדותם של העדים הרי עכ"פ אין זה גרוע מהצהרה שאין בדעתה לחזור על מעשים מעין אלה, א"כ החשש להבא אינו קיים גם אם עשתה מעשה שטות בעבר".

פב. כשיש רק עד אחד על הכיעור (או על עוברת על דת)

בענין זה, עי' פסקי דין רבניים (כרך ג מעמוד 348) שכתבו: "אבל דא עקא, שלפנינו רק עד אחד על כך, והאשה גם מכחישתו, והרי עד אחד בדבר מכוער לא כלום הוא, כפי שפסק ברמ"א באה"ע סי' י"א סעי' א'. וכותב הב"ש בס"ק י"ד דאפילו אם מהימן ליה כתרי מותרת אפילו לנחשד. ואפילו להח"מ שם בסק"ח דמהני ע"א במהימן לי כבי תרי, היינו דוקא כשהיא לא מכחישתו, וכן בלא הרגיל קטטה, כדמצינו בשו"ת הרשב"א ח"א סי' אלף רל"ז שהשיב בנידונו: ומה שטען שהוא מאמין אותו האיש, אין מקבלין ממנו, דמתוך שהרגיל קטטה שקורי משקר. ועוד דמסתבר לו, דלא אמרינן אין מיהמן לך, אלא בשאינה מכחישתו, אלא שותקת, הא מכחישתו לא וכו'. ובנידוננו, הרי איכא דא והא, גם מכחישתו וגם הרגיל קטטה עמה. וכמו"כ ענין מהימן ליה כבי תרי, הוא דוקא בענין זה כדמבאר בשו"ת אבני נזר חאה"ע ח"א סי' מ' ע"ש. ובנידוננו לא הוכח דמהימן ליה כבי תרי גם בשאר מילי, וגם זאת דבכלל לא טען דמהימן ליה כבי תרי. מלבד כל זאת, ישנם בנידוננו שלשה גורמים יסודיים השמים לאל את הטענה שיחשב הדבר כעוברת על דת יהודית שמצוה לגרשה ומפסדת כתובתה, והמה וכו'".